

STORELVEDALEN

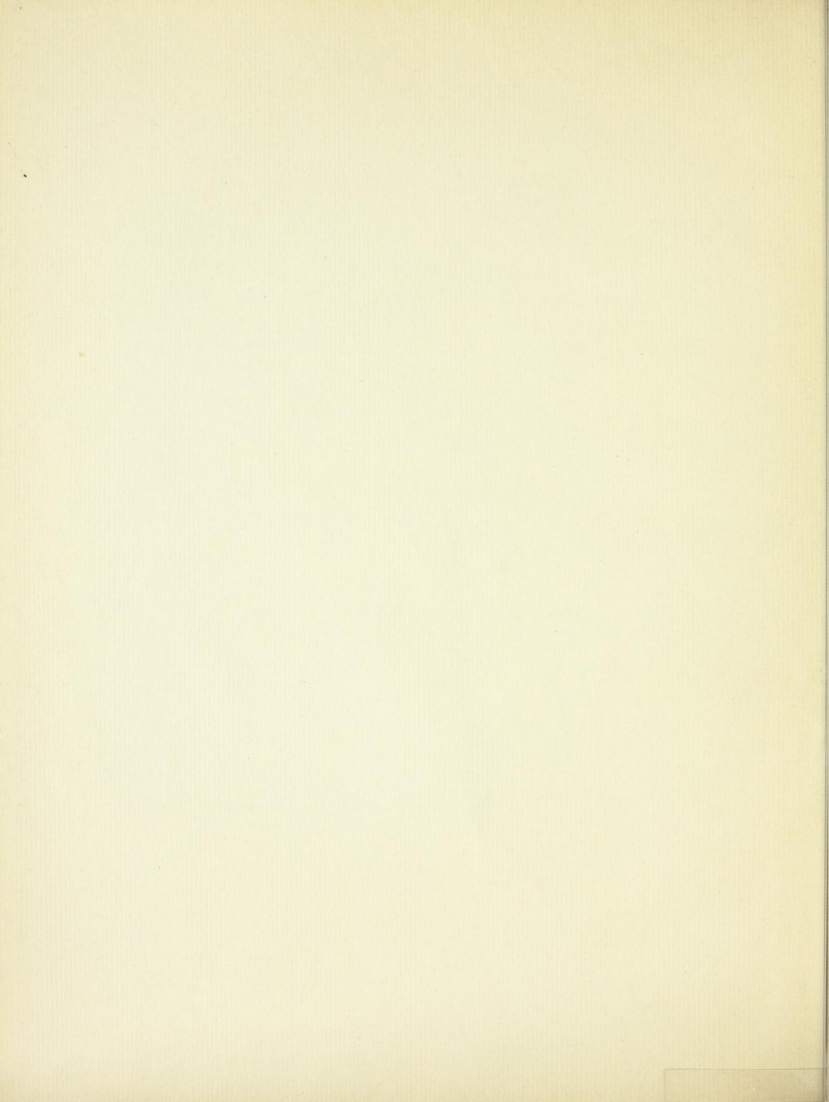

VED
IVAR SÆTER

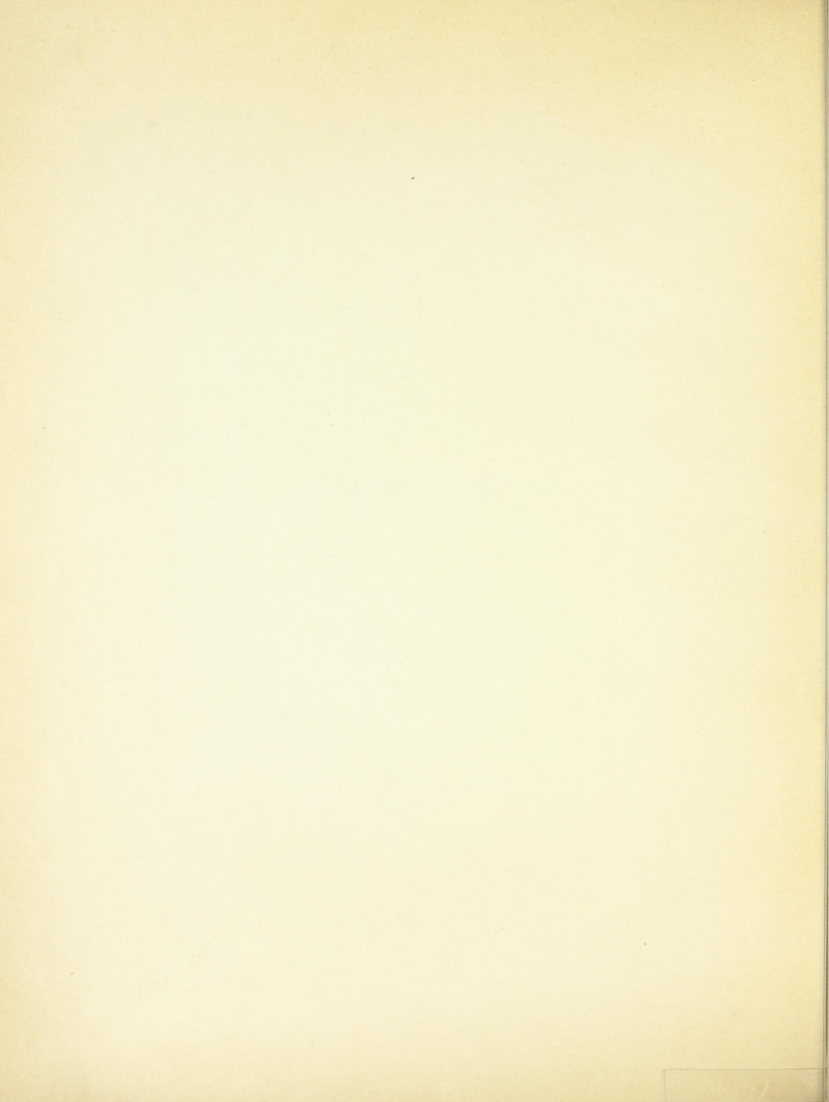
rmq 914.824 SÆT
Sæter, Ivar
Storelvdalen

UTGÅTT

10010304079001

STORELVEDALEN

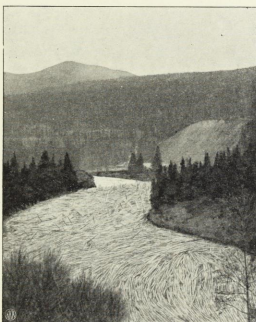
UDSIGT OVER STORELVEDELEN FRA KOPPINGSHAMMEREN.

Ved vejen til venstre ligger Gaardene Nordre og Søndre Bakken (Spiseboer og Myting).

IVAR SÆTER

STORELVEDALEN

MED ILLUSTRATIONER OG PORTRÆTTER

Tommerlunne i Inssa.

UTGITT
Kristiansands Folkebibliotek

ALB. CAMMERMEYERS FORLAG · KRISTIANIA

TRYKT I CENTRALTRYKKERIEET

mag⁺ 914.824
S₂₀ 9s

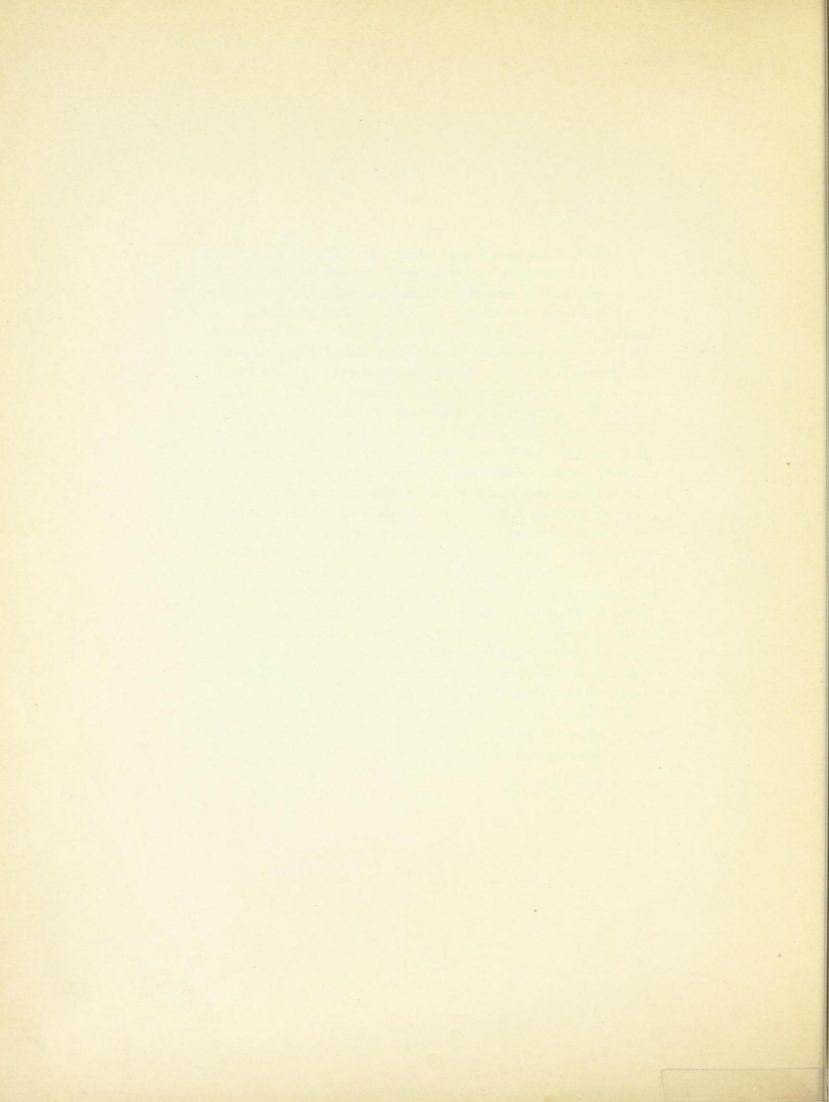
1x

110

Idet jeg i foreliggende bog udgiver det meste af, hvad jeg har samlet om Storelvedalen, vil jeg nævne de væsentligste trykte kilder, jeg har benyttet: A. Helland: Hedemarkens Amt. I. Kraft: Topografisk beskrivelse over Norge. O. Rygh: Norske gaardnavne. I. Sætren: Norske Vasdrag I. A. Chr. Bang: Den norske geistlighed 1536—1600. Diplomatorium Norvegicum. Norske Rigsregistranter. Reiseberetninger og aviser. Norges officielle statistik. Klokker Svendens Optegnelser (manuskript). Hertil kommer, hvad jeg har hentet i Rigsarkivet og af papirer som skjøder og skiftebreve, der findes opbevaret paa enkelte gaarde i Storelvedalen o. s. v. Ellers har jeg ogsaa som regel anført mine kilder i teksten. Dernæst vil jeg takke alle dem, som har meddelt mig oplysninger og vist mig sin interesse under arbeidet, specielt den komite, der har ordnet med bogens udgivelse og valgt ud billeder m. m. Vanskelighederne ved et arbejde som dette er saa mange og paatagelige, at jeg ikke en gang behøver at nævne dem. Som østerdøl sætter jeg imidlertid min ære i at vise lidt af vore forfædres liv ved at stille det sammen med nutiden. I vor demokratiske tid er det ikke tidsmæssig at hævde, at østerdølterne er aristokrater, aristokrater af sindelag, individuelle og subjektive som ingen anden stamme i vort land. Men det er nu saa, og jeg vil specielt lægge Østerdalsungdommen paa hjerte: ikke alene at bevare, men ligefrem opelske og udvikle sine aristokratiske instinkter. I kjærlighed til det gamle og med tro paa det nye, saadant det vokser op efter den gamle grundlinie i vort folks udvikling, har jeg udført mit arbejde, der trods fejl og mangler bedes modtaget som et bidrag til Østerdalens kulturhistorie.

Kristiania i juni 1908.

IVAR SÆTER.

INDHOLD.

	Side
Navn. Grænser. Fjelde. Elve. Søer	1
Dalens ældste historie	4
Befolkning	10
Barfro- og Østerdalsstuer	11
Jagt og fiskeri	14
Jordbrug og fædrift	16
Skog- og tømmersdrift	19
Enighedsfabriken	27
Industri	35
Arbejdere. Haandværkere. Handlende	37
Skat og tiende	38
Gaardene i Storelvedalen	41
Herredsstyre og ordførere	78
Fortigelses- og aastedskommisærer. — Sparebank og sparebankdirektører	83
Hovedkirken og presterne	84
Læger og jordemødre. — Lensmænd og sagførere	89
Skoler og lærere	90
Antsskole og bogsamlinger	95
Legater og legatsiftere	96
Alderdomshjemmet, diakonissevirksomheden og barnehjemmet	97
Kommunikationsmidler	101
Klædedragten	104
Prover paa maalføret	107
Veteraner fra krigsaarene	110
Grænsevagten 1905	112
Sagn og historier m. m.	113

HELSTES PLANCHER (bilag).

	Side
Udsigt fra Koppangshammeren (mod titelbladet)	84
Storelvedalen med borgerdaadsmedalje	10
Gaarden Nystumoen	16
Udsigt fra Stal	41
Sparebankdirektører	83
Hovedkirken i Storelvedalen	84
Sogneprester	86
Læger	89
Lensmænd	90
Lærere og Lærerinder	92
Legatsiftere	96

RETTELSER:

Side 40 staar fiskevandsauge; læses fiskevand, sauge o. s. v.
Side 54 staar Akselstuen eies nu af Kiær & Co.; skal være Hans
Kiær. Anders Landet eier nu Fagervik (side 63). Side 74 staar
Hvidt og Hvidfelet; skal være Hvidfeldt. „Andvake” (side 95) er
i fuld virksomhed. Side 113, 1. spalte staar husmandsgutten; skal
være bondegutten.

Parti fra Snipdalen.

Navn. Grænser. Fjelde. Elve. Søer.

Store Elvedalen eller Storelvedalen, der i almindelighed udtales Stórældalen, vil sige Storelvens dal. Oprindeligt kaldtes Glommen bare Elven (Elfr), og dalens gamle navneformer er Elfdalir, Elfdalr, Elffuedal, Elvedahlen og Elfuedal øtther (ytre i modsætning til Elfuærdale ofra eller Lille Elvedal). I *Historia Norvegiæ* fra omkring året 1180 (udgivet ved professor G. Storm) omtales *Heidmarchia cum convallibus Albæ*. Ifølge professor S. Bugge skal *Convallis Albæ* være Elfdalir, d. v. s. dalen langs Glommen nordover fra Aamot eller den egentlige Eystridalir. Storelvedalen kan ogsaa med rette siges at være af kjernebyggerne i Østerdalen. Herredet hører til Hedemarkens amt og grænser i nord mod Sollien og Øvre Rendalen, i syd mod Aamot, Vang og Ringsaker aasmærk, i øst mod Aamot og ytre Rendalen og i vest mod Øier og Ringebu i Gudbrandsdalen. Herredsgrænsen falder her sammen med amtsgrænsen mellem Hedemarkens og Kristians amter. Den begynder paa Rauhaugen, gaar over Skollasæteren langs Skollbækken østen for Lyngsjø til Lyngkampen og derifra i ret linie

til Eldaahøgda, hvor grænsen mod Ringebu begynder. Denne gaar over Skarven til Famphøgda og videre mod Sollien. Østgrænsen gaar op fra Glommen søndenfor gaarden Bækken og følger Kjølén nordover over Netsjøen, Storaasen til Mjövassjø og Svartaasen, hvor den bøier mod vest til Atneosen. Herredets samlede fladeindhold udgjør 1628.7 km.², og den længste udstrækning fra Grøtdalen i nord til Hovda i syd skal være 9 mil efter gammelt maal, men ifølge professor Helland 78 km. med 48 km. i bredde.

Naturen i Storelvedalen er præget af en tung, harmonisk, nærsagt uragtig skjønhed. Paa begge sider af Glommens bugtede, snart stille, snart stride strøm hæver lierne sig med de milevide skoge og med fjeldene i rolig tilbagetrukkethed. Sommedets kan dalen virke lidt indestængt; men den har mange smukke partier, og paa strækningen Koppang—Stai aabner den sig i al sin pragt; udsigten fra Koppangshammeren er enestaaende storartet. Udsigten fra Eldaahøgda er ogsaa storstlagen, og egnen omkring Møklebysjøen og Storhovden og Gaalasæteren hører med til landets smukkeste

fjeldpartier. Ellers findes der ikke fjelde af nogen nævneværdig hoide, hvorimod der findes en mængde aaser, høger, kletter og voler, der dels er snauvfjeld og dels skogbevoksede. Paa vestsiden af Glommen har vi nordligst Atneglopen 1032 m., Graahøgda, Atneoskletten og Ledsageren. Videre mod syd har vi Famphoiederne med dalens høieste top 1331 m., Storvola 1183 m., Pigvola 1270 m., Imssokampen og Stripfjeld 1174 m. Endvidere Bjørnstensvola, Løpandsvola, Trytjernvolerne, Ulyberget, Tittilsjøfjeldet, Bjørnberget, Hovarden, Husvola og Løitnantvarden. Længere mod syd har vi Gaardskarven, Valfjeldet, Eldaahøgda 1257 m., Lyngkampen, Graavolerne, Axelvola og Rognvola. Ved Søkinda ligger Søkindklettene, Skarven, Storbækfjeld, Himmelkampen med en grænsevarde, Horta med sine græsgange og Hovdsjøfjeldet o. s. v.

Paa østsiden af Glommen, paa grænsen mod Rendalen, ligger Hanestadaasen, Gronfjeldet, Kjølkletten, Maansæterkletten, Elgshudkletten, Hovden, Tronkberget med en gammel krigsvarde, Netklettene, 7 i tallet, af hvilke den høieste kaldes Graakletten. Hertil kommer det bekendte Morafjeld, hvor den gamle kongevei gik over til Rendalen. Ved Trønnes og Tresen findes desuden store moræner (stenrøser), der skriver sig fra istiden, og hvor der findes sandterrasser til en hoide af 3—400 m. Moræner findes ogsaa søndenfor Horta (Hea) og østenfor Møklebysjøen (Romoen), og i Møklebyskarven er der synlige skuringsstriber efter isen. Af myrer findes der mange, hvoraf en hel del er ufremkommelige med heste. Af de største kan nævnes myren ved Møklebyskarven, ved Hovdsjøfjeldet, ved Eldaaen og myrerne ved Tittilsjøen og Hiren, der alle ligger paa vestsiden af Glommen. Paa den østre side ligger Flykjølen og Krogstormyren m. fl. Nede i dalen er der ogsaa mindre myrer, der kan bli til stor nytte, da de kan dyrkes. En myr oppe ved Koppang kaldes Andraasmyra efter Andraa (Andårhaug) borte ved Storsjøen fra den tid, da folkene paa Andraa søgte til kirken i Elvedalen.

Af elve, søer og tjern (kjon) findes der samlet 35.9 km.² i Storelvedalen. Hovedvasdraget er Glommen, der optager tillob fra begge sider af dalen, og udgjør 24.4 km.² af herredets fladeindhold. Ifølge den tyske forfatter og Ibsen-oversætter L. Passarge skal Glommen være et arisk ord, der betyder vand eller elv. Den skreves paa oldnorsk Gláma (den blaa eller glimende) og i middelalderen Glymja. Nu skrives den helst Glaama. Bred og mægtig strømmer den gennem dalen, ofte delende sig i flere arme og frembringende holmer og øer, hvoraf den største er øen mellem Koppang og Vestgaard (Koppangsøien 0.4 km.²). Der findes forresten alt i alt 133 smaaøer i vandene indenfor Storelvedalens grænser med et samlet fladeindhold af 2.5 km.² Glom-

men har ellers mange stryg og fossefald, hvoraf de betydeligste er Kjølhøhammerfossen, Tandfetten, Messeltfossen og Spaangfossen. Nedenfor Treseng blir brederne lave, og ved Koppang udvider dalen sig og er saaledes stadig udsat for flom og oversvømmelse. Alle-rede i 1599 „finge Norges kronens bønder udi Østerdalen af synderlig gunst og naade brev paa at nyde og beholde hver tønne tiende korn for 2 mark formedelst den skade, den store elv (Glommen) volder paa deres aager og eng“, og senere blev de ofte forskaanet med halv skat paa grund af frost og vandflom. De saakaldte flomaar følger ogsaa tæt paa hinanden og blir staaende i erindringen som ulykkesaar for dalen som 1675, 1717, 1773, 1789, 1808, 1827, 1850, 1860, 1867, 1877—79 og 1897. Der er merker, aarstal, hugget ind i fjeldvæggen straks søndenfor hovedkirken, som viser flommens hoide. Storst var den i 1789, da 16 gaarde led skade med et tab af 47 580 rigsdaler, og da kreaturantallet i dalen blev formindsket med 56 heste, 435 storfæ og 700 smaaæfæ (sauer og gjeder). 10 opsidere søgte om hjælp af statskassen, og saavidt vides fik de ogsaa omkring 5000 rigsdaler i forskud. Det var dog for denne flom (storflommen), at de fleste gaarde blev flyttet op ifra elven (1730—70).

Helt fra Trønnes til Sætre er imidlertid endnu jorderne udsatte for flom og isgang. Ved flommen i 1827 stod saaledes vandet fra fjeld til fjeld som en eneste søj gennem hele dalen, og almandveien var kun synlig paa enkelte høitliggende steder. Det fortælles, at der paa en dag flød 9 løer og 1 stue gennem Furusetth gaard, og en lignende oversvømmelse indtraf i 1850 med store elvebrud ved Messelt og Ophuus. Mangesteds maa gjæderne og nede paa øerne endog de nederste kverv paa høiloerne belastes med sten for ikke at skylles væk, og høst som vaar har det sine store ulemper at komme over elven. Af de mange blieve til Glommen skal vi omtale følgende paa vestsiden:

1. Atna, 90 km. lang, kommer fra Rondane og gaar gennem Atnsjøen (700 m. o. h., 9.6 km.² stor) med tillob af Setninga (den rolige), Storbækken, Hira (den blanke) m. fl. og falder i Glommen nordenfor gaarden Atneosen. Atna er en god flodningselv, og i tiaaret 1893—1903 blev der gennemsnitligt flødet 4500 tlytvter aarlig i Atna. Enkelte steder deler den sig i flere arme, men gaar i et eneste stryg med et nedslagsdistrikt paa 1320 km.² Navnet har i oldnorsk formen Otn med genetiven Atnar. Professor Rygh sætter det i forbindelse med etje (egge eller drive frem), og professor Bugge med *eta* (æde eller grave sig frem), hvilket kommer ud paa et. Det kan bemærkes, at en af grunden til, at jernbanen blev lagt paa østsiden var den at man ikke turde lægge den over Atna.

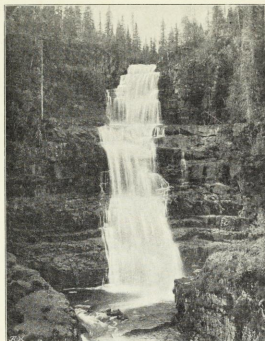
2. Bjøraerne (nordre og søndre), hvoraf den nordre er størst og falder i Glommen 11 km. søndenfor Atneosen. Bjøraerne har sit navn efter bæveren, der for i tiden fandtes i stor mængde i Østerdalen (endog saa langt ned som i 1743 ifølge fogdernes indberetning). Bæveren hed i almindelighed Bjøren efter sit oldnorske navn bjørn.

3. Trya falder i Glommen ved Trønnes og er ikke flodbar, skjønt den enkelte gange har været benyttet til flodning af tømmer med korte dimensioner.

4. Imsa rinder under navn af Aastabækken ud i Nordre Imssjø, som ved bækken Skakken (Stua?) staa i forbindelse med Søndre Imssjø, og strømmer saa med et stridt løb mellem steile fjelde gennem Imsdalen med tilløb af de 3 Eldaaer¹ og andre bielve og deler sig tilslut i den egentlige Imsa og i Fraaskjella (med udtale Frøskjella). Under de store flomme i 1827 og 1828 satte en del tømmer sig fast i den nordlige arm, hvorved en stor vandmasse blev tvunget over i Fraaskjella, der brød faret og anrettede svære ødelæggelser paa veie, broer og gaarde (Messelt). I 1891 blev der bygget forskansninger; men i 1897 brød Imsa igjen ud af sit leie. Nu er der bygget en vældig kanal, som forhaabentlig vil holde den uregjerlige elv i tømme. Den bærer ikke sit navn for ingenting, da Imsa kommer af ymis eller imse og har flere gange forandret sit løb. Den falder i Glommen straks nordenfor Messelt og har et nedslagsdistrikt paa 497.6 km.² Imsa er ellers en gjild flodningselv, og Imsdalen hører med til Storelvedalens bedste skogdistrikter, hvoraf staten eier større strækninger i det nordlige. I 1907 blev der flodet 11 108

tylvter gennem Imsa. Ødelæggelsen i Imsa i 1897 omtales ogsaa i Folkebladet nævnte aar.

5. Søkunda (fra Søkundsjøen og Møklebysjøen gjen-

Storfaldet i Søkunda.

nem Kvitaalen) falder i Glommen straks nordenfor Furuset. Den er flodbar og har et nedslagsdistrikt paa 108 km.² I Søkunda findes flere fald som Lille- og Storfaldet og

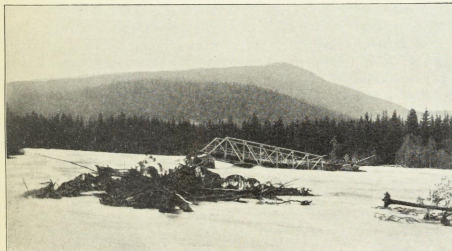
Kaalaasmyrfaldet. Der er 7 km. fra Glommen til Storfaldet, 57 m. høit, den største fos i Storelvedalen. Det merkelige navn Søkunda kommer antagelig af at synke eller synke unda (paa oldnorsk søkkva). Ogsaa skrevet Sykung og Seechunen o. s. v.

6. Hovda, der danner grænsen mod syd til Aamot, kommer fra Storhovdsjøen, og falder i Glommen søndenfor Sætre.

Paa østsiden af dalen har vi folgende bielve til Glommen:

1. Tresa, 18 km. lang, der falder i Glommen 5 km. nordenfor Koppang med tilløb af Rokka og andre smaaelve. Navnet kommer antagelig af tre (de tre oser) eller af træ.

2. Kjæmaaa fra Kjæmsjøen falder i Glommen ved gaarden Bakken, i hvis nærhed Øvergaards sagbrug og elektricitetsverk er beliggende.

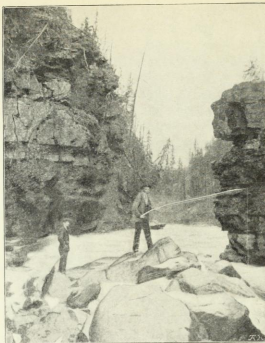
Imsa i flom.

¹ Eldaaen maa ansees for at være den rigtige skrivemaade. Rygh antager, at „eld“ i elvenavn sigter til vandets kulde („sviende kald som ild“). Ellers er betydningen ukjendt.

3. Neta kommer fra Netflyen sjoen øst for Stai og falder i Glommen mellem Furuseth og Kroken. Neta gaar først langs efter Kjolen og siden paa sned midtlyis og er en god flodningselv. Øverst i Furusethskogen er der et fossefald, Netfaldet, og ved dens udløb i Glommen har der ligget et jernverk (blæsterovn med vashammer). Den sidste bæver i Storelvedalen skal være skudt i Neta. I tiaaret 1893—1903 blev der gennemsnitlig flødet 11—1200 tylvter tømmere i Neta, der har sit navn efter net, fiskegarn.

Af bække og smaaelve kan forresten fremhæves: Rogna ved Møkleby, Kværnbækken fra Horta ved Furuseth, Stenbækken ved Stenviken, Tronka (den trange) ved Evenstad og Aar-

med tilløb fra Netkjætta ved Ophuus og Løvenga paa vestsiden ved Ophuus og Bjørnbækken ved Trønnes.

Fiskere i Søkunda (Adorf Strand og Oskar Bjørnstad).

Hvad sjøer angaar findes der ikke mindre end 154; men ingen af disse er større end 2 km.², og de fleste er smaa-tjern. De største er Netsjøen, Storhovden, Bjørsjøen, Møklebysjøen og Tittilsjøen. I den største hoide ligger Møklebysjøen, 1000 m. o. h., og Himmelsjøen paa grænsen mod Aamot. De andre ligger i en hoide, der varierer fra 5—800 m. De fiskerigeste sjøer skal være Møklebysjøen, Søkundsjøen og Himmelsjøen og Negaardstjernerne, 7 i tallet, foruden Storhovden og Halasjøen og Trytjernet, hvor Trya kommer fra, samt Renstjernet. Desuden ligger paa Trønnes's grund Faafængertjern.

Dalens ældste historie.

Der var en tid, da Intet var.
Et jord, et hav, et himmel —
(Edda.)

Alder har været bosiddende folk i Storelvedalen allerede langt tilbage i tiden er hævet over enhver tvil. Nøiagtig at kunne bestemme tid og sted for den første bebyggelse er dog af gode grunde ganske umuligt. Ingen ved heller, hvorledes det egentlig har været fra begyndelsen af. Geologerne (de jordkyndige) belærer os om, at hele Østerdalen en gang var en eneste isbræ i lighed med Svartisen i Nordland. Men hvorlænge det er siden, eller hvorlænge denne isperiode (istiden) varede, kan ingen med bestemthed sige. Kun saa meget er sikkert, at langsomt — gennem tusener for ikke at sige millioner af aar — har dalene og fjeldene formet sig til, hvad de nu er, og at de vil fortsætte med at forme sig, saalænge vor klode eksisterer. I istiden fandtes der ikke mennesker i Norge; men i den følgende tidsperiode, i den saakaldte stenalder nemlig, kan der paavises mange spor efter menneskelige tilværelser i vort land, og Østerdalen har ikke faa levninger fra hine fjerne tider.

Med hensyn til fund, der vidner om en gammel bebyggelse, saa har professor G. Gustavson anført 4 stenalderfund fra Storelvedalen i sin interessante bog

„Norges oldtid“. Paa Tryli ved Atna er der fundet en dolk af flint og en kniv af skiffer, og ved Koppang og Messelt er der fundet okser, hvilke fund skriver sig fra stenalderen eller omkring 2000 aar før Kristus. Ved Ophuus er der gjort et gravfund fra den yngre jernalder eller vikingetiden. Fundet, der siges at være gjort af en husmand og i al hemmelighed overbragt af døde professor Rygh, bestaar af sverd, vævske, sigd, nøgler, saks, spænder og et armbaand af bronze, hvilke gjenstande tyder paa, at det er en kvinde, det gjælder, og det kan for den sags skyld gjerne være en skjoldmo, da der var sverd i graven. Fra middelalderen er der desuden fundet mange ting, og paa oldsamlingen i Kristiania, hvor de ovennævnte fund ogsaa opbevares, findes opbevaret et krusifiks og et Mariabillede af træ fra den gamle katolske kirke i Storelvedalen. Paa Tronkberget er der fundet et forrustet sverd, og andre steder er der fundet pilespidse og andet, hvoraf imidlertid det meste er kastet som værdiløst skrammel. Endvidere er der fundet gamle penge som ved Akselstuen, skindbreve paa Møkleby, Primstave som paa Trønnes, Evenstad og Rusten o. s. v. Minder fra gamle tider vil

forresten omtales nærmere under beskrivelsen af de enkelte gaarde; men mesteparten er forsvundet og har skiftet eiere ved auktioner. Primstaven paa Rusten, der antagelig skriver sig fra 1400-tallet, skal her omtales lidt nærmere.

Dagrunerne følger, paa to undtagelser nær, regelmæssig paa hverandre (med tilføjelse af de tilsvarende dagbogstaver, naar 1 januar betegnes med a).

Den ene undtagelse er, at b ved 30 januar er betegnet saaledes, at der er en uge med samme tegn anført to gange.

Den anden undtagelse er, at 31 december og 1 januar er betegnet med samme rune, hvilket er nødvendigt, naar søndagsbogstaven skal skifte 1 januar.

Detblandmærkedagene hyppig forekommende tegn synes at betegne Vigilie. Det forekommer saaledes dagen for Kyndelmesse, Matthias,

Halvard, Botolf, Petrus og Paulus, Margareta, Olafsdagen, Inventio Olai, Laurentius, Marias himelfart og Marias fødsel. Dagen for Mikkelsdag er betegnet med \times . Juleaften og St. Hansaften samt dagen for Vor Frue dag og alle Helgens dag har mere staselige tegn.

De fire linier læses fra venstre og indeholder følgende tidsrum:

1.	Fra 14 oktober til	og med 13 januar	= 13 uger	+ 1 dag
2.	" 14 januar	" 13 april	= 13 "	- 1 "
3.	" 14 april	" 22 juli	= 14 "	+ 2 dage
4.	" 23 juli	" 13 oktober	= 11 "	+ 6 "
			= 12 "	- 1 dag.

(Ovenstaaende oplysninger om primstaven er velvilligt meddelt af professor H. Geelmuyden ved universitetsstipendiat Magnus Olsen, der har tilføjet, at primstavens runer indeholder runealfabetets 7 første runer.)

Af gamle gaards- eller bostedsnavne findes rigtignok ikke saa mange; men enkelte peger dog langt tilbage i tiden. Bostedsnavne med endelsen setr som i Furusetr, og maaske ogsaa i Sætre, og stadr som i Stai og Evenstad, der med rette bør hede Stad og Eyvindrstad, horer med til de ældste bostedbetegnelser i vort land og skriver sig ifølge dr. Andr. Hansen fra tiden før 1000 eller omkring Olav den Helliges tid. Et navn som Hovde, der siges at komme af Hofdi (hoved), er ogsaa paafaldende og bringer os uvilkaarlig til at tænke paa et hov (gudetempel), hvoraf navne som Hovin o. s. v. siges at skrive sig. Elvenavnet Sökunda har ogsaa en mærkelig sagagammel klang.

Østerdalen omtales forresten ofte i sagaerne, og meget af det, som der fortælles, kan godt være hændt i Stor-elvedalen. I Fundinn Noregr berettes det om de to brødre Nor og Gor, der længe for Harald Haarfages tid kom fra Asien og underlagde sig Norge. Nor fik Østlandet og Gor Vestlandet. Nor drog da gennem Eyrtridalir og slog en konge Rolf i Berge.

I Færeyingasagan fortælles det, at Sigmund Brester-son, den senere berømte færøiske nationalhelt († 1002), og hans ven Thorer Beinerson paa reisen fra Oslo til Nidaros tullede sig bort fra veien oppe paa Dovrefjeldet og kom ned i en dal, hvor de traf en mand Thorkel med tilnavnet Barfrost og hans hustru Ragnhild og

deres datter Thuride. Denne fortælling er en hel roman, som har fundet sted i Østerdalen paa Olav Trygvasons tid. I 18 aar havde Thorkel levet oppe i skogen som fædros mand, og historien

ender med, at Sigmund og Thuride blev forelskede i hverandre og fik ogsaa senere hinanden.

Under titel „Den fædlose i Faldalen“ meddeles Sigmund Brester-sons ophold i Østerdalen efter Færeyinga saga i „For Hjemmet“ (udg. af A. Munch og P. A. Munch. B. I. 1861).

I Olav den Helliges saga berettes der ogsaa noget særdeles interessant om Østerdalen og østerdolerne, hvorfor vi vil omtale det lidt udførligere. Kong Olav havde en aarmand (årmand) ved navn Bjørn, der boede i det nordlige af Hedemarken, og fra et besøg, kom Olav gjorde hos ham antagelig 1025, meddeler Snorre et billede af stor interesse for Østerdalens historie.

Der havde netop fundet kvægrovrier sted, hvor Bjørn var bosat, og paa et thing i den anledning ud-kaster Bjørn, der ikke var likt hverken af kongen eller folket, mistanken mod de vildmænd, som holdt til oppe i Østerdalen, der af Snorre i denne forbindelse omtales som „spredt bebygget ved vande eller rydninger i skogen, men faa steder storbygdir.“ Da opraaedte paa thinget to unge mænd, Sigurd og Dag, sønner af en storbonde i Østerdalen, og tilbageviste paa det bestemteste paa østerdølernes vegne Bjørn aarmands stygge og usandfærdige beskyldninger. Kongen syntes godt om de to unge mænd og kunde umulig tro, at de var tyve og rovere. For dog at forvise sig i sin sag tog han imod deres indbydelse om at besøge deres far paa hans gaard, skjønt Bjørn fraraadede ham at reise. Kong Olav fulgte derpaa de to unge mænd til deres hjem, og der blev holdt et prægtigt flere dages gilde til ære for ham

Primstav (hos Simen Rusten).

paa den store gaard. Manden paa gaarden hed Raude og var af høi æt, og hans hustru hed Ragnhild, der ligeledes var hoibrydig, idet hun var søster til kong Ring Dagson, som sa sig at nedstamme fra kong Nor og var i slægt med Harald Haarfagre. Sønnen Sigurd var drømmetyder og spaamand og saa klarsynt, at han saa hver mands laster og dyder. Han fortalte kongen, at Bjørn aarmand selv var foroveren af de ugjerninger, han beskyldte osterdølerne for, og angav stedet, hvor han havde gjemt huder og horn og ben af de røvede kreaturer. Da kongen for bort, fulgte Raude ham paa veien med store vennegaver, og sønnerne blev kongens hirdmænd; men Bjørn aarmand blev landsforvist og havde dronningens forbøn at takke for, at han slap med livet. Hvor denne Raude havde sin gaard, er der ingen, som ved; men ætten spredte sig selvfølgelig i dalen, og osterdølerne kan derfor med historisk ret siges at være af kong Nors efterkommere.

I „Den norske Tilskuer“ 1853 findes et digt (St. Olaf og Raudsønerne i Østerdalen), af hvilket de sidste vers lyder saaledes:

Men efter lange tiders nat
skal sol med sagn opstaa.

Og sønnerne af Raud igjen
med pande og med blik
skal staa for dalens ungersvend
som da de skudsmaal fik.

Og Olafs aand i Østerdal
skal gjæste bondens gaard
og spørge i den lyse hal,
hvad bondens æt forstaa.

Da skal ved Glommens gamle strøm
det vorde tale sand,
at folke-skjaldskabs morgendrom
den unge tyde kan.

Under alle omstændigheder er det sikkert, at Østerdalen var befolket i den førkristelige tid, i Asalærens eller hendeskabets dage, og lige sikkert er det, at Olav den Hellige har været i Østerdalen, og at kristendommen blev indført hos osterdølerne ved kong Olavs paavirkning, hvorom der gaar mange sagn.

Digteren sorenskriver Conrad Schwach († 1860) meddeler saaledes et sagn, han horte fortalt i 1818 af en aldrende dame, hvilket kan være en grund mere for dets troværdighed. Den lille fortælling „Brudekronen eller Kristendommens indførelse i Østerdalen“ er yderst interessant og udstyret med underjordsfolk, bloting, soltilbedelse og alle mulige romantiske tilstelninger.

Efter Schwachs fremstilling boede der en saare mægtig mand paa Trønnes, der hed Tron. Han havde en datter, som hed Ragnhild, dalens fagreste pige, men hendings som sin far. Hun blev imidlertid forelsket i

en spræk gudbrandsdøl ved navn Guttorm, der var i slægt med den gamle Dale-Gudbrand og var døbt. De lærte hinanden at kjende i sæteren om sommeren oppe paa fjeldet mellem Gudbrandsdalen og Østerdalen, idet Guttorm gik paa hesteleting, og Ragnhild laa i sæteren med kreaturerne. Lige under jul spændte Guttorm sine ski paa og drog over til Trønnes; men Ragnhild var da sendt til slægtninge i Solør, og gamle Tron sa nei, da Guttorm bad om at faa hans datter, skjønt han syntes godt om den unge mand, selv om han havde svigtet fædreens tro.

Sommeren efter var atter Ragnhild i sæteren, og Guttorm var igjen ude paa hesteleting. Ragnhild holdt da paa at bergtages af de underjordiske, og de havde allerede pyntet hende som brud og sat hende brudekronen paa, da Guttorm kom og fik reddet hende ved at slaar korsets tegn over hende og sige: „I Jesu navn“. Efter denne overbevisende prøve paa den nye læres magt maatte gamle Tron bøie sig: De to unge faar hinanden, og Guttorm flytter over til Østerdalen. Den gamle Asadyrker og Odinsprest Tron blev siden den ivrigste til at forkynde kristendommen og til at faa folk døbt. Et andet sagn beretter, at han brændte sit afgudstempel og lod en kirke opføre paa sin gaard, den første kirke i Østerdalen. Schwach ender sin Fortælling saaledes:

„Paa sin gaard, maaske den selvsamme, der endnu fører navn af Trønnes i Storelvedalen, opnaede Tron en høi alder, og saa med glæde saavel en talrig slægt at opblomstre om sig, som kristendommen ved hans og hans børns eksempel og indflydelse udbrede sig over Østerdalen. Ragnhilds brudekrone gik længe i arv i hendes slægt, og brude udenfor denne ansaa det for hæder og lykke, naar de kunde faa den laant til brug paa deres bryllupsdag. Hvor den senere blev af, ved man ikke; muligt er den bleven bortført ved noget fiendtligt overfald under borgerkrigene i det 12te aarhundrede, eller bortkommen ved nogen hændelse under den lange tid, da egnen efter den sorte død var næsten affolket. Men fra denne begivenhed oprandt den til dels endnu i mange af Norges bygder brugelige skik at brudene bærer krone.“

Det gaar forresten flere sagn om kirker i Storelvedalen. Oppe i Bortne ligger Bortnekirken, som skal være opført af de underjordiske eller Haugfolket, og alle, der kommer saa høit tilfjelds, maa den dag idag afsted forat se den store jordbedækkede stendynge, som gaar under navn af Bortnekirken. Paa østsiden af Glommen midt overfor Kroken ligger en skogbevokset haug, der kaldes Kirkehaugen, og sagnet siger, at Olav den Hellige har bygget en kirke der; men at kirken blev gravet ned igjen af de underjordiske eller maaske

ogsaa af de gamle hedninger, straks han var reist igjen. Udgravninger i den mærkelige haug har været forsøgt, men uden resultat, og det fortælles, at de sidste, som grov dér, var to svensker, der var saa rædde for trolkskab, at de havde salmebøger med. Paa spørgsmaal angaaende disse sagn forsikrer gamle Nils Davand, at der sikkert findes no' rart i Kirkehaugen, og da der blev gjort indvendinger med den bemærkning, at man dog havde gravet uden at finde noget, svarte gubben: „Dom ha grove; men dom ha fan kløve mig iitte grove jupt nok.“

Hvad vi ellers ved om Østerdalen efter Olav den Helliges tid er heller ikke meget. Da østerdølerne havde sit værnething nede paa Hedemarken, blev de i lange tider med urette betragtet som udbygninger, og Østerdalen blev først regnet for et eget fylke i landsloven af 1273 under Magnus Lagabøter. I 1177 tog kong Sverre veitsler i Østerdalen med 200 mand, og i 1206 drog birkebeinerne derigenem med kongsbarnet Haakon Haakonsøn paa veien til Nidaros. Østerdølerne tog forresten ikke liden del i krigen mellem bagler, birkebeiner og ribbung, og efter bispestolens oprettelse paa Hamar og erkesædets oprettelse i Nidaros 1152 blev Østerdalen aarligaa bereist af en mængde pilegrimme til og fra Nidaros. Hirdskraen (hofloven) af 1273 forordner 5 mænd fra Østerdalen til kongens tjeneste som hirdmænd, og i 1358 udsteder kong Haakon Magnusson en speciel retterbod for Østerdalen, der bekræftes af de senere konger.

Det første faste historiske holdepunkt, vi har angaaende Storelvedalen er — saavidt vides — kongebrevet af 1318, som tillige viser tilbage til tiden under Haakon Haakonsøn († 1263).

Kong Haakon V Magnusson stadfæster ved dette sit aabne brev fra 1318 Erlend Thoraldsson besiddelsen af gaarden Berg i Elvedals sogn, som var skænket hans farmoder Thoron af kong Haakon Haakonsson og stadfæstet hans fader Thorald af kong Magnus Haakonsson og af ham selv som hertug.

Haakon med guds miskun Noregs konninger som Magnus konges sender allum mannom dem som dette breff ser eder hiore quede guds och sine sagom open breff vnder insigle verduligs herre Magnus konges fader vaars hins kieraste y hueriu er hand gierer vittnisburd adt Haakon konnonger fader hands fader fader vor gaff Thoronno moder Thoralda iord da er Bierg heder er ligger y Elffuedalls kirkie sognen adt Magnus konnonger gaff siden Thoraldla Thoronnar synni thill alda odels for sield (silffo) foreldra sinne och frende sinne efter di som breff Magnus kongings vatter och y haffum forneffnda gaffuer fader vors och faderfader stadfest meden vy vorum hertoges som vortt breff vatter da stadfestum vy forneffnda iord vnder Erlend Thorolder son sonner Thoroner thill alle odels medt thueligkri hienrost och vituegen thill bolsbotta som loughbok vatter,

forbudom vy huerium manne desse iord adt hindre edan thalma Erlande forneffndom eders hands eruingium nema huum som dett gjører ville slicku for suara som loughbok vatter thim adt hender er ryffer da skiffan (: skipan) er konnonger stadfest medt sinnom breffue och oss otte ørtuger och 13 marc y breffue brott vaar dette breff giortt y Thonsbergi drottensdagen nest efter Marie messo y faste ad 19 are rickis vors herram Iffuuer Oluffs son kanseller vor insiglede en Thorger Thouffue søn rittdane.

Nordenfor Koppang laa der ogsaa langt tilbage i tiden to store gaarde, Frøsaalien og Frøbergstad. Navnene eksisterer endnu; men gaardene er forsvundne. Paa disse gaarde boede to mægtige mænd, der havde de gjildeste heste, som fandtes i dalen. Frøsaaliblakken og Frøbergstadsvarten, der hver fik en bøtte maltøl juledags morgen, bragte bestandig seiren hjem fra alle skeidkampe og travlob. Frøsaaligubben skulde forresten være en særdeles frygtet herre, som selve presten ikke turde sætte sig op imod, og der var aldrig tale om at begynde messen, før man horte blakkens bjelder klinge paa Koppangsjordet. Det var maaske fra disse gaarde, at der (ifølge Kraft) hver juledags morgen kom 12 skarptskoede heste til kirke — naturligvis i skinnende sølvsæltoier og med klingende bjelder, hvilket kan være troligt nok, da jo Østerdalen som Norge i det heletaget havde sin blomstringstid i det 12te og 13de aarhundrede. Koppang var da markedsplads, hvorm J. B. Bull har leveret følgende digteriske skildring i sin bog „Mellem Fjeldene“: „Fra dalens nordre bygger kom de, nordmandsfærderne, i knistrende vinterkulde, tyve — tredive heste i følge, med høi og smør og ost og fisk og skind. Fra syd kom hedemarkingen, forfrossen og stivfingret, med korn og søtepler, vadmel og lin, den lange vei over fjeldene, fra øst kom vestgøter med jernvarer og fint klæde, og fra Gudbrandsdalen i vest vaaged sprække karer sig over de uveisomme vidder med sprække heste og kasser fulde af søljer og anden stas.“ Den store død kom imidlertid og sopte saa at sige hele herligheden væk, og dalen laa øde og ubeboet i lange tider. Da den igjen holdt paa at reise sig, kom reformationen og brod ned de sidste rester af gamle tiders kultur. Saa fulgte paa ny en stille, ubemærket tid for Elvedalen som aneeks under Aamot, og først i vore dage er den kommen til sin oprindelige værdighed som selvstændigt sogn.

Hvem de var, eller hvor de kom fra de første, som bosatte sig i Elvedalen, har vi ingen sikkerhed for. Det er imidlertid en almindelig mening, at Østerdalen blev befolket fra Hedemarken søndenfra og fra Trondelagen (Trøndere) nordenfra. De levede naturligvis som vildmænd af jagt og fiskeri, skjønt de aldeles ikke var

Tommerbu (efter tegning af H. Gran).

uden forestillinger om et højere liv, disse vore gamle forfædre. Men maaske den er sand hypotesen om ariernes indvandring ved Nor, og da det var med en gammel udviklet kultur, arierne satte bo i Norge, saa er kanske forskjellen mellem de første opsiddere og os ikke saa stor, som vi indbilder os, selv om de boede i huler og jordhytter inde i de østerdalske urskoge. Af vore dages tommerkojer kan vi danne os en forestilling om de første beboelseshuse.

De fleste nuværende gaarde i Storelvedalen var ellers sikkert nok beboet og ryddet før den sorte død (1350), og sagnet beretter, at de to første skulde være Atneosen og Stenviken (Hovde) med Grundset i Elverum og Sogaard Deset i Aamot til nærmeste grander. Da den sorte død eller svartdauen kom, døde folket aldeles ud, saa der bare var en mand igjen. Han levede paa Møkleby en lang tid alene; men saa kom der tilfældigvis en kvinde, der blev hos ham, og dalen blev paany befolket. Et andet sagn fortæller, at alle døde bort, og at gaardene Furuseth og Kroken siden kaldtes ødegaardene. Den eneste, der levede igjen, var en pige paa

Møkleby, og hun holdt til i en smedje. Men efter en tids forløb kom der en vandrede ridder gjennem dalen. Han hørte pigen synge inde i skogen og blev indtaget i hendes sang. Han tog hende med sig, og som gifte folk vendte de tilbage og bosatte sig paa Sørstumoen, og dalen blev saaledes atter befolket. At denne dalens anden stammøder havde saa smuk sangstemme symboliserer under alle omstændigheder den kjendsgjærning, at storelvedølerne den dag i dag er et sangfolk med store musikalske evner. Sørstumoen paa Møkleby siges ellers at være taget i besiddelse af tater; men denne paastand er absolut feilagtig, da der ikke er spor af lighed hverken i sind eller i skind mellem storelvedølerne og taterne, d. v. s. ziguenerracen, skjønt det ikke vilde være til forkleinelse, om saa var, da alle i Sørstuslægten har været bra folk og enkelte endog udmerkede mennesker.

Den otiaarige hædersgubbe Ole Haakensen Bakkehaug af den gamle Hovdeslægt paaasta imidlertid, at Sørstumoen paa Møkleby blev taget i besiddelse af storfinlændere (tavaster) en tid efter den sorte død. Finners indvandring i Norge er jo noksom bekjendt (confer Finskogene i Solor og Finskogen i Bærum), og de slægtsmerker, der særkjender storfinlænderne, særkjender ogsaa de gamle storelvedøler. De var storvoksede folk, til dels barske af udseende, men eiegode mennesker med et følsomt sinn, renslige og selvbevidste. Hertil kommer, at finnerne var bekjendte som dygtige

smede, ogsaa kobbersmede, og dette træk passer ogsaa paa storelvedølerne i gamle dage. At der ikke findes paatagelige spor af finnernes bosættelse i Elvedalen kan let forklares ved, at de første døde, og at efterkommerne blev norske i enhver henseende, da finnerne i hine tider blev betragtet nærsagt som indtrængende skadedyr. Paa Finskogen i Bærum findes der heller ikke noget andet spor end traditionen om, at de var dygtige folk, „der alle sammen kunde trolle.“ I Tryssil taltes der finsk før 100 aar siden; men nu findes

En gammel felespiller fra Sæter.

der ikke en, som hverken forstaa eller kan tale det finske sprog. Huslivet med badstuer og den eiendommelige bygningsstil (Østerdalsstil) minder fuldstændig om en finsk bygd, saa reisende, der ser klarere end de stedegne, har sagt, at det at komme til enkelte bygder i Storfinland, der er som at komme til Østerdalen i Norge. Det norske og det finske blod er forresten blandet over hele landet, men ingensteds saa udpræget som i Storelvedalen. De svære kjæmper i side vadmelskufter, der lever i erindringen og i sagnet, var alle typer af den finske storrace, og overalt, hvor der findes storelvedøler, kan man se den samme slaaende lighed og de samme raceegenskaber. Om det saa er i madstellet er ligheden der især ved slagning og ved sætning af tykmelk. Magen til den gode tykmelk i Storelvedalen skal kun findes i Storfinland og i Bulgarien. Det kan bemærkes, at finnerne kalder sine bosteder for by (byer), og her har vi kanske oprindelsen til Møklebynavnet.

Et moment af aandelig eller sjælelig art bekræfter ogsaa ligheden. Finnerne har altid som nævnt havt ord for trolddom, og dette passer paa de gamle storelvedøler. I følge dr. biskop A. Chr. Bang („Norske Hexeformularer og magiske opskrifter“) er Storelvedalen sterkere repræsenteret i den saakaldte Svartebog¹ end nogen anden bygd i Østerdalen, hvilket kun kan forklares som levninger fra de indflyttede finner. Vi kan i denne forbindelse anføre nogle af de mange besværgelses- og trylleformularer, dr. Bang har samlet fra Storelvedalen:

For tandverk:

Katalibus	Katal
Katalibu	Kata
Katalib	Kat
Katali	Ka

Forat træffe vildtet:

Tag hjertet og leveren af flaggermus og kom det i blyet, naar du støber kuglerne.

At man ikke skal skyde bom:

Tag døde menneskeben, stød dem smaa og bland i krudtet.

Naar bøssen er forgjort

Den drages 3 gange gjennem en myretue.

At skjæmme (ødelægge) en bøsse:

Naar man hører et skud, skal man straks sige:

Ud kugler og krudt
og ind Diabolus.

At stille blod:

Skriv paa den øks eller kniv, som skaden er gjort med og hold den til saaret:

Barto, Barto i dem Batio, Bruta Bruta Brixia.

¹ Halvor Pe-Jersen Lillehammeren Stai sagdes at være i besiddelse af Svartebogen, ligesom han ogsaa kunde „kvæve synet og fjette folk“. Hans søn Peder Halvorsen var ogsaa troldmand, som endog viste sine kunster for kaptein Haxthausen og „satte kloverknegten i væggen og lagde kapteinen i gulvet som ingenting“.

At tage verk itur et saar:

Verken itur.

(Læses 3 gange med Velsignelsen og Fadervoret).

At stille blod.

Skriv disse ord paa et stykke rent papir og stik det i næsen: Burig, Berto, Berig.

For alt ondt:

Tag bergknup, Kalmusrod, malurt, hvidlog og Angelikarod eller Kvanne, kog dette sammen udi vand, som er taget paa et sted, hvor det rinder mod nord; drik deraf og smør dig dermed over din hele krop 3 kvelder før du gaar tilsengs. Ligger da noget ondt ved dig, skal du vist faa høre eller se noget underligt nogen af de samme kvelder eller nætter. Siden skal du vaske dig 3 torsdagskvelder derefter.

Middel for onde mennesker:

Tag 3 af de store edderkopper og hav dem i en daase, at de bliver til sten. Bær dem siden om din hals. Saa kan troldfolk eller onde mennesker intet skade dig.

At klømse (d. v. s. gjøre usynlig):

Gjør dig ligesom en kikkert af et ben af en menneskehaand; sæt et glas i enden derpaa; hav den hos dig 3 søndagsmesser i kirken, saa er den færdig. Alt du da siden ser paa gjennem samme kikkert, som haver liv og aande, stanser derved og er fortabt og klømsæt, naar du siger følgende ord: *Diabolus misileo doli ammolin, lion in Domine Deus Patris et Filis et Spiritui Sancti Amen.*

For fin-skot:

Der er 3 fagre jomfruer,
ei for indskot,
ei for fin-skot,
og ei for alt ondt som flyr.
(Fadervor 3 gange).

En anden ting er det imidlertid, at Storelvedalen har været udsat for omstreifere og rømlingsmænd, hvormed der gaar mange historier. I gamle dage var det ogsaa almindelig at kalde alle fremmede for tatere. Med hensyn

Krigsvarden paa Tronkberget.

til varderne kan det være af interesse at anføre, hvad professor dr. Yngvar Nielsen skriver angaaende varden paa Høstbjørgkampen i Furnes (Morgenbl. 1906 nr. 419): „Varden deroppe korresponderede med Rokobergets varde i Loiten for at sende signalet videre mod nord.“

Det gaar forresten det sagn, at kong Haakon den gode byggede varder paa Storelvedalsfjeldene. I varden paa Tronkberget er der hugget trin i de opreste stokke for hurtigt at naa op og tænde ild paa. Saavel Tronkberg- som Loitnantvarden var i brug i krigsaarene 1812.

Befolkning.

Ved mandtal af 1665 — 300 aar efter den sorte død — havde Aamot (med Rendalen og Storelvedalen) 1700 indbyggere. Om vi da siger en tredjepart eller med et rundt tal 500 mennesker paa Storelvedalen, saa er vi vist sandheden saa nær, som det er muligt at komme den, da vi ikke har nogen specificeret opgave at holde os til. Ved den første almindelige folketælling i 1769 havde Storelvedalen 1044 og i 1801 1297 bosiddende folk. Denne forøgelse af folkemængden i løbet af vel 100 aar er forklarlig, naar vi sammenholder den med, at indbyggerantallet i Østerdalen i tidsrummet 1665—1800 gik frem til det flerdobbelte. Folkemængdens stigning kan forresten bedst sees af følgende tabel:

1665	1769	1801	1815	1825	1835	1845	1855	1865	1875	1891	1900
(500)	1044	1297	1301	1340	1413	1509	1781	2348	3203	3083	3287

Som vi ser, har stigningen været jevn med en hurtig opgang i 70-aarene, hvilket skyldes jernbaneanlægget, der da paagik gennem Østerdalen. Gjennomsnitlig bor der 2 mennesker paa hver km.², og der er saaledes god plads for en altid voksende folkemængde. Ved tællingen i 1900 var der 1679 af mandkøn og 1608 af kvindeskøn.

I anthropologisk henseende er de saakaldte ariske langskaller i afgjort flertal i Storelvedalen, idet der skal være 51 % langskaller, 20 % kortskaller og resten blandingsformer. Det blonde eller lyse haar er ogsaa det almindeligste, skjønt den mørke haarfarve skal

være 45 %. Indvandring af forskellige elementer har haft indflydelse paa den oprindelige type og sat præg Tronkberget er der hugget trin i de opreste stokke for hurtigt at naa op og tænde ild paa. Saavel Tronkberg- som Loitnantvarden var i brug i krigsaarene 1812.

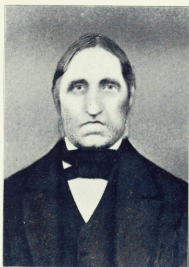
Goro Landet (Simen Landeths mor)
f. 1808 † 1872.

Marthea Trønnes (Strand)
f. 1818 † 1899.

for Østerdalen. Gjen-nemgaende er de sto og sindige folk med en sterk selvfølelse, greie, troværdige, om-gjængelige, gjæstfrie og i besiddelse af en udpræget renligheds-sans. Cancelliraad Pram skriver under en reise 1803 i Østerdalen følgende, som fremdeles har sin gyldighed: „Her hersker i om ei alle, ei en gang vel i de fleste, saa dog i mange bønders huse en elegance, som overgaar alt, hvad man tænker sig ved en bonde-vaaning.“ Der lever ogsaa endnu ikke saa faa af de gode gamle egte østerdalsaristokrater, ætlinger af svundne tiders kjæmpeslægt, stive, steile kraser, hvis fyndige valgsprog er: „Jeg krysser ingen.“ Bedre kan heller ikke det aristokratiske grunddrag i østerdølerne udtrykkes, og denne ridderlige om end noget afvisende devis i deres vaabenskjold har fremdeles sin fulde gyldighed. De er sig selv de folk, og staar paa nippet til at være sig selv nok. Derfor er sammenligningen ganske træffende, naar en forfatter kalder østerdølerne for Norges franskmænd, et folk med stærke passioner og et belevent væsen.

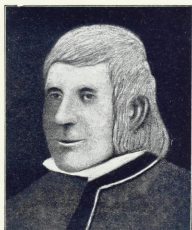
Vinje, den største folkepsykolog vi har havt, siger ogsaa i sine „Ferdaminni“, at „der er en forunderlig finleik i umgang hjaa mange af disse østerdøler“, og han fremhever specielt Storelvedalen som en af de bygder, hvor „den nationale kultur er saa hovelig sambundet med den nyare opplysning og livemaate, at det baade i maal og annat liksom er vokset sammen.“

Halvor Botolfsen Trønnes.
(Den første ordfører i Storelvedalen).

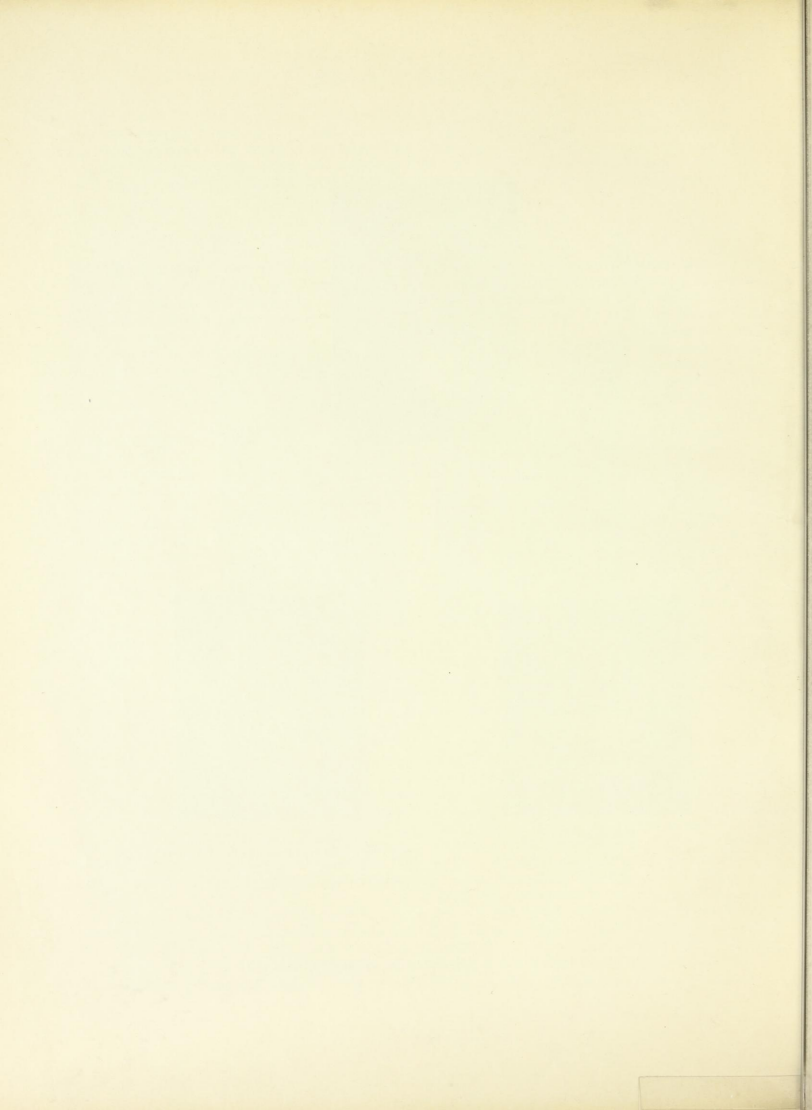

Anne Evenstad.

Eidsvoldsmanden Ole Olsen Evenstad.
(Reproduceret efter billede i „Norge i 1814“ af dr. Yngvar Nielsen.)

STORELVEDØLER MED BORGERDAADSMEDALJE.

Ellers er storelvedølerne, isærdeles de gamle, egne hardhåuser, som ikke skyr hverken ild eller vand, naar de har sat sig noget i hovedet. Som et bevis paa, hvorledes de kan gaa op i sit arbejde, kan vi nævne Helge Dalen, om hvem der fortælles, at han en morgen gik til sæteren for at rive et hus, og at han rev det halve af taget, før han sansede paa, at han havde madskræppen paa ryggen.

Slige folk kan med samme lethed jage bøffer paa Pampas, som de kan drage tilfjelds i 30 graders kulde uden vaatter paa hænderne og uden mad i mange dage.

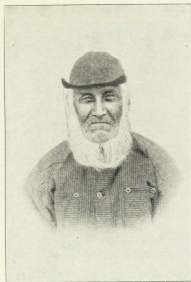
Det kunde ogsaa i denne forbindelse ligge nær at nævne typiske repræsentanter for den gamle østerdalske bondeadel i Storelvedalen i vore dage; men vi skal indskrænke os til at citere, hvad Jacob B. Bull siger, "at østerdølen ligner dalen,

hvor han er født: dulgt som de store skoge, ubændig som de stride elve, sterk og selvtryg som de bredryggede fjelde og derfor lidt tung i vendingen. Men bruger han to dage for at spænde hesten for slæden, saa kjører han i fjorten, før han spænder den fra igjen." Vikingebloodet og den medfødte trang til det eventyrlige holdes kun i ave ved en tilsvarende sterk forstand. Der findes dem, der styrer millioner; men der findes ogsaa dem,

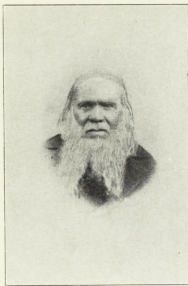
der sætter millioner overstyr, som var det bare lommeskillinger, de ruller med. Der har ogsaa derfor til alle tider gaaet tilfjelds fabelagtige sagn om de rige storelvedøler: Hvorledes de har brugt pengesedler som fidi-busser, hvorledes de har det finere hjemme hos sig end sjølv kongen o. s. v. Det horer dog med til sjeldenhederne, at nogen henfalder til overdaadighed

og ødselhed, omend mange lever stort efter almindelige begreber. Indgifte mellem de større slægter har ogsaa været almindelig, idet de fik kongens "tilladelse til at sammenkomme, uanset de var helt søskendeborn." Dette indgifte og denne sterke slægtsfølelse har ikke altid havt den heldigste indflydelse paa karakteren; paa den anden side har det dog bidraget til at bevare folkets oprindelige sindelag. Sonnerne af disse fæ-

dre føler sin odel, der forpligter, og de betragter sig der for som de store eiendommens tjenere, forvaltere af en arv, de sætter sin ære i at overløvere til sine efterkommere. Hvorledes de sociale og økonomiske forhold derfor end vil arte sig i dalen, saa vil storgaardene som hidtil endnu i lange uoverskuelige tider danne grundstammen i dalens og folkets liv med ødselretten som det juridiske og moralske grundlag for eiendommenes bevarelse.

Haagen Storstu
f. 1819 † 1901.

Knud Iversen Vestgaard,
f. paa Tromsø 1793 af forældrene Iver Vestgaard og Ingeborg, Trannæs Nordstumen, der reiste til Nordland (Maalselven) i 1790.

Barfrø- og Østerdals-stuer.

Paa den lange strækning fra Atneosen til Koppang findes der nu ikke andre gaarde end Bjoraneset og Tresenggaardene. Ved Koppang begynder en tættere bebyggelse, som fortsætter sydover dalen med gaarde og pladse paa begge sider af almandveien og tillige paa begge sider af elven med kortere eller længere mellemrum, der optages af skog og dyrkede jorder. En reisende i begyndelsen af forrige aarhundrede skriver med hensyn til Storelvedalen: „Allerede paa de herværende gaardbrugeres huse kan man fornemme virkelig velstand. En stor stue, i hvis hjørne der staar en fra tvende sider aaben skorsten,

hvor maden tillaves, tjener baade som kjøkken og beboelsesrum for husfolkene og er forsynet med enkle, men sterke møbler. Et mindre tilstødende værelse (koven) er forsynet med ovn og senge." De for Storelvedalen mest eiendommelige husebygninger er ogsaa de her beskrevne saakaldte østerdals-stuer foruden barfrostuerne, der nu desværre holder paa at forsvinde, hvorfor vi skal ofre dem en lidt udførligere omtale. Omkring det 10de aarhundrede begyndte enkelte stormænd i Frankrige og Tyskland at bygge vagtaarne paa sine borge. Disse taarne, der var af træ, har ifølge Falk og Torp paa latin navnet Belfredus eller Berfredus og

Barfrostue paa Gammelstu Trønnes.

paa fransk Beffroi og paa tysk Berfrut (Bergfried). Siden blev det almindelig, at byer ogsaa opførte slige forsvarstaarne med klokke i, som der blev ringet med i krigsfare. Ved byen Gent i Flandern skal der endnu staa et Beffroi, hvis klokke bærer følgende indskrift:

„Naar jeg klemtes, er der brand.
Naar jeg ringer, er der krig i
Flandernland.“

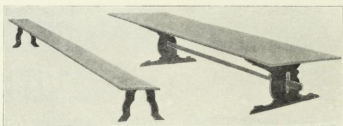
Lignende taarne kom ogsaa til andre lande. I Italien kaldtes de Battifredo og i England Belfry. I Sverige fik de navnet Barfrid, i Danmark Barfred og i Norge Barfrø. Den første gang ordet Barfrø forekommer i norsk sprog skal være under Magnus Smek 1339, og ifølge Ivar Aasen betyder barfrø hos os en udbygning (overbygning) paa forsiden af et hus. Det ligger saa at sige i sagens natur, at disse barfrostuer, der i Norge kun findes i Østerdalen, oprindelig har været opførte i forsvarsoiemed. Østerdolerne var i middelalderen saavel som i vore tider et ridderligt folkefærd med en naturlig trang til at leve paa riddervis. Paa de fleste større gaarde blev der derfor bygget et vagt-hus, der ogsaa sikkert nok i enkelte tilfælde har gjort sin nytte efter hensigten; men i tidernes løb blev dog Barfrøstuen benyttet enten som beboelseshus eller til opbevaringssted for klæder og andre gjenstande, der fornemmelig tilhørte gaardens kvinder eller husfruen. Nu er disse Barfrø snart sagt bare en historisk kuriositet. Barfrø eller rester af Barfrø findes endnu igjen paa Hovde, Kroken, Svestad, Koppang, Nordstumoen og 3 paa Gammelstu Trønnes, der eies af Simen Landeth. Han har foræret et af dem til Folkemuseet paa Bygdø. Over det ene vindu

paa dette staa følgende inskription: „Halvor Tollevsen og Ingeborg Nilsdatter.“ Over det andet vindu staa: „Denne stue blev opbygget 1670 og malt aar 1808.“ I „Kunst og Haandverk fra Norges Fortid“ af N. Nicolaysen findes der en kort beskrivelse med tegninger af de gamle Barfrostuer paa Kroken og Trønnes, hvis alder henholdsvis henføres til aarene omkring 1750 og 1600. Barfrostuen paa Svestad er kjøbt af Hede-markens folkemuseum og sendt til Hamar.

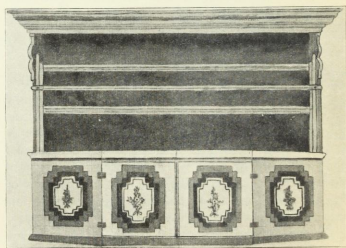
Af Østerdalsstuerne findes der en og tildels to paa hver gaard lige fra Atneosen til Sætre. Om disse stuer skriver professor Dietrichson følgende i sit verk „Norges Kunst i Middelalderen“: „Den eiendommeligste form for peisestuen er Østerdalsstuen med hal og kover, aabent røst, aastag og slindebjelker efter hallens længde samt direkte udgang anbragt paa en af langsiderne. Men foran paa denne udgang blev der ofte anbragt et lukket bislag af let reisverk, og over dette bislag hæver taar-net sig i tungt lafverk med gavle foran og bag. Dette taarn med opgang fra bislaget forekommer ikke i Norge udenfor Østerdalen og bærer det merkelige navn Barfrø.

Til dette ord kan ingen norsk oprindelse paavises. Vi staa altsaa her overfor en fra udlandet indført bygningsform, der efterhaanden har forplantet sig fra ridderborgen til bondehu-set.“ Enkelte af disse gamle stuer er nu ombygget som paa Furuseth og Kroken

eller ogsaa som paa Negaard indbygget i store moderne bygninger, der forener den oprindelige Østerdalsstues enkle type med den smag og de bekvemmeligheder, som nutiden kræver. De har ellers i sin udvikling

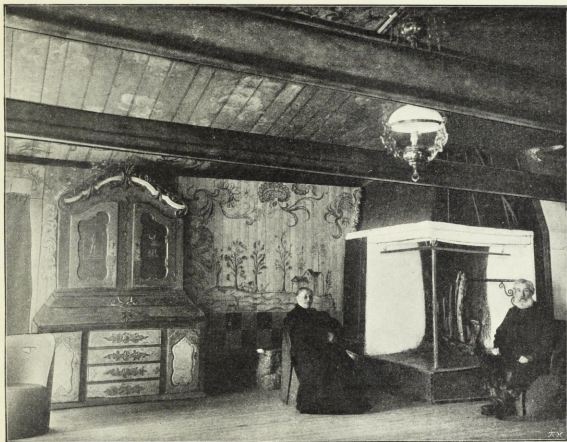
Fra stuen paa Lillestu-Koppang.

Gammelt skab i stuen paa Lillestu-Koppang.

passeret tre perioder. I den første periode havde Østerdalstuen jordguly og ljøre i taget og briksler (paller) langs væggene. Denne periode ligger selvfølgelig langt tilbage i tiden. I den anden periode, der ogsaa ligger før 1500 tallet, fik stuen peis, bænke og borde og blyvinduer. Skorstenen, ildstedet eller peisen (efter det latinske pensile) var oprindelig af almindelig graa sten med kalk eller lerpuds; men i den

af ulve tilligemed følgende latinske inskription: „Die acerant rapidi Dominium sub imagine cerui.“ Det første stueuhr (pendeluhr med kasse og malet talskive) findes ogsaa paa Vestgaard og skriver sig fra aarene 1750. Af de smukt malede stuer findes der ikke flere tilbage end stuerne paa Trønnes og Atneosen. Malerierne bestaar i jagtscener paa Atneosen og landskaber, kjærlighedsdyller og mythologiske figurer paa Trønnes. Det

Storstuen (Østerdalstuen) paa Atneosen.

senere tid mures den af klæbersten med udkaarne soiler paa siderne. Koven eller kleven (paa oldnorsk klefi) eller det lille værelse i stuens ene ende blev benyttet til senge og som madhus. I den tredje periode, efter 1700, fik den sin nuværende skikkelse med til dels to stokverk, med panelinger, med tage af skiffersten, med skabe og kitvinduer, med ovne og køkkenet tilligemed malerier, speile og andet udstyr som tæpper paa væggene og smukt udkaarne stole med betræk. Den første ovn i Storelvedalen siges at være den paa Vestgaard med kongens billede i medaljon med aars-tallet 1733. Paa Øvergaard findes der en massiv ovn med aars-tallet 1749 og med smukke reliefbilleder af en mand, der blæser paa horn samt en hjort afaldt

siges, at Halsten Sjølie, far til den saakaldte Tjerne-gutten, har malet stuerne i Storelvedalen. Han var med i krigen og tjente saa mange penge, at han siden købte Tjerne paa Ringsaker. Malerierne i Trønnesstuen er særdeles vakre med fine, sterke glansfulde farver. Paa enkelte gaarde benyttes disse stuer til sommerstuer eller drengestuer; men de er for gode til at vanskjøttes. Grosserer Thomas Heftye blev saa indtaget i disse Østerdalske stuer, at han — efter tegning af arkitekterne v. Hanno og Schirmer — lod bygge en Østerdalsstue paa sin eiendom Sarabraaten ved Kristiania, og siden har mange fulgt hans eksempel. Vinje kan ikke noksom beundre dem og kalder dem den gamle sagastil i træ, og Eilert Sundt siger, at huslivet i Storelvedalen

endnu minder om de tider, da der var høibaarne herrer i Norge, og han ønsker tillige, at de skikke og de karakterer, som lange slægtsled igiennem har udviklet sig under spærrestuernes tag sent eller aldrig

maa dø ud. Af det her gjengivne interior fra Storstuens paa Atneosen med Anne og Haaken siddende ved peisen faar vi et indtryk af huslivet i Storelvedalen baade nu og i gamle dage.

Jagt og fiskeri.

Det ligger i sagens natur, at jagt (veid) og fiskeri er ældre end al historie ogsaa i Storelvedalen, hvis skoge i gamle tider vrimlede af vildt. De almindeligste fangstredskaber var gilder og grave for de større dyr som bjørn og elg. Desuden brugte man spyd og pile (ogsaa kastepile), okser, knive og klubber, der i de ældste tider var af sten og siden af jern. Der findes endnu baade nede i dalen og oppe i fjeldbannet grave samt pilespidse og spydstumper m. m. Flintebosser kom først i brug omkring 1650. Navnene Ulvstuhaugen, Ulvberget og Ulvstumoen tyder paa, at der har været meget ulv engang. Bæver findes ikke mer, og den sidste maar blev skudt i 1904. Ellers var det almindelig i sin tid, at betale skat med bæver- og maarskind. Bjørnen er ogsaa udryddet; men elgen har i de senere aar formeret sig, saa den er bygdens største plage, da den om vinteren ødelægger skogen ved at bide toppen af smaafuruen. Allerede „Anno Christj 1573 lod Kongelig Maytzt forbiude att veide Els-diur her i Landet uden alleeniste imellom S. Lauritz- ok Michels-dag.“

Efterfølgende aabner os ogsaa et lidet indblik i gamle tiders jagttilstande:

— „Aar ephter gudtys byrdt 1578 thend 31 dag julij var vdi Obslo paa radstuen skicket vegne aff hogst bemelt Kong. matt.s underszotte vdi Østerdalenn och paa thieris egne och menige mantz-vegne ther samestedtz gaff till kiende broster och besuering . . . som for thett første begierendis att motte skyde elffsdyer paa skof-

fuene ephertj thieris skouff grendser jnd poo Suerige och the Suen-ske skyde diorene . . . saaledis beuilliget, att the maa skyde forne elffsdyer aldt aaritt egenom wndthagenenn naar the ere med kalffu, tha skulle the nom forskone.

Thisligeste begierindis att kong matt.s wille thenom tillade thieris waare att selge och foruende till thieris nodtorfft til huem the kunde giore thenom thett nyttigst vndthagen losz och maar, huilcke the wilde aaffende till kong. matt.s embidtmendt kong. matt.s till beste . . . saaledis att motte bliffue ved thieris gamble priulegier och friheder, som aff arltdtz thidt weritt haffuer, hvad kong. matt. sambt-act och tilladt haffuer med brefue och beffaling.“

I 1730 udkom der igjen en kongelig forordning om at frede elgen i en vis tid af aaret, og senere kom der lignende forordninger, indtil den nuværende jagtlov af 20. mai 1899 kom istand. Denne fredning har imidlertid — som før nævnt — ført til, at man har været nødt til at gribe til særskilte foranstaltninger for at beskytte sine skoge mod elgens herjinger.

Paa foranledning af Th. Ruud (Negaard) udtaler derfor herredsstyret, at „det er absolut paakrævet af hensyn til skogens bevarelse, at der træffes forføining til reduktion af elgbestanden inden herredet, og finder det som en hertil passende og hensigtsmæssig foranstaltning at ville anbefale, at der i henhold til lov af 20. mai 1899 angaaende jagt og fangst § 20 foreløbig i et tidsrum af 3 aar aabnes grundeierne adgang til at benytte sin jagtret efter elg udenfor den i loven bestemte jagttid.“

Skog, som er herjet af elg (med den sidste Ole Evenstad).

Jagthytte paa Møkleby-fjeldet (eies af grosserer Hans Kiær).

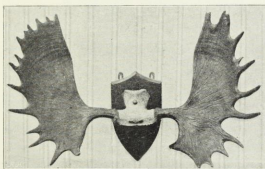
162 eiendomsbesiddere i Storelvedalen meddeltes i statsraad $\frac{1}{11}$ 1907 tilladelse til i henhold til § 20 i jagtloven af 20. mai 1899 at udøve sin ret til jagt efter elg i 1908 foruden i den lovbestemte tid ogsaa i tiden fra 1. til 31. januar med det resultat, at 48 dyr blev skudte. Ellers kan elgen kun skydes i tiden fra 10. september til 1. oktober (et dyr for hvert matrikelnummer).

I 1900 fældtes der 19, i 1905 38, i 1906 56 og i 1907 60 elge i Storelvedalen. Før i tiden var det almindelig skik at spigre horn og skaller og klør af de fældte dyr op paa stabbursvæggen; men denne skik er nu gaat af brug. Paa Ateosen staar dog stabburet igjen med rester af gamle tiders jagttrøfær.

Af gamle navngjete bjørne- og elgskyttere kan vi nævne Halsten Rognstad († 1907) med 36 bjørne, Ole Furuset med 16 bjørne, Berger Stai med 9 bjørne, Simen Negaard, Iver Halvorsen Sundhaugen (97 elge med samme bøsse og alle uden løshund), Anders Tryli, Botolf og Sæming Tresen, Ole Sundet, Andreas Messeltbakken, Engebret Bjørnaeset og Nils Smed Neset f. 1816 † 1890 (med flere bjørne og over 300 elge) samt Halvor Tangen (Tangguten, jernblaaser, der ogsaa er nævnt af Gunnar Østerdøl i „Svein Skytter“). Men mesteren for dem alle er dog Ole Olsen Messelt, der skjød over 100 bjørne og 300 elge i sin tid. 15 aar gammel var han med og skjød sin første bamse lille julaften 1791, ved hvilken anledning han fik en skramme i panden, og sin sidste bjørn

Bjørnejægeren Ole Olsen Messelt og hustru Sigrid Torgalsdatter. Hun blev født 1787 og døde 1872.

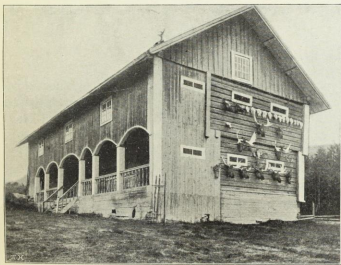

Elgkronen (hos Simen Landeth).

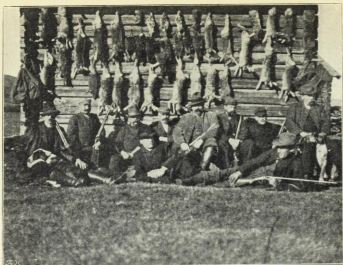
skjød han alene 83 aar gammel. Han skjød ogsaa rønsdyr (en gang 5 for 2 skud), ulve og røve (27 paa en vinter). I „Svenska Jägerförbundets Nya Tidskrift“ 1867 omtales han som Norges berømteste bjørnejæger, en stormand i jagtens verden, hvis minde bør bevares. Sine jagttrøfær spigrede han op paa udhusvæggene paa sin gaard Messelt; men de er nu forsvundne. Det for-

tælles, at han jagede en elg i tre dage uden mad, for han fik skud paa den, og at han en anden gang var i kamp med en bjørn, der fik 15 kugler i kroppen, for den stupte. Lærer Otter Pedersen udgav (Hamar 1870) en bog om Ole Olsen Messelt, der døde 1869 $93\frac{1}{3}$ aar gammel. Hans biograf ender bogen med følgende smukke ord: „Bjørnejægeren Ole Olsen Messelts minde vil leve længe blandt Norges fjelde, og hans bedrifter vil blive paa folkets tunge og opmuntre mangan rask ungdom blandt dalbondens sønner til at slægte den store skogsmand paa“.

Af yngre elgskyttere kan nævnes Helge Furuset, Asbjørn Olafsen, Halvor Landeth, Simen Vestgaard, Torgal Møkleby, Ole Øien, Haakon Stai og Torgal Trønnes m. fl. Ifølge Norsk Jæger- og Fiskerforenings tidskrift for 1904 har Olafsen og Halvor Landeth skudt en elg med en af de største og smukkeste kroner,

Stabburet paa Ateosen.

Markprøve paa Gaala sæter 1906.

som i det hele taget findes i hele Europa. Kronen har 14 takker paa hvert horn, og maaler 1.2 m. fra spids til spids og veier 13 kg. Elgkronen eies af Simen Landeth. Fru Anne Furuseth er den første kvinde i Storelvedalen, der deltager i elgjagt og har skudt elg. Foruden elgjagt drives der jagt paa hare, ryper og barfugl. Møklebyskogene er det bedste elgtærræn. Enkelte aar er det skudt op til 1000 ryper oppe i fjeldet. Simen Landeth er en af de sidste, der har skudt bjørn, og Iver H. Sundhaugen og Simen Vestgaard skjød i 1880-aarene de sidste bjørne, der er skudt i Storelvedalen Gaupe og jærv findes der nogen af, og ræv er der meget af. Ren findes i fjeldene paa forsommeren; men senhøstes drager den nordover og udenfor Storelvedalens grænser. I gamle dage blev jågtretten (fuglvona) delt i særskilte strækninger, og tiurleg om vaaren er fremdeles en yndet sport for bygdens yngre jægere.

Fiskeriet var ogsaa i gamle dage en ganske ander-

ledes vigtig næringsgren end nu og dreves derfor i større udstrækning. Man brugte angler af sten og flint — ellers siges det, at alle bække og vande gik stinde af fisk, saa det bare var at forsyne sig med næverne. Lige ned i forrige aarhundrede solgte osterdolerne en mængde fisk til hedemarkingerne eller rettere sagt byttede i korn og brændevin. Prisen paa 1 bismerpund ørret varierede mellem 1 og 2 skjæpper byg. Fisken har i de senere aar minket, saa man nu har grebet til særlige foranstaltninger for at bevare og øge fiskebestanden. Søndre Østerdalens jagt-fiskeri-forening har i den henseende udfoldet en stor virksomhed. Denne forening blev stiftet paa Koppang 13. juni 1896 efter initiativ af Simen Landeth, Svein Øvergaard, P. Trønnes, Haakon Vestgaard, Olaf Dieseth og Helge Furuseth — med 200 medlemmer. I 1890—92 blev der sluppet 2—3000 yngel ud i forskellige tjern som Sorttjernet, Nettjernet, Faafengtjernet og Gammelsætersjøen. I Glommen er der sluppet en mængde yngel af baade harr og sik og ørret. Ørret er almindeligst i vandene paa vestsiden. Af gamle bekendte fiskere kan vi nævne en ved navn Fiskehans paa Møkleby, der især drev det saakaldte isfiske. Ole Neegaard († 1907) og Nils Halvorsen paa Furuseth (født paa Fjeldet ^{24/6} 1836) har fisket meget i de senere aar.

Arbeids- og skogsmanden Nils Halvorsen (paa Furuseth).

Jordbrug og fædrift.

Korn har Storelvedalen maattet kjøbe baade i gammel og ny tid, og der har ofte været kornmangel paa grund af frost og uaar. Slotsprest Claus Pavels skriver saaledes 1812, at „paa Hedemarken var der indgaaet forbund ei at sælge en tønde rug for mindre end 100 rigsdaler“, og der blev fortalt, at de dernede ogsaa drak skaaler paa et godt fortaar i Østerdalen.¹

¹ Aarer 1801 var forresten ogsaa et haardt aar og flere reiste ud af bygden især til det nordenfjeldske (Nordmør og Nordland). Efter den saakaldte kapiteltakst eller kapitaltakst, der blev fastsat for hvert stift med hensyn til kornvarers og skatters beregning, var priserne svimlende høie i dyrtidsaarene.

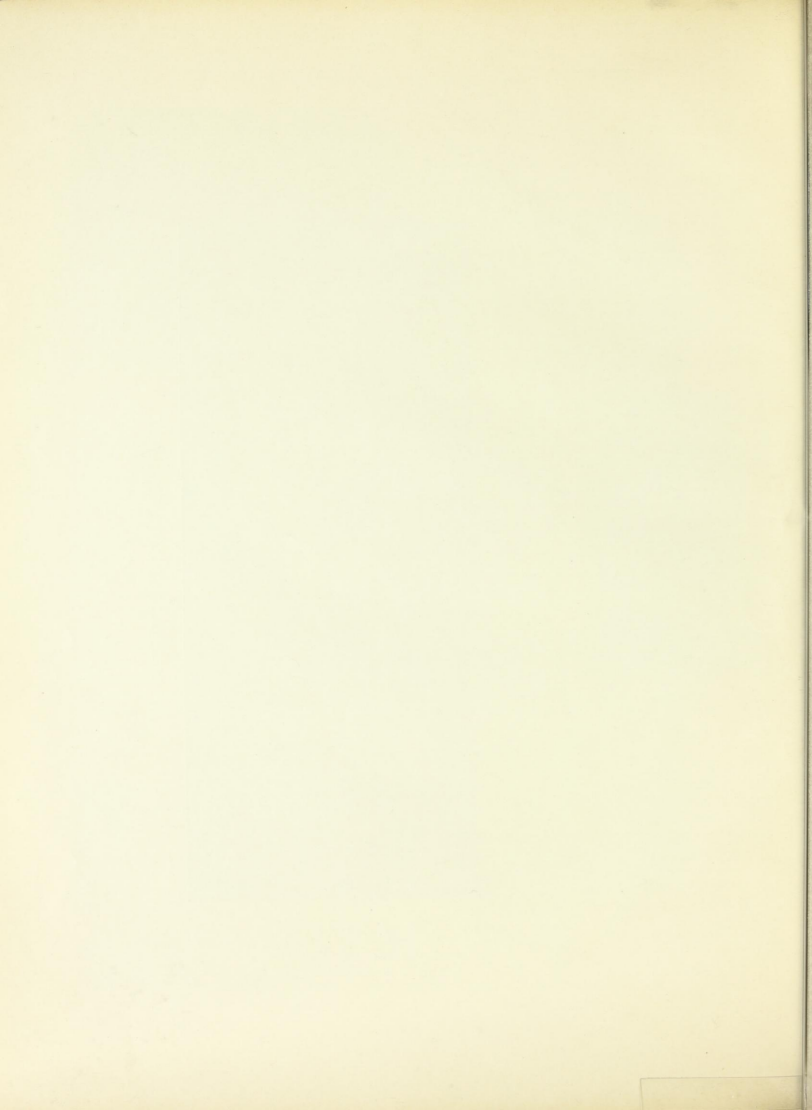
Til trygghed mod uaar blev der oprettet kornmagasiner i flere bygder, og i Storelvedalen begyndte magasinet sin virksomhed 14de mai 1792 med et kvantum paa 108 tønder korn, hvoraf kongen havde skjænket 50 tønder og almuen resten. Ved udgangen af 1799 var beholdningen 74 tønder byg og 32 tønder $6\frac{3}{4}$ skip-pund havre. I 1815 havde magasinet et forraad paa 73 tønder byg og 34 tønder havre og i 1835 58 tønder

I 1812 kostede saaledes:

1 skipbund rugmel	140 speciedaler
1 — bygmel	125 —
1 — blandingsmel	155 —
1 tønde let havre	25 rigsdaler
1 — rug eller ertre	70 —

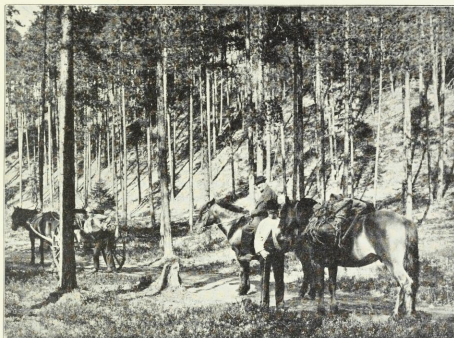
GAARDEN NYSTUMOEN, KOPPANG.

byg og 48 tønder havre med udestaaende fordringer paa 132 tønder korn. Magasinet stod under bestyrelse af sognepresten og medhjælperne med fire af dem udvalgte gode og redelige mænd i sognet. Laan af korn fandt sted i mai maaned og blev leveret tilbage om hosten med en skjæppe overmaal pr. tønde. Ved kongl. resolution af 1846 blev magasiniet ophævet og huset, der stod paa Moen paa Møkleby, revet en tid efter og opsat som stabbur paa Mellemstet (Perststuen). Hverken agerbrug eller jordbrug i det heletaget har kunnet hæve sig til nogen høide

i Storelvedalen, skjønt de ved siden af kvægavl var de vigtigste og nærsagt eneste næringsveie, indtil skogen i vore dage blev hovednæringsveien. I 1812 modnedes kornet kun paa to steder i Storelvedalen: paa Sæterskletten ved Hovde og paa Lysthaug ved Op-huus. I 1907 fandtes der næsten heller ikke modentkorn. Paa gaarden Havn siges de første poteter at være sat i Storelvedalen. Arealet af dyrket ager udgjør heller ikke mer end 3.1 km.² Af eng-land findes der 9.2 km.² og af saakaldt udmark 352.7 km.², hvoraf der skal findes 5000 maal dyrkar jord.

Jordbunden er gennemgaaende mager og tildels ste-

Halvor H. Trønnes (Hoistad) paa sæterveien.

1695 kaldes det store frostaar, og almuen i Østerdalen klager da — som almuen over det hele land — sin nød for H. M. Kongen, „at han vilde anse dem med barmhjertighed og redning, saa den fattige ikke skulde omkomme, og at der indføres korn til en lidelig told, hvormed de betrængte undersaatere kunde blive erholdt til H. M. merkelige interesse“ (som professor Taranger med-deler i Aftenposten 1894 nr. 54).

1742 var ogsaa et svært aaar med frost og græsmark og ligesaa i 1789—90, da flommen i 1789 var saa meget mer ødelæggende, som den indtraf i juli maaned; det fortællies, at man paa Møkleby maatte sende kreaturerne til Hedemarken for at bjerge dem vintren over og sauerne sendtes til Nordre Østerdalen, hvor flommen ikke havde været saa slem. Selv paa Evenstad var der sliq fødernes vaaren 1790, at man saavidt holdt liv i dyrene ved hjælp af hakket bar og soljeris. Paa Møkleby havde de kua oppe i Bortne hele vinteren 1790.

3 — Storelvedalen.

net. Den bestaar væsentlig af sand (aure) og kvabb, der ogsaa kaldes flodjord, fordi den har flydt ned i dalen oppe fra lierne. Den bedste jord findes ellers middties; men de dyrkede marker findes paa faa undtagelser nær nede i dalbunden.¹ I den senere tid er der gjort meget for jordbrugets fremme. Flere har opholdt sig ved landbrugsskoler, og forbedrede brugsmethoder anvendes ved maskiner nærsagt paa hvergaard. I femaaret 1881—85 blev der saaledes anskaffet 3 radsaamaskiner, 16 slaamaskiner og 2 træske-

maskiner. Noget videre nyland er dog endnu ikke ryddet. Store strækninger som mellem Atna og Koppang og mellem Evenstad og Rasten og ved Løvangbækken — for ikke at nævne flere steder — venter derfor paa at lægges under plojen. Herredsstyrelsen har med hensyn til dyrkning af jord udtalt følgende som svar paa rundskrivelse af 18. januar 1907 fra landbrugsdepar-

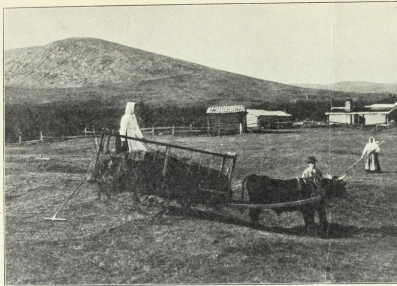
tementet angaaende yderligere forføjninger fra statens side for at lette ubemidlede adgang til erhvervelse af jord til opdyrkning:

1. Værdien af 1 maal dyrket jord inden herredet er antagelig 70 kr.
2. Opdyrkning af 1 maal jord antages at koste for myr 50 kr., for slaatteland 25 kr. og for havnegang eller skog 80 kr.
3. Indtil 1. januar 1907 er det solgt 1 238,5 maal jord til arbejderbrug og 12,8 maal jord til boliger til ubemidlede.
4. Gjennemsnitsprisen pr. maal har været for opdyrket jord 45 kr. og for uopdyrket 15 kr.

Som et lidet eksempel paa, hvad der blev gjort for jorddyrkingen i gamle dage kan følgende anføres:

¹ Udsæden og foldigheden opgives saaledes i 1900:

	Udsæd pr. maal.	Udsæd ialt.	Fold.
Rug	18 liter	6 hl.	16
Byg	36 —	123 -	8
Blandkorn	45 —	38 -	9
Havre	54 —	259 -	8
Erter	27 —	9 -	8
Poteter	210 —	658 -	12

Fra Storfjeldsæteren med oxen „Odin“ (efter fotografi af professor R. Collett).

I 1635 udsteder kong Christian IV et brev, hvori „vi naadigst have bevilget og tilladt saa og hermed naadigst bevilge og tillade menige bønder, som ville rydde og dyrke jorden udi vores alminding udi Østerdalen, at maa nyde og bruge samme jorder og nyrydningspladse fri for skat og landskyld, skydsferd og alt andet arbejde paa 6 aars tid“.

I Fredrik V's tid søgte man ogsaa ved offentlige foranstaltninger at rydde jord i de østerdalske almenninger. I 1754 blev der ansat en general-landmaaler, som i forening med vedk. steds lensmand og 4 lagretmænd skulde udmaale og udvise, hvem der ønsket det, pladse til rydning. Rydningsmændene skulde faa frit tommer til sine huse, frihed for skatter og militærudskrivning i 20 aar og under visse omstændigheder tillige erholde en liden sum kontante penge til anskaffelse af kreaturer. — Men dette foretagende gik desværre snart i staa. Bønderne klagede over, at de berøvedes brugen af sine sætre og sin almenningsret, og nybyggerne var heller ikke tilfredse med de dem anviste pladse. Af de 700 udmaalte pladse blev kun 300 bygset, og selv disse blev efter kort tid forladte, og det paabegyndte rydningsværk blev stanset i 1760.

Der er i den senere tid gjort meget for at ophjælpe fædriften og kvægavlen. Kvæget er gennemgaende stedlig race (Østerdalskvæg), der i det sidste er krydset med Telemark- og Gudbrandsdalsrace.

Paa foranstaltning af landmandsforeningen holdes der tredje hvert aar kreaturudstilling (dyrskue eller fæsja) oppe i bakken ved hovedkirken eller ved Rasten. Melkeudbyttet om aaret pr. ko er for nogle gaardes vedkommende sat til 1300 liter og for andre til 1800 liter. En tabel af nyere dato over kreaturholdet kan kanske her være paa sin plads. Ifølge opgaver fandtes der i Storelvedalen:

	1891	1900
Heste ¹	276	336
Storfæ	1816	1164

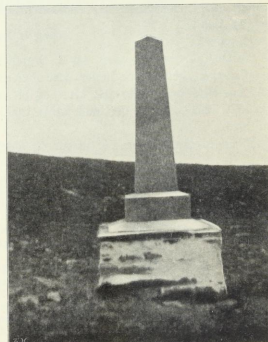
¹ Ifølge professor dr. Yngvar Nielsen (Hist. tidsskrift 1875) var kvægholdet i 1657 i Solor, Odalens og Østerdalens fogderi (indbefattende Odalen, Vinger, Grue, Hof, Elverum, Aamot og Tønselt) 2455 heste, 16 094 hornkvæg, 9 064 gieder, 11 271 faar og 1677 svin paa en befolkning af 9 100 mennesker.

Faar	656	311
Gjeter	189	112
Griser	92	228
Høns	802	1334
Ænder	10	10
Gjæs	—	23
Kalkuner	—	4

I 1835 siger amtmanden i sin indberetning, at i Storelvedalen udgjør fædriften indvaanernes næringsvei, og der produceres en betydelig del smør, ost og tæg til salgs hvert aar, ligesom der ogsaa hvert aar føres drifter og slagtekvæg til Kristiania.

De bedste havnegange findes i Søkundalen, Børtne og ved Eldaernes, og de bedste fjeldsætre er Gaala-, Møkleby-, Messelt- og Storfjeldsæterne. De ældste sætre er Helaks- og Møklebysæteren (Søkunsæter), hvor baade

Evenstad og Furuset og Messelt havde sæter en gang. Der findes endnu træer, som kaldes Evenstadtrøer og Furusettrøer. Gaalasæteren (ogsaa kaldet Gaarda og Gaalie) blev bebygget af Halvor Jakobsen Stai omkring 1730, og Furuset sæter blev bygget omkring 1750 (et stabbur staae igjen med aarstallet 1759). Evenstadsæteren med en times kjørevei fra Evenstad har en gammel stue (Nabstuen) med aarstallet 1702. Paa Storfjeldsæteren (c. 1000 m. o. h.) har Anders Landet sit sanatorium (anlagt af Ingvald Landet). Før i tiden var det almindelig, at

Mindestotten ved Gaala.

hver gaard havde to og tre sætre; men nu bruges der som regel bare en sæter hele sommeren. Alle sætre i Storelvedalen er ellers bekendte for sit fine gode stel og sin naturskønhed; sæterlivet er derfor — som det gennem alle tider har været — en væsentlig side af folkets liv. — „Mange steder udi Norge bruger de, som er af adelig stand selv at bete sine buskaper som patriarkerne forud gjorde“, siger Adam af Bremen, og dette kan den dag i dag passe paa storelvedølerne. Vinje har skrevet meget smukt om Storelvedalssetrene, og det var der oppe han traf de to vakre jenter Anne og Ragnhild (paa Helakssæteren, hvor antagelig ogsaa Guttorm og Ragnhild i sin tid traf hinanden). Naturforskeren og eventyrdigteren P. Chr. Asbjørnsen skriver med henblik paa Storelvedalen i 1852: „Det

idylliske ved sæterlivet ligger i menneskenes og dyrenes gjensidige forhold, i hornets og luren og lokingens gribende toner, kort sagt i det inderlige samliv med naturen deroppe i høifjeldets ensomhed. Det er denne natur, hvis dystre grundstemning gaar gennem sagaerne og kjæmpeviserne og de nordiske digteres sange. Det er speilbilledet af denne natur, som glimter i sagn og eventyr, hvis klang fornemmes i luren og i felen, og hvis stemning er indgaaet som en bestanddel i fjeldfolkets aandelige liv.“ Men det kan være haardt mangen gang deroppe i fjeldet, og det hænder, at folk fryser ihjæl midt paa sommeren. Den 18de juli 1872 fros saaledes to unge mænd (Dahl og Martinus Negaard) ihjæl oppe ved Gaalasæteren, og til minde om dette er denne støtte reist.

Skog- og tømmerdrift.

Den gamle forfatter Peder Clausson Friis skriver i sin Norges beskrivelse: „Mand hafuer store Skofue at drage offuer udi dette Læn (Østerdalen), hvilket deraff kand fornemmis, at en Prest hafuer 24 store mile mellem sine tre Kircker.“ „I Østerdalen ere vel ogsaa Egne mange Stæder aff god Ager/Eng-Jorder oc Qvæg/zning til Qvæg/men gifes der indtil store vidt-løftige Skowe/saa fordi Bygdene ligge adskilde saa derfore et Præstegield kand være ved 24 mijle igiennem som en Præst mellem sine Kircker hafuer at reyse“ (siger ogsaa Arennt Berntsen i sin „Danmarckis og Norgis Herlighed“ 1556). Kraft skriver, at „Østerdalener Norges bedste skogdal, hvis skoge er en nationalherlighed.“ De gamle konger, specielt Kristian IV, var ogsaa opmærksom paa Østerdals-skogene; men den store landkommis-sion af 1665 har

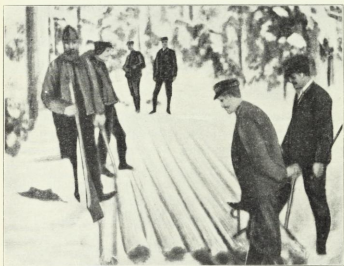
nepe ydet dem synderlig opmærksomhed, idet den siger i sin indberetning: „Udi Østerdalen er hos en part gaarde nogen tømmerkog, dog ingen masteskog, som udbringes kan formedelst berger og fosser.“ Naar vi ser hen til, hvad der endnu er igjen efter de sidste tiders voldsomme hugst og den skade, som marken og elgen og brand og braatebrænding har forvoldt, saa faar

vi et overvældende indtryk af skogens oprindelige frugtbarhed i Østerdalen. Storelvedalens skoge udgjør 76.7 % af herredets fladeindhold, og de fleste gaarde er skoggaarde; men mange af dem eies af udenbygds-boende. Ikke mindre end 285 tusen maal — omtrent $\frac{1}{4}$ eller 25 % — af Storelvedalens skoge skal være paa fremmede hænder. Søndre Sætre gaard og skog med Sæters- og Hovde sameie-skog eies af P. Hovind i Aamot. Søndre Hovdeskog eies af Borregaards-

Tresfaldet eller Kløvet ved Koppang.

kompaniet, og Nordre Hovde skog af Johan Rustad i Aamot. Stenviken skog eies af Johan Møystad i Elverum. Nysæterberget (tvende lotter) eies af Nils Dørum i Vang. Gammelstu Ophuus skog og delvis Svendstu- og Sørstu Ophuus skog eies af statsraad Johan Thorne. En anden part af Svendstu Ophuus eies af L. A. Enger & Co. Akselstuen og Rogner med Sørstuoen skog eies af grosserer Hans Kiær, og en parcel af Møkleby (Trøen) eies af Peter Sjølie, mens Tollev Møkleby paa Deset i Aamot eier Knuds. Søndre Messelt gaard (med lidt skog) eies af Harald Stang i Fredrikshald, og Søndre Messelt skog med Træet paa Trønnes eies af And. H.

Tommermerking i skogen.

Kiær & Co. Berger (Vestgaard) eies af Ivar Elseth fra Solor, og Tresdalen skog eies af Otto Aakrann i Elverum. $\frac{1}{16}$ af skogen i Atnedalen eies af Nils Modal og Auden Solliens enke. Den største udenbygds skogbesidder i Storelvedalen er dog grosserer Arthur Mathiesen & Co., der eier følgende eiendomme: 1) Gammelstu Strand skog, 2) Kroken gaard med skog, 3) Svestad gaard med skog, 4) Nordstu Vestgaard skog, 5) Parceller af Koppang, 6) Bjøraaneset skog, 7) Atneoss skog (med et rundt tal omkring 150 tusen maal skog til værdi af over 1 million kroner).¹

Tommerdriften er gammel i Norge. Allerede omkring aaret 800 solgte man tømmer. Fra aaret 890 findes en beretning om en Islandsk høvding Ingmund Thorstensson, der kjøbte tømmer i Norge, og i det 10de—12te aarhundrede havde islændingerne (ifølge

Graagaasen) ret til at hugge al den trælast, de vilde, i kongens skoge. Omkring aaret 1300 havde Norge (ifølge professor Alexander Bugge) en vigtig udførsel af trælast, og de første spor af flodning i Glommen skriver sig fra 1490-aarene; men ovenfor Øiern er der neppe flødet tømmer før 1550, skjønt man visselig for den tid drev med sagbrug og planker.

Prisen paa norsk furutømmer i Kjøbenhavn i 1650 var (ifølge Arennt Berntsen) pr. tyltv 24 sletdaler for 24 alens, 12 sletdaler for 18 alens, 6 sletdaler for 16 alens og 10 mark for 12 alens tømmer (1 sletdaler = 64 skilling og 1 mark = 16 skilling). I 1640 var prisen paa fuldmaalstømmer (over 8 alen 12 tom i top) i Glommenvasdraget noteret til 5 ort tyltven. Først efter 1700 blev der solgt undermaalstømmer.

Efterfølgende klage kaster et klart lys over forholdene omkring aaret 1725, da stillingen blev slig, at østerdølerne maatte henvende sig til kongen.

Til kongen (Fredrik IV).

Det baand og den byrde, som Eders Kongl. mayts salige Hrr. fader høyloflig ihukommelse Kong Christian den femte ved sit allernaadigste udstuede saug reglement, og der forfulgte kongl. allernaadigst befaling om tømmer handlingen af dato 6 sept. 1688 for os fattige bønder, her sondenfelds i Norge, haver opløst, kan vi og vores efterkommere, aldrig noksom fuldtakke, aller helst vores forfædre, og vi efter dem derved blev endteligge fra de privilegier og monopolier, som en og anden Particuliere far dend tid med tømmer handlingen til den gemene almues ruin og fortrængsel vare benaadet med.

Men aller naadigste konge; Skjønt saadan hoi kongelig naade allene har henstigit til vores frelse, som fattige udenrsaatter der ei har andet til vores hjem med hustruer, born og folkes ophold, samt kongelige skatter og mange andre contributions af betaling, end den liden sum som os for vores tømmer vi aarlig af skovene til saug eiere og brugernes fornødenhed kan udvirke, som Gud ved, dog er en liden del for os, aller helst når vi først ma hugge tømmeret, føre det lange veie ned til elvene dernæst fløde det mange mile ned i landet for det bliver af kjøbmændene annammet, hvormed vi dog har maattet være fornøyet indtil om vinteren 1722, da vi maatte drage fra Aamodt gjeld i Østerdalen til Christiania imod 30—40 mile i vente som sedvanligt af enhver vores kjøbmænd at nyde betaling baade for hvis tømmer vi havde leveret, som vi for 2-å 3 aars hugst vi havde i behold imærket.

Saa har vi dog mod al forhaabning til vores store skade maattet fornemme, at de ei vores for for dem udhuggene tømmer vilde beholde og ei af kjøbmændene udbetale os for pris som skrevet var langt mindre efter den af alders tid brugelige maade gjøre os nogen forskud, uden alene med tiden at tvinge os tømmeret fra, for den pris de selv vilde, eller og at de ei længere som hidtil noget til Fredrickstad og Mos borgere har kunnet afsætte, og da vi ved denne uforødentlig instanse enten til kongl. skatters eller anden vores gjelds afbetaling ikke vidste nogen udveie, maatte endel af os udsætte vores gaarde for pengelaan og maatte opsoge os andre kjøbmænd, hvoraf borger i Christiania Borge Olsen, hvem vi ham med og begier formaadede til, vores til de andre kjøbmænd fremlagte tømmer at beholde, imod at han af os med en anseelig capital til forskrevne udgifter forstragte, hvorved vi, Gud være lovet, den tid blev reddet.

Da nu vores forrige kjøbmænd fornem at deres behandling mod os skattebønder ei vilde gaa for sig, at de paa sig maade kunde faa os til deres traeler, eller i detmindste beholde vores tømmer haver de afvigte somer søgt hans Exelence H. conference-raad og stiftauptmand Tonsberg og vores til bemeldte Borge

¹ Arthur Mathiesen & Co's store skogeiendomme er nu overgaaet til aktieselskab af samme navn. Skogeiendommene strækker sig over Solliens, Stor Elvedalens, Foldalens, Søndre Fronns, Ringebu, Aamots og Elverums herreder. Aktieselskabet er meddelt approbation paa betingelse af, at $\frac{2}{3}$ af aktiekapitalen forbliver paa norske hænder og hele bestyrelsen bliver norsk.

Olsen solgte tømmer at lade arrestere, dernæst paa hugstgaardene ladede forbyde det ingen af os, noget tømmer herefter enten til hennem eller ander maatte sælge, hvilket deres gjorde forbud vi dog allerunderdanigst vil haabe, at være tvært imod allerhøystbemele befaling stridende og os fattige bønder aldeles umulig paa anden maade en med tømmer som er vores eneste middel, at betale vores gjæld med saavel til daglig ophold, som til de 2de skilobercompagniers afbetaling og resterende skatter, hvortil vi med største omkostning udi sidste krigers tid fremfor anden her i landet har maattet contribuere, foruden vi selv fra vores (huse og hjem) hustruer og børn udi vilde skove mod fienden camperede som frem og tilbage igjennem den trange og snefre dahl imellem aggers huus stift og Trondhjems lehn da fienden der var indfalden, hvortil vi maatte udgive den meste proviant og fourage til vor fiende der alt detsværre har bragt os udi en ubodelig gjæld og fattigdom det vi dog taalmodig har baaret, saalænge vi vort tømmer fik sælge; men skal forhindres, er det sant og vist, at vi ved slig tvang aldeles maa ruineres og paa det sidste i yderste armod og elendighed gaa fra hus og hjem.

Vi nedboier os derfor i støvet og nedfalder med denne vores allerunderdanigste nodtrængende Supplique for Eders kongl. May. fødder allerunderdanigst at det forhen allerhøystbemele Eders kongl. May.ts sal. og høilofflig hr. faders allernaadigst udgifte befaling og bevilling saaledes af Eders kongl. may. allernaadigst maa blive confermeret, at vi fattige undersaatter og skattebønder vores tømmer maa afsætte uden nogen Præjudice enten af Christiania saugbrugere eller andre."

I følge lensmandens aarlige indberet-

ning gaar skogen merkbart tilbage, d. v. s., skogbestanden formindskes, mens skoggrundens værdi er i stigning. Omkring aaret 1800 var tømmerdriften i Storelvedalen endnu i sin barndom; der huggedes kun tømmer (det meste sagtømmer) paa 6 alen 12 tommer i toppen. Først ved 1820-aarene priser noteret paa 10 alen 12 toms tømmer til 7 speciedaler pr. tylvt. I 1813 blev der efter datidens forhold afsluttet en stor tømmerhandel i Storelvedalen (vistnok paa grund af uaaaret 1812), idet Sætre, Strand, Ophuus, Kroken og Furuseth tilsammen solgte 600 tyltvter til agent Jacob Nielsen i Kristiania (bedstefar til professor dr. Yngvar Nielsen) og erholdt korn i forskud. I 1814 var skogmarken saa slem i Østerdalen, at regeringen maatte skride ind. I 1834 solgte Tarald Messelt 133 tyltvter ved Eldaen til Ths. Joh. Heftyte & søn for 302 speciedaler. Hvorledes priserne ellers blev beregnet i 1840-aarene kan sees af følgende plakat:

Ved en under 26de juni 1843 afholdt generalfor-samling af Christiania trælasthandlere blev priserne paa nyt host- eller vinterhugget tømmer af 1ste aars udkomme for det kommende aar bestemte som følger:

Furu.									
	10 alen.	8 alen.	7 alen.	6 alen.	5 alen.				
14 toms	8 spd. 60	6 spd. 84	5 spd. 36	4 spd. 24	3 spd. -				
13	- 7 - 60	5 - 84 - 60	4 - 60 - 3	3 - 60 - 2	2 - 60 -				
12	- 6 - 60	5 - 24 - 4	36 - 3 -	2 -	-				
11 $\frac{1}{2}$	- 4 - 96	4 - 24 - 3	24 - 2 - 36	1 - 60	-				
11	- 3 - 60	3 -	2 - 24 - 1	72 - 1 -	72 - 1 -				
10	- 2 - 60	1 - 72 - 1	24 -	- 96 -	- 60 -				

Gran.									
	10 alen.	8 alen.	7 alen.	6 alen.	5 alen.				
14 toms	7 spd. -	5 spd. 24	4 spd. 48	3 spd. -	2 spd. -				
13	- 6 -	4 - 60 - 3	60 - 2 - 60	1 - 72 -	-				
12	- 5 - 60	4 -	3 - 24 - 2	-	1 - 48 -				
11 $\frac{1}{2}$	- 4 - 24	3 -	2 - 24 - 1	60 - 1 -	-				
11	- 3 -	2 - 24 - 1	72 - 1 - 24	-	84 -				
10	- 2 -	1 - 24 -	108 -	- 72 -	- 48 -				

Tømmerlunne i Insa.

hvorhos vedtoges, at ved annæmmelsen af tømmeret klaaen efter ovennævnte maal skal staae paa hver stok, og stokken være fri for bark og iis i toppen ved øiet, hvor den skal maales; alt under de i placaten af 25de juni 1840 bestemte multer i overtrædelsesfælde.

For sommerhugget, overligger tømmer eller for andet aars udkomme, afgaar $\frac{1}{6}$ part.

For utilbørlig barket tømmer, eller paa hvilket barkstrimmen

len i toppen forefindes, afkortes $\frac{1}{3}$ part.

Directionen for tømmerhandelen, Christiania den 26de juni 1843.

Westye Egeberg. L. Meyer. N. A. Andresen.

Der var ved den tid aldrig tale om at sælge mer end 50—60 tyltvter paa en gaard og næsten aldrig under 10 toms tømmer. Omkring 1870 og 1880-aarene steg tømmerpriserne, og der begyndte at hugges mere og mere for hvert aar. I femaaret 1881—85 blev der saaledes aarligaars gjennemsnitlig hugget til salg 22700 tyltvter og i femaaret 1891—1895 28000 tyltvter aarlig. I det næste femaar 1896—1900 blev der gjennemsnitlig pr. aar hugget omkring 40000 tyltvter (36 pct. mer end i 1891—1895). I aaret 1907 gik der 712 tusen tyltvter tømmer gennem Glommen (og deraf omkring 50 tusen tyltvter fra Storelvedalen). Nævnte aar valgtes det første skograad (valgt af herredsstyret), der bestod af P. G. Trønnes, E. G. Negaard, Anders Landet, Johan Berger (Kroken) og Arne Haugen. I den senere tid er der ogsaa ellers gjort meget til sko-

gens bevarelse og opkomst saaledes ved afgrøftning af sumpig skogsmark og delvis plantning og saaning, der dog i det sidste er indstillet paa grund af elgens herjinger med smaaskogen. I 1904 blev det Østerdalske skogfond stiftet.

Nu for tiden er tømrerdriften Storelvedalens hovednæringsvei, der optar alles interesser og beskæftiger folket saa at sige aaret rundt fra aar til aar. For en tid tilbage var det almindeligt, at salget foregik ved Sankthans; men nu er det som regel henlagt til høsten i oktober maaned. Sælges, blinkes, hugges, lunnes, kjøres, merkes, flødes, det er de stadier, tømreret gennemgaar, inden det forlader dalen. Paa mange steder er der allerede hugget, saa skogen er glissen, og skogspekulanterne (skogens farligste „skadedyr“) har hugget saa stærkt, at man har været nødt til at faa istand skogvedtægter til skogens beskyttelse i forbindelse med oprettelse af nævnte skograad tilligemed ansatte herredsblinkere.

Vedtægter med skogens ødelæggelse inden Storelvedalens herred.

Kongelig resolution af 16de juli 1907.¹

I medhold af § 8 i lov om værnsskogens bevarelse m. v. af 20de juli 1893 meddeles approbation paa det af herredsstyret for Storelvedalens herred, Hedemarkens amt, i møde den 5te juni 1907 vedtagne udkast til vedtægt mod skogens ødelæggelse inden herredet.

De approberede vedtægter er saalydende:

§ 1. I Storelvedalen herred er det forbudt at aavirke til salg eller industriell produktion bartrær, som er mindre end 17 cm. i tvermaal udenpaa barken paa bredeste kant 5 m. fra jevn bakke. Alle større træer pligter herredsblinkeren paa forlangende at udblinke, dog saaledes, at han har skogens trivsel og eftervekst for øie og gjensætter de fornødne frotrær. Seks uger før blinkningen ønskes iverskta, skal den hugstberettigede indsende opgave til skograadet over det omtrentlige kvantum, som tænkes aavirket.

§ 2. Efter udblinkning af herredsblinkerne kan aavirkes træer under det i § 1 nævnte lavmaal, naar disse træer er:

a) Beskadigede eller raadne.

b) Uveksterlige eller forkroblede.

c) Til hinder for skogens vekst, saa der af den grund bør foretages tyndingshugst. Tyndingshugst maa anmeldes til skograadet 6 uger, før den foretages. Skograadet har adgang til at begrænse hugsten.

§ 3. Uden udblinkning af herredsblinkerne kan aavirkes:

a) Trævirke til husbehov eller gaardsfordønelighed for den eier, under hvilken skogen er matrikuleret, eller til fyldstgiørelse af brugsret, der maatte tilkomme nogen som eier eller bruger af jordeiendom.

b) Tørre eller nedblæste træer.

§ 4. Snauhugst paa mark, der agtes opdyrket eller bebygget, maa ikke foretages paa et større areal end 3 maal uden skograadets tilladelse i hvert enkelt tilfælde.

Sau og gjed maa ikke slippes i uindhegnet mark i tiden fra 1ste november til 20de mai.

§ 5. Anden aavirkning end den i § 3 nævnte maa kun finde sted efter udblinkning af herredsblinkerne, der forsynes de udviste træer med 3 merker af en dertil anskaffet merkøks, saaledes at

der efter hugsten blir et merke synbart paa stubben og et paa hver side af det fældede træ. Er nogen hugstberettiget misforøiet med blinkningen, kan han inden en maaned ved skriftlig klage til skograadet indanke spørgsmaalet til afgjørelse af et skjøn, bestaaende af to af skograadets medlemmer og om muligt amtskogmesteren.

§ 6. De i henhold til disse vedtægter faldende udgifter udredes af herredskassen med undtagelse af blinkningsudgifter, der refunderes af skogeiern.

§ 7. Til at paase disse vedtægters overholdelse og træffe de hertil fornødne foranstaltninger ansætter herredsstyret et skograad paa 5 medlemmer, som antager de fornødne antal herredsblinkere. For skograadet udfærdiges instruks af herredsstyret.

§ 8. Overtrædelse af nærværende vedtægter straffes efter den almindelige borgerlige straffelovs § 33^a.

Instruks for skograadet.

(Herredsstyrets beslutning 26de juli 1907.)

§ 1. Skograadet, der ansættes af herredsstyret for et tidsrum af 3 kalenderaar, bestaar af 5 medlemmer med varamænd. Skograadet vælger sig imellem formand og viceformand hvert aar.

Skograadet er beslutningsdygtigt, naar mindst 3 medlemmer, hvoriblandt formand eller viceformand, er tilstede.

§ 2. Skograadets pligter er:

a) At kontrollere skogvedtægternes overholdelse og anmelde indtrufne forgaelsler.

b) At ansætte det nødvendige antal blinkere. Midlertidige blinkere kan antages. Skogeiern kan paa andragende derom faa ansat som blinkere folk, de har i sin tjeneste. Skograadets medlemmer kan ogsaa forrette som blinkere.

c) At anskaffe øks og klaver og forøvrigt alt, hvad der i anledning af disse vedtægters overholdelse behøves af nødvendigt materiel. Merkøksen skal udvise et karakteristisk merke, der bestemmes af skograadet.

d) Vedtage rute for blinkningens udførelse. De som først melder sig til blinkning faar den først udført, forsaavidt det lar sig ordne efter ruten.

e) At afholde møder saa ofte som det anses paakrævet. Paa aarsmødet, som afholdes i januar, vedtages aarsberetning og vælges formand og viceformand. Det paaligger formanden at indkalde til og lede moderne samt oversende aarsberetningen til ordføreren inden udgangen af januar. Regnskabet føres af herredsskassereren som eget regnskab.

§ 3. For moder, reiser og befaringer i stillings medfør oppebærer skograadets medlemmer skydsogtdgiørelse beregnet paa billigste maade og kr. 4,50 pr. dogn i diæt.

§ 4. For at blive ansat som herredsblinkler maa være en inden hygden fastboende person, der ved gennemgaelse af et blinkkursus eller paa anden tilfredsstillende maade kan bevise sin dygtighed for gjerningen.

§ 5. Blinkerne ansættes paa 3 maaneders gjensidig opsigelse, men kan afskediges, naar de forgaar sig mod instruks eller vedtægt. De lønnes med kr. 3,50 pr. dagværk og reisepenge til og fra arbejdsstedet. Lønnen betales af skogeiern, saasnart blinkningen er udført. Erlægges ikke blinkerens løn inden 14 dage efter blinkningens udførelse, kan beløbet anvises til udbetaling af herredskassens mod refusion hos vedkommende skogier.

§ 6. Blinkerne har nøie at agte paa skogvedtægternes overholdelse og hurtigst mulig at anmelde enhver overtrædelse til skograadet.

§ 7. Blinkernes nærmeste overordnede er skograadet. De har til enhver tid at rette sig efter dets ordre og instruks.

§ 8. Enhver blinker har over sit udførte arbejde at føre en dagbog, som blir at anskaffe gennem skograadet. Bogen, der er kommunens eiendom, forevises og leveres skograadet, naar dette forlanges.

§ 9. Al blinkning udføres saaledes:

a) At skogens tarv og naturlige foryngelse altid haves for øie.

¹ Skogvedtægter blev ellers første gang vedtagne i herredsstyret 10/12 1899 (i Th. Ruuds ordforetid).

b) At eieren erholder den størst mulige nettoafkastning af sin skog.

Paaslaaet mærke maa ikke fjernes af andre end herredsblikerne.

Med hensyn til flodningen hører Storelvedalen med til første flodningsdistrikt, der omfatter Glommen til Ophuus (tilligemed Rendalsvasdragene til søndre ende af Storsjøen) med ialt 15 flodbare vasdrag. Paa begge sider af elvene, især Glommen, findes der en række vælter med navn efter gaardene som Krokvælden, Furusehvælden, Sundvælden o. s. v. Af tømmerrender findes der en i Bjøraaen og en i Aarkjætta (foruden tømmerrenden ved Kroken). Flodningen er saa ofte beskrevet, at det er bedst at spare sig umagen, hvorimod følgende flodningskontrakt kan være af interesse:

CONTRAGT

hvorefter samtlige Undertegnede udfører Flodningen i Glommen for C. Bay og J. Opsahl i Aaret 1855.

- 1) Vi forpligter os herved til efter betimelig Tilsigelse at fremføre til Tid og Steed som maatte bestemmes for at paabegynde Flodningen.
- 2) Den eller De, der efter en saadan Tilsigelse enten ganske udebliver af Flodningen, eller fremmoder senere end den bestemte Tid, uden gyldig Aarsag, saasom Sygdom, eller anden uforudseede Tilfælde, erstatter os det Tab som vil forarsages ved at leie et nyt Mandskab i den udeblivendes Steed.
- 3) Vi forpligter os til om fornødiges, at arbejde en eller anden

Søndag, samt en eller anden Nat, med en Gotgjørelse af 54 $\frac{1}{2}$ pr. Søndag og 27 $\frac{1}{2}$ pr. Nat, ligeledes forpligter vi os til naar det særegne Omstendigheder indtræffer saa det ei kan fortfares med Flodningen om Dagen, da at arbeide saa mange Timer ud paa Natten som vi om Dagen ikke haver arbeidet, uden Gotgjørelse, hvorhos bemerkes at en fuld Arbeidsdag regnes for 12 Timers Arbeide og en Nat for 6 Timer.

- 4) Mandskabet forpligter sig til uden Gotgjørelse for Tidsspilde efter Ordre at oplægge Arbeide, og igjen indfinde os i samme i følge Betingelserne i 1ste Post dem imod en Gotgjørelse af 16 $\frac{1}{2}$ pr. Dag i Kostpenge.
- 5) Udtræder nogen af os af Flodningen forinden den er tilende bragt uden vor Tilladelse, erstatter han os det Tab som maatte forarsages ved at leie en mand i den udeblivendes Steed.
- 6) Drukkenskab eller anden Uorden i eller udenfor Arbeidet, samt Opsætsighed med os eller Foresatte straffes med en Mulkt af 1 til 5 Spd. der erlægges til os. Forøvrigt forpligter vi os til Troskab og Redeighedsamt Flittighed under hele Arbeidet.
- 7) Arbeidere der ikke ere flittige eller dueelige, forbeholde vi os Ret til at afskedige fra Flodningen.

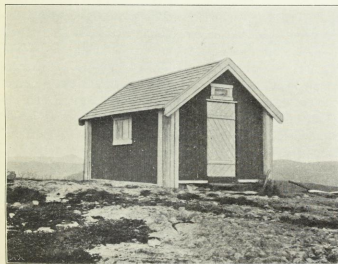
Tømmerflodning i Sokunda.

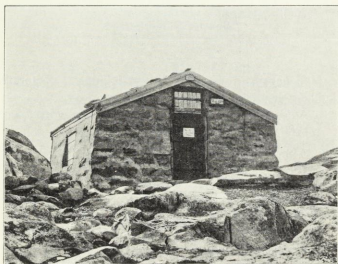
Jeg C. Bay og J. Opsahl forpligter os til ikke at misbruge de os i denne Contragt forbeholdte Rettigheder, ligeledes forpligter vi os til at betale en hver Mand med 54 $\frac{1}{2}$ pr. Dag fra Flodningens begyndelse, der erlægges naar Flodningen er tilende bragt, dog kan efter Omstendighederne en Ugentlig Udbetaling finde Sted.

Opsahl den 12te April 1855.

Af skogbrande i Storelvedalen opgives (af Olav Sjølie) følgende:

Brandvagnstationen paa Maansæterkletten (Koppang).

Brandvagnstationen paa Rognvola.

Brand paa østsiden af Glommen nordenfor Atna i 1855	ca. 1000 maal
— - østsiden af Atna 1857 - 1400 -	
— - Hirkjølen 1862 - 150 -	
— - Kroken og Ophuus 1874 - 500 -	
— mellem Tresa og Rokka 1882 - 300 -	
— paa Mora 1888 - 3000 -	

Den største skogbrand i den senere tid indtraf i 1902 ved Atna elv i Grøtdalen, ca. 35 km. fra Atna station. Aarsagen antages at have været fiskeres uforsigtighed. Paa grund af brandstedets isolerede beliggenhed tog det en tid af henvend et døgn, før mandskaber nedenfra bygden kunde naa frem. Hertil kom tørt veir og sterk vind, og saaledes fik varmen tag til at gribe om sig ganske betydeligt. Den her afsvidde flade er ca 2300 maal.

Storelvedalen er det herred inden amtet, som siden skogbrandsreglernes indførelse har ført de mest nøagtige optegnelser med hensyn til dato, sted, areal og aarsag for indtrufne skogbrande.

Ifølge opgave fra en med forholdene godt kjendt skogeier (Simen Landeth) skal der i Storelvedalen i de sidste 52 aar være brændt et skogareal paa ca. 11000 maal. — Af de i sidste tiaar stedfundne 25 tilfælde af skogbrande har de 22 været af uvæsentlig betydning. Lynnedslag har været den hyppigste aarsag med 10 tilfælde, ligesom gnister fra lokomotiv har optraadt som en ganske farlig brandsstifter med 5 tilfælde i nævnte tidsrum.

I Storelvedalen er der ligeledes oprettet to brandstationer, en paa Maansæterklættan, 871 m. o. h., ved Koppang, og den anden paa Rognvola, 973 m. o. h. Stationerne er opførte i 1905 og er de først oprettede af sit slags i hele landet.

Regler

for forebyggelse og slukning af skogbrand for Storelvedalens herred,

approberede ved resolution af 30te april 1897.¹

§ 1.

Med hensyn til forebyggelse og slukning af skogbrand inddeles herredet i følgende 7 kredse:

1. Atneosen med tilhørende eiendomme, Hirkjølen skog samt hele Atnedalen.
2. Trønnes og Vestgaard fra grænsen af den i 1ste post nævnte kreds med Bjørakjølen skog til grænsen mod Negaard, med undtagelse af Vestgaards skog i Imsdalen.
3. Koppang med samtlige eiendomme tilligemed Vestgaards eiendomme paa østre side af Glommen til Negaards eiendom.

¹ Disse regler er her bragte i overensstemmelse med de senere i §§ 4, 8, 11, 12, 19 og 20 gjorte forandringer.

4. Negaards og Stais eiendomme samt Vestgaards skog i Imsdalen.
5. Messelt og Myklebys eiendomme med undtagelse af Myklebys eiendom paa østre side af Glommen.
6. Evenstad, den undtagne Myklebys skog, Furuset, Kroken og Ophuus eiendomme.
7. Strand, Stenviken, Hovde og Sætre.

§ 2.

For det hele herred udvælger herredsstyret en brandchef med suppleant og for hver kreds en kredsforstander med suppleant. Samtlige funktionærer har at fungere i et tidsrum af 3 — tre — aar.

I tilfælde afgang ved dødsfald eller af anden aarsag afholdes nyt valg paa funktionær i den afgangnes sted for den tilbageværende del af funktionstiden. Naar nogen har funktioneret i 3 — tre — aar, kan vedkommende undslaa sig for gjenvalg i ligesaa lang tid. Enhver inden herredet boende eier, bestyrer eller bruger af matrikuleret jord er forpligtet til at modtage valg som brandchef eller kredsforstander.

§ 3.

Brandchefen har overledelsen over kredsforstanderne og har i skogbrandtilfælde at indfinde sig paa aastedet, forestaa slukningsarbeidet og træffe bestemmelse om indkaldelse af fornødent mandskab samt i det hele at føre indseende med nærværende reglers overholdelse.

Det paaligger kredsforstanderne at holde øie med, at bestemmelsen i lov af 14de juli 1893 ang. brug af ild i skog og mark m. v. overholdes og at overtrædelse anmeldes. Saasnaert han erfarer eller har grund til at antage, at skogbrand er opstaaet paa nogen til hans kreds hørende eiendom, har han øieblikkelig at underrette brandchefen derom og at indkalde sin kreds's mandskab til brandstedet og der lede slukningsarbeidet indtil brandchefen maatte indfinde sig og samtidig efter omstændighederne at varsle en eller flere af de nærmest boende kredsforstandere om snaarest mulig at indfinde sig paa brandstedet med sine mandskaber. Tiltrænges mere mandskab, har kredsforstanderen eller brandchefen, naar denne har indfundet sig, hurtigst ved udsendt budstikke eller paa anden hensigtsmæssig maade at indkalde de øvrige kredsforstandere inden herredet med sine mandskaber. Erfarer en kredsforstander, at skogbrand er opstaaet i nogen af de andre kredse inden herredet, har han derom snaarest mulig at varsle vedkommende kredsforstander, som derefter har at iagttage det fornødne overensstemmende med foranstaaende.

§ 4.

Enhver eier af matrikuleret eiendom inden herredet har i skogbrandtilfælde uophødelig efter brandchefens

eller kredsforstandernes tilsigelse at skaffe et antal mand-skaber i forhold til sin matrikulskyld saaledes, at den, som inden herredet har en samlet skyld

fra og med 2 mark indtil 5 mark skaffer 1 mand			
— " — 5 — " — 10 — " — 2 —			
— " — 10 — " — 15 — " — 3 —			
— " — 15 — " — 20 — " — 4 —			
— " — 20 — " — 25 — " — 5 —			

o. s. v. i samme forhold opover.

For skogeidendommens vedkommende gaar man ned til 1.5 mark som minimum saaledes, at der pligtes 1 — en — mand fra 1.5 til 5 mark skyld.

Disse mandskaber lønnes af skogbrandkassen med kr. 4.00 — fire kroner — for første dag indtil 10 timer. For arbejde over denne tid betales pr. time efter samme forhold. Tiden, som medgaar til og fra brandstedet, medregnes. Kredsforstanderne optager lønningsliste paa brandstedet. Herredsstyret har at bestemme, til hvilken af de efter § 1 inddelte kredse enhver af førnævnte eiendomsbesidderes mandskab bliver at henregne saaledes, at en efter stedsforholdene, bebyggelse og andre hensyn, som her bør komme i betragtning, hensigtsmæssig fordeling finder sted. Udenbygdsboende eier har til vedkommende kredsforstander at opgive et for denne bekvemt beliggende sted inden herredet, hvor tilsigelse af vedkommende pligtige mandskaber kan finde sted.

§ 5.

Föruden de i § 4 omhandlede mandskaber er enhver inden herredet bosat voksen mand, som er arbejdsdygtig og skikket til at deltage i slukningsarbejdet og som ikke har lovligt forfald, paa brandchefens eller kredsforstanderens tilsigelse, naar saa findes paakrævet, forpligtet til at indfinde sig paa brandstedet medhavende — saavidt mulig — forhaandenværende redskab saasom økse, spade og hakke og der udføre, hvad brandchefen eller kredsforstanderen paalægger ham mod saadan godtgørelse som omhandlet i § 12.

§ 6.

Det opbudte slukningsmandskab skal ikke ophøre med slukningsarbejdet eller forlade brandstedet, førend brandchefen eller vedkommende kredsforstander dertil giver tilladelse eller ordre. Antager man, at ilden er slukket, har brandchefen eller kredsformanden at udvælge nogle mænd, som efter tur har at holde vagt indtil man er fuldstændig sikret mod ildens videre opblussen. Saavidt mulig har brandchefen eller kredsforstanderen paa stedet at indhente oplysninger om, hvordan ilden er opstaaet og derom snarest mulig at indgive indberetning til herredsstyret.

4 — Storelvedalen.

§ 7.

Brandchefen eller vedkommende kredsformand kan uden hensyn til indsigelse fra eierens side — forat begrænse ilden eller stanse ilden — fælde tilstodende skog, nedrive gjærder, grave diger, optænde modild og forøvrigt iagttage de til ildens slukning nødvendige forholdsregler. Forinden der skrives til nogen større foranstaltning af foranstaaende art, bør, forsaavidt tid og omstændigheder maatte tillade det, to kredsforstandere raadspørge.

§ 8.

Efter herredsstyrets bestemmelse kan anskaffes for slukningsarbejdet nødvendige redskaber, saasom økser, spader og hakker samt brandbøtter, hvilke — saavidt muligt — skal opbevares paa bekvemme steder i hver kreds. Vedkommende kredsforstander har at paase, at disse redskaber til enhver tid er tilstede og tilgængelige for øiemedet.

§ 9.

Enhver inden herredet, som bliver vidende om, at skogbrand er opstaaet, har derom at underrette brandchefen eller en kredsforstander.

§ 10.

Brandchefen kan bestemme, at der paa steder inden herredet, hvor der er særlig fare for skogbrand, eller fra hvilke en større del af skogterrænet kan overskues, skal holdes vagt i et tidsrum, da skogbrand kan befrygtes.

Udbryder der ild paa noget sted eller opdager vagten mistænkelig røg, har den hurtigst at underrette nærmestboende kredsforstander derom og at begive sig til brandstedet, om den tror at kunne slukke eller begrænse ilden.

Hvor anlæg af telefonledninger til udsigtpunkter findes paakrævede, kan herredsstyret fatte bestemmelse om at saa skær.

§ 11.

I tiden fra 15de mai til 15de september maa brandchefen, kredsforstanderen og deres suppleanter ikke foretage reiser til fjelds, til sæters eller udenfor herredet uden at have sørgt for duelige stedfortrædere, som for tilfældet antages af herredsstyrets ordfører.

§ 12.

Brandchefen og kredsforstanderen tilstaaes en godtgørelse af kr. 5 — fem — kroner pr. dag, de i stillings medfør opholder sig i marken samt forovrigt erstating for paakrævede udgifter.

Derhos kan brandchefen tilstaaes af herredsstyret en aarlig løn eller godtgørelse for sit arbejde samt tilige erstating for skyds og andre nødvendige udgifter.

Godtgjørelse for den i § 10 omhandlede vagt bestemmes af herredsstyret.

De mandskaber, som tilsiges i henhold til § 5, erholder en godtgjørelse af skogbrandkassen overensstemmende med lønningsreglerne i § 4.

§ 13.

Viser brandchefen, nogen kredsforstander eller mand-skab sig særdeles duelig eller pligtprofyldende ved skogbrand, kan herredsstyret tildele vedkommende passende gratifikation.

§ 14.

Finder herredsstyret, at brandchefen eller nogen kredsforstander viser sig skjodesløs eller uduelig i udførelsen af sit hverv, kan det afskedige vedkommende og vælge en ny i hans sted.

§ 15.

Umiddelbart efter hver skogbrand har kredsforstanderen gennem brandchefen at indgaa med indberetning til herredsstyret om, hvorvidt dens respektive mandskabsydere har skaffet det bestemte antal mandskaber, overensstemmende med § 4, i rette tid og forøvrigt oplyse, om nogen har gjort sig skyldig i forsømmelse af pligter, paalagte efter nærværende regler.

Indberetningen bør tillige indeholde oplysninger om ildens udbredelse, skadens størrelse og øvrige omstændigheder, som antages at være af interesse.

§ 16.

Kredsforstanderen har gennem brandchefen at indsende regnskab over de — ifølge de i foranstaaende regler — paaløbne udgifter overensstemmende med nærmere instruks, som meddeles af herredsstyret.

§ 17.

Samtlige udgifter, som overensstemmende med foranstaaende regler, maatte paaløbe til foranstaltninger til

forebyggelse og slukning af skogbrand forskydes eller betales af herredskassen og udlignes paa herredets matrikulskyld, dog saaledes, at herifra — efter herredsstyrets bestemmelse — kan undtages jord- og sæterbrug, hvortil der enten ikke hører skog eller skogretlighed repræsenterer en saa liden værdi, at herredsstyret finder, at vedkommende brug bør være fritaget for at deltage i udgifterne.

Herredsstyret kan bestemme, at der ved udledning paa den maade, som anført, oprettes særskilt fond til bestridelse af eventuelle udgifter, som i henhold til lov eller approberede regler medgaar til forebyggelse eller slukning af skogbrand i herredet.

§ 18.

Findes der inden herredet statseiendom, som er særskilt skyldsæt, bør denne bidrage sin andel i før omhandlede udgifter efter matrikulskylden. Hvis derimod vedkommende statseiendom ikke er særskilt skyldsæt, bidrager denne sin andel efter det forhold, som bestemmes af herredsstyret med vedkommende regjeringsdepartementets approbation.

§ 19.

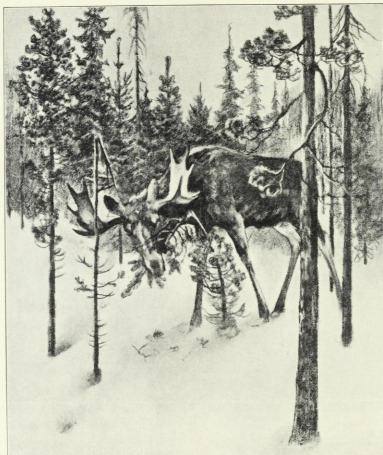
I henhold til lov af 22. mai 1902 no. 10 § 339

straffes overtrædelse af de i foranstaaende §§ 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10 (for vagtens vedkommende) og 11 paabudte bestemmelser og regler med bøder, forsaavidt vedkommende ikke bliver at straffe efter noget paa tilfældet anvendeligt strengere straffebud.

§ 20.

Nærværende regler træder i kraft den 1ste juni 1897. De forandrede §§ 4, 8, 11, 12 og 19 træder i kraft den 1ste mai 1906.

Skogen i Storelvedalen bestaar væsentlig af furu (tall) og er af første classes bonitet. Peder Clausson omtaler to slags furu: „Taldfuruen, fuld af knuder oc

Elg knækker smaaskog (efter tegning af H. Gran).

qviste, kroget, bliffuer icke høj, lader sig neppelig kløffue, og malmfuru, voxer høj, oc slet oc varigere end Eigh.“ Foruden furu findes der gran og af løvskog især bjørk, hvilket træ nævnte Peder kalder „et velsignet træ fremfor andre, fordi grenene bruges til koeste at feie Gølfue med oc besønderlig til Riis at affue Born med i Scholer oc Huse“. Desuden vok-

ser der asp, rogn, sølje og older. Som bevis paa jordbundens frugtbarhed og det gode klima siges det, at syrinen blomstrer lige tidlig og lige smukt i Storelvedalen som ved Kristiania. Der er ogsaa i de senere aar udrettet meget til fremme af havebruget. Der dyrkes ribs, stikkelsbær og jordbær foruden rædiker, blomkaal, kaalrabi og gulrødder m. m.

Enighedsfabriken.

(Det Aamotske Patriotselskab.)

Ltiden omkring 1770—1800 gik der en sterk patriotisk bevægelse over Norge, og der blev stiftet flere foreninger og selskaber i vort land med almennyttige formaal. Men et af de mærkeligste industrielle anlag, som i det hele taget har været oppe, og som for sin tid var uden sidestykke i Norge, er dog den af lensmand Ole Evenstad og capellan, senere sogneprest Andreas Wulfsberg oprettede fabrik for uld- og bomuldsspinderi, som de kaldte Enighed (i dagligtale Enigheta eller ogsaa Huset). Da fabrikkens hovedprotokol er i behold, ser vi os istand til at levere en baade nøiagtig og omfattende omtale af denne i sit slags enestaande fabrikkvirksomhed.¹ Protokollen (for Det Aamotske Patriotselskab) begynder meget hoitidelig saaledes:

I Jesu navn.

Til underretning for eftertiden vil det ikke ansees overflødig, at man her kortelig anfører anledningen og oprindelsen til Det Aamotske Patriotiske selskab, og viser fra første begyndelse de tilfældige smaa omstændigheder, som foraarsagede dets stiftelse. En i de ofentlige tidender til bekjendtgjørelse indrykket plakæt anbetræffende en for kongelig regning indrettet hægleg og spinde-anstalt, hvor der skulde nydes fri undervisning, gav hændelsesvis dertil den allerførste anledning. Lensmanden i Store Elvedalens annex, Ole Evenstad, der opmærksomt havde læst dette, blev derved opmuntret til at tænke efter, hvorledes det vilde være til største nytte for dette prestegjeld og omliggende egn, hvis nogen derfra kunde blive udsendt til Kjøbenhavn, som, naar de havde faaet tilstrækkelig undervisning udi anførte kunster, nemlig at hægleg og spinde, igjen kunde oplære andre, og saaledes til ubeskrivelig gavn for det almindelige gjøre disse umistelige haand-gjeringer mere bekjendt blandt land-almuen og tillige forbedre spindierne med nye indsigter og haand-greb, da spinden ellers er en kunst, som af alle almindeligen øves. Længe tænkte han derpaa, ofte talte han derom,

især ytrede han sit patriotiske sindelag for Cappelan til Aamodt prestegjeld Andreas Wulfsberg, og med fælles overlæg bestræbde disse to sig nu for at bringe det paatænkte videre end til blot et got ønske; men der savnedes den fornødne oplysning, maanedstidenden, hvorudi ovenmeldte bekjendtgjørelse fandtes, var forlængst bortsendt, og al anvendt umage uagtet var den ikke mere at faa tilbage, efterdi det var bleven glemt at anmærke maaneden, for hvilken den var udgaaet, og den hastigst man undertiden var bundet til at anvende paa saadanne blades gennemlæsning, naar de skal forsendes videre, havde forvoldet, at omstændighederne i henseende til bemeldte plakæt icke var bleven bemærket med tilbørlig agtsomhed, saaledes erindrede man sig ikke, om det angik Danmark allene, eller og at alle de kongelige stater derudi vare indbegrebne, ligesaa lidet anbetræffende vilkaarene paa hvilke lærlinger kunde blive antagne, om de sammen skulle allene nyde fri undervisning, eller der blev desforuden tilstaaet dem mere, saasom fri underholdning og deslige. Endelig efter lang overvejelse og frugtesløs bemøyselse for at indhente nærmere oplysninger, besluttede Wulfsberg omsider at gjøre underdanig forespørgsel desangaaende hos det kongelige general-landoeconomie- og commerce-collegium, skrev derfor til høysamme den 2den augusti 1781, og spurgte: om det maatte tillades, at der fra dette sted blev nedsendt nogle personer til oplærelse i hæglen og spinden, samt, om saa skeede, om de da maatte nyde fri lærdom og underholdning med videre. Straks efter indløb det høy-kongelige collegii gunstige gjensvar, af denne indhold:

„P. M. 1

Paa Deres hidindkomne forespørgsel og dette collegii derover aller underdanigst gjorte forestilling, har det behaget Hans kongelige Majestæt under 30te sidstleden allernaadigst at resolve, at indlagte placat for kongeriget Danmark maa i dette enkelte tilfælde vorde extendeder til Norge. Hvilken høy-kongelig resolution man

¹ Fabriken findes bl. a. omtalt i „Norske Intelligenssedler“ for 1785 og 1797 og i „Tidsskrift for Norsk Landbrug“ 1902 o. s. v.

¹ Pro memoria.

ikke ville undlade Dem herved at meddele til fornøden efterretning paa det De derefter kunne foranstalte en mands-person fra Aamodt prestegjeld hid nedsendt for at oplæres i hæglingen, og et fruentimmer til oplærelse i spindingen med de i placaten allernaadigst tilstaaede benaadninger.

General-land-oeconomie- og commerce-collegium
den 1ste september 1781.

Schimmelmann. Hennings. Munch.

Dræbye.

Til hr. Andreas Wulfsberg,
Capellan i Aamodt prestegjeld.

Den trykte placat, som in originali medfulgte, var ordlydende af indhold, som følger:

Placat, angaaende nogle foranstaltninger og tilstaaede præmier, i hensigt til en bedre tilberedning og forarbeidelse af lærretsmanufakturernes ra materialier for kongeriget Danmark.

Det kongelige general-land-oeconomie- og Commerce-Collegium gjør vitteligst:

At da det efter en almindelig anstillet undersøgelse om lærred-fabrikationens tilstand i de kongelige stater vel er blevet befundet hvorledes denne green af industrien vel i nogle provinster besynderlig, hvad de groveste sorter lærreder angaar, er udbredt men det dog derfor er bemærket at samme deel af den nationale flid og arbeidsomhed endnu er langt fra den udividelse og fuldkomnetheds grad, som den kan opnaa, skjønt disse manufacturer ved en ret udbredelse og fuldkommengjørelse, var bedst skikket til at underholde den fattige, formerer handelen og paa agerdyrkingen selv at have en nyttig indlydelse; saa haver Hans Kongelige Majestæt, derved fundt sig allernaadigst bevaget til at værdige disse landets fabrikker sin allerhøieste opmærksomhed, og derfor allernaadigst at bevillige understøttelse til sammes udbredelse og opkomst. Og da lærreds-manufacturernes fremgang ufejlbarlig og fornemmeligen beror paa hørrens ordentlige tilberedning og sortering, samt et regelmæssigt spind, men de dertil henhørende kundskaber og haandgreb, enten aldeles ikke, eller i det mindste ey almindeligen ere bekjendte, saa har det allernaadigst behaget Hans Majestæt i henseende til de ra materialiers første behandling indtil ogsaa en fabrikmæssig vævningsmaade nærmere kan vordre indført, at vilde lade gjøre begyndelse til at lægge en sikker grund for disse manufacturers opkomst, ved især at tilstaa understøttelse for dem som vil indføre og lære den fordelagtigste maade at hægle og sortere hørren paa, samt hørrens spind efter de saakaldte talhasper. Foruden at denne hæglemaade tiener til, at mindre hør spildes og tabes, og mange procent formødelst den mere nøyagtighed som følger, kan blive vundet, saa erholdes tillige den nytte, at spindingen bedre kan indrettes efter hørrens forskjellige sortemeter, uden at det spundne garn bliver enten for grovt eller for fint. Hertil er ogsaa talhasper tienniald da samme er spindingsen nøyagtigste maal og fastsætter en regel, hvorefter garnet, ligesom en hver andens landets product, erholdes en vis pris, til at kunde med tiden blive fuldbuden paa markedet efter en bestemt værdi, som uden gaase lader sig fastsætte. I den hensigt og formødelst foranførte grunde har Hans Majestæt befaleet, offentlig at bekjendtgjøre, at her i hovedstaden er anlagt en hægleskole under en hæglemesters bestyrelse, som er bleven paalagt og forpligtet, til bestandigen at have i det mindste et antal af 12 læringer, hvilke han skal underholde paa sin egen bekostning, saalenge de staar i læren, som til et beqemt subjects forøden dueligheid og øvelse agter at skulle vedvare i 3 aars tid. Ligeledes er hæglemesteren forbanden til at addele spind til alle dem som vil spinde og enten kan stille sikkerhed, eller have godt vidnesbyrd, samt at undervise dem til at spinde den hægledede hør efter talhasper eller til saa mange strenge som den ved hæglingen er bleven bestemt til. Og paa det at nytten af dette etablissement

kan blive almindelig, og udbredes over hele landet, ere følgende poster tillige allernaadigst approberede og anordnede:

1.

Alle de, som vil sende en lærling fra de danske provinster til den etablerede hægleskole, det maa være proprietæerer eller borgere i købstæderne, som tror sig istand til at kunde i tiden etablere saadan lærling, haver at henvende sig til commerce-collegium, hvorfra det skal blive dem, saasnart ske kan, tilkiendegivet om antallet er complet, eller, om endnu nogen lærling fra det distrikt eller den købstad, hvorfra ansøgningen desangaaende er indkommen dan blive antaget; dog maa intet være at indvende mod lærlingens dueligheid, helbred og kræfter. Saasnart antallet derimod er fuldt, staar det hæglemesteren frit for angaaende læringerne at indgaae en paa begge sider vilkaarlig contract.

2.

For enhver hægler som bliver tillært i denne hægleskole, og siden af dem, der har sendt ham til skolen, etablerer i sin købstad eller paa landet, for at hægle for købstæderens indvaanere eller for distriktet eller godsets bønder, skal tilstaaes en præmie af 20 rigsdaler aarlig udi 15 paa hinanden lærling fra, naar han nemlig virkelig driver sin profession og i det mindste igien haver antaget til sig en lærling, som han ligeledes skal udlære.

3.

For anhvoring til den militære tjeneste skal alle læringer, saalenge de staar i lære eller i forband med hægleskolen ligesom dugmagerens svende og drengte ifølge laugsartiklerne være fritagne. Hæglemesteren er ligeledes forbanden til at antage og tillade alle de spindere eller spinderinder som sendes til Københavns for at lære i den dertil indrettede spindeskole.

1. For 34 saadanne spindere er af Hans Kongelige Majestæt til spindere, som i skole vil lære spindingen og dels til de personer, hvilke have sendt spinderne derhen for igien at lade spinderiet udbrede og læres paa landet, følgende opmuntringer og præmier tilstaaede:

- Alle spindere eller spinderinder som fra landet sendes til den i Københavns indrettede spindeskole, skal tilstaaes noget vist til deres underholdning og logis foruden hvad de selv kan fortjene ved spind, som betales dem efter en antagen almindelig pris.
 - For det fastsatte antal af spindere, som etableres paa landet for at udbrede og lære fra sig spinderiet efter talhasper skal aarligt til underholdning tilstaaes en præmie af 20 rigsdaler udi 15 aar, saafremt de imidlertid virkelig med undervisning udi spinderiet ere beskjæftigede.
 - For enhver person uden hensigt til alderen, som af en saadan spinder eller spinderinde er bleven tillært, maa denne i 2de aar for det første eller længere (om det efter udfaldet og følgerne kan agtes tienniald) imod tilborlige attester nyde 3 R., og ligesaa meget maa tilstaaes den forvalter, forpagter eller skolemester, som kan have befordret undervisningen i denne maade at spinde paa.
- Naar det efter sagens beskaffenhed udfordres, saa kan ogsaa en del af det værktøi og de redskaber, som til industriens udbredelse paa landet udfordres blive uden betaling overladt; og de godseiere, som enten lade spindestuer indrette eller ved andre indretninger befordre spinderiet, kunde vente efter omstændighederne endnu at nyde nærmere understøttelse.
 - Alle proprietæerer eller andre som paa landet enten paa deres egne godser eller paa andre steder vil etablere en spinderinde og desarsaag sender en person til spindeskolen, haver derom at henvende sig til collegium, ligesom det ved hægleriets lærtinge er foreskrevet, da den saa snart muligt skal blive tilkiendegivet, om nogen lærling fra det amt eller district hvorfra ansøgningen er indkommen, kan blive antagne, eller om antallet allerede er complet af de 34 spindere for hvilke præmier og opmuntringer af Hans Kongelige Majestæt allernaadigst er udsatte.

4. For at domme om, naar en person skal ansees udlært, skal et vist antal strenge fastsættes, som spindere efter talhasper skal lære at spinde, foruden at de tillige skulle lære at kiende og bestemme hørens forskellige sorteerter samt hvor grovt eller fint enhver sort taales at udspringe. Naar en lærling har erholdt en saadan vis kundskab og færdighed, meddeles han en attest af spindemesteren eller spindemesterinden med en vedlagt prøve paa lærlingens arbejde.

5. Overalt hvor saadanne spinderies paa landet etableres og ingen fattig-commissioner gives, skal en eller flere forstandere udnævnes, saafremt propritæterne eller de som anlægger spinderies selv ikke vil paa tage sig saadanne forstanderes pligter. Disse forstandere, hvortil de, som anlægger spinderies skal foreslaa collegio en geistlig eller en anden person, ifald ingen geistlig vil eller kan, som efter embedspligt og paa deres samvittighed at underskrive attesterne til præmiens erholdelse eller bevislig angivelse fra spindemesteren eller spinderinden eller i deres sted fra forvalteren eller skolemesteren, fabrikanter eller anden vedkommende og berettiget.

6. De propritætere eller personer som anlægger spinderies, skulle selv bestemme, hvormange lærlinger aarligen skulle udlæres, og de skulle enten selv, eller de som af dem til forstandere foreslaaes at skulle antages, drage omsorg for, at det bestemte antal af lærlinger virkeligen tillæres, samt en gang aarligen indgive beretning om hele spindeanlæggets beskaaffenhed og tilstand enten til stiftamtmanden eller til Collegium.

7. Ligesom ellers ingen præmier for de etablerede spindere kan ventes udbetalt uden saadanne behørig bevisligheder og attester, hvorfra kan sees, at Hans Kongelige Majestæts aller-naadigste hensigt opfyldes, saa maa tillige attester angaaende lærlerne fremlægges enten fra spinderies forstandere eller andre vedkommende personer, saa snart præmier forlanges.

Hvilket saaledes efter kongelig allerhøieste befaling bekendtgjøres til alle vedkommende efterretning, som af forbemeldt etablissement til egen nytte eller patriotisk befordring af en almennyttig industri vil betjene sig.

General-land-oeconomie- og commerce-collegium den 4de augusti 1781.

Schimmelmänn. Classen. Reventlow. Anker.
Hennings. Rosenørn Munch.
L. S.

Westermann.

Det fremgaar videre af protokollen, at kammerraad Dræbye (Collegiets sekretær) samme høst gjorde en reise til Norge og herunder besøgte Wulfsberg i Aamot for at søge nærmere oplysninger angaaende oprettelsen af et hækleri og spinderi. Kammerraaden blev særlig interesseret og lovede i kongens navn endnu større begunstigelser end de i plakaten nævnte. Wulfsberg gik da straks i gang med at faa et selskab dannet under navn af Aamot Patriotselskab. Han udsendte et cirkulære med redogørelse for selskabets hensigt og eventuelle virksomhed, og om en tid kom cirkulæret tilbaade med følgende navne (medlemmer):

Foged Christensen¹ og pastor Andreas Wulfsberg. I

¹ Da der omtales saa mange eksempler paa slet forhold mellem folk og embedsmænd, specielt fogder, baade i gammel og ny tid, kan det være af interesse for en gangs skyld at nævne denne foged Christensen som et eksempel paa en afholdt embedsmænd. Da han i 1784 blev udnævnt til stiftsamtsskriver i Trondhjem, blev der almindelig sorg i Østerdalen, og fra almuen i Aamot (Storelvedalen) og Tønsset og Tolgen blev der oversendt ham svulmende lykønskings- og taksigelsesdigte. (Norske Intelligenssedler 1784).

Aamot prestegjeld: Peder Alme (bonde og tømmere-merker), Halvor Tollefsen Sorknes, Ole Tollefsen Løset, Axel Axelsen Dieseth, Svend Tollefsen Mel Dieseth, Jens Olsen Aaset, Peder Olsen Boelstad, Helge Kilde, Anders Arnestad, Nils Sorknes. I Storelvedalen: Lensmand Ole Evenstad, Nils Olsen Atneosen, Ole Helgesen Stai, Haagen Olsen Møkleby, Tollef Halstensen Møkleby, Berger Bergersen Messelt, Helge Halvorsen Stai, Ole Olsen Messelt, Tarald Haagensen Messelt, Anders G. Møkleby, Halvor Westgaard, Halvor P. Stai, Tarald Trønnes, Ole Gundersen Negaard, Ole Simonsen Negaard, Ole Olsen Furuseth, Peder Helgesen Krogen, enken Anne Torgalsdatter Ophuus (samt fra Elverum tømmere-merkerne Carsten Smith og Thore Grotting).

Da nu saaledes grunden var lagt til anlæggets videre fremme og istandbringelse, og man havde faat tvende duelige personer til at reise til Kjøbenhavn, nemlig karlen Ingebræt Olsen Vestgaard og pigen Anne Olsdatter Sære, blev det første hovedmøde i Aamot patriotiske selskab berammet til afholdelse paa Ophuus den 2den april 1782, hvor love (statuter) vedtoges, efter at „alt noie var examineret og eftertænkt“. Lovene omfatter 16 §§ og er meget omstændelige.

1.

Selskabet vælger sig en forstander, der efter plakaternes forordning af 4de augusti 1780 bliver foreslaaet det kongelige General-land-oeconomie- og commerce Collegium til approbation. Denne forstander vedbliver i dette embede saa længe han vil og saa længe hans personlige omstændigheder tillader ham at have opsyn med og bestyre selskabets indretninger. Hans pligter ere: At han bør have noiaigt opsigt med skolen og skole-ansalterne, saavel hvad de lærende som lærlingerne angaar, han udgiver og underskriver attesterne til præmiens erholdelse for de lærende, han fører selskabets brevveksling enten med høibemelte Collegium eller andre og skal han desuden ved selskabets almindelige og aarlige møder føre den hoved-protokol hvormod siden bliver nævnt i 5te post. Han præsiderer ogsaa i alle møder, og i tilfælde at der bliver voteret samler han stemmerne, som, hvis de skulde være lige, kan ved forstanderens tillagte stemme afgjøre det omhandlede. Naar en forstander nødsages at nedlægge dette embede, sker det udi et almindeligt møde, da de forsamlede strax skrider til nyt val og udvæller en anden i hans sted, dog bliver selskabets medlemmer derom forud givet efterretning ved foregaende bekendtgjørelse til mødets berammelse. Dor en forstander i embedet, da paaligger det selskabets formænd at indbyde samtlige medlemmer at forsamles til at vælge en i den afdoedes sted.

2.

Af selskabets medlemmer vælges tvende, som kaldes formænd, hvis pligt skal være at føre flittig tilsyn med hæggle- og spindeskolen samt hvad videre indretning selskaberne finder for got at gjøre til huus-fabrikernes opkomst. De giver forstanderen saa betids tilkiende den beqemme tiid til de bestemte hovedsamlinger, saa han betimelig kan faa det bekendtgjort for samtlige medlemmer. De skal føre en af forstanderen autoriseret bog, i hvilken de indfører selskabets indtægt og udgift samt alt skolen og dens anstalter vedkommende imellem de bestemte moder. Disse formænd skal desuden være selskabets kasserer og staa til ansvar for al indtægt og udgift, de indkræver hvad indskud der bliver vedtaget og udtæller de samtykkede omkostninger hvilket som overmeldt de fører tilbogs for sig selv, indtil det saa ved de almindelige møder kan blive indført i selskabets hovedregnskabsbog, da det i formænds bog afskrives og qviteres for alt.

Samme kan vedblive dette embede saa længe de selv vil, men dog ey kortere tiid end to aar, dog skal de ikke begge paa en gang affærdiges, følgelig maa en af de første vedblive i tre aar: Naar en formand vil nedlægge sit embede, da melder han det saa betiids til forstanderen, at det til næste hovedmøde forud kan bekendtgjøres samtlige medlemmer, at de maa være betænkte paa at vælge en anden formand i den afaaendes stæd.

Grunde formodes ikke at nogen veltænkende medlem undslaar sig for at paa tage en formands embede, endog om han flere gange skulle vælges, naar selskabets forsamlede viser den tillid de nærer til ham ved at give ham de fleste stemmer. Dør nogen formand i embedet, da haver forstanderen straks at vælge en anden i hans stæd, der af forstanderen modtager den afdødes regnskaber og fører formandseembedet indtil han eller en anden ved den næste almindelige samling paa sedvanlig maade bliver valgt.

3.

For det første bestemmes selskabets hovedforsamling eller møde at staa en gang om aaret, hvortil alle medlemmer betiids indbydes. Samme kan i den følgende tiid maaske bestemmes til en viis aarets tiid, men endnu førend alt er bragt i orden lader det sig ikke gjøre, ligesom og flere saadanne hovedmøder kan berammes, naar forstanderen med overlæg af formændene befinder at selskabets forfatning og omstændighed gjør det til en nødvendighed. Ved saadan hovedsamling iagttages: At alt, som siden sidste hovedmøde er passeret i henseende til selskabets og skolens forfatning, fremlægges til eftersyn, og forestilles de tilstedeværende, — selskabets

fremgang tages i nøie overveyelse og ved fælles overlæg beslattes hvad der videre bør foretages til selskabets opkomst og sammes udbredelse, — formændenes regninger eftersees, bedømmes og indtægt og udgift indføres i regnskabsbogen, — der overveyes om noget tilskud skal ske samt hvor meget, — de gamle love kan da og forandres eller nye love foreslaaes og fastsættes. Til et saadant hovedmøde forsamles af selskabets medlemmer saa mange, som vil og kan, men i det mindste bør det foruden forstanderen og de tvende formænd bestaa af 9 virkelige medlemmer, der naar dette tal er samlet, alt hvad af dem efter de flestes samtykke vedtages, gjælder ligeledes for de fraværende. Skulle meningen i et eller andet være forskjellig, afgjøres det ved stemmer — hvoraf hvert medlem har en, hvilke naar de ere samlede af forstanderen og da skulde findes lige, kan han ved sin stemmes tillæg bestemme den endelige afgjørelse. Det staa i et saadant møde enhver frit for at tale offentlig og sige sin mening om det, der afhandles, eller gjøre forslag til en eller anden indretning, ligesom og fraværende kan skriftlig indgive sin betænkning, hvilke offentlig forelæses og tages i overveyelse.

4.

Skulle imellem de fastsatte hovedmøder noget magtpaaliggende indfalde, som en formand ikke paa egenhaand eller alene drister sig til at gjøre nogen bestemt beslutning udi, da haver han at henvende sig til forstanderen, der med ham og nogle af de nærmeste medlemmer, som tilkaldes i det mindste to personer, efter bedste skionnende udi sagen deciderer, hvilket skal staa ved magt og være gyldigt indtil det forelægges samtlige ved en hovedforsamling, og da enten bekræftes eller forkastes. Dette bør ske saa ofte, som omstændighederne, der indløber, udkræver det, og føres da til lige det passerede ordentlig ind i protokollen.

5.

En hovedprotokol indrettes, der skal være giennemdraget og af forstanderen autoriseret og forseglet, hvortil bliver at indføre selskabets plan og love, dets medlemmer, og alt hvad der foregaar ved de bestemte møder, samt hvad der i den mellem-tiid er skeet og hvad fremgang skole-indretningen har haft, hvor mange personer tiid efter anden udlæres, med videre. Denne protokol, som ved slutningen af enhver samling underskrives af forstanderen og begge formændene, bliver i forvaring hos forstanderen, som deraf kan give enhver som maatte forlange det, nødvendig oplysning om selskabets og skolens forfatning.

6.

En igiennemdraget og af forstanderen autoriseret bog bliver ligeledes indrettet, hvorudi al selskabets indtægt og udgift specificeret indføres, og saa ved hovedmoderne fremlægges til samtlige medlemmers eftersyn.

7.

Skolehuset bør være opbygd og indrettet inden de personers tilbagekomst, som nedsendtes til Kiøbenhavn at oplæres, og saa snart de er hjemkomne tager lærdommen sin begyndelse, da enhver medlem til kunsternes desto hurtigere udbredelse strax bør indsende en lærling, og siden efterhaanden flere, men dog nyder en af gangen, hvilket bør være personer, som ere dem vedkommende især deres børn og dernest de nærmeste paarørende; thi selskabets medlemmer skal kunne have fortrin fremfor alle andre, at de nyder lærdommen for intet, dog ikke uden for en enkelt person allene, naar det ikke er deres eget barn. Men andre skal derfor til de lærende erlægge billig betaling, som dog bør ansættes saa ringe, som muligt og gjorligt, at det ikke skal hindre verkets fremgang til befordring for den almindelige velstand.

8.

Det paaligger enhver medlem at faa kunsterne uvidede og almindelig bekiendtgjorte og derfor besøge, at de fattige, som opholder sig paa deres eiendom kunde blive anførte til den fornødne lærdom udi allslags spinden, saa de paa den maade maatte finde en nærings-vey for sig, og skal de der af selskabets oplag naar det kommer istand, med en medlems skriftlige beviis blive udeleverede materialier til forarbejdelse.

9.

Enhver af selskabets medlemmer bør gjøre sig ære af at være klæd med hjemmevirkede tøier allene, og derfor bør tvende aar efter at denne indretning er kommen i fuld drift, ingen medlem eller hans kone og børn, eller nogen anden han opfostrer i sit hus, som sin egen, findes iført noget udenlandsk tøj eller klædeswahre enten hals-tørklæder og lin-tøier, der tilstaaer fruentimmeret til brug indtil husfabrikerne i tiden kunde opnaa den grad af fuldkommedhed, at man ogsaa kunde indskrænke dette som unødvendigt. Imidlertid tillades det enhver efter sin formue at pryde og stase sig med al hjemmevirket saa meget man vil og kan. Herfra undtages de udenfor bondestanden som ere medlemmer af selskabet. Thi ihvorvel samme forbinder sig til at anvende muligste evne paa flittighedsopmuntring og kunsternes udbredelse, saa beholder de dog frihed til at klæde sig efter stand og vilkaar.

10.

Kan selskabet en gang finde sig i den stand, at det kan udsætte præmier eller belønninger for arbeidsomhed og flid, da bestemmes samme ved et almindeligt møde, og ligeledes ved en hovedforsamling tildømmes de mest fortiente.

11.

Da selskabet bærer navn af patriotisk, saa bør det og i almindelighed og hvert medlem i særdeleshed at vise en retskaffen patriotisme eller kiærlighed for fædrelandets almindelige velgaaende, herhid henhører, at enhver medlem aflægger al ødselhed og unyttig yppighed, hvilket ogsaa ved kgl. allernaadigste forordninger aldeles er forbudt, — tillader derfor ikke, at nogen medlem enten for sig selv eller sine anretter store og bekostelige gjæstebud enten ved en eller anden leilighed, især ved bryllupper, da ingen uden de nærmeste beslægtede og venner, samt nogle faa af de allernærmeste naboer maa indbydes, og da allene paa en anstændig maade gjøre sig tilgode en eller i det høyeste to dage, — ingen skjænk gives eller modtages, undtagen hvad forældre kan og vil forære deres børn, eller nogen anden sine paarørende, men dog slet ikke paa den maade som før er brugt, hvorved en gjøres til skyldner for sin ganske livs-tiid, og folk rent ligefrem kaster penge bort for at betale det, der bliver unyttig forødet ved drik og orkesløshed nogle dage i rad.

12.

De, der forser sig imod den foranførte 9de eller 11te post, kan efter selskabets godtbefindende ved et almindeligt møde tildømmes en vilkaarlig mulkt efter tilstand og omstændigheder, hvilken bør udredes og ligesaa sikkert og under samme retlighed som alle andre indskud der gjøres til selskabets opkomst. En saaledes falden bøde anvendes til selskabets fælles bedste, eller til belønninger for dem, der udviser den største flid og flittighed i en eller anden slags haand-gjærning.

13.

Skulde nogen for eftertiden ville indtræde som medlem i dette selskab, da gjøres derom forslag ved et almindeligt møde, og antages da paa saadanne vilkaar som de paa den tiid forsamlede kan forenes om, eller og om man finder for godt at bestemme en gang for alle noget vist i denne henseende, som kunde tilføyes disse love. Nu i begyndelsen kan det indvilges paa saadanne vilkaar, at naar nogen rettænkende patriot melder sig, at ville indgaa i vores selskab, han da antages mod at betale ligesaa meget, som der fra førstningen af er indskudt af nuværende medlemmer.

14.

Selskabet bør alvorligen være betænkt paa et oplag af raa materialier, liin, uld og bomuld for almindelig regning, hvoraf mod beviis til formændene fra en selskabets medlem kunde udleveres fattige at spinde og samme efter vedtagen taalelig takst blive dem betalt. Da det spundne siden altid for selskabets regning og til dets fordel kan blive forbrugt eller igien afhændet.

15.

Naar nogen medlem ved døden afgaar, skal den nærmeste arving, der træder til hoved-boelet, have frihed til uden noget tilskud at indtræde i den afdødes stæd, og nyde samme rettighed som medlem, om han ellers har lyst dertil, men i andet fald da hiemfalder alle af den hændede giorte indskud til selskabet, undtagen hvad der kan henstaa udi det almindelige oplag, hvilken deel skal vorde hans arvinger udbetalt, hvortil om ernødiges af samtlige medlemmer gøres sammenskud.

16.

Da formændene ere de, der skal indkassere alle almindelige vedtagne tilskud, saa maa og bør ogsaa enhver medlem herudi uvægerlig efterkomme sin pligt, at alt unødigt ophold forekommes, men skulle nogen herudi findes efterladen, hvilket dog ikke skulle formodes, efterdi det er en frivillig indbyrdes oprettet forbindtlighed, saanaar en af formændene tvende gange har anmodet en medlem at betale det bestemte indskud, uden at betaling er skeet, skal det ansees, ligesom han selv frivillig udelukkede sig fra selskabet, og bliver det ved det første hoved-møde i protokollen anført, at hans navn skal være udslettet af listen eller antallet paa selskabets medlemmer, uden at han kan fordre det aller mindste giengældelse for alle forhen gjorde indskud.

Efter lovenes vedtagelse foretoges valg paa bestyrelse. Til selskabets forstander valgtes Wulfsberg og til formænd lensmand Ole Evenstad og Peder Alme (Aamot). Et indskud (kontingent) for hvert medlem sattes til 64 3/4 til reisehjælp for de udsendte lærlinger. Det blev ogsaa talt om en bekvem plads at bygge skolehuset paa, og de fleste holdt paa Møklebys grund. Foreløbig lovede Evenstad den nødvendige brændved ikke alene i hans levetid, men ogsaa efter at indretningen var kommet til magt, og andre var saa ædelsindede at skjænke tommer til husets opførelse uden betaling. Endelig havde selskabet den fornøielse at faa sit medlemsantal forøget med følgende veltænkende patrioter, alle bønder og gaardbrugere udi Elvedalens annex:

Peder G. Vestgaard	Halvor T. Ophuus
Botolf H. Trønnes	Knud H. Strand
Torgal N. Møklebye	Knud I. Strand.
Erik S. Vestgaard.	

Den 7de juni 1782 tiltraadte Ingebret Olsen Vestgaard og Anna Olsdatter Sætre sin reise til Kjøbenhavn (forsynede med reisepenge). Selskabets andet hovedmøde holdtes derpaa paa Rasten (Raststuen) den 7de januarii 1783, hvor der blev fattet bestemmelser angaaende husets opførelse. Det tredje hovedmøde sattes paa Evenstad 2den september samme aar, og her bestemtes det at kalde skolen

Enighed

og at lægge den ved Gilderbækken paa vestsiden af Glommen „ved alfar vei og fri for oversvømmelse.“ Anders Gjermundsen og Anders Olsen Møkleby gav tomterne gratis (uden betaling eller aarlig afgift). Jens Gran til Ulleren ved Kristiania havde desuden meldt sig ind siden sidste møde. Samtidig blev der fremlagt rids af bygningen, der skulde bygges i to etager med 7 værelser i første og 3 værelser i den anden etage.

Selskabets fjerde hovedmøde blev holdt i Kirkestuen i Aamot den 20de januarii 1784, hvor det blev oplyst, at følgende nye medlemmer havde meldt sig ind: 1) Kammerherre Ditlef von Pentz, amtmand over Hede-markens amt, som æresmedlem. 2) Regimentskvartermester, sorenskriver over Hedemarkens søndre distrikt, Hans Lemmich Juul. 3) Gaardbruger Halsteen Sjølie fra Rendalen. 4) Gaardbruger Knut P. Loken og 5) gaardbruger Tore H. Arnestad i Aamot. Det oplystes videre, at pigen Anne Olsdatter Sætre var kommet tilbage og indlogeret paa Evenstad (med 48 skilling ugen i kostpenge af selskabet), da skolehuset endnu ikke var færdigt.

20de februar næstefter blev et interimsmøde sat paa Evenstad for at fatte bestemmelser engaaende anskaffelsen af materialier til Enighedsskole- og fabrikkbygning. Der blev da besluttet at bygge huset paa 3 etager (istedenfor som for bestemt paa 2), og med det for øie maatte der anskaffes mere tommer, planker og næver (6 tyltvir birkebord, 20 tyltvir 2 1/2 toms planker, 9 bismerpund næver og 10000 spiger samt 300 læs sten til grundmuren). Formanden Ole Evenstad fik endvidere i odprag at slutte akkord med en glas-mester fra Gudbrandsdalen om indsættelse af vinduerne (4 à 500 ruder: 13 tommer høi, 10 tommer bred à 6 skilling stykket). Tilslut oplæstes navnene paa følgende nye medlemmer:

- 1) Generalkrigskommissær Peder Anker Holter. 2) Etatsraad Herman Colbjørnsen (lagmand i Kristiania).
- 3) Etatsraad Bernt von Anker. 4) Justitsraad Christian

Gram (assessor i overhofretten). 5) Justitsraad Lauritz Steen. 6) Justitsraad Søren Hagerup (byfoged i Kristiania). 7) Justitsraad M. Egedius Gram. 8) Peder von Anker (til Bogstad). 9) Jes von Anker (paa Moss). 10) Kammerraad Johan Fahne (til Hafslund). 11) Peder Sundius (stadspysikus i Kristiania). 12) Dr. Arbin (raadstuskriver i Kristiania). 13) James Collett. 14) Petter Collett (selskabets frivillige kommissærer). 15) Iver Neuman (bestyrer af Odalens jernverk). 16) Jens Smith. 17) Iver Elieson. 13) Frederik Hansen. 19) Loitnant von Børresen.

Selskabets femte hovedmøde blev derefter holdt paa Evenstad den 1ste september 1784, hvor interimsmødets beslutninger godkjendtes enstemmig i alle dele med tilkjendegivelse af glæde over de mange hoianseelige medlemmers indmeldelse. Derpaa blev ogsaa i dette møde selskabets medlemsantal forøget med følgende rettænkende og ærværdige patrioter: 1) Axel Smith (sogneprest til Tryssil). 2) Johan Ryberg (i Kjøbenhavn). 3) Andreas Hiort (foged over Østerdalen). 4) Tarald Svendsen Strand (gaardbruger).

I 1785 blev der udstedt følgende bekendtgjørelse:

Da det Aamodtske patriotiske selskab nu har faaet sin anlagde Hægle- og Spindeskole, Enighed kaldet, saavidt indrettet, at det, foruden medlemmernes indsendende læringer, ogsaa kan gjøre begyndelse at tiene publikum med disse almenyttige kunstners udlærelse, saa bliver til den ende bekendtgjort: at om nogen vil hidsende personer at undervises i regelmæssig uld- og bomulds-spind kan det ske paa følgende vilkaar: For oplærelse udi bomuldsspinden paa engelsk methode, samt bomuldens banken, karden og øvrige behandling betales til spindemesterinden 4 rdr. For at lære dugmager-spind med kradsen og videre uldens behandling 3 rdr., og for tøjmager-spind af kiæmt uld 3 rdr. — Læringerne nyder frie værelse, men maa forsyne sig selv med kost, seng og andre fornødenheder, hvorimod de, naar de har lært saa meget, at deres spind ansees tieligt til fabrikkens brug, nyder betaling for, hvad de spinder strængevis efter den her fastsatte takst: Til at lære disse tre slags spind vil omtrent medgaa 12 à 13 uger, dog kan tiden blive noget kortere, naar læringen har et hurtigt begreb og got haandelaug. Rokker herit ere paa stedet at bekomme, og koster en bomuldsrok, som bruges til tøjmager-spind 48 skilling, en rok til dugmager-spind 60 skilling og en tal-haspe 48 skilling, om flere end et spil vil havev til hver rok, er prisen 4 skilling stykket. Naar anlægget kommer mere til fuldkommenhed bliver her og givet undervisning i regelmæssig hør-spind, hør-hæglung og uld-kiæmten med mere. De som have lyst til at benytte sig af den anbudne

undervisning behager derom franco at correspondere med mig, som er selskabets forstander.

Moen i Aamodt sogn den 24. februar 1785.

A. Wulfsberg.

Cappellan for Aamodt prestegjeld.

Det sjette hovedmøde holdtes 14de martii 1785 paa Evenstad, hvor der da blev indmeldt følgende: 1) Hs. Excellence hr. Jørgen Erik von Scheel (ridder, geheime-raad og stiftamtmand over Akershus stift). 2) Anders Pettersen (tømmermerker i Elverum). 3) Halvor Blinderen (ved Kristiania). Ved dette møde blev Anders Olsen og Anders Gjermundsen Møkleby gratis medlemmer (æresmedlemmer) af selskabet for, hvad de havde ydet af tomter og andet til fabrikgbygningen. Dernæst blev det meddelt, at justitsraad auktionsdirektør i Kristiania sal. hr. Johan Frederic Bartholin ved testamenten af 29de august 1784 havde skjænket endel penge til selskabet (i alt 700 rigsdaler) paa følgende vilkaar: De 600 rigsdaler ønskes anvendte paa den maade, at „2 eller 3 brave koner paa landet maatte udvælges til at gjøre en tur til Kjøbenhavn for at oplæres i jordemoder-videnskaben, for siden paa landet at udbrede sin kundskab til andre.“ Desuden stilles der 100 rigsdaler til selskabets egen disposition. Testators gave blev modtaget, skjønt hans formaal med pengene ikke egentlig faldt sammen med selskabets virksomhed, som man imidlertid bestemte sig til at udvide og omfatte nærsagt alle mulige patriotiske bestræbelser. Der blev ogsaa besluttet at oprette et fond (fabrikfond) paa 2000 rigsdaler med indskud (aktier) fra 10 til 50 rigsdaler med udbytte af driften. Tilslut lod mødet sig fornøie med at høre, at fabrikmesteren Ingebret Vestgaard og spindemesterinden Anne Sætre imens var i virksomhed med at øve, hvad de havde lært i Kjøbenhavn (farvning, trykken paa bomuldsstøi, uldkarding o. s. v. samt vævning, spinden og strømpestriking og binding af topluer).

Allerede den 25de martii 1785 tiltraadte tvende koner, nemlig Bolette Larsdatter Aaset fra Aamot og Karen Simensdatter Vestgaard, deres reise til Kjøbenhavn for at oplæres i jordemodervidenskaben og blev af selskabet forsynede med reisepenge og videre til deres ophold i læretiden, da testators penge endnu ikke var ankomne.

Den 27de juni 1785 holdt selskabet sit syvende hovedmøde i sit eget lokale Enighed, og sognepresten til Vinger Ments Rynning blev indmeldt som medlem. Derefter blev overenskomst sluttet med fabrikmester Ingebret Vestgaard om en ugeløn af 2 rigsdaler og 2 skilling fra 1ste januar 1785 til 1ste januar 1786, og for samme tidsrum faar spindemesterinden Anne Sætre

1 rigsdaler og 2 skilling om ugen for alt sit arbejde (for begge vedkommende ekstrabetaling for ekstrarbejde). Huset var nu allerede saa færdigt, at der ikke manglede andet end indredningen paa den søndre side i 3die etage, og derfor bestemte man sig til offentlig at indvie det til sit brug med al den høitidelighed, som sted og omstændigheder gav anledning til den 7de november. Indvielsen refereres saaledes:

„Der indfandt sig og saa mange, som kunde komme af de ærværdige og patriotisk sindede medlemmer af bondestanden tilligemed deres familier, hvilke alle ved ankomsten bleve modtagne ved blæsen i trompeter og skyden af haandgevær i mangel af kanoner. Derpaa blev, da alle vare samlede, atter blæst i trompeterne og skudt 9 skud, samt efter at en til den ende forfattet sang var afsungen, holdt forstanderen en paa omstændighederne passende indvielsestale, efter hvis slutning blev, ligesom ved begyndelsen, istemt en af forstanderen komponeret sang, og endelig sluttede denne act med skud og musik. Da denne høitidelighed var forbi, blev selskabets forsamlede samtlige beværet med et got og anstændigt, skjønt ei overflødigt maaltid, bekostet af det dertil af de forsamlede selv gjort indskud, og bleve tillige alle de paa fabriken værende arbejdere og fattige frit bispiste. Ved maaltidet blev drukket adskillige skaal, nemlig først allerunderdanigst Hans kongelige majestæts og det kongelige huses skaal, hvorved hørtes 9 skud og trompeterens klang, derefter under trompeter og 3 skud ved hver skaal især blev erindret det kongelige general-land-oeconomie- og commerce-collegii, det Aamodske patriotiske selskabs og samtlige medlemmers, Enigheds-fabrikens og endelig fædrelandets skaal. Efterat selskabets skaal var drukket, blev en gave af 10 rigsdaler, som selskabets ædelmodige medlem amtmænd von Pentz aarlig vil skjænke til hjælp til klæder for de paa Enighed arbejdende fattige børn, uddelt 2 rigsdaler til hver af 5 fattige pigebørn, hvoraf den ældste var 14 og den yngste 7 $\frac{1}{4}$ aar, hvilken sidste dog allerede havde spundet for selskabet udi 1 $\frac{1}{2}$ aar, men de 4 andre udi $\frac{1}{2}$ til $\frac{3}{4}$ aar. Derefter forniøiede de forsamlede sig paa en sømmelig og anstændig maade, og omsider skiltes de med det patriotiske ønske, at denne nyttige indretning maatte fremdeles blomstre, tiltage og udvides til almen nytte for dette sted, saa endog den sildigste efterslægt maatte høste en varig og fordelagtig frugt af denne pløntelse.“

Den 27de martii 1786 holdtes selskabets ottende hovedmøde paa Enighed, hvor diverse sager angaaende fabrikkens drift blev afgjorte. Det næste møde holdes saa ikke før 22de martii 1790, og da man ikke blev fær-dige denne dag, fortsattes mødet dagen efter paa Evenstad. Hans majestæt kongen skjænkede endog 2000

rigsdaler til fabrikkens virksomhed; men alt tyder paa, at man havde mange og store vanskeligheder at kjæmpe med. Den 14de juli holdes atter et møde angaaende inspektoren Torger Gjermundsen. Svend Skramstad blev inspektør efter ham. 18. juni 1791 holdtes igjen møde og ligesaa 12te november. Derefter holdtes der ikke møder for 20de februar 1796, hvorved oplystes, at fabrikkens Ingebrigt Vestgaard havde havt fabriken i forpagtning siden 6te august 1792, og at han fremdeles vilde forpagte den. Senere var Anders Olsen Vestgaard bestyrer en tid.

I 1779 er fabrikkens stilling slig, at forstanderen ser sig nødt til at udstede følgende beklændigjørelse:

Med de redeligste hensigter at fremme Almenvel og med de bedste Forhaabninger at det skulde lykkes var det man (ved at see det Aamodske Patriotiske Selskab forøget med mange højanseelige, virksomme og ret patriotiskindede Hædersmænd af alle Stænder som end og uopfordrede værdigede selskabet at indtræde, som medlemmer udi samme) i 1785 fattede den Idee at udvide det her paabegyndte Anlæg af en Spindeskole m. v. til en Fabrik Indretning, som under Navn af Enigheds-Fabrikke gradvis oprettedes i Store Elvedalens Annex. I Kamp med tusinde Vanskeligheder og Fortrædeligheder har man standhaftig og efter bedste Skjønsomhed arbejdet til det Maal, at dette, — jeg tør frimodig sige, — for det almindelige ret gavnlige Anlæg kunne nogenlunde ballancere, saa det i det mindste kunne, som man siger, bære sin egen Byrde. — Imidlertid har Erfaring lært just det modsatte. — Aarsagerne har været og kan være adskillige — om nogen vil bebrejde eller kan ved grunde overbevise Forstander og Bestyrere, at Mangelen har været: — at Planen fra Begyndelsen ikke rigtig er lagt, — at der har været Mangel paa fabrikmæssig Indretning, at der har været Feil i Fabrikkens Drift, eller noget deslige, — kan man gierne uden at rødmes tilstaa dette; thi, foruden den Selvbevidsthed at man handlede med al mulig Redelighed og Overlæg, har man ingen anden Veiledelse havt, end den man baade med Meie og Bekostning har erhvervet ved Prøve og Erfarenhed. — Men for alle andre Beskyldninger vil man aldeles være frikjendt, enhver, der har havt med Bestyrelsen at bestille tør med bedste Samvitighed opfordre hvem det en og er om nogen skal kunne sige man har handlet egenyttig, uredelig eller har havt uædle Hensigter. — Fordelen hidtil skal ellers vist ingen misunde os, den har været Penge-Udgift og Umage, forenet med den ubehageligste Sinds-Krænkelse over at see det saa haabefulde Anlæg mislykkes og de frygste Bestræbelser frugtesløse ja tildels miskjendte. —

Allerede i nogle Aar har Anlægget været drevet med betydelig Underbalance, men har holdt ved i Haab det engang skulde tage en heldig vending, men da Udsigterne tvertimod bliver dunklere, finder man atter her bekæftelse paa den sørgelige Sandhed at vort kiære Fædreland har det Uheld, at næsten ingen Fabrikker kan trives derudi og at Fabrikvirksomhed endnu ikke hører til vor National-Rigdom; — altsaa har man, for at undgaa større Skam og Skade, nu besluttet at opløse Selskabet og ophæve Fabrik-Anlægget. — At jeg dog ei aldeles skal forbigaae de beklendte Aarsager som lægger uovertværlige Hindringer i Vejen for denne Fabrikkes Held og Drift, da ere disse fornømlig: Mangel paa Arbejdere, — dels at Folket her har en mærkelig Ulyst til alt ubejendt Arbejde, — dels at de mangler Stadhig at vedbive, har de været en tid i Arbejde paa Fabrikken og lært noget, saa man kunne vænt Gavn af dem, saa vil de strax bort igien, — dels og at nu i de senere Aaringer en stor Deel ere udvandrede til Nordlandene, som i denne Tid er den ringere Almuus Kanaan. — Man har erholdt Kongel. Resolution at udenbøigds Personer maatte antages til Arbejde uden nogensinde at blive Sognet til Byrde; men dette har heller ikke kunnet fremvirke det fornødne Antal Arbejdere. Dernest at man

nødes at betale overdrevne Prise for Raamaterier og Arbejde, — for Spind til Exempel er bleven betalt dobbelt imod den satte Fabrikstaxt og endda vil ingen spunde. — Og endelig det Stød Farveriet ved Fabriken fik, da en Fusker, som aldrig har lært Professionens, til Skade baade for Publikum og Fabriken sneg sig Tilladelse til at nedsætte sig i Nærheden, og dette var den eneste af de forskellige Indretninger, der henhørte til Anlægget, som svarte Regning og nogenledes kunde balansere Tabet paa det øvrige. — Disse ere da de vigtigste Aarsager til Fabrikkens Dekadance, hvilke alle ere saadanne, at Selskabet ligesaalidt som Fabrikmesteren har kunnet forekomme eller afhjælpe dem. — Fabrikmesteren *Ingebræt Vestgaard* maa man bevidne besidder en udbredt og god Kundskab til Fabrikvæsenet, hvad Spinden, Væven, Hæglen, Persen, Overskjæring, Färvning og deslige angaar, han har derfor kunnet oplære adskillige som allerede andensteds er ansatte, han har og brugt al Flid, Flittighed og Troskab til at opbielpe og vedligeholde Fabriken; men allene eller med liden Hielp var det ham ugiørligt, man kunde ei fordre han kunde gjøre Umuligt Muligt.

Dette er da Bevæggrunden til den ved sidste Selskabs Møde den 14de d. M. enstemmig fattede Beslutning, at man med dette Aars Udgang vil nedlægge det heele værk — hvilket jeg herved ærbødigt vil have bekendtgjort for de fraværende respektive Herrer Medlemmer som ved gjorte Fabrik Indskud, egentlig gaa denne Fabrik-Indretning sin første Tilvære — udbedende mig derhos ligesaa ærbødig at maatte inden den Tid blive berøret med Underretning fra enhver, hvad Han i dette Fald behager at beslutte, — da det neppe vil gaa af uden Tab, — om man da enten skulle ved Auktion her forsøge at faa Fabrikkens Tilhørende bortsolgt, hvorved dog er at befrygte man skulle savne Kiøbere, der kunne og ville betale samme efter dets sande Værdie? — eller om man i de offentlige Tidender skulde falbyde det Heele, i Forventning der maatte findes nogen Entreprenør, som havde Lyst til for egen Regning at fortsætte Anlægget her eller forlytte det til en folkerigere Egn? Herpaa vil jeg ervarie mine Herrer positive Erklæring.

Aamodt Præstegaard den 13de Sept. 1797.

A. Wulfsberg.

Selskabets sidste møde holdtes den 6. Juni 1798 paa gaarden Møkleby. Den af Andreas Wulfsberg den hele tid førte (og af ham, Ole Evenstad og Peder Alme undertegnede) protokol afbrydes, uden at vi faa nærmere rede paa Enighedsfabrikens endelige skjæbne. Enighed eksisterede (iallefald som stedsnavn) i 1812,

idet Ole Larsen Strand den 8. juli nævnte aar udsteder paa Enighed et gjældsbevis paa 100 rigsdaler til Ole Knudsen Enighed. Enken efter Elland fra Gudbrandsdalen, kjendt under navnet Kari paa Huset, reiste efter mandens død til Maalselven med sine tre sønner: Kristen, Peder og Andreas. Kristen blev lærer i Malangen og de andre gaardbrugere ved Takvand mellem Balsfjorden og Maalselven. Det meddeles ellers, at jordveien, 90 maal, blev delt i 4 dele mellem eierne af Møkleby. Husene blev revet og flyttet. Saaledes skal drenge-stuen paa Sørstumoen være en af hovedbygningerne, og stabburet paa Knuds skal ogsaa være fra Enigheden. Det Aamotske patriotselskab opløstes derpaa efter sin korte, men ikke desto mindre prisværdige virksomhed. Der blev drevet farveri, perseri og væveri lige til omkring 1820-aarene (som af Helge Dalen), og at husfliden stod høit i Størelvedalen i gamle dage skyldtes ikke mindst Enighedsfabriken. Allerede i 1788 erholdt Engbret Thoresen paa pladsen Engbretstuen under gaarden Negaard og husmand Jon Olsen under gaarden Messelt opmuntringspræmie af det patriotiske selskab i Akershus amt den første 4 og den anden 2 rigsdaler for indsamling af henholdsvis 12 og 6 tøndesække brødmose til spise. Man drev i det hele med alslags industri — ogsaa bøsse-mageri — som næringsvei. Men Enigheden gik altsaa overstyr, og siden har det ikke været nogen Enighed i Størelvedalen.

Som en kuriositet kan ogsaa berettes, at den portugisiske minister Le Chevalier de Sonra i Kjøbenhavn var interesseret i fabrikkens drift, og at han endog har været paa aastedet, hvilket fremgaar af et senere anført brev, han skriver til Ole Evenstad i 1793.

Som en kuriositet gjengives her faksimiler af underskrifterne i Enighedsfabrikens forhandlingsprotokol:

A. Wulfsberg. Ole Evenstad Peder Alme.

Industri.

Myrmalmsindustrien, d. v. s. at smelte myr-malm (blåsa rauda) for at frembringe jern og staal er ellers den ældste industri i Østerdalen som i Norge i det hele taget. Myr-malm var den eneste erts, som blev bearbejdet lige fra jernalderen og til det 16. aarhundrede. Allerede sagaerne omtaler smede og smeltning af myr-malm, og blåst-jærn nævnes endog i Graagaasen omkring 1190. I en reterbod for Østerdalen af Haakon den VI Mag-

nussøn fra 1358 heder det: „Skulle og herefter alle, som driver paa med udvinding af jern frit have ret til sit arbejde og sin malm efter den skik som før har været i dalerne.“ Ved Llovet i Neta et stykke oppe fra Glommen har der ligget et større jernværk, der tilhørte Evenstad og Furuseth. Der findes forresten slagg igjen paa mange steder som paa Blæsterhaugene, ved Kroksæteren og paa Furuseth- og Staikjolen. Navne som Hytaasen, Malmbækken, Malm-bua, Blæstermyren o. s. v.

tilligemed brøndene oppe i fjeldmyrene er altsammen minder om den gamle merkelige jernindustri,¹ der havde sin største theoretiske og praktiske dyrker i Ole Evenstad (se under Evenstad). Brændevinsbrænding dreves i stor udstrækning, nærsagt paa hver gaard Ved lov af 1827 blev der paalagt afgift af brændevinsbrænding, og i den anledning optoges der 1828 fortegnelse over brændevinskjedlerne (over 50 i tallet; den største fandtes paa Furuset og rummede 99 potter). Siden blev kjedlerne undersøgt hvert aar af lensmanden og tvende mænd. I 1859 begyndte man at konfiskere kjedler (paa Furuset og Landet), og først i 1880 blev den sidste brændevinskjedel i Storelvedalen ødelagt (paa Gammelstu Strand) af B. H. Trønnes.

Som før nævnt har man fra langt tilbage i tiden drevet meget med sagbrug i Storelvedalen. Allerede i 1545 udstedtes der et paabud om, at „alle, der drev sagmølle, maatte komme kongen tilhjulps med hvert tiende bord, de skar“; men storelvedølerne har vist aldrig opfyldt dette kongebud. I 1616 blev der forbudt andre end odelsmænd at drive sagverk, og i 1688 udkom et sagreglement, der bestod lige ned til vore tider (1860). I 1715 blev der nedsat en sag- og skogkommission bestaaende af statholder Wibe, biskop Deichmann, kommandant Bertouch, generalauditor Gødske og justitsraad Lym. Denne kommission var i virksomhed i flere aar, uden at vi ser os istand til at oplyse noget nærmere om dens resultater, skjønt den visselig havde betydning ogsaa for Østerdalen. I 1782 fik Jon Olsen Negaard og Ole Taraldsen Koppang (Øvergaard) kongelig tilladelse til at drive sagverk af tømmer fra omliggende odelskog paa lovlig maade, og i 1797 erholdt Staigaardene (Ole og Halvor Helgesen og Peder Halvorsen) lignende tilladelse til at oprette sagbrug i Eldaaen. I begyndelsen af forrige aarhundrede fandtes der 31 sager i Storelvedalen med en aarlig skjørsel af 210 tylvter. Foruden sagverk har der ogsaa været drevet kværnbrug, og i flere bække findes der endnu levninger af gamle kværne og gamle sager.

¹ K. Østberg: Myrjern (Morgenbl. 1902 nr. 38 og 52 extranr.)

For tiden eller rettere i aaret 1900 fandtes der i alt 9 industrielle anlæg i Storelvedalen med 85 arbejdere og 8 motorer til 91 hestekræfter. Hovda dampsg og høvleri, Sætre dampsg, Rasten sag ved Rasten jernbanestation, Øvergaardssagen oppe ved Koppang med høvleri, trævarefabrik og elektrisk kraftanlæg. Dertil kommer Trya møllebrug, Trønnes's torvstrøfabrik og Messelt skifferbrud, der ligger 5 km. fra Stai jernbanestation, hvor Eldaaen og Lerelven falder ud i Imsa Dette skifferbrud producerede i 1895 240 tusen sten med en arbejdsstyrke paa 12 mand i 44 arbejdsuger til en nettoindtægt af Kr. 11000,00, og i 1900 blev der produceret 380 tusen sten til en værdi af kr. 18650,00 af 15 mand i 41 arbejdsuger.

Af nyere sagverk er Rasten dampsg den betydeligste (oprettet i 1883 af Ole Evenstad) og eius nu af Helge Furuset, Simen Landeth, E. Brænd og Anders Landet.

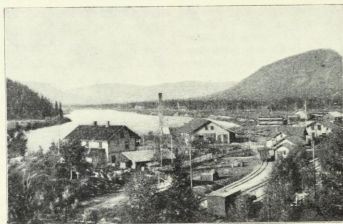
Med hensyn til den kvindelige industri skrives der i 1820-aarene følgende, som fortjener at lægges mærke til:

— Qvindelkjønnetts industrie og huusflid er meget rosværdig. Alt hvad der behøves til daglige klæder af vadmeler, vær-

kener af uld og bomuld, lærreder, strie m. v. forarbejdes smukt i huset. Man finder ofte en til to væverstole i gang paa hver gaard, ja endog i huusmandshytten, allevegne spindes, bindes og væves. Her er mange duelige haandverksfolk af alle slags, som baade arbejder godt og net (og billigt kunde forfatteren nok føiet til).

Og en tysk reisende skriver:

Staar ikke vævstolen i selve storstuen, hvilket er meget almindeligt, saa staar den i hverfald i et andet rum, og sidder ikke huusfruen selv ved væven, saa sidder i alle fald datteren der eller en leiet pige som væverske. Senere gik det tilbage ogsaa med kvindelindustrien; men i de sidste aar er der gjort forsøg paa igjen at ophjælpe den ved kurser i vævning o. s. v. Vævstole og rokke findes dog paa alle gaarde, om de end ikke bruges som før, i de tider, da „væven maatte sættes op ved Grundstet marked, og det var en ære at være rokmand.“

Rasten med Jernbanestationen og Dampsgen. (Et stykke vei ovenfor paa vestsiden af Glommen laa Enighedsfabriken).

Arbeidere. Haandverkere. Handlende.

Begyndelsen til oprettelse af arbejderforeninger i Storelvedalen blev gjort omkring 1850-aarene (under Thrannerbevægelsen). Af en fortegnelse over arbejderforeningens medlemmer fra 1851 fremgaar det, at der alt i alt var indteget 138 medlemmer i Storelvedalen (26 i søndre kreds og 112 i Nordre eller Vestgaards kreds) med henholdsvis Jon Strandenget og A. Helstad som formænd. Denne arbejderbevægelse gik imidlertid over i folkesamling og spareforening, indtil der omkring 1880-aarene blev dannet nye arbejderforeninger.

Storelvedalens arbeidersamfund

blev stiftet paa „Fram“ 15. marts 1885. Kirkesanger O. Øyen, lærer Th. Myrvang og gaardbruger P. G. Trønnes valgtes til bestyrelse. Begyndelsen til arbeidersamfundet, der nu har sit eget lokale i Noren (Norens gamle skole er omdannet dertil) var dog egentlig den i sin tid af kirkesanger Ole Øyen m. fl. stiftede Arbeidernes spareforening.

Koppang arbejderforening

blev stiftet i 1894, og senere er sammesteds en ny arbejderforening ogsaa stiftet.

Rasten arbejderforening

blev stiftet den 5. marts 1889 hos Lars T. Brovold. Bestyrelse blev M. Arnesen, Lars Brovold, John Lie og Johan Olsen. Foreningen har eget lokale (Bratlund).

Strand arbejderforening

blev stiftet den 25. april 1906, og til formand valgtes L. Viken.

At disse foreninger har haft adskillig indflydelse paa de forskellige valg, baade de kommunale og valgmandsvalgene, siger sig selv. I 1887 blev der for første gang indvalgt en arbejderrepræsentant i herredsstyret. Senere er tallet stadig øget, saa nu er det arbeidernes repræsentanter, som i kraft af sit flertal raader grunden i Storelvedalens herredsstyre. At jord- og skogeierdomme er indkøbt, et godt alderdomshjem oprettet med mange arbejderbrug samt frit skolemateriel m. m. maa for den allervæsentligste del tilskrives arbejderforeningerne.

Til fremme af læselyst og oplysning har arbejderforeningerne bidraget, hvad de har kunnet, dels ved gode foredragsholdere og dels ved at lette medlemmerne adgangen til bøger fra „Almuebogsamlingen“. Det kan heller ikke negtes, at den diskussion, som har fundet sted i foreningerne om de mest forskellige emner, har været af opdragende betydning.

For omkring 100 aar tilbage skriver en udlænding følgende om madstellet i Storelvedalen: „Paa grund af jordens frugtbarhed er kostholdet her bedre end nordenfor og bestaar væsentlig af brød af blandkorn og melsuppe, der dels koges af gjedemelk og dels af vand. Ellers er melkmad det almindelige, ost og smør, saa afkastningen af kreaturerne i almindelighed gaar med til husholdningen.“ Arbeids- og levevilkårene forbedres forresten stadig, skjønt kravene stiger fort væk, og det er ikke godt at holde paa det gamle hverken i madstel eller noget andet. Det gjør dog endnu et festligt indtryk at høre madklokkerne ringe folkene sammen paa de store velstelte gaarde, der — som Kristian Elster siger — ligger og soler sig i rolig dagligdags lykke, som om de bestandig befinder sig i middagshvilen. Det minder om de tider, da husbonde og arbejdere levede i god forstaaelse og betragtede hinanden som medarbeidere i et fælles hjem. Betalingen var den gang mindre og arbeidet strengere; men alligevel var der større tilfredshed og større glæde hos folk. Mange af de gamle hædersgubber faar ogsaa derfor taarer i øinene, naar de taler om den gamle tid. Alt i alt faar vi det indtryk, at forholdene har været konstante og at livet har gaat sin stille gang fra aarhundrede til aarhundrede med undtagelse af de store omvæltninger som følge af den sorte død, reformationen, flommen og jernbanens komme til dalen.

Om vi ikke gaar længere tilbage end til 1840-aarene, saa kunde man faa en dreng for 15—20 speciedaler aaret og en jente for 6 speciedaler. Ved 1860-aarene var lønnen steget til 30—40 speciedaler for en dreng og 10—16 for en jente, mens den almindelige dagløn varierede mellem 8—10 skilling med kost og hus alt efter aarstiden og arbeidets beskaffenhed. Da imidlertid jernbanen kom i 70-aarene og trælasthandelen begyndte, steg arbeidspriserne samtidig med kravet paa en endnu bedre levemaade. At faa en dreng under 200 kroner aaret og en jente under 100 var ikke at tænke paa. Ellers er levemaaden meget god i Storelvedalen og i forhold til mange andre bygder aldeles udmerket i enhver henseende.

Haandverkere.

En Peder Eriksen Elfdalen omtaler i Smiths Trysilbeskrivelse af 1784 som en dygtig messing-smed og spendestøber. Ellers var der nok mange haandverkere i de gamle dage, uden at vi kjender deres navn. Nu for tiden findes der følgende, der driver haandverk som profession:

- Bagere:* O. Hellum. Ole Kristensen (den ældste bager i bygden).
- Malere:* Karl Fiskevik. Simen H. Vestgaard. Tollef Gundersen. Ole Sørensen. Haaken H. Sætre. Nils Østhagen (Bjørnaaneset).
- Murere:* Peder Johan Bondesen. Edvard H. Trønnes. Hans Andersen.
- Skomagere:* D. Tangen. K. Børresen. Kr. Karlsten. P. Haagensen. Syver Hansen. S. Pedersen. Andreas Børresen. Karenus Olsen. A. Syversen. M. Olsen. Johan Vestgaard. Lars Smebakken.
- Snedkere:* Halvor Kristensen. J. Pedersen. M. Arnesen. Arne Haugen. J. Halvorsen. Torger Engebretsen.
- Skræddere:* Anders Andersen. Peter Larsen. K. Myr- eng. M. Olsen. Martin Øjen.
- Smede:* Johan Evensen. John Hansen. K. Olsen. P. Bergum. P. Berger. Mekaniker A. Olsen.
- Sadelmagere:* Karenus Nyheim. Bernt Aas.
- Præparant:* Syvertsen.
- Fotografer:* Leif Arnesen. Karl Øjen.
- (Leif Arnesen, søn af Mathias Arnesen, har fotograferet flere af de i denne bog gjengivne billeder).

Handlende.

Atna:

H. H. Atneosen, etabl. 1875.

Koppang:

Kari Hansen (fra Aamot).
Sigurd Koppang.
T. H. Stenersen.
Eberhard Østmoe.
L. Hvamstad.
Johan S. Koppang.

Stai:

G. Faldsveen, etabl. 1896 (nu bestyrer for Storelvedalens kooperative selskab).
Forbrugsforeningen, etableret 1871 (Bestyrer: Blaker).
Jens Homb (paa Negaard).

Rasten:

Ingmar Eng.

Ophuus:

Kr. Kværnmoen (1881).

Stenviken:

Jakob Diset (Nysted).

I 1900 var der 12 landhandlerier i Storelvedalen, uden at alle vedkommende drev handel som eneste næringsvei. Forbrugsforeningen, som har den største omsætning, begyndte sin virksomhed med 20 medlemmer.

Skat og tiende.

Lra først af — saa længe menneskene ikke lever i samfund, men driver frit omkring paa egen haand — er der selvfølgelig ikke tale om skat. Men straks den første lille samfundsdannelse var der med en fører (en høvding eller konge) i spidsen, opstod der ogsaa fællesbehov, og straks meldte kravet sig paa ydelser (skat). Den første form for skatteerlæggelse hos os var den saakaldte ledingskat, der blev ydet til kongen, og som bestod af krigsudstyr som heste, madvarer og vaaben. Jorden tilhørte i almindelighed kongen eller kongens mænd og blev af eieren (godsherren) leiet ud mod en vis afgift (leie), der altid betaltes i lighed med ledingskatten, *in natura*, d. v. s. i naturgjenstande saasom korn, huder, skind, smør, talg, kreaturer o. s. v. Kornet blev ydet paa to maader: efter vegt og efter maal. Blev det ydet efter vegt, kaldtes det tunge, d. v. s. tyngde (i skippund, lispund og bismerpund), og blev det ydet efter maal, hed det tønder, mæler, skjæpper o. s. v. Denne leie fik navnet landskyld (i Danmark landgilde) og blev maalestokken for den senere tids skatter eller skatteskyld. 6 huder blev i alminde-

lighed regnet for 6 skippund tunge og 6 bismerpund smør for 2 skippund tunge. Ellers havde man ogsaa betegnelsen løb og spand og især nordenfjelds vog for fisk. Desuden fandtes der ogsaa andre ydelser, der gik under navn af visøre, fretdolt o. s. v.

Den første matrikulering af Norges jord fandt sted i 1665, den anden i 1818 og den 3die 1863. Ved en kongelig forordning af 1722 blev alle gamle skyldspecies reduceret til hartkorn, en tænkt størrelse som nu vor brugelige skyldmark. En tønde hartkorn blev sat til 2 rigsdalere, og de gamle benævnelser (tunge, skind, løb, spand, vog, mæler, tønder o. s. v.) blev ophævet, men holdt sig alligevel i dagligtale og tildeels ogsaa i dokumenter.

Hartkorn (Hartes Getreide) betyder ret og slet haardt korn, hvortil rug, hvede, byg og ærter blev henregnet — i modsætning til havre, der gik under betegnelsen blødkorn (Weiches Getreide). Paa norsk kaldes det „Hommelkorn“, men kom ikke i brug, da det danske ord var saa meget bedre, maa vide, for de danske embedsmænd. Skyldenheden hartkorn holdt sig, til den

blev afløst af daler i 1818 og nu senest af mark og øre, der altsammen er fiktive eller tænkte tal, der kun udrykker størrelsesforholdet mellem gaardene¹.

Fuldgaard kaldtes den gaard, der var sat i skyld til 4 løber smør eller 4 skippund tunge (omtrent 8 tønder korn). Af halvgaaarde blev der ydet halvparten af, hvad fuldgaardene betalte i skat. Dertil kom hel- og halvbolsgaarde eller ødegaarde (nogle $\frac{1}{2}$, nogle $\frac{1}{4}$, nogle $\frac{1}{8}$ og nogle $\frac{1}{16}$ af en fuldgaard samt stæterbol og teige og enkelte steder mælinger og fætelinger o. s. v. 8 mamatebol svarte til en fuldgaard, og et mærkebol svarte som regel 2 huder i skyld (ogsaa mælsbol eller orisbol).

Et skippund tunge = 2 tønder korn = 1 løb smør = 2 huder eller hudlag = 4 bukkeskind = 8 giedeskind = 15 faareskind = 24 kalveskind.

1 løb smør	= 20 rigsdaler.	$\frac{1}{2}$ dalers penge	= 3 rigsdaler.
1 skippund tunge	= 20 —	1 hud	= 10 —
1 tønde korn	= 10 —	2 kalveskind	= 10 mark.
1 fiering	= 4 —	1 giedeskind	= 5 sletdaler.
8 sættinger	= 4 —		

En hud = $1\frac{1}{4}$ tønde hartkorn = 12 sættinger.

12 sættinger (en tønde) = 6 mæler = 4 kvarter.

1 hud = 12 kalveskind = 2 bukkeskind.

Et giedeskind = $\frac{1}{4}$ hud = 3 kalveskind.

Ekornskind kaldtes graaskind (graaværk).

1 mark sølv deltes i 8 øre; 1 øre i 3 örtuger; 1 örtug i 10 penninge; 1 penning i 3 hvid.

1 mark sølv = 240 penninge (efter vor værdi omkring kr. 30,00).

1 rigsdaler = 6 mark (96 skilling = kr. 3,20 i vore penge).

1 mark = 16 skilling (1 ort = 24 skilling).

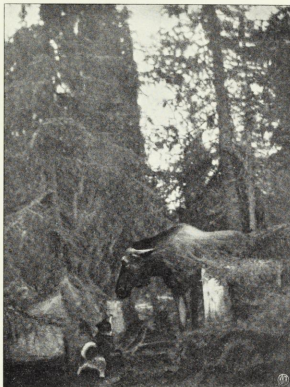
1 sletdaler = 64 skilling.

1 speciedaler = 5 ort (120 skilling).

Før var der kronedaler, courant daler og rigsdaler.

Østerdalen hørte som skattedistrikt fra først af under Osloár fehirzla og i retslig henseende under Eidsviva thinglag. Hvorledes skatteforholdene forresten var i tiden før og straks efter den sorte død kjender vi lidet til. I aaret 1358 udstedte kong Haakon Magnusson en retterbod for Østerdalen, der ogsaa blev stadfæstet af de efterfølgende konger, og som almuen holdt sig til. Nys før reformationen (1520) skulde der være 95 skattebønder i Aamot gjæld (med Elvedalen og Rendalen), hvorfra der da sagtens faldt en tredjepart paa Storelvedalen. Paa samme tid (1524) klager almuen over fogden, „der er ond og plager med store skatter,“ skjønt skatterne i hine tider var meget smaa mod nu. I et skattemandtal over Aamot fra 1528 findes følgende navne fra Elvedalen: „Oluff Micleby, Halstene Nedgaard, Arne Midsether (Messeli), Tolleff Westergaardt, Auden Trynes, Eivind Koppang, Erik Koppang, Engelbrett Ophusz og Gunnar Strand.“ Alle betalte lige stor skat: 12 skilling hver. Paa grund af frost og flom eller uaar fik østerdølerne stadig sine skatter nedsatte ved at søge kongen derom. Saaledes blev i 1601 „bønderne boendes udi

Østerdalen udi Aamot, Elverum og Tønset gjælde forskaanet med halv skat formedelst vandflom.“ I 1643 klager igjen „den menige allmue aff Aamods (och Elffuerombsz) gjeld i Østerdahlen offuer fogden och schriffuener sammestedt, at de dennom med usedvanlige skatter och anden tonge besværet, som for en landskyld hud de tilforne med 5 rixort betalt 5 $\frac{1}{2}$ ort saa och for 1 rixort schriffuer schat aff hver heel och halffgaard, som de tilforne aff hver heel gaard med 4 skilling och hver halff gaard 2 skilling betalt haver.“

Elg, som staar for hund.

Men denne gang faar de et afvisende svar af statholderen: „Alle disse gravaminer og besværinger af almuen udi Østerdahlen er alle i min formands tid, hvorføre de hos hannem kan søge, efterdi vi ikke er hansz dommere.“

Ifølge professor J. Sars opføres der i 1528 ved regnskabet over en pengeskat paa 1 lod sølv 175 betalende bønder i Østerdalen, og i et mandtal over arbejdsskat for 1593 opføres sammesteds 157 hel- og halvgaaarde og 28 ødegaarde. Solør og Østerdalens fogderi har nævnte aar tilsammen 410 skattepligtige gaarde. I et mandtal over bygningsskat for 1640 opførtes fogderiet med 209 hele, 154 halve og 153 ødegaarde eller 516 skatbare brug (en forøgelse af 105 brug siden 1593). Og ifølge et mandtal over odels- og leilendingsskat for 1640 havde Østerdalen (Elverum, Aamot og Tønset)

¹ En gaard, af hvilken der i det 12te aarhundrede blev skattet en mark i aarlig landskyld, et saakaldt mærkebol, var omtrent af størrelse som nuilidags en gaard paa seks skylddaler eller 240 000 speciedalers værdi; da en mark i hine tider næsten svarer til 100 speciedaler i vor tid.

(Munch: Norges Historie II, s. 978.)

167 hele og halve gaarde og 90 ødegaardsmænd. Omkring aaret 1600 var der i Østerdalen 162 gaarde, der tilhørte Kronen med en skyld af 172 huder og en aarlig landskyld af 146 daler i penge. Omkring aaret 1660 var forresten en storgaard eller fuld skattegaard i Østerdalen sat i 2 skippund tunge, 3 skippund salt, 6 huder og 9 bismerpund smør. Østerdalen gik forresten svært tilbage ved den sorte død og end mere i reformationstiden. I Storelvedalen er ogsaa forholdene smaa, da skatten i 1665

„Summarum offuer Elffuedahlen bidrager udi:“

Smør	49½ pund 10½ <i>sk.</i>
Scatter	49½ D. 1 ort 18 skilling.
Thiende	60 td.
Visori	3 <i>sk.</i> 4 3.
Querntold	7 3.
Saugscatt	1 DI.
Høischatt	2 2 18 3.
Deraf tilkommer kong. mayst:	
Smør	1½ pd.
Særdelig andet vedkommende af kongl. M. præbende som nådigt er afhændet.	
Cannoni godz.	5 pund.
Præstebølet	1½ pund ½ <i>sk.</i>
Oddel og pantegods.	47 pund 7½ <i>sk.</i>

Folk fortsætter ogsaa med at klage, og i 1690 indsendes følgende bønsskrift (her i uddrag), der kaster lys over forholdene gennem lange tider:

Hoysbaarne Hrr Stadtholder. Naadigste Herre.¹

Vi Fattige Skatte Bonder og Menige Almue udi store Elvedalen (og Rendalen) ere i aller dybeste Ydmyghed forarsagede Eders Hoysbaarne Naade nødvendigst at ansøge, at saasom vore Forfædre formedelst samme paabøende overserhverlighed med Kuld og Frost Sne og Iis, samt skadelige og overruhlende vandløb til Siedens og grødens Fordærvelse ere af arilids tiid med Kongl. Friheder og Privilegier allernaadigst bleven Benifiserede, anlangende at give kund den halve Part Aarlig Skatter og udgifter imod det de andre udi Oplandene skulde give, saasom ogsaa ikkun at yde den halve Tidende, men den anden halve Part Igen at hjemføre og selv beholde til deris Nødtørftige Ophold, formedelst deres Fattige og Ringe andels skyld, illigemaade som til deris annexer er icke nogen tilliggelse, at opholde Kirkerne med brød og viin saasom Kornfrønden der sammesteds delkes i 2de Parter, den ene til Kong. Maysts. den anden Part til Præsten . . . hvilke samme Privilegier vore hensovede Forfædre af Arilids tiid aller-naadigst forundet ere af de Hoyædle og Velborne Mænd Landherreerne paa Aggershuus Navnigen Christian Munch 1572, Lodvig Munch 1580, Axel Gyldenstjerne 1591, Jens Juel 1619, Christopher Urne 1630 samt Gregers Krabbe 1652 saaledes tiid efter anden er bliven confirmeret . . . da vi som vore Forfædres efterlevende besidder de samme besværlige Land orter og Jorder, hvor Frost og Kuld, Sne og Iis tiid efter anden vores Avl og grøde gandske forærver, ja forfærdelige Vandløb vores Sæd og Ager beskadigj, saa vi fattige Folk maas Self Lade os nøye med det haarde tørre brød af barbarcken paa Træerne at vi kund have et tiid sykke godt brød tiid ærlig reysende mand; da indlyer vi i dybeste Underdanighed Eders Høje Excellence som Landsens milde Fader og Naadigste Stadtholder ville i Naade ansee vores meget slette og usle tilstand og af sær Naade samme vores af Arilids tiid aller-naadigste forundte Privilegier til vores samt vores

børns og efterkomeres gavn og bæste mildeligen confirmerer og stadfæste, at vi dem herefter frie og u-behindret maa nyde og beholde og vi fattige Almue i vore andægtige Such og bønner til Himmelen troeligen og iderligen ihukomme . . .

Denne skrivelse dateret Christiania 14. august 1690 er undertegnet af Tarald Klemetsen Koppang (og Borge Bolstad fra Rendalen).

Til sammenligning med skatten i 1665 kan anføres, hvad der i 1723 blev svaret i skat fra Storelvedalen:

Gamle leilændingskat	39 rdlr. „ ort 5 skill.	Hartkorn bestaaende udi ager og eng samt fiskevangsauge, møller og stampe og deraf beregnende skatter med vinden og taben imellem gamle og ny leilændingskatte.
Hart korn	48 tdr. skp. „ fjerdingkar	
Ny leilændingskat	96 rdlr. „ ort „ skill.	
Vunden	56 — 3 — 19 —	
Tabt	— — — —	
Odelskat	12 — — 1 —	
Leding	5 — 2 — 15 —	
Rug	— — — —	
Byg	— — — —	
Blandkorn	47 tdr. 12 skp. 1 fk.	Tiende af korn samt lin eller hamp og ost og samme til penge beregnende.
Havre	— — — —	
Liin	„ bpd. 23½ mk.	
Ost	7 — 17½ —	
Penge	28 rdlr. 1 ort 7 skill.	

I 1712 betalte Storelvedalen 1 rigsdaler daglig i krigsstyrskat (uvist hvortlængde), og selv tjenere maatte erlægge ⅓ i skat af sin løn i henhold til kongelig forordning. I aaret 1718 betalte Storelvedalen samlet 181 rigsdaler i krigsstyrskat. Med hensyn til tienden faar vi oplysninger i følgende

Tiendemandtal over Storelvedalen fra 1743:

Koppang	1 skp. rug, 18 tdr.	blandkorn, 37 <i>sk.</i> ost.
Møkleby	½ — do., 10 — 2½ skp. do.	22 — do.
Strand	„ do., 9 — — do.	47 — do.
Stai	„ do., 6 — 5 — do.	27 — do.
Nergaard	„ do., 5 — ½ — do.	24 — do.
Ophus	1 — do., 5 — 7 — do.	23 — do.
Messelt	¼ — do., 10 — 1 — do.	12 — do.
Trønnes	1 — do., 9 — 7 — do.	6 — do.
Sætre	0 — do., 5 — — do.	7 — do.
Krogen	0 — do., 3 — 1 — do.	21 — do.
Furuseth	3 — „ — do.	30 — do.
Hofde	2 — „ — do.	11 — do.
Evenstad	4 — 4 — do.	5 — do.
Stenvigen	0 — 6 — do.	4 — do.
Ateosen	1 — 4 — do.	5 — do.

3¾ skp. rug, 94 tdr. 7 skp. bl.korn, 11 bt 17 *sk.* ost

hvilken tiende deltes mellem kongen og prestén.

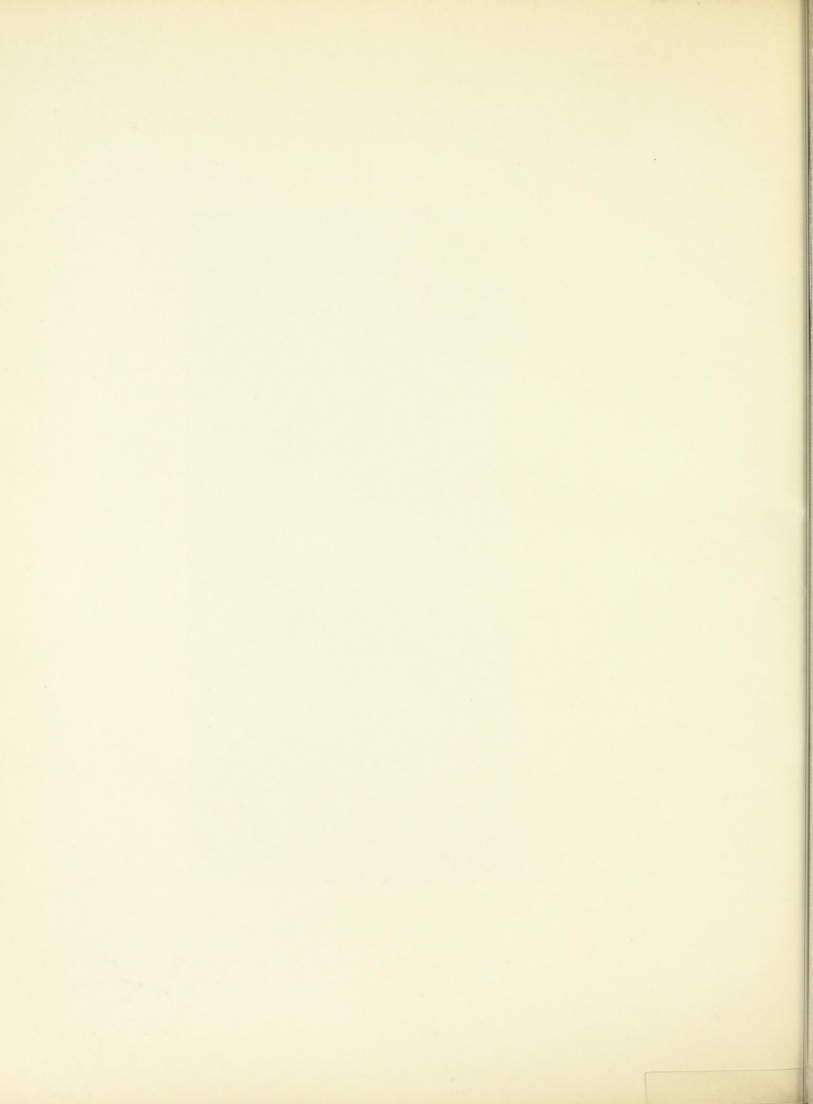
Ved kongl. forordning af 31. august 1791 blev følgende gaarde i Storelvedalen paa grund af flommen i 1789 fritagne for skat i 5 aar: Ophuus med brugerne Svend, Ole og Halvor, Messelt med brugerne Ole, Berger og Tarald samt Kroken og Stenviken.

Omkring aaret 1800 havde Storelvedalen 27 større matrikulerte gaardsbrug med 73 brugere, hvoraf 58 selvejere og 15 leilændinger, samt 121 husmænd med og 34 uden jord. Herredets samlede matrikulskyld i 1863 var 325 daler 15 skilling. Storelvedalen betalte

¹ Ul. F. Gyldenløve (og vicestadholder Just Høgh).

UDSIGT FRA STAJ
med gaarden Landet i forgrunden.

i 1816 1200 rigsbankdaler i den da udlignede ekstraskat i anledning af oprettelsen af Norges bank.¹ Til det første dampskib paa Mjosen blev der i 1854 tegnet 212 speciealer i Storelvedalen.

I 1890 var tallet paa skyldsatte brug 253, i 1895 210 og i 1900 474. Af de i 1895 solgte 35 eiendomme blev skyldmarken gjennemsnitlig betalt med kr. 2095, medens gjennemsnitsværdien af en mark skyld var sat til kr. 2 073 i 1891—95 og til kr. 1997 i 1895—99. I 1899 havde Storelvedalen 1143 skatteydere med en samlet formue paa 8 137 300 og en indtægt paa 845 705. Herredets samlede matrikulskyld udgjør nu 1 383 mark 28 øre paa 499 matrikulerte brugsrn. Heraf falder paa hovedsognet 1059 mark 44 øre med 396 brugsrn. I 1903/05 blev der udlignet skat paa 1215 skatteydere (kr. 19 129 paa formuen og kr. 38 635 paa indtægten).

Der er nu 1162 skatteydere. Formuen udgjør kr. 8 262 120. Den antagne indtægt kr. 906 720. Skatbar

indtægt kr. 501 370. Der er udlignet kr. 2.50 paa hvert 1000 kr. formue og kr. 8.75 paa hvert 100 kr. skatbar indtægt. I 1906 var skatteprocenten 9.40. Her er kun medtalt de skatteydere, som har mindst 10000 kr. formue eller 1000 kr. indtægt.

Herredets samlede gjæld var i 1899 kr. 135 051 (deraf til statskassen kr. 50 000 og resten til bankerne kr. 85 051). I 1895 var formuen kr. 6 844 000 og herredsskatten kr. 34 498. Herredsskatten blev i 1899 udlignet efter kr. 2.00 pr. 1000 kr. i formue og kr. 6.55 pr. 100 kr. i indtægt. Herredet har 33 gaarde med en gjennemsnitsskyld af 42 skyldmark og 110 gaarde med en gjennemsnitsskyld af 11 mark. Gjennemsnitlig har Storelvedalen den største matrikulskyld af alle amts herreder.² Gjennemsnitsprisen paa faste eiendomme pr. skyldmark (beregnet efter salg 1899—1903) er kr. 2.304, og i nævnte tidsrum blev der i Storelvedalen solgt 14 eiendomme for en kjøbesum af kr. 100 517.

Gaardene i Storelvedalen.

I tilknytning til, hvad der før er anført om dalens ældste bebyggelse, skal vi — for vi gaar over til en kort beskrivelse af de enkelte gaarde — kaste et blik paa bebyggelses- og eiendomsforholdene i Storelvedalen omkring midten af det 17de aarhundrede. Dalens eller herredets bebyggelse samler sig da som nu i hoveddalføret paa begge sider af Glommen. De forskellige gaardkrinser som Møkleby, Trønnes, Koppang o. s. v. har antagelig fra først af været en gaard, som i tidens løb er delt og udparcelleret mellem børn og slægtninge eller ved kjøb og salg. Gamle gaarde er forsvundne som f. eks. Prestegarør og en kvartgaard, Berzhough, der var nævnt i 1604. I Stiftsbogen 1577 staa følgende eiendomme anført „med landskyldt til Amottz Presteboll: Prestegardt i Elffuedall 1/2 hud. Tre smaa holmer ved Nedgaard og Stadgardt (Stai) aff aarligen 3 kalfskind. Haffuene (Havn) 1 kalfhud. En ødegardt kallees Preste Engh, ligger offuer for Trønnisz opberisz Ingenn landskyld aff.“³ Enkelte gaarde har forandret navn, og enkelte

¹ Det kan ogsaa være af interesse at vide, at Østerdalens distrikts afdeling af Selskabet for Norges Vel (indbefattende i alt 7 prestegjeld) bidrog med 1310 rigsdaler courant en gang for alle og 70 rigsdaler aarlig til universitetets oprettelse i Norge.

² I 1665 udgjorde landets samlede matrikulskyld omsat til korn 40 500 skippund tunge. I 1818 var landets samlede matrikulskyld 240 000 skylddaler og i 1865 500 000 skyldmark.

³ Med hensyn til ødegaarde siger Peder Clausson:

„Anno 1350 var en stor Pestilendze, oc daa bliffue utallige mange Gaarde, ja hele Kircke-sogner lagt øde, oc saadan Pladz kaldes Øde-gaarde, og mange Hunder Ødegaarde er nu optagne oc bygde igien oc dog findes mange ubøgde, som kand aldrig bliffue opbygde.“

6 — Storelvedalen.

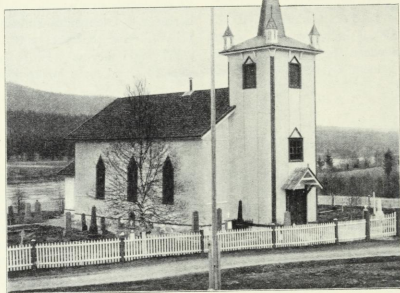
er ogsaa gaat op i andre (som Eldhusstuen i Øvergaard og Nystu, der deltes mellem Trøen og Akselstuen). Med hjemmel til det nedenfor anførte kongeskjøde eier Johan Gaardmand (Garman) ved matrikuleringen i 1665 de fleste for ikke at sige alle gaarde søndenfor elven Imsa. Paa samme tid eier lagmand Christen Jensen betydelige dele i Vestgaard, Koppang, Stai, Negaard, Trønnes og Stenviken. Magister Bromann i Kjøbenhavn staa nævnt som eier af Strand, og borgermester Nils Larsens arvinger i Oslo eier en part i Vestgaard. Gaardene var saaledes ogsaa da paa udenbygdsboendes hænder og de indfødte bare brugere; men ved dette tidspunkt var det ogsaa, at storelvedalerne igjen kom i besiddelse af sine eiendomme og blev selveiere som i tiden før 1500. I gamle tider var forresten saa at sige adelige fortrin knyttede til den frie jordeiendom, og odelsætterne (Haulderne) indtog en stilling som en højere klasse inden de frie mænds samfund. „En norsk odelsbonde er en adelsmand,“ siger Ludvig Holberg, „og de norske bønder holder sig derfor som herremænd og betragter deres odelsrettighed som deres største klenodie.“ I sin retterbod af 1358 titlaler ogsaa kong Haakon Magnusson østerdølterne som gamle frie odelsbønder (fiarre adalbygõhinni) og fremhæver derved Østerdalen som landets kjærne (adalbygõ). Der findes heller ikke den dal i Norge, hvor odelsfølelsen er saa stærkt udviklet som i Østerdalen. Det var derfor østerdølterne en haard tugtelse, da de paa grund af sin deltagelse i oprørsbevægelsen under Herlof

Hyttefad 1508 blev berøvet sin odelsret, som de dog fik løse igjen ved at betale en viss afgift til kronen. Det var denne løsningsret, kongen overdrog til Johan Gaardmand og arvinger, af hvem ogsaa storelvedøterne kjøbte sig sine gamle odelsgaarde tilbage. Det her gjengivne kongebrev er derfor af den største interesse for Storelvedalens historie, da det er det hjemmelsdokument, i kraft af hvilket der senere udstedes odelskjøder paa en række gaarde.

Kongebrev.

„Vi Friderich den tredie med Guds naade Danmarks, Norgis, Vendis og Goters koning Hertug udi Slesvig-Holsten, Stormarn og Dytmarsken Greve udi Oldenburg og Delmenhorst gjøre alle Vittriligt, at eftersom os elskelig Johan Gaardmand tolder i vores kjøbstad Christiania, udi næst forleden feyde, til vores kiære salig hrr. fader høylovlig hukommelse og Norges crone nogen forstrækning skal have gjort og hannem derimod adskilligt gods, udi vort rige Norge til underpant skal være sadt, Hvilket gods af os elskelig Wincentz Bildt til Næs, befallingsmand over Tønsberg lehn, Og Niels Lange til Fridtzau, befallingsmand over Brunlave lehn, vore mænd og tienere efter naadigste til dennem udgangne befaling, nogen tiid forinden er bleven taxeret, og af os elskelig hrr. Hannibal Sehested til Noragergaard, ridder vor raadmand Stadtholder udi fore vort rige Norge og befalingsmand over agershuus slot og lehn til bemelte Johan Gaardmand i erstatning imod forbemeldte forstrækning paa vor naadigst Ratification er udlagt efter Deres udi vort cantzlie derom indskikede erklæring videre formælding, nemlig i Østerdalen i Aamodts præstegield, Sættre, Tolof paaboer, som skylder aarligen en Huud og et mærkind, Øgle, Lauritz, halvanden huud, Ophuus, Svend, halvanden huud tre skind, Meselt, Peder, halvtredie huuder fireskind, Krogen, Anders, een halvhuud, Hofde, Jens, een huud, Smørvigen, Jon, atten mark smør, Møkelbye, Axel, fire huuder, Furuset, Seming, en huud, Evenstad, Oluf een huud, altsammen mod boxell som dog ike beløber fuldt saa meget, som det hand tilforn i pant havde for ovenskrevne Summer, hvilke forskrevne gaarde og gods, med ald deres eyendom land gilde, herlighed, rente og rette tilliggelse, som er af fosser og stromme, agre, eng, skauga, mark, lutter og lunder, fiskevand og fægang til

fields og fiære, vot og tørt med ald anden rättighed aldeelis intet undertaget i nogen maader, ved hvad navn det helst er eller være kand, som der nu tilligger eller af arilds tid tilligget haver, og bør deruti at ligge med rette, ford: Johan Gaardmand og hans arvinger maac og skulle, have nyde bruge og beholde til evindelig eyendom, og kiendis vi os vore efterkommere konninger udi Danmark og Norge samt Norgis crone, aldeelis ingen ydermere lod, deel, ret eller rättighed at have til eller udi ford: gaarde og gods eller nogen dis eyendom landgilde, herlighed rente eller rette tilliggelse efter denne dag i nogen maade; Thi forpligter vi os og voris efterkommere konninger udi Dannemark og Norge samt Norgis crone at frihiemble, og fuldkommeligen tilstaar ford: Johan Gaardmand og hans arvinger forskrevne gaarde og gods med ald deris eyendom landgilde herlighed, rente og rette tilliggelse for hver mands til: alle som derpaa kand tale med rette i nogen maade, og dersom saa skeede at ford: gaarde eller gods eller nogen dis eyendom, landgilde, herlighed, rente eller rette tilliggelse blev forskrevne Johan Gaardmand eller hans arvinger afvunden udi nogen dom eller retergang for vor vandhiemels brøst

Strand kapelkirke.

skyld, da forpligter vi os for os og vore efterkommere konninger udi Dannemark og Norge, samt og Norges crone, at vederlegge forbemelte Johan Gaardmand eller hans arvinger saa godt gods igjen, baade paa eyendomb landgilde herlighed og rente, ogsaa velbeliligt inden sex samfulde uger dernæst efter, og holde det hannem og hans arvinger aldeelis uden skade og skadestos udi alle maade. Givet paa vort slot Kiøbenhavn dænd 19de desembr Anno 1649.

Under vort signet
Friderich

Liudligen Publiceret og andkyndiget paa Aamodt og Elvedalens tingstuer i Amodt sogn udi kongel. may. ts fogets og almuens paa hør, der sammesteds almindelige ting holden dænd 8de og 9de Febr. Anno 1650 vidner

Hans Karstensen
egen haand.

Været for den kongel. overhofret den 24de Marti 1705.

Testr. J. Hasse.

Anders Daae meddeler i „Oversigt over Kristiania bymark“, at Johan Gaardmand i 1646 fik kgl. bevilling paa „det indhegnede sumpige Stocke Marck beliggende udenfor Pebevrigen, forudm Munkedammen kaldet“ skattefrit at nyde opmaalt til 90 500 □ alen.

Hr. Daae har endvidere meddelt, at Johan Gaardmand ^{15/8} 1664 fik kongeskjode paa Hovind gaard 3 skippund tunge. Gaarden havde indtil denne tid tilligget lektoratet ved Chrania Cathedralskole.

Gaardmand boet paa Hovind til sin død, og gaarden blev nu en af de største og meste velbyggede herregårde i Aker.

Gaarden blev i hans families eie i henimod 100 aar.

Ved kongelig resolution af 26. september 1896 blev gaardene Sætre, Hovde, Stenviken, Strand med Ny-sæterberget, Ophuus, Kroken og Furuset med en samlet skyld af 323.84 mark eget sogn under navn af Strand anneks med Strand kapel til sognekirke. Strand sogn havde i 1900 et folketal paa 634 mennesker og et fladeindhold af 335.19 km.² (deraf 5.61 km.² vand og 329.58 km.² land), mens der paa hovedsognet med Atneosen falder 1292.51 km.² Strand kirke blev indviet 2. december 1863. Den er en liden langkirke af tommer med 160 siddepladse beliggende 242 m. o. h. paa vestsiden af Glommen midt overfor Strandgaardene. Altertavlen (Jesu daab malet efter A. Tidemand af C.

Bruun) og ørgelet er en foræring til kirken af Haagen og Kari Krogen. Døbefonten er en gave fra konsul L. Meyer, og alterkalken er skjænket af rektor Olsen i Drammen. Lysestagerne er en gave fra fru Anne Strand og kirkeklokkerne fra gamle fru Anne Furuset. I nærheden ligger Kirkestuen og festlokalet Fram, der tilhører et aktieselskab.

Sætre (Setr, Sætr).

Det siges, at Sætre oprindelig var sæter under Øgle i Aamot, og de to gaarde Nordre- og Søndre Sætre kaldes ogsaa i almindelighed Sætersgaardene. I et dokument angaaende Melhagen 1566 omtales „Arne Sætter suoren lagrettris mand,“ hvilket tyder paa gammel bebyggelse. I 1665 havde Sætre to brugere: Anders og Halvor med 1 hud 1 maarskind skyld. Udsæden var 14 tønder og besætningen 34 storfrø og 4 heste med Johan Gaardmand som eier. Omkring 1700 skrevs gaardene dels Setter og dels Sættre og havde frem-

deles to opsiddere med to sage og 18 lispund i skyld. Før flommen 1789 laa husene ude ved elven, og Søndre Sætre laa da nordligst. I 1790 blev gaardene flyttet, som de nu ligger. Nordre Sætre (Olastuen) blev i 1906 købt af kommunen og jordveien delt i 7 parceller til arbejderbrug, mens skogen drives for kommunens regning. Fru trælasthandler Kaasen i Kristiania er søster af Ole Olsen, den sidste bruger af den gamle slægt paa Nordre Sætre.

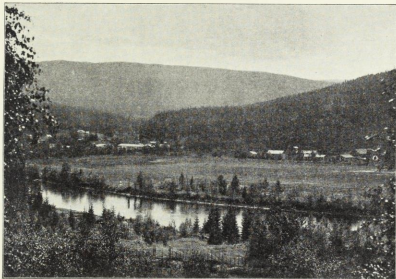
Søndre Sætre (Andersstuen) ligger ved elven Hovda, der danner grænsen mod Aamot, og er den sydligste gaard i Storelvedalen. Slægten har eiet gaarden, saalagt man kan mindes tilbage, og eiernes navn har vekslet med Anders, Helge og Halvor. Den sidste Halvor Sætre, der den ^{14/10} 1907 solgte gaarden til sin svoger P. Hovind i Aamot, har som sin far Anders Sætre været meget benyttet i kommunens tjeneste. To af hans brødre er i Amerika: Alf Sætre, ingeniør, og August Sætre, bekjendt som maler. En bror, Johannes Sætre f. 1867, er doktor i Vesteraalen. Af to søstre er den ene gift med P. Hovind, og den anden var gift

med L. Øgle i Aamot. Halvor Sætre døde i januar 1908 nær 52 aar gammel efterladende sig hustru og tre børn.

Som en kuriositet kan nævnes, at en postbærer paa Sætre, Ole Olsen, var saa sparsommelig, at han brugte samme bukse i 18 julekvelde. — Kong Karl Johan hvilte paa Sætre paa sin kroningsreise 1818. Da lakierne vilde jage folk væk, der steg op paa muldbænken for at se ind i stuen til ham, sa kongen: „Nei lad folk faa se mig. De vil mig saavist intet ondt.“

Hovde.

Hovde var oprindelig ifølge sagnet nærmeste grande til Atneosen i nord og Grundset i syd. At navnet skriver sig fra hov (gudetempel) eller høfdinge (høvding) er heller ikke aldeles udelukket. I 1604 skrevs stedet Hoffdenng og senere Hofde og Hovde. Navnet forekommer paa elven Hovda, Hovdfjeldet og paa sjørerne Storhovden og Velthovden. Det er ellers sikkert nok, at Hovde er gammelt bebygget. For en del aar siden blev der revet en laave paa gaarden med størstaalet 1520. I 1649 hed brugeren Jens og i 1665 Oluf med Johan

Nordre og Søndre Sætre. (De sydligste gaarde i Storelvedalen).

Gaardmand som eier. Gaarden havde da 1 hud skyld med 4 tønder udsæd og foring til 13 storfæ. Omkr. 1800 havde Hovde en besætning paa 40 melkekjøer og 6 heste foruden smaaføet. Siden blev gaarden delt i Nordre- og Søndre Hovde. Søndre Hovde jord eies nu af Ole Bolstad af den gamle Hovdeslægt og skogen af Borregaardskompagniet. Af Nordre Hovde eier Lars Vigen jordveien og Johan Rustad i Aamot skogen. Hovde sameieskog under begge gaarde eies af P. Hovind. Paa Nordre Hovde staar der igjen et barfrø som minde fra gamle dage om den slægt, hvis „fædre pleiede at bede sin morgenbøn knælende i høisædesbænken“. Flere af Hovdekarerne var kjæmper med vældigt skjæg, som rak lige til bukse-
linningen (se ogsaa under Veteranerne). Den sidste Haaken Jonsen Hovde havde 11 søskende (5 gutter og 6 jenter), der spredtes til forskjellige kanter af landet. En af jenterne Johanne kom til Kjøbenhavn og bosatte sig der. Som den sidste typiske repræsentant for Hovdeslægten og tillige for de gamle storelvedøler staar Ole Haakensens Bakkehaug, der er født 12. juli 1828. Faren, Haaken Jonsen fra Hovde, f. 10. august 1799, var gift med Berte Olsdatter (datter til bjørnejægeren Ole Messelt). De var ialt 6 søskende, hvoraf gamle Andreas Bolstad fremdeles lever paa Hovde sammen med søsteren Oline, der nu er 82 aar gammel, og som i sin tid tjente 32 aar paa Skinnarbøl hos fru Ronning. To søstre, Ingeborg og Martea, er i Nordland, og en bror, Jon, er død. I 1849 drog Ole Haakensens Hovde til Nordland, hvor østerdøler som bekendt har koloniseret Maalselven og Bardo. Han kom i tjeneste hos lensmand Krogsgang fra Tønsset, hvis hustru var fra Storelvedalen, og i 1851 blev han gift med gaardpigen Hanna Bakkehaug, og saaledes fik Ole af den gamle Hovdeslægt navnet Bakkehaug. I 1904 blev han af storthinget bevilget en aarlig pension for sit arbejde til ophjælp af melkestellet i vort land (se ellers „Urd“ nr. 26 1907).

Sæteren¹ til Hovdegårdene heder Slagaasen — en times vei bent op for Stenviken st. Midtveis staar to stene „Gofasten“ og „Gomo-

sten“. Paa disse stene pleiede „han gofa“ og „ho gomo“ Hovde hvile, naar de gik paa Slagaasen. Deraf kommer navnet.

Et stykke længere oppe i veien staar „Hestskosten“. Engang drog han gofa Hovde hjem fra Slagaasen med en smørklov. Han var en stor, røslig kar, og denne gaarden havde han meget smør paa kløven. Da hesten satte ene fod paa en sten, blev det en dyb søkk i stenen efter skoen. Og dér staar merket efter skoen den dag idag.

Stenviken ved Stenbækkens udlob i Glommen havde i 1665 „brugeren Peder og 1 skind i skyld, en hest og 5 storfæ med en tønde udsæd samt saugtømmerskoug og anden gaardslaat“. I 1723 var Peder Embretsen eier af Stenviken, der da kunde føde 12 nød, 10 sauer og hest med 6 skind i skyld. Nu er Stenviken gaard kommunens eiendom, og skogen eies af Johan Møystad i Elverum.

Strand (Strønd).

Strand, ogsaa skrevet Strand og Strannet, er utvilsomt gammelt bebygget. I en myr ved Strand sæter ligger der en fiskeflaataa med aastallet 1412, og ved Kværnbækken staar der et sagverk med aastallet 1681 og bogstaverne N. N. S. (Nils Nilsen Strand). Der gaar ogsaa sagn om, at der har været kirke eller i hvertfald

Sveen (Svea) paa Strand.

begravelsesplads paa Strand en gang. Paa Nystujordet har man fundet levninger som ben og smaa kridtpiber, og der skal endnu vises vei over til Løset i Rendalen, som blev benyttet til kirkevei. Strand omtales ogsaa i Hamar kapitelsbog. I 1665 havde Strand 4 brugere (Simen, Peder, Hans og Berger) og en samlet skyld af 3 huder. Gaardene havde da 60 storfæ og 8 heste med 20 tønder i udsæd, 2 kværne og sommerbod. Den 29. januar anno 1687 udsteder oberst over det akershusiske regiment Caspar Herman Hausman¹ med hjemmel i skjøde efter Iver Mogensen odelsskjøde paa Strand til leilændingsmændene Ingebret Svendsen, Knud Pedersen, Nils Pedersen og Knud Hansen paa 3 huder med bygsel og herlighed, som nævnte leilændinger tilforn havde brugt med skog og mark paa begge sider af Glommen. I 1723 er Strand Nils Pedersen, Embret Olsen, Peder Knudsen og Knud Hansen tilhørig med en

¹ Far til F. F. Hausman † 1757, efter hvem Hausmansgaden i Kristiania har sit navn.

samlet besætning som i 1665 (plus 64 sauer og 40 gjeeder). I 1790-aarene er der fremdeles 4 opsidere paa Strand (Ole Larsen, Ole Knudsen, Knud Halvorsen og Nils Nilsen). Ole Larsen var fra Ophuus og blev gift med Maren Haagensdatter, søster af Haagen, Anders og Jo Hovde. Tarald Svendsen var ogsaa bruger paa Strand en gang og overdrog garden til sin søn Peder Taraldsen for 700 rigsdaler. Ole Larsen døde i 1815, og i 1819 overdrog hans enke garden til svigersønnen Ole Olsen Evenstad og hustru Anne Olsdatter for 1 200 speciedaler. Ole Olsen Evenstad Strand døde i 1833, og enken sad nogle aar i uskiftet bo, indtil hun i 1845 overdrog garden til sin svigersøn Botolf Halvorsen Trønnes og hustru Marthea Olsdatter for en kjøbesum af 1800 speciedaler. Gammelstu Strand, 300 maal jordvei med sæter, eies nu af Tollef og Ragnhild Trønnes paa Hundorp i Gudbrandsdalen. Nystu Strand eies af Adorf Strand og Lillestu Strand af Johan E. Strand. Sveen eller Søndre Strand eies af Nils N. Strand, der overtog eiendommen i 1899 for 150 000 kroner. Brynildstuen er en parcel under Nystu Strand. Rusten og Bækken, de sydligste gaarde i Storelvedalen paa østsiden af Glommen, er ogsaa undafdelte fra Strand. Paa alle Strandgaardene findes Østerdalsstuer, og stuen paa Sveen bærer årstallet 1706. Rønningen er undadelt fra Sætre, men hører nu til Strand.

Ophuus.

Ophuus (huset oppe ved elven i forhold til det nedenforliggende Strand) bestod en gang af en halvbold og to halvbolds gaarde, der nu er delt i flere brug. I 1665 var Johan Gaardmand eier af en part (3 1/2 mark smør) i Ophuus, og der var da to opsidere eller bygselmænd, Svend og Halvor, med en samlet skyld af 2 huder og 3 skind. Gaardene kunde føde 48 storfæ og 4 heste og havde fiskeret i Hovdsjøerne. I 1670 udstedte Johan Gaardmand et brev til Tarald Svendsen Ophuus angaaende et jordstykke paa den østre side af Glommen ved elven Neta, der hørte under Kroken, men som Tarald Svendsen vilde lægge under Ophuus. I 1723 eies Ophuus af Ole Halvorsen og Hans Larsen med samlet skyld 2 huder 10 skind. Hovedgarden, Svendstue eller Nordre Ophuus, eies nu af fru Anne Trønnes (enke efter Halvor M. Trønnes), der overtog garden i 1906 for en kjøbesum af 35 000 kroner; det egentlige Nordre Ophuus eller Taraldstuen ligger paa vestsiden af Glommen overfor jernbanestationen. De to halvgaarde bestod af Søndre- og Gammelstu Ophuus. Søndre Ophuus eies nu af Knud Ophuus, der har overtaget garden af sin far Ole Ophuus (70 aar gammel). Gammelstu Ophuus er delt. En del af jordveien hører til Søndre Ophuus, og resten er udparcelleret i smaa brug, medens skogen eies af statsraad Johan Thorne. I 1520 skrevs det Ophuz

og i 1593 Ophuuz. Paa søndre Ophuus findes et par gamle lysesstager, der ifølge sagnet skal være fra en svensk kirke, og et ølkrus af valbirk med udskaarne lovefigurer fra 1802. Taraldstuen (skydsstuen) tilhører Dörtinus Baggroen, en brodersøn af fru Anne Evenstad. Den gamle John Baggroen er nu 78 aar gammel og lever paa garden. I nærheden ligger Midtstuen med smaabarnskolen og handelsmand Kværnmoens gaard Nordvang. Kr. Kværnmoen, f. i Solør, har drevet handel i Storelvedalen i 26 aar. Ca. 1 000 maal skog, Ingeborg Ophuus dødsbos eiendomme, blev 1907 solgt til G. Helgesen, Brumunddalen, for 40 000 kroner + omkostninger. Det kan tilføies, at Svendstu Ophuus i 1820 aattes af Nils Olsen fra Furuset, en bekendt skytter, der var med i krigen i 1814, og som skjød en svenske paa 1000 alens afstand. Hans bøsse findes paa Furuset. Hans søn Ole solgte garden til C. C. Bruun, der igjen maatte levere den fra sig paa odel til Martinus Trønnes, der var gift med datteren Oline Ophuus. Glommen har havt et andet løb ved Ophuus end nu. En holme kaldes Kongsoien fra den tid, da kongeveien gik derover.

Paa Ophuus var det i gamle dage to brødre, som skulde skifte en skogteig imellem sig. De blev forligte om at skifte saaledes, at den ene skulde ha skogteigen og den anden „fuglevona“ (jagtretten).

Kroken (Krókr).

Det fortælles, at den første opsidder paa Kroken var fra Elverum, og mens han holdt paa med at bygge, kom der en gaaende, som sa: „Skal du bygge her du da, kroken?“ „Ja det skal jeg“, svarte manden, „og nu skal det ogsaa faa hede Kroken.“ Saaledes fik garden sit navn. Andre derimod mener, at navnet kommer af mandnavnet Krókr eller ogsaa af den krog, krumning, som Glommen gjør udenfor garden. Hvorom alting er, saa er Kroken temmelig gammel, og efter den sorte død var den i lange tider en øde gaard. I 1649 hed brugeren Anders, og i 1665 hed han Halvor. Gaarden havde da 18 storfæ og 3 heste med 5 tønder udsæd, dyregiller paa Kjølen og sommerbod ved Storhovdsjøen og skog til husnøte med 1/2 hud i skyld. I 1691 udsteder Margareta Jespersdatter skjøde til Halvor Halvorsen og hans arvinger paa 3 skind i Kroken og samtidig skjøde paa resten af garden (9 skind) til Ole Haagensen og hans arvinger.¹ I 1715 overdrager Ole Haagensen garden til sønnen Haagen

¹ Margareta Jespersdatter var dansk af fødsel og oprindelig gift med Lange Simonsen, en handelsmand i Kjøbenhavn. Siden blev hun gift med Johan Gaardmand (der ogsaa var gift for, antagelig med Maren Dop, † 1659) og efter hans død med justitiarius i overhofretten, Christian Lund, † 1691. Johan Gaardmand blev begravet ved gamle Akers kirke 2. april 1673, og en af hans gaarde (Kirkegaden 14 i Kristiania) er fremdeles i behold. Margareta Jespersdatter, der i meget ligner den store godsbesidderke Gørvel Fadersdatter (Daae: Hist. tidsskr. 1805), levede, som de udstedte skjøder viser, i 1691 (Personalhist. tidsskrift 1889).

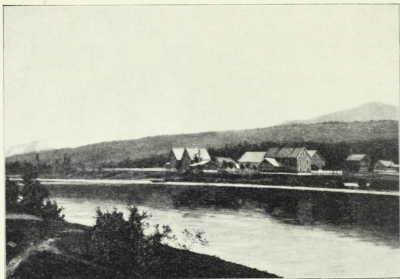
Olsen, der igjen skjöder til sin søn Ole Haagensen i 1737. Ved den tid havde Kroken 4 heste, 16 nød, 20 sauer og 16 gjeder. Nævnte Haagen Olsen var en nærig og paatrængende fyr, der var sine naboer til stor fortræd. Han fik oprettet en kontrakt angaaende fisket i Sokundsjoen, og kontrakten var saa streng, at hvis ét punkt overtraadtes, var fiskeretten tabt for stede for overtræderen. Han fik ogsaa istand en raadelekontrakt mellem Furuseth og Kroken i 1724 med grænser, der fremdeles gjælder, og deri blev det bestemt, at for overtrædelser skulde der bodes 15 rigsdaler til kirken. I 1781 hed eieren af Kroken Peder Helgesen; men ellers har eiernes navne vekslet med Haagen og Ole. I 1794 opretter hans enke Walborg Nilsdatter fra Alme i Aamot føde-raadskontrakt med sine sønner Ole og Helge. Efter den sidste Haagen Olsens død sad enken Kari Olsdatter fra Furuseth med gaarden et aars tid, hvorefter hendes arvinger solgte den til Herman Atneosen for 20 000 speciedaler (og 6 000 speciedaler til Nils Graffi Aamot for odelsretten). Herman Atneosen var gift med Anne Furuseth, søster

til Ole Furuseth. De boede paa Seljorden, til de overtog Kroken gaard. I deres tid blev gaarden bygget som den nu er med den vakre hovedbygning og med haven. Atneosen fik ogsaa istand et teglverk, der var i drift i flere aar med mange mand i arbejde. Den brændte sten blev betalt med op til 13 speciedaler pr. tusen. Lertaget ved Kroken er det eneste lertag i Storelvedalen. Herman og Anne Atneosen havde tre børn: en søn, Haaken (Kristiania), og to døtre. Anne blev gift med Berger Messelt og Helga med Ole Øvergaard. Atneosen havde Kroken i omtrent 20 aar. Da hans hustru døde, solgte han gaarden til cand. theol. Asbjørn Olafsen, f. 1863, og hans svoger Helge Furuseth. Olafsen, søn af kirkesanger og storthingsmand Olafsen og bror til sogneprest Olafsen i Ullensvang, havde gaarden i aarene 1891—98, hvorpaa han solgte den til grosserer Arthur Mathiesen, som nu lader gaarden bestyre ved Johan Berger fra Eidsvold (gift med Olava Bolstad), der forresten bestyrer alle Mathiesens eiendomme i Øster-

dalen. Olafsen fik istand tømmerrønden paa Kroken (1/4 mil lang fra Ørretjerdalen til Glommen), den første tømmerrønde i dalen, hvorigennem der samlet er flødet omkring 10 000 tyltver tommer. Mathiesen har oprettet sagbrug med vandkraft, nærmest til eget brug.

Furuseth (Furusetr).

Naar man er ude paa reiser, og man hører, du er fra Østerdalen, saa spørges der straks: „Da er du vel kjendt paa Furuseth?“ Dette karakteriserer, hvilket ry gaarden har. Furuseth ligger paa vestsiden af dalen omtrent midtvejs mellem Rasten og Ophus i nærheden af almandveien ved Kværnbækkens udløb i Glommen. Navnet, der udtales Forset, skrevs i 1616 Fuhrresseth, i 1667 Furressedt og i skjøde af 1691 Furesæt og i 1723 Fuuruset. Skrivemaaden nu veksler mellem Furuseth og Furuset. Eierne selv skriver det rigtignok Furuseth; men den oprindelige endelse er *set* eller *setr*, og gaardens egentlige navn er derfor Furusetr. Ifølge professor Rygh var *setr*, der i de fleste gaardsnavne betyder bosted eller rettere et

Furuseth (fra østsiden).

sted, hvor man sidder, saavelsom *setr* i betydning af sommeropholdssted i fjeld eller udmark, meget almindelige bostedsnavne i gamle dage og stammer helt fra vikingetiden eller ogsaa fra nomadetiden. Furuseth vil saaledes sige sædet i Furusbogen og passer godt, da gaarden fremdeles er en af Østerdalens største skoggaarde. Hvor gammel den er, er der ingen som ved; men at den blev til i tidene før den sorte død er hævet over al tvil. Gamle Ole Furuseth fandt i sin ungdom en grav paa gaarden med rester af ben, der blev opbevaret en tid, men siden foræret bort. Gravstenen ligger i grundmuren under den gamle hovedbygning. Ifølge kongebrevet til Johan Gaardmand hed brugeren af Furuseth i 1649 Seming. Ved matrikuleringen i 1665 hed brugeren Halfuer, og gaarden stod fremdeles i 1 hud skyld.¹ Udsæden var da 5 1/2 tønne og gaardens besæt-

¹ Halvornavnet var vist svært almindelig i gamle dage. Brugeren paa Kroken, Furuseth og Evenstad hed alle Halfuer o. s. v. Ellers er Haakon (skrevet Haagen og udtales Haakaan) et meget brugt navn i Storelvedalen.

ning 17 storfæ og 3 heste. Af herligheder forresten nævnes skog og braatland, kværn og sommerbod ved Sökun sæter. I 1691 udstedes efterfølgende odelsskjøde paa Furuseth:

Margareta Jespersdatter — sal Afgangne hr. Ettatsraad Christian Lund — kjendes og gjør herved for alle vitterligt, det jeg med min fric villie og velberaad hue hafver solt og afhændt, og nu ved dette aabne bref sælger og afhænder for mig, mine børn og arvinger til Peder Axelson og hans arvinge een voris odelsgaard liggende udi Aggerhuus amt i Aamots præstegjæld udi Østerdalen nemlig Furesæt, skyldende aarligen en hud og et skind liggende paa den Østre side af elfven.

Hvilken forskrefne gaard med boxel, bygning og herlighed med al dends rette tilliggende, det være sig af ager, eng, skauf, mark, fiskevand og fægang, sæter boder med engeslette og andet til fields og fjære af hvad navn det er eller være kand intet undtagen som nu tilligger og af ældre tid tilliget hafver. Forbn. Peder Axelson og hans arvinger skal hafve, nyde, følge og beholde, for et fuldkommen kiøb til evindeligt Odel og eyendom af mig mine børn og arvinger eftersom jeg derfor af bemeldte Peder Axelson hafver annammet og Oppebaaret fyldigt og fuldværd efter nøye og foræning som udi vores kiøb kom.

Derfor tilforpligter jeg mig mine børn og arvinger, at fri hiemble og tilstaar hannem og hans arvinger samme gaard med al herlighed som for er meldt for alle og hver mands tiltale som derpaa kand hafve med rette at tale med i nogen maade. Skulle det hende sig, som dog ikke er at formode, at forbemeldte gaard eller noget dends rette tilliggende blef af bemeldte Peder Axelson eller hans arvinger afvunden ved nogen rettergang for vores vandhiemmelts brøst skyld da tilpligter jeg mine børn eller arvinger at erstatte hannem det med ligesameget gods igjen af herlighed og andet eller fuld vær derfor i penger og det inden sex uger dernæst efter saa hands og hands arvinger af mig, mine børn og arvinger i alle maader skal være og blifve skadesløs.

Til Vitterlighed underskrifver med mig begge mine ældste sønner.

Datum Christiania aar et tusinde sex hundrede halvfemsindstyve og et = den syttende oktober.

Margareta L. S.¹

Christian Lund.

Segl.

H. Garman. J. J. Garman.

Segl.

Segl.

Efter Peder Axelson, der antagelig var fra Axelstuen, kom Ole Knudsen, der var gift med hans datter Berit, som eier af gaarden 1731—1747. I 1723 var Furuseth enken efter Peder Axelson Ragnhild Halvorsdatter med børn tilhørig, og gaardens besætning var da 2 heste, 16 nød og 20 sauer med 1 hud og 18 skind i skyld. Skogen var særskilt takseret til 2 skind. Efter Ole Knudsen kom Ole Nilsen fra Evenstad, der var gift med hans datter Guri. Han havde gaarden i flere aar

¹ Forkortet af *Loco sigilli* (istedetfor segl).

Helge Furuseth (1900).

og flyttede den i 1750 over fra østsiden til den vestre side af elfven, hvor den nu er. Siden kommer eierne af Furuseth i følgende orden: Ole Olsen, gift med datteren Kirsti Olsdatter, 1780 —, Ole Olsen nr. 2 1815 —, gift med Anne Larsdatter Vestgaard, Helge Olsen (fra Enighed eller Huset) † 1836, Ole Helgesen, der overtog gaarden 1863, † 1886, og Helge Olsen, der overtog gaarden i 1890. Helge Olsen fra Huset fik skjøde paa Furuseth i 1827. Hans far Ole var fra Romedal, og hans søster blev gift i Trøen paa Møkleby. Hos Kraft staar Furuseth anført med 1 opsidder, 1 sag og 10% lispund skyld. Som vi ser, har gaarden aldrig været delt. Ole Olsen nr. 2 havde brødrene Nils Olsen (Ophuus) og bordskriver Halvor Olsen. Af døtre (alle framifraa som jenter og koner) blev Anne hjemme (gift med Helge fra Huset), Kari blev gift med Haagen Olsen Kroken, Guri med Nils Strand (Sveen) og Kirsti med Tolle Melgaarden i Aamot, „Østerdalens rigeste mand“. Kirsti Olsdatter fra Furuseth er saaledes bedstemor til Jens Hals og Tolle Deset i Aamot. Jens Hals er gift med Marie Dahl, der er født paa Møkleby i Storelvedalen.

Følgende optegnelser med skjønkrift fra en gammel bog paa Furuseth kan her være paa sin plads:

Anno 1765, den 2den Decem̄ber blev Vores ælste Daatter Guri Olsdaatter Fød til Værden her paa Gaarden Furuset, og døde den 31te Januari 1766. —

Ao. 1767, den 25de Martii blev vores ælste Son Halvor Fod her paa Gaarden Furuset, og døde den 16de Aprilii Samme Aar. —

Anno 1768, den 9de Maji blev vores Anden Søn Halvor Olsen Fød, og døde den 31te Ditto samme Aar. —

Anno 1769, den 21de Julii, blev vores anden Daatter Guri Olsdaatter Fød, og Døde i Marti Maaned 1777 af Blodsoet. —

1771, den 15de November blev Trede Daatter Kari Olsdaatter Fød, og Døde i Marti Maaned 1773 ligesaa af Blodsoet. —

1774 den 5te January blev vores 3de Søn Ole Olsen Fød. —

1776 den 31te Augustii blev vores 4de Søn Halvor Olsen Fød. —

1778, den 1ste September, blev vores Tvillinger Guri og Kari Olsdotre Fod, og Døde i Børnekopperne, den 6te og 16de Marti 1779. —

1780, den 22de Junii blev vores 5te Søn Niels Olsen Fød. —

1782 den 30te Juli blev vores 6te Søn Peder Olsen Fød. —

Anno 1783 den 23de September blev vores Søn Ole Olsen Fød her paa Gaarden Furuset, Døde den 25de Ditto Samme Aar. —

Anno 1784 den 12te December, blev vores 6te Daatter Guri Olsdaatter Fød her paa gaarden Furuset og døde den 13de Ditto samme Aar.

Anno 1788. Døde vores Søn Peder Olsen. —

Anno 1793 den 5te April blev vores ældste datter Kiersti Fød til Verden Herpaa Gaarden Furuset.

— Anno 1794, den 4de December, blev vores 2den Datter Guri Olsdatter Fød

Her paa gaarden Furuset. — Anno 1796 den 14de December blev vores 3die Daatter Anne Fød til Værden. — Anno 1797 den 21de September blev vores 4de Daatter Kari Olsdatter Fød til denne Syndige værden. —

Bordskriver Halvor Olsen havde 3 sønner (rektor Olsen, sogneprest Olsen og Carl Olsen, der var mediciner og døde i ung alder). Af disse er rektor Olsen den mest bekendte, og professor Ludvig Daae siger i sin nekrolog over ham bl. a. følgende: „Han nedstammede paa fædrene side fra østerdalske bønder. Hans far, Halvor Olsen, en oplyst og agtet mand fra gaarden Furuseth i Storelvedalen, forlod sin hjembygd og bosatte sig i Kristiania som bordskriver og tomteformand. I etgeskab med kjøbmandsdatteren Anne Kathrine Biltzing † 1853 havde han 3 sønner, af hvilke Frederik af alder var den mellemste. Bordskriver Halvor Olsen

beboede en liden gaard i Elvegaden, hvor Frederik Messell Olsen blev født 5. oktober 1814. Forældrene levede i beskeden kaar, men lod dog sine sønner-studere, ligesom de ogsaa havde flere studerende i logi, f. eks. Henrik Wergeland.“ I 1849 blev Frederik Olsen udnævnt til rektor ved Drammens lærde skole, hvor han virkede til sin død 1863. Han var i flere aar ordfører i Drammen og modte som byens repræsentant paa stortinget i 1854 og 1862—63. Hans portræt, malet af Arboe, blev afsløret i Latinskolens festsal i Drammen 1866; samme

aar reistes ogsaa en mindestøtte paa hans grav paa Strømsø kirkegaard. Ved denne anledning skriver Jørgen Moe et digt til hans ære, hvori det heder:

Denne simple støtte
Skal nu navnet fremtids
Fremad aar for aar.
Vidne at hans bane
Viet var den fane,
Som for lyset slaar.

Jørgen Moe skildrer ham som en slank mand raggende op over alle med et lyst ansigt og et tænksomt alvor i de blaa øine.¹ Sorenskriver O. Rolfsen har skildret ham i Morgenbladet 1902, nr. 674, paa en meget sympathisk maade. Rektor Olsen var ugift og førte et stille ungersk liv. I en fortrolig kreds var han bekendt for sit sprudlende humor. Til hans begravelse sendte stortinget en

deputation (lagthingspræsident N. Vogt, statsraad Birch-Reichenwald, rektor Holmboe, sogneprest B. Essendrop, assessor Saxlund, foged Holmboe og gaardbrugerne Veset og Sandstad).

Gaarden Furuseth, hvortil hører de største myrstrækninger i Storelvedalen, Stormyren og Storflyen nemlig paa omkring 3000 maal, og hvor det meste af den myrmalm fandtes, der blev tilvirket i Neta jernværk, har en særdeles vakker hovedbygning og et smukt stabbur, der samtidig opførtes i 1878 efter tegning af arkitekt Due. Stabburet har den gamle stabburstil med drageornamenter og hovedbygningen den gamle Østerdalsstues oprindelige form. Fra svalgangen

¹ Jørgen Moe: Samlede skrifter (og Drammens Tidende 30. mai 1863 samt Universitets- og skoleannaler 2. Række 1).

Stabburet paa Furuseth.

kommer man ind i forstuen med døre til storstuen, spisestuen, kontoret og køkkenet med den indenfor liggende folkestue foruden anretningsrum og madbod. I anden etage findes soveværelser og baderum. Stuerne er udstyret stilfuldt med træskjærerarbejder af dalens folk. Storstuen er sjelden vakker med peis og ovn af klæbersten. En gammel stor stue paa gaarden benyttes af tjenerskabet, og i denne var det, at kong Karl Johan spiste, da han paa sin kroningstur i 1818 reiste gennem Østerdalen. Et billede af ham fra den tid opbevares endnu paa gaarden. Furuseth findes afbildet i „Ny Ill. Tidende“ 1886 s. 308 som mønster paa en norsk bondegaard.

Forfatteren, direktør Jørgen Gjerdrum († 1875), beskriver i Dagbladet for 1872 no. 206 en baadfart nedover Glommen og omtaler specielt Furuseth, hvor „han fandt gæsteventlig modtagelse hos en af Østerdalens storættede bønder.“ Det var altsaa hos Ole Helgesen Furuseth, der blandt andet var en bekendt understøtter af evnerig ungdom, der vilde uddanne sig i en eller anden retning. Han var født 3. oktober 1828 og døde 11. juli 1886. I 1864 blev han gift med Juliane Tande fra Tretten, aneks til Øjer i Gudbrandsdalen, der er født 31. december 1836, og som siden 1890-aarene har boet paa sin gaard Nordstu Koppang (i de senere aar sammen med sønnen Ola, der har været i Amerika, og døtrene Aslaug og Rikka, hvoraf den første nu er gift med Severin Myrbacken ved Moelven fabrik, og den anden med Asbjørn Olafsen).

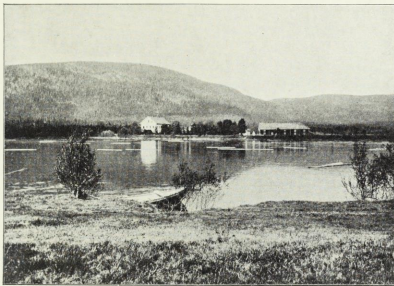
Den nuværende eier af Furuseth gaard Helge Olsen er født 29. september 1869. Han overtog gaarden af moren i 1890 for en sum af 200.000 kroner. I 1895 blev han gift med Anne, født af forældrene Marthe og Johannes Grinaker i Furnes, men opfostret hos sin tante fru Anne Evenstad. Et ord siger, at Annenavnet er saa gammelt paa Furuseth, at det kan ikke nytte for nogen at være husfrue der, hvis hun ikke heder Anne.

Evenstad (Eyvindrøstadr).

Dette gods har sit navn efter den første bosidder paa stedet, Eyvind, der skulde være liden af vekst,

og hans brudgomsdragt hang i lange tider som en raritet. Der er ellers ingen tvil om, at gaarden er gammel, skjønt den siges at være den yngste gaard i Storelvedalen. I 1619 holdtes der „skjøn- og besigtigelsesforretning over Efenstad ødegaard“, uden at vi ved noget nærmere derom. I kongebrevet af 1649 til Johan Gaardmand hed brugeren Olluff, og gaarden var da skyldsæt til 1 hud. I 1662 udsteder Johan Gaardmand et bygselbrev paa eiendommen, og i 1665 hed brugeren Halvor. Skylden var da 1 hud 2 skind med „20 storfæ, 3 heste og 8 tønder udsæd med herligheder forresten som saugtommerskog, braateland, fæhus, kværn og sommerbod i Søkunsæter.“

I 1691 udsteder Margareta Jespersdatter odelsskjøde paa Evenstad til Halvor Olsen † 1715 og arvinger med „skouf, mark, fiskevand, fægang, sæterboder med engslaat-ter og andet til fjelds og fjære, af hvad nafn det er eller være kan.“ Samme aar faar Haagen Taraldsen skjøde paa en i 1680 bygset del af Evenstad; men de to dele slaaes atter sammen, da Halvor Olsen Evenstad og hustru Ragnhild Gienvoldsdatter som børnløse folk

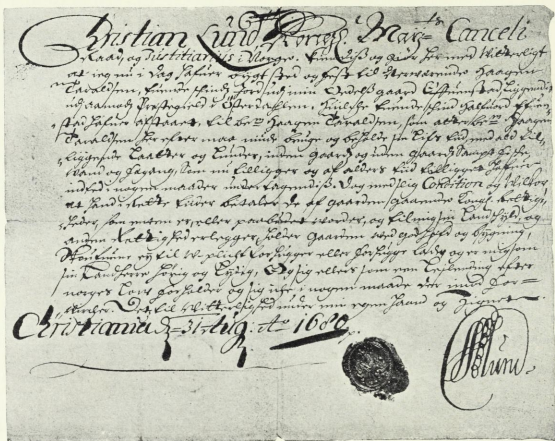
Evenstad (fra vestsiden).

overlader sin hovedlod i gaarden til deres bror- og søstersøn bemeldte Haagen Taraldsen. I 1723 var Evenstad Ole Haagensen tilhørig, og gaardens skyld og besætning var omtrent som i 1665. Ole Haagensen havde gaarden til omkring 1750. Efter ham kommer eierne Ole Olsen f. 1738 † 1806, Ole Olsen (Eidsvoldsmanden) f. 1766 † 1833, Ole Olsen f. 1798 † 1859, Ole Olsen † 1891 og fru Anna Evenstad. Gaarden har samlet gaat i arv fra far til søn i flere led, og dens egentlige storhed blev grundlagt af far til Eidsvoldsmanden (beskikket til lensmand i 1767). Han var ogsaa sikkert en af sin tids mærkeligste mænd. Saaledes skrev han en afhandling om myr-malm, som i 1782 blev prisbelønnet med guldmedalje af Det kongelige landhusholdningsselskab i Kjøbenhavn. Han omtaler ialt 8 forskellige slags malme og beskriver deres tilvirkning (røstning) tilligemed blæsterovnenes indredning. Afhandlingens blev trykt som bog med tvende kobberstik til uddeling blandt

almuen i Norge, ligesom den ogsaa blev oversat til tysk „und mit Anmerkungen begleitet“ af Johs. Blumenhof. I sin Trysselsbeskrivelse af 1784 siger pastor Smith angaaende tilvirkning af myrimalm dersteds: „Kun skade, at vi have ingen Ole Evenstad i vort sogn.“ Han forfattede endvidere „Beskrivelse over myse og myssmørst“, der blev trykt i Landhusholdningsselskabets skrifter, ligesom han ellers førte en udstrakt korrespondance med mange fremragende mænd.

tidsskrift 1877) siger Bernt Anker: „Hvilken lyk salighed at arbejde med mænd som Iver Kjølen og Ole Evenstad i Østerdalen. Hvilket bevis paa nationens naturlige storhed. Maatte Eders lysende eksempler opmuntre Eders lige til at træde i de værdigste fodspor.“

Hans søn Ole Olsen Evenstad mødte paa rigssamlingen paa Eidsvold i 1814 som repræsentant for Hedemarkens amt (sammen med amtmand Bendeke

Faksimile af Christian Lunds bygselbrev 1680.

Kommandørkaptein Hans Chr. Sneedorff skriver i 1790 til sin ven, den lærde Peter Suhm, følgende om Ole Evenstad: „Den behageligste aften, jeg har fordevet i Norge, var hos en bonde i Østerdalen, Ole Evenstad. Jeg havde brev med til ham fra generalkrigskommissær Ancher, hvis tømmermerker han er. Han staar i stor agt omkring i egnen og har vundet guldmedalje for et prisskrift om myrjern. Hans simple veltalende, hans anstand, hans opførsel mod os og hans egen familie indeholdt de ubedrageligste tegn paa en retskaffen mand. Og han har ikke været paa noget universitet, har ikke reist og tæller ingen ahner.“ Ole Evenstad, der døde 1806, 68 aar gammel, var gift med Gjertrud Helgesdatter Sørstu Stai. I en gravskrift (Historisk

og sorenskriver Kjøning). Hans votum ved kongevalget lod saaledes: „Jeg vælger Norges regent, prins Christian Frederik, til nu straks at blive Norges konge.“ Ole Evenstad mødte endvidere som første repræsentant for Hedemarkens amt paa stortinget 1824 og var da medlem af komiteen for berg- og skogvæsen. Han arbejdede ivrig for kjøbstad paa Oplandene og fremsatte forslag angaaende skattepørgsmaal, elgjagt og skyds- og veivæsen. Hans bror Helge † 1834 var gift paa Melhagen i Aamot, Tollef var kobbersmed (f. 1772 † i 1840-aarene), og hans bror Ole var gift paa Strand. Ole Evenstad blev ogsaa valgt til storthingsmand i 1833; men paa grund af sygdom med paafølgende død kom han ikke til at møde paa

thinget.¹ Dødsfaldet avertedes i „Norsk Rigidsteds“ for 3. marts 1833 saaledes:

„At min dyrebare, almeenagtede Fader Ole Evenstad, Lensmand i Store-Elvedalen, i en Alder af 66½ Aar og efter 7 Dages Sygdom endte sin virksomme jordiske Løbebane ved en rolig Overgang til det Bedre den 20de d. M., er det min tunge Lod, under den dybeste Sorg, herved at melde for den salig Afdødes Venner og Bekjendte, som han i forskjellige Kredse af Borgeksamfundet havde erhvervet sig. Velsignet være hans Minde!

Gaarden Evenstad i Store-Elvedalen den 25de Februar 1833.
Ole Evenstad.“

Eidsvoldsmanden Ole Evenstad erholdt medalje for borgerdaad. I 1795 blev han gift med Kari Olsdatter Sørstu Stai, der var født 1761 † 1829. Han blev begravet 4. marts ved hovedsognets kirke, og hans støtte bærer følgende indskrift:

„Minde over

Lensmand O. Evenstad
født den 23. September 1766
død den 20. Februar 1833

Hvor sød er ei Hvilen i Graven for den
som elsket og agtet og savnet dør hen.“

I bakken mellem kirken og Kirkestuen (herredskolokat) blev der den 17. maj 1902 afsløret en 8 alen høj bautasten af rød granit med hans portræt i medaljon til erindring om ham og veteranerne fra 1814.

Ole Olsen (Eidsvoldsmandens eneste barn og arving og den sidste lensmand paa Evenstad) var født 3. marts 1798 og gift med Ragnhild Eriksdatter Sørstu Stai f. 1796 † 1848.² Han var som sine forfædre meget benyttet i kommunens tjeneste og var bl. a. medlem i bestyrelsen for Faldals verk. Ellers en dygtig mand med en bestemt karakter. Hans søn Ole blev født 1827 og sønnen Tollev i 1834 (begge † 1859).

Den sidste Ole Olsen Evenstad, født af forældrene Ole og Anne Evenstad, var sønnesøns søn af Eidsvoldsmanden af samme navn. Evner som karakter gjorde

¹ Det siges ellers mærkelig nok, at det ikke var Eidsvoldsmanden, men hans bror Ole Olsen Evenstad paa Strand, der blev valgt til storthinget i 1833. Og som en kuriositet siges det endvidere, at han blev syg, fordi han blev valgt og kom saaledes ikke til at møde paa storthinget.

² Det var likesom vis takt, gammelt attende — hvilke gaarde skulde gifte sammen barna sine. Mellem Sørstu Stai og Evenstad var det samfifte. Og saa var det skikken at gifte bort døtrene, eftersom de var gamle til. En gang kom en af Evenstadgutterne og fridde i Sørstu. Det var flere døtre der den gang. Gutten og datter nr. 3 var forelskede i hinanden; men forældrene leverede nr. 1. Og saa blev hun kone paa Evenstad.

ham ogsaa skikket for hans stilling som Evenstadgubbenes arvtager. Efter at være konfirmeret 1875, og efter at have gaet paa skole i Kristiania og gjen-nemgaaet Aas landbrugsskole, opholdt han sig en tid i Tyskland, i Berlin og München, hvor han studerte forstvæsen. I forbindelse hermed gjorde han en reise til Rom og Paris og England og vendte derefter hjem igjen rig paa kundskaber og indtryk og fuld af iver efter at tage fat hjemme paa gaarden og i bygden. Fra først af var mange, for ikke at sige alle, imod, at han blev sendt ud paa skole, da den mening endnu var almindelig, at naar man var rig, saa behøvede man ikke at læse noget, og moren maatte døie mange ukvemsord i den anledning. Da han imidlertid kom tilbage, viste det sig, at skolen bar gode frugter og havde udviklet ham til en sjelden dygtig, *praktisk* mand. Levende interesseret som han var i gaardsbrug og især i skogvæsen, blev det hans kjæreste syssel at hjælpe og veilede andre med raad og daad. I kort tid fik han derfor udrettet utrolig meget til gaardens og bygdens bedste. Han gik bestandig med skogfro og kongler i lommerne, som han stroede ud, og ivrede for at faa rydde elg ogsaa udenfor jagttiden, da elgen allerede da ruinerede skogen.

Noget af det første, han fik istand, var sagverket ved Rasten, hvor han i den anledning kjøbte baade jord og skog. Rasten jernbanestation, hvis trafik den dag i dag bæres af gaardene Evenstad, Furuseth og Mogleby, var ogsaa hans verk. Ordfører i Storelvedalen og formand i direktionen for Faldals verk m. m. var han overlæstet med arbejde, og arbeidet var hans lyst. Men da slaar døden ned over den gamle gaard. Eneste søn og arving til det store gods var han forlovet med frøken Marit Øvergaard fra Koppang, datter til den bekjendte Ole Øvergaard. Hun dør imidlertid 1889, og herved var ogsaa den unge Ole Evenstads skjæbne beseglet. Sorgen over at miste sin vordende brud lammede ham aldeles. Han havde ingen glæde ved arbeidet mer, skjønt han arbejdede som før. Under amtstingets forhandlinger paa Hamar 1891 blev han syg af influenza, der gik over til lungebetændelse, som endte hans liv 33 aar gammel. Stor var sorgen over hans tidlige bortgang ikke bare i hjemmet og fødebygden, men ogsaa i videre kredse udover det hele land, da hans død bogstavelig talt var et tab for Østerdalen. Som repræsentant for det gamle Østerdalsaristokrati vilde han utvilsomt være kommen til at spille en fremragende rolle ogsaa i vort politiske liv. Alle, der kom i berøring med ham, enten de var fattige eller rige, fik et uudsletteligt indtryk af hans fine sympathiske personlighed. Hans minde — den sidste Ole Evenstads minde — vil derfor leve i Elvedalen fra slægt til slægt

som et af dalens kjæreste navne. En laurbærkrans af sølv med følgende inskription blev lagt paa hans baare: „I taknemmelig erindring nedlagt paa ordfører O. Evenstads baare fra Storelvedalens kommune den 24. juni 1891“.

Anne Evenstad, den nuværende eier af Evenstad, er født den 28. december 1830 paa Kjøhhammeren ved Atneosen af forældrene Ole Olsen og Sigrid Olsdatter. Som ung kom hun til Evenstad og blev forlovet med odelsarvingen, den unge Ole Evenstad. Der blev løst kongebrev med tilladelse til at holde brylluppet hjemme paa gaarden. Men forinden gjør brudgommen en tur til Kristiania, og nu er det, at den tragiske skjæbne slaar ned. Paa hjemveien fra byen faar Ole Evenstad bore, at hans bror Tollev er død, og straks han er kommet hjem, dør han ogsaa selv. De to brødre følges ad til jorden og lægges i den samme grav ved hovedsgnets kirke under hele bygdens sorgfulde deltagelse. Tollev døde den 12. og Ole den 24. januar 1859. Tirsdag den 1. februar blev brødrene førte til jorden. Om begravelsen har en af deltagerne (Anders Sætre, far til Halvor Sætre) efterladt sig nogle notiser, hvori det blandt andet hedder: „Begravelsen var ogsaa meget storartet. Presten holdt en rørende tale saavel hjemme paa Evenstad som i kirken; begge steder var mørke formedelst at glassene (vinduerne) var betrukne med sort, og i kirken brændte lamper, henved 100 stykker. En ualmindelig menneskemængde var fremmød ved kirken som tilskuere, og i begravelsen var der 200 til middag og 64 heste til kirken. Tollevs gaard, Søndre Stai, var ogsaa pyntet med grantrær som en gade gennem hele gaarden og med buer af gran med et T paa en plade og det hele betegnende sorg.“ Ikke længe efter døde ogsaa lensmanden af sorg over tabet af sine sønner. Da han ingen livsarvinger efterlod sig (hans nærmeste slægtning var hans tante paa Sundet), testamenterte han det halve af eiendommen til Anne og den anden halvpart til hendes barn, sønnen Ole. En stund efter giftede Anne sig med Erik Nordstu Messelt, der imidlertid døde i 1867. Sønnen, i hvem den gamle Evenstadslægt syntes at skulle leve op igjen, døde ogsaa som før nævnt i 1891, og slægtens saga er endt, om end gaarden fremdeles bestaar som et monument over Evenstadfolket. Efter sønnens død tilfaldt hans halvpart af godset moren, der nu blev dobbelt rig, men ogsaa sikkert nok dobbelt ulykkelig. Som en husholderisk forvalter af den store formue har hun dog i aarenes løb udrettet meget godt. Flere af sine slægtninge har hun hjulpet til at kjøbe gaarde, og til Nansenfondet har hun ydet ti tusen kroner. Allerede i 1859 oprettede hun legatet „Ole og Anne Evenstads minde“ med tyve tusen kroner, hvoraf renterne hvert

aar uddelles til trængende og til fremme af folkeoplysningen i Storelvedalen, ligesom hun har ydet bidrag til andre foretagender af betydning som f. eks. skogsagen; anskaffelse af orgel i hovedkirken var hun alene om. Hendes sidste store gave til Storelvedalens kommune er Evenstad kapel med kirkestue (opført efter tegning af arkitekt Nordan) beliggende straks nordenfor Rasten jernbanestation paa østsiden af Glommen med skogen i baggrunden. I kapellet, der er udstyret med orgel og klæberstensovne og har siddepladse for 100 mennesker, skjønt det rummer flere, holdes gudstjeneste som regel andenhver maaned (6—8 gange om aaret). Kapellet blev indviet 1903. I denne anledning blev der overrakt hende en adresse af følgende indhold: Det er en vakker gave, du har skjænket os, en gave, der viser megen kjærlighed og forstaaelse. Maatte saa gaven blive til gavn og velsignelse for vor bygd. Vi ved, at dette er dit ønske, og dette er ogsaa vort. Saa vil vi da herved frembære for dig vor hjerteligste tak for kapellet, og vi beder dig modtage denne adresse som et udtryk for vor taknemmelighed.

Rasten den 22. juli 1904.

(Underskrifter.)

I en anden adresse, der ligeledes overræktes hende i anledning af kapellets indvielse, hedder det:

For huset De nu her har reist
En kirke til Guds ære
af slægter De i fremtid vist
vil mindes med tak og ære.

I koret hænger et smukt billede af giverinden, malet færdig i 1907 af Marie Hauge, ligesom hendes billede ogsaa hænger i Kirkestuen (herredslokalet) sammen med billederne af de andre legatstiftere til minde for efter-slægten. Som den sidste bærer af det gamle hæder-værdige Evenstadnavn og som en paaskjønnelse for, hvad hun paa egne og paa Evenstadslægtens vegne har udrettet i stat som i kommune, er hun derfor tildelt borgerdaads-medaljen i sølv fremme af almennyttige formaal. Den overræktes hende ved stiftamtmand Grams personlige nærvær paa Evenstad i oktober maaned 1907.

Evenstad siges at have været sæter under Messelt en gang. Messelt eier fremdeles plads og skog paa østsiden af elven. Som thingsted og lensmandsgaard med arresthus var Evenstad i lang tid bygdens centrum, og de fleste dokumenter er udstedte der, ligesom der heller ikke findes saa mange dokumenter opbevaret paa nogen gaard i Storelvedalen som paa Evenstad. I 1795 sees Ole Evenstad at have aflagt regnskab paa en kobber-leverance for 600 rigsdaler til fru Karen sal. Kristian Anchers. I 1779 fritoges Halvor Olsen Evenstad for

milittærtjeneste mod at han tjente 10 aar som lensmandskar, ligesom Nils Olsen Evenstad samme aar fik fripas, efter at han da havde tjent som lensmandskar siden 1769. I 1795 faar Ole Evenstad og Kari Olsdatter Stai kongebrev til at lade sig vie hjemme uden foregaaende lysning fra prædikestolen, uanset at de var søskende-børn. Af gamle mærkelige ting, der er igjen paa gaarden (det meste er bortsolgt ved auktion) kan nævnes to vægskjoldte af drevet messing med aarstallet 1515 og Christian II's billede i relief samt en primstav med aarstallet 1618 og flere sabler, deriblandt en med aarstallet 1765. Endvidere kan vi nævne en billedbibel og en sjelden smuk pude med en broderet hest paa den ene side og aarstallet 1750.

I 1843 reiste maleren Tidemand i Østerdalen (sammen med N. R. Østgaard); han opholdt sig flere dage paa thingstedet Evenstad, og i følge med sorenskriveren og en del andre reiste han op til Messelsæteren, hvor han tegnede og tog skisser. Blandt hans efterlattede arbejder i Nationalgalleriet findes der skisser af følgende fra Elvedalen: Nils Messelt, Haagen Koppang, Berger Messelt 77 aar, Halvor B. Trønnes, Ole Evenstadsveen (stevnevidne), Anne Serine Messelt (mor til fru Simen Landeth), Marthe Messelt, Tolline Messelt og Ole Olsen Messelt (bjørnejægeren, der i 1856 ogsaa blev malet af C. Lørck). I 1863 var Tidemand antagelig igjen i Storelvedalen, da der fra dette aarstal findes tegninger efter ham af Nils H. Atneosen, Ole Olsen Messelt, Ole Bakken (og en mand uden navn).

Der lever endnu smukke traditioner om det gode stel, den orden og den brugsmethode, der herskede paa Evenstad gennem lange tider fra far til søn. Evenstadgubberne gik som regel selv med i arbeidet, og 15—17 karer var almindelig i skaargangen om sommeren. Om høsten, naar vinna var færdig, blev der kjørt gjødsel udover agrene, og med 4—6 heste blev loa kjørt ind i laaven, hvor to mand var i dagligt arbejde hele vinteren igjennem med at tærsk. Udpaa vaarparten begynde man i vedskaalen og huggede veden for næste aar. Derefter kom vaaronna med omkring

20 tønders udsæd samt gjerdning og husreparation o. s. v. I fjøset stod der som regel 40 melkekjøer foruden kalve, sauer og grise. Som før nævnt blev der drevet meget med kobber- og jerntilvirkning paa Evenstad, og Evenstadkobberet var bekendt over hele Østerdalen. Der findes endnu en mængde kjedler, fade og vassauer af massivt kobber, der er forarbejdet paa Evenstad. Den gamle kobbersmedje blev først revet i 1858 og alt verktøjet solgt paa auktion, og en plads kaldes den dag idag Kobbersmedlokken. Da lensmand Evenstad døde, var det meningen at flytte gaarden (i lighed med Messelt- og Møklebygaardene). Husene blev derfor revet; men Anne Evenstad lod husene bygge op

igjen paa de gamle tomter. Den statelige hovedbygning er opført 1866 (af bygmester Tersli), og fjøset, laaven og de øvrige huse samt haven er ogsaa sat istand af den nuværende eierinde. Som en passende afslutning paa Evenstadgaardens historie kan følgende brev fra den portugisiske minister anføres ordlydende:

Til

Læhnsman Ole Evenstad.

Jeg har faaet Deres Brev af 12 November,

og jeg har strax underrettet mig om Deres Sags Tilstand i Commerce Collegiet; derfor har jeg den fornøylelse at melde Dem, at samme har nyelig bestemt; at Fogden er bleven befaleet at undersøge foromlelte Ole Knudsen Sætre i Farvekonsten, og om han fandt ham dygtig i samme, da at forunde ham den Friehed at farve for Bønderne, dog undtagen i det Sogn, hvor Fabriquen Enighed kaldet, findes. Jeg haaber, at De vil blive fornøyet med denne Afgjørelse, og at De vil finde den overensstemmende med Billighed, Grunde, og den almindelige Retfærdighed, som bestyrer Deres milde Regjering. Den forener (om jeg ikke tager feyl) fordelen, i at opmuntre Fabriquen med den at agte den afgjorte Friehed som enhver bør have i at udøve sine Konstgaver.

De har altformegen Skionsomhed og oplyst Forstand, for at jeg skulle have den mindste Tvivl i at forekomme Dem, at det har gjort Collegiet meget ondt, ved at høre, at Fabriquen var bortforpagtet, hvilket synes modstridende Verkets Hensigt.

Man har forsikret mig at denne Collegiets Bevilling bliver idag afsendt med Posten.

Evenstad kapel.

Jeg var meget glad ved at bekomme Deres kære Tidender, og jeg vil altid være det ved at finde mig i stand til at gøre Dem Tjeneste, eftersom det viise Collegium har i denne Sag gjort alt. Jeg ønsker at De, og Kiære Familie maae bestandig befinde sig vel, og at den Lykke og Fred som syntes mig at behøve Deres Huus, aldrig maae vige fra samme.

Jeg forbliver

Deres forbundne Tiener

Le Chevalier de Sonra

Env. Extd. et Min. Plen. de Portugal.

Kiøbenhavn d. 7 December 1793.

Møkleby (Myklibyr).

Navnet kommer af det gammelnorske *mikill* eller *mýkill* og betyder den store bebyggelse (Storgaarden). Endelsen *by* i gaardsnavne skriver sig fra en nyere tid end baade *setr* og *stadr*, men har dog alligevel en meget høj alder. I 1520 skrevs gaarden Møcklebye. I 1578 Myckelby og Møckleby og i 1667 Nøchleby. Hedemarkingerne udtaler m som n og siger fremdeles Nøgleby. De smaa Møklebysjøer kalder de saaledes „Smaanoølerne“. I 1723 skrives det igjen Møckelbye og skrives nu baade Møkleby og Mykleby.

I 1665 havde Møkleby 4 brugere (Knud, Axel, Erik og Tollef) med samlet skyld 4 huder og 80 storfæ og 8 heste med 20 tønder udsæd samt 2 kværne og en sag samt sagtommerskog, rødningsland, fiskeri og sommerbod i Soechen sæter. Det er maaske efter denne Knud og denne Axel eller efter nogen før af dette navn gaardene Knuds og Akselstuen har sine navne. I 1723 havde Møkleby 5 opsidere (Nils Torgalsen, enken Anne Helgedatter, Tollef Halstensens, Anders Semmingsen og Simen Pedersen). De tre første eied og brugte enhver med boxel i hud — 9 heste, 51 nød foruden smaaføet — og de to sidste eied og brugte med boxel enhver 6 skind — 4 beste og 18 nød foruden smaafø.

Om forholdet paa Møkleby og Messelt i gamle dage faar vi et klart og tillige kuriøst billede af efterfølgende skrivelse:

„Eftersom mine landbønder Messelts besiddere klager, at Møckleby's besiddere bortfører imod deris villie det mæg som de hafuer udført paa deres jorder, Kveer i en og anden maade gjør dem indpaa udi det som de af alders tid hafuer nydt, haft og brugt.

Saa vil jeg derfor hafue mine landbønder paa Møcklebye alvorligen formanet at de icke gifver aarsag til nogen spildt, trætte og u-enighed men lader Messelts besiddere nyde med rolighed og uden fortræed deris tilliggende jorder, engslaatter, fægging og fiskevand, luter og lunder etc. Saasom de der af gammel tid her hafuer haft, nydt og brugt; saafremt Møcklebyes besiddere icke ville at jeg dem derfor skal lade tiltale og

straffe som vedbør. Hvorefter de dennem kand vide at rette og foie har skade at tage derfor.

Kristiania 22de Jan. Anno 1679.

Ch. Lund.

Ved denne tid (1687) var Møkleby thingsted.

For omkring 100 aar tilbage havde gaarden (gaardene) 5 opsidere med en sag og en samlet skyld af 2 skip-pund (39 daler). Ved denne tid skriver en reisende udlænding følgende om Møkleby: Paa stationen Møglebuy besaa vi den anseeligt bebyggede gaard, hvis store rummelige huse talte tydeligt nok om Eiermandens store velstand. Han var selv forresten død for ikke længe siden; men enken sad igjen med den ældste søn, der havde overtaget gaarden, tilligemed de øvrige børn. Kvægbestanden bestod af 24 køer, 16 ungnød, 5 heste og 60 sauer, og aarligaars var udsæden omkring 16—17 tønder korn. Til denne gaard hører 5 husmænd (Häusler), hvis daglon veksler efter årstiden fra 6—12 skilling med kost. Afgiften for hus og jord bliver betalt ved 14 daags arbejde i høsttiden. Lønnen for en dreng er ialmindelighed 9—10 speciedaler med klæder. Dette stemmer godt med, hvad der fortælles, at man som regel havde 30 nød eller „vandler“ paa Sorstumoen, og at det har været en giild og herlig gaard, der har tilhørt Møklebyfolket i lange tider. Datter til Haagen Halstensens, Anbjørg, gift med lensmand Næss, solgte imidlertid eiendommen for nogle aar tilbage, og nu er den ude af slægten. Gaarden har havt Barfrø og har ellers nogen af de ældste huse, som findes der i dalen (fra 1600 tallet).

Skogen eies nu af grosserer Hans Kiær, Fredrikstad, og gaarden med sæter og hjemskog af Simen Rusten.

Akselstuen er en af bygdens større gaarde, en fuldbols gaard med 30—40 vandler og er nu ogsaa ved kjøb og arv tillagt ^{2/3} af Nystu Møkleby. Jakob og Ragnhild Dieseth kjøbte Gaarden for 4000 speciedaler. Engebet Dieseth kjøbte Akselstuen af sin mor Ragnhild (datter til Ole Torgalsen Møkleby), men solgte gaarden til sin bror Olaf og reiste til Amerika. Olaf Dieseth (gift med Pernille Messelt, datter af Berger Messelt) var den sidste af slægten, der var eier af Akselstuen. En anden bror, Tollef, (uddannet til arkitekt) døde i ung alder; søsteren Beate (gift med en dansk dyrlæge Kristensen) bor nu som enke i Danmark, og søsteren Ingeborg er gift med kirkesanger O. Øyen. Nu eies Akselstuen af grosserer Kiær & co. Rogner og Rognestad (af elven Rogna eller trænavnet rogn) er gaarde af nyere dato. Til Møklebygaardene hører de bedste og største havnegange i Storelvedalen med Børne som den bedste hestehavn (med havn for 200 heste) og et fjeldterræn, der særlig egner sig for rypejægter, paa omkring 1000 maal. Møkleby og Messelt

har ogsaa den bedste jordvei i bygden, og i ældre tider havde Møklebymændene altid korn at sælge. Tollev Knuds havde saaledes bestandig en fuld kornbunge. Hele Møkleby eies nu af udenbygdsboende (med undtagelse af 7 smaa parceller).

Mellem Akselstuen og Nordstu Messelt gaar der en bæk, som danner grænse mellem jordene. Et lidet jordstykke nordenfor bækken hører Akselstu til. At dette kom under Akselstu, skal have gaaet slig til. I Nordstu Messelt var der engang en sint hund. Denne hundens bed manden i Akselstu. Akselstumanden truede da med sagsanlæg. Og for at undgaa det, gav manden i Nordstu ham det nævnte jordstykke.

Nicolai Møkleby f. 1848 var dyrlæge i Østerdalen. Haagen Dahl fra Knuds paa Møkleby, bror af fru Hals i Aamot, er sagfører i Kristiansund, og Nils Møkleby f. 1871 døde som student 1892. Paa Deset skal der findes mange materialer af Møklebyfamilien (flere af Clara Grimsgaard).

Messelt.

Messelt skulde oprindelig, d. v. s. efter den sorte død, været sæter under en gaard i Aamot. Stedet kaldtes ogsaa Midsætterh i 1520, og ingen ved, hvorledes navnet Messelt opstod, der allerede var i brug i 1593. Senere skreves det Mizildt i 1604 og Melzell; ogsaa Moizeth i 1616. I 1667 og 1723 skreves det Messelt

som nu. Nogle mener, at navnet skriver sig fra elven Imsa og holt (Imsarholt), der ved sammentrækning og lydforandring blev til Messelt. Det siges ellers, at Evenstadslægten og Messeltslægten var af samme folk, og at denne slægtsforbindelse kan føres tilbage til omkring 1500-tallet. Der har ogsaa paaviselig været fællesskab mellem Evenstad og Messelt saavel i gamle som i nyere tider. Der har — saavidt vi ved — bestandig været tre brug paa Messelt, hvad der fremdeles er: Nordstu, Sørstu og Persstu Messelt. I 1665 havde Messelt 3 brugere (Peder, Tollev og Berger) med 3½ hud 4 skind i skyld. Gaardene havde „gilder paa Østikjølen og i Eldaaldalen, fiskeri i fjeldet og sommerbod ved Sokon sæter.“ Udsæden var 20 tønder og besætningen 76 storfæ og 7 heste.

I 1684 udsteder landherre Chr. Lund bygsel paa 9 skind i Messelt til Sevardt Bergersen „som hans afgangne værfader Tollev Erichsen tilforne brugte og enken Ingier Olsdatter hannem nu godvilligen hafuer opladt.“

I 1691 den 17de oktober udstedes følgende odelskjøde paa Messelt:

Margareta Jespers Daatter Sal. Afgangne Hr Estatt Raad Christian Lunds —

Kjendes og gjør hermed for alle vitterligt. At jeg med min frie Villie og Velberaad Hu haver solt og afhændt, og nu ved dette Aabne breu, sælger og afhænder fra mig, mine børn, og arvinger til Sevardt Bergersen og Hans Arvinger En Hud, og fem Skind, udi en min Odels Gaard liggende udi Aggershuus Ampt i Amodts præstegjæld udi Østerdalen, nemlig Meselt, Hvilken huds og fem skinds skyld med boxel, bygning, og herlighed efter dets anpart, Det med al anden dens rettigheder tilliggende, Det være sig af Ager, Eng, Skauf, Mark, fiskevand og fægang, Sæterbolig med enge slaatter, og andet till fjelds og fjære af hvad navn det er eller være kan, intet undtagen, som nu tilliger, og af Alders tid tilligget haver, bemeldte Sevardt Bergersen og hans Arvinger, skal hafe, nyde, følge og beholde for et fuldkommen Kjøb til Evidelig Odjel og Eiendom, af mig mine børn og Arvinger, Eftersom jeg dertil er bem. Sevardt Bergersen herfor annamet og oppebaaret fyldest og fuld værd, efter nøye og forening, som udi vores Kjøb o. s. v.“

Nordstu Messelt.

I 1723 har Messelt fremdeles tre opsiddere 1) Ole Taraldsen eier og bruger 1 hud 5 skind med boxel, 3 heste, 20 nød og 30 sauer og skog til 2½ skind, 2) Gjevold Pedersen og 3) Berger Bergersen eier og bruger enhver 8½ skind med boxel, 4 heste, 28 nød og 34 sauer med skog til 2½ skind). Hos Kraft staar Messelt anført med 2 sage og 1 skippund 8½ lipspund skyld.

Nordstu Messelt eies nu af den 16-aarige Berger Bergersen (overtagelsessummen i 1906 var 135 000 kroner). Persstuen eller Mellem Messelt eies af Bergers bror Herman Bergersen (for 35 000 kroner i 1906). Over det ene vindu i den gamle, vakre stue paa Nordstu Messelt staar følgende inskription: „Efter at den forrige tomt, huse, ager og eng af Froskilden natten imellem den 26, 27de mai 1827 var tilintetgjort og ruineret blev denne stue i den paafølgende sommer flyttet til dette sted. End sees gjennem gruset med skræk naturens magt over menneskets verk.“ Den

nuværende Berger er den 10de ved navn Bergersen og den 9de Berger, som har havt gården i ret nedstigende linie. I den gamle familiebibel fra 1589, der findes paa gården, staar deres navne saaledes: 1) Berger Bergersen (antages født i det 16de aarhundrede). 2) Berger Bergersen skiftede mellem sine 7 børn i 1731. 3) Berger Bergersen blev født 1737 og havde ogsaa 7 børn. 5) Berger Bergersen blev født 1766 og havde 10 børn. 6) Berger Bergersen blev født 1793 og havde 3 børn. 7) Berger Bergersen blev født 1821 (gift med Helene Olsdatter Melhagen fra Aamot f. 1835 og havde 6 børn). 8) Berger Bergersen fød 1862 † 1903 (gift med Anne Atneosen fra Kroken † 1904). 9) Berger Bergersen fød 1892. Det kan tilføies at Persstu- og Sørstu Messelt blev flyttet til sit nuværende sted efter flommen i 1858. Følgende opgave over brugerne af Sørstu Messelt og Messeltslægten er leveret af Johan O. Mortvedt i Kristiania:

- 1) Sevát Bergersen Messelt løskjøbte som nævnt gården 1691 af Johan Gaardmands arvinger (overenskomsten vistnok sluttet 1689).
- 2) Ole Sevatsen Messelt. Hustru 1ste ægteskab Goro Helgesdatter. Skifte efter hende 2den dec. 1713. Ole Sevatsen vedblev at bruge hele gården til 29de nov. 1732, da hans ældste søn Sevát Olsen fik del i den, uden at denne dog brugte den før 24de oct. 1735, da Ole Sevatsen i forening med sin 2den hustru Ingeborg Halvorsdatter overlod ham hele gården.
- 3) A. Sevát Olsen Messelt fød ca. 1710 død børnløs 1749 var gift med Anne Larsdatter Koppang.
 - B. Ole Olsen M. f. 1713 tog gården paa odel efter odelssag mod sin broder Sevát Olsens enke Anne Larsdatter. Fik skjøde paa gården 4de dec. 1750. Gift med Marit Joensdatter Trønnes. Hun og hendes broder Joen Joensen, der i mange aar boede paa Messelt (f. ca. 1738 død 1802 med testamente af samme aar), var børn af Joen Helgesen Trønnes, der døde 1741. De havde følgende søskende: Berger, Joen, Ole, Knud, Helge, Dorthé og Ingeborg. Sevald Olsen formynder for Joen Joensen 1741. Ingeborg Joensdatter Trønnes var gift med en Joen Olsens Messelt.
 - Ole Olsen Messelt død 1769 eller 70. Marit Joensdatter død 1783.
 - C. Ragnhild Olsdatter M. gift med Tollef Halstensens Koppang var enke i 1749.
 - D. Ingeborg Olsdatter M. gift med Embret Embretsen bosat paa Stai. Han var død før 1751.
 - E. Ingrid Olsdatter M. gift med Hans Haldorsen, husmand under Messelt.
 - F. Sigríd Olsdatter gift med Ole Larsen Koppang. I 2det ægteskab med Ingeborg Halvorsdatter (død efter 1751) vistnok fra Vestgaard.
 - G. Goro Olsdatter M. f. 1718 død 1752.
 - H. Haldor Olsen M. f. 1721 eller 22 død 1757.
 - I. Berger Olsen M. f. 1723 død 1751 eller 52.

- Ole Olsens og Marit Joensdatters børn.
 - 4) A. Ole Olsen M. fød 19 juni 1749 død 26de mai 1827 overtog gården 1775 var gift med Berthe Helgesen Stai f. 1752 død 26de mai 1812; gifte i 1773.
 - B. Goro Olsdatter f. 1751 gift med Peder Engbretsen Thorsgaard, der fik gården Thorsgaard i Ringebu i Gudbrandsdalen 1758.
 - C. Ingeborg Olsdatter gift med Halvor Helgesen Stai.
 - D. Johanne Olsdatter f. 1761 gift med Haagen Olsen Skramstad i Aamodt.
 - E. Marit Olsdatter f. 1764 gift med Tarald Taraldson Messelt.
 - Ole Olsens og Berthe Helgesdatters børn.
 - 5) A. Ole Olsen M. (Bjørnejægeren) f. 21de mai 1776 † 2den sept. 1869, overtog gården 1813, gift med Sigríd Torgalsdatter Knuds-Mykleby fød 1787 død 20de marts 1872; gifte i 1806.
 - B. Helge Olsen M. havde pladsen Moen under Messelt til 1816.
 - C. Sevald Olsen M., furer, havde pladsen Moen efter 1816 død ca. 1835; hans enke Birgitte Olsen ægtede siden furer Helstad, der efter proces maatte fravige pladsen.
 - D. Marte Olsdatter M. gift med Gunder Olsen Negaard.
 - Ole Olsens og Sigríd Torgalsdatters børn.
 - A. Ole Olsen M. f. 1807 død 28 april samme aar.
 - B. Ole " " - 2den feb. 1809 druknede i Imsa 1827.
 - C. Berthe Olsdatter f. 27de mai 1811 død 21de oct. 1853.
 - 6) D. Nils Olsen M. f. 27de sept. 1812 død 13 aug. 1872, overtog gården 15de juni 1846, var gift med Thea Helgesdatter Stai (Gammelstu) f. 26de jan. 1826 død 14de mai 1863 og begravet 21de mai.
 - E. Anne Sirene Olsdatter M. f. 15de sept. 1815 og gift med Halvor Helgesen Stai (Gammelstu).
 - F. Torgald Olsen M. f. 26de dec. 1816 død i slutten af 60 aarene eller i 1870.
 - G. Andreas Olsen M. fød 2den jan. 1820 død 1899. Havde pladsen Messeltbakken under Messelt uden afgift. Gift med Berthe ? søster af Haaken Vestgaard (Lijordseggen) og Berger Stai (Imsvang).
 - Børn.
 - H. Marte Olsdatter f. 3de oct. 1821 død 1889 gift med Haaken Vestgaard (Lijordseggen).
 - Børn.
 - I. Tolline Olsdatter M. f. 26de feb. 1823 gift med guldsmed Jensen udvandret til Amerika, død der, børnløs.
 - J. Helene Olsdatter f. 15de aug. 1824 død vistnok samme aar.
 - Nils Olsen M. og Thea Helgesdatters børn.
 - A. Sigríd Olsdatter f. 13de sept. død 18de nov. 1848.
 - B. Ole Nilsen M. f. 8de nov. død 9de dec. 1849.
 - B. Berthe Sirene Nilsdatter f. 27de oct. 1851 død 1871.
 - 7) C. Oline Helga Nilsdatter f. 18de nov. 1854 død 24de feb. 1901 gift 1871 med Joh. O. Mortvedt

f. i Kristiania 23de juli 1850. Overtog gaarden 1871 og solgte den til Nils Stang og Harald Stang Fredrikshald i 1889.

D. Olava Olsdatter M. f. 10de mai 1857 død 10de mai samme aar.

Joh. O. Mortvedts og hustrus børn.

Nils Mortvedt f. 2den aug. 1872.

Thorolf „ - 23de oct. 1875.

Helga „ - 23de feb. 1878 død 19de mai 1893.

Signe „ - 1ste juni 1882 død 16de aug. 1884.

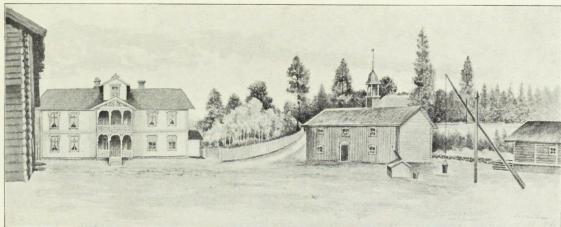
Dagny „ - 30te oct. 1884.

1775 omtales en Marit Sevaldsdatter som enke efter Tollef Andersen. Hun skulde have børnene Berthe Tollefsdatter og Tollef Tollefsen Trønnes (muligens en datter af SevalOlsenMesselt og Anne Larsdatter Koppang).

indlagt i varden. (Senere er varden omgivet af 4 hugne granitstene). Torsdag morgen kl. 9 drog de kongelige til Rena, efter at de havde været inde paa Krøken hos hr. Atneosen, der var festkomiteens ordfører.*

Stai (Staðr')

Stai har antagelig sin oprindelse af staðr med dativformen staðir og betyder bosted eller ogsaa et sted, der stikker frem (stø eller elvebakke). I 1520 skrevs det ogsaa Staff, i 1525 Stadh og Stad og i 1578 Stadelgardt. Stai er gammelt bebygget, hvilket ogsaa bevises af følgende erklæring fra aaret 1525:

Søndre Stai (efter tegning af H. Gran).

I 1873 holdtes der store festligheder paa Messelt i anledning af kong Oscar II's reise gjennem Østerdalen fra konginen i Trondhjem (der overvares af én stovledol, Tollef Trønnes).

De kongeliges ophold i Storelvedalen beskrives saaledes (Morgenbladet 3. august 1873):

„Reisen fortsattes mandag 28. juli fra Rendalen over Koppang, hvor udsigten fra Koppangshammeren toges i øiesyn af Deres Majestæter, med ankomst til Messelt kl. 5. Kl. 6 $\frac{1}{2}$ indtoges en storartet festmiddag, arrangeret af bygden, paa over 150 personer. Om aftenen var der arrangeret stort bal paa en i nærheden af Messelt liggende eng, der var festlig oplyst ved kulørte lamper, og hvor fyrverkeri afbrændtes. Tirsdag kl. 12 reiste de kongelige til Messeltsæteren (jagtvillaen Jægersly), der eides af generalmajor Wergeland, brugseier Grüner og politimester Michelet. Onsdag foretoges en udflygt til hest op til Eldaahogden med den prægtige udsigt til Jotunheimen og Rondane. H. M. Kongen lod her en varde af sten opføre til minde om besøget og deltog selv i arbeidet. En flaske hvori en seddel med kongens, dronningens og prinsernes navne blev

Fire lagrettemænd i Østerdalen bevidne, at de hørte Gudbrand Stad (i Storelvedalen) paa sin hustrus vegne og Giermund Sjølid erkjende, at søskendene vare vel forligte om jordskiftet undtagen Olaf Stad, der var brosthodet og derfor erholdt 2 skind i Egge i Tyldalen.

Ffor alle the dannemænd ssom tette breff (ssee eller høre) bekennes vyy efter skriffne ssom ssaa hette Olaff Ssemingsson Karl Deissetter Anders Weken Biørn Hoooll ssworne lagrettes men y Østerdalen anno domini MDXXV warom vyy paa Stadhe sancy Johanis tydh ssagkom jaa oc handerbandh theyres, aff eine halffve Gudbrand Stad paa ssine hustrus vegne en aff andre halffve Germund y Ssiolyd atth the ware ssaatthe oc alssaathe om all bythe oc skiiffthe om iorde parthe ssysssenom ssyn y mellom ffor vthen Oleff Stadhe [er icke?] wel met hollen oc botthen ssom vyy fforde ssyskene kunne thet sseffve beffinne oc ssandh var. Thaa vnthe vyy hannom ij (2) skin y Egge liggendes y Østerdalom y (Tollidallom frelst oc hemholth ffor hver [iom] manne utthen gars oc innen y wathe oc tørre y w[eide] stadom ssom dher til legge oc leghet haffuer ffraa forne oc nogie [un] then oss oc vore eruinghom oc os und [her] Gwdrbrand Stad oc Oleff

* Antallet af gaardsnavne med endelsen *staðir* skal være omkring 2500 i vort land (deraf i Hedemarkens amt omkring 150) og med endelsen *setr* omkring 900.

oc theris eruinghom till ewerdelige eyge. Fføre ly skilordhom oc ssanninghen thaa henghom wy fforskrieffe lagrettis men wor tzigleigle nedhen fføre tette breff ssom skriffuet [war i] Tolddallen ar oc dag stadh oc stund ssom fføre ssigher.

Ovenstaaende brev (erklæring) blev fremlagt ved gaardsbesigtigelsen 30. august 1667.

I 1604 omtales Stai som en fuldgaard, og i 1616 skreves navnet Stai. I 1665 havde Stai to brugere (Halvor Baardson og Halvor Olson) med to huder, 2 skind og 2 graaskind i skyld. Udsæden var 12 tønder. Besætningen var 54 storfæ og 6 heste med kværn og fiskeret i Netsjoen. I 1723 havde Stai 4 opopsiddere (Halvor Pedersen, Ole Helgesen, Jakob Olsen og Helge Larsen), der dels var selveiere og dels brugere af parter, Aamots prestebol tilhørig, med bøl. Gaardenes samlede besætning var da 9 heste, 60 storfæ og 40 sauer.

I 1723 er Stai (Gammelstu, Sørstu og Lillehammeren med Prestøen) skyldsæt til 1 skippund $1\frac{3}{4}$ lispund ($28\frac{2}{3}$ daler) med 4 sager. I 1739 blev $\frac{2}{3}$ kalvskind i Prestøen (beliggende udenfor Svea) som beneficeret prestegods af sogneprest Kr. Hals overdraget „danne-mand Helge Olsen Stai som hans far tilforn havde brugt. Anno 1769 lod Halvor Pedersen, Helge Halvorsen og Ole Helgesen alle opsidere paa gaarden Stai, ved prokurator A. Knud Olsen irettelægge en skriftlig stævning til et tingsvidnes erhvervelse om at engen Prestøen som til Aamods præstebold er beneficeret er en separat eng, som ej have deel udi deres beboende gaard.“

Opriindelig laa Staigaardene paa østsiden af Glommen (paa Gammelgardsjordet nordenfor bækken Kværnkorn) og kaldtes i dagligtale Gammelstu, Udstu (Urstu), Ny-stu og Sørstu. Gammelstu og Sørstu blev flyttet over til vestsiden antagelig omkring 1730-aarene. Stai var thingsted ved denne tid, og Ole Stai var lensmand (1731). I 1737 holdtes der skifte efter Ole Helgesen og Ragnhild Embredsdatter til Sørstu Stai, og i 1762 begynde der skifte (færdigt i 1766) efter Helge Olsen og Giertrud Helgesdatter. I 1768 overtog Ole Helgesen forsyntningen af sin søster „med tobak, varmt hus og hæderlig begravelse“. I fjosmuren staar der indridset paa en sten: „Dette Hus er bygt af mig O. H. S. Staij 1788“, og paa muren i Gammelstuen, den første stue i Storelvedalen med spærretag, staar aarstallet 1794. Efter Ole Helgesen var Jakob Helgesen bruger af gaarden og efter ham hans svoger, Erik Tollevsen, der var fra Deset i Aamot og giftet ind paa Stai. Ole Helgesen levede i 1802. Erik Tollevsen havde gaarden i 1816. Efter ham kom hans søn Ole Eriksen † 1848. Han var gift med Dorthie Stai, der maatte overlade gaarden paa odel til lensmand Ole Evenstad,

som var gift med Ragnhild Eriksdatter fra Stai og overlod eiendommen til sin søn Tollef † 1859. I 1863 købte sagfører P. Trønnes gaarden af sin svoger Erik Bergersen Messelt (paa Evenstad), der havde købt gaarden af lensmand Evenstad.

Sagfører Peder Trønnes er født den 1ste juli 1829 paa gaarden Nystu Trønnes af forældrene Halvor Botolfsen Trønnes og hustru Kari Halvorsdatter Trønnes, født Atneosen. $14\frac{1}{2}$ aar gammel kom han til Kristiania og dimiteredes fra Nissens skole i 1849 og blev juridisk kandidat 1857, hvorefter han var soren-skriverfuldmægtig en tid og siden praktiserende sagfører. I 1860 blev han gift med Anne Bergersdatter Messelt og købte i 1863 (som nævnt, af sin svoger Erik Bergersen Messelt paa Evenstad) gaarden Sørstu Stai, som han straks tilflyttede. Omtrent samtidig med at han

En sølje af sølv og en brudesko med sølvspænde.

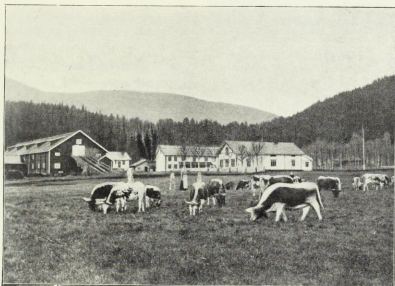
overtog gaarden, som han for største delen har bygget fra nyt af, kom han ogsaa ind det kommunale liv og var en tid ordfører m. m. Ved matrikul-skyldens om-regulering i 60 aarene var han formand i herredskom-missionen, ligesom han ogsaa en tid sammen med Ole Evenstad var medlem af direktionen for Foldals verk. Hans hustru døde nytårsdag 1887, og siden har sag-fører P. Trønnes leveret et stille tilbagetrukket liv med sit eneste barn, datteren Anne Trønnes.

Den her gjengivne sølje og brudesko til Siri Tollevsdatter Stai (1762) findes paa Sørstugielten. Et skab har aarstallet 1765. End-videre findes et ølkurs med følgende inskription: Givet af S. T. John Collert [Collert] Kjøbmand i Christiania den 8de Martij 1805 til Erik Tollefsen og Sigi Ols Datter for bestandig at forblive paa Staije. Aarstallet 1713 staar under bunden paa kruset. Et andet sølvkurs (fra Trønnes) findes ogsaa paa gaarden med aarstallet 1694.

En Ola Stai var bossemed (deraf navnet Bossemedmoen). I 1805 er Ole Helgesen Stai en tur til Danmark (forsynet med pas af justitsraad Johan Bull).

En af landets ældste dyrlæger, veterinærkaptein Helge Helgesen Stai, † $1\frac{1}{2}$ 1908, var født i 1830 paa gaarden Stai. I 1850-aarene modtog han offentlig stipendium til uddannelse i Kjøbenhavn som dyrlæge mod at tage ansættelse i armeens dyrlægekorps. Efter at have fungeret som dyrlæge ved Totenske eskadron fik han i 1867 ansættelse som dyrlæge ved Totenske og Vardalske eskadron med bopæl paa Toten. Det kan tilføies, at han var fra Gammelstu Stai og en onkel af Simen Landeths hustru Oline Stai. Veterinærmajor H. Stai er hans søn.

Den anden Stai-gaard (nuværende Gammelstu Stai, der bestod af Gammelstu og Udstu, som blev slaet sammen til et brug med bibehold af navnet Gammelstu) havde i 1713 Jakob Olsen til eier. Den 11te november nævnte aar holdtes der nemlig skifte efter Jakob Olsens første afdøde hustru Aase Halvorsdatter, hvorved der tilfaldt ham 2 kalvskind og $\frac{1}{16}$ graaskind og hans umyndige søn Ole Jakobsen $\frac{4}{7}$ kalvskind og to ufugte døtre, Ragnild og Else, $\frac{2}{7}$ kalvskind hver samt Peder Embretsen Skramstad (i Aamot) paa sin hustrus Karen Jakobsdatters vegne ligesaa $\frac{2}{7}$ kalvskind. Den 1ste august 1731 udsteder Jakob Olsen med sin anden hustru Anbiør Helgesdatter skjøde paa endel af gaarden, $\frac{3}{4}$ kalvskind, med bøxel og herlighed til sønnen Halvor Jakobsen og hans hustru Berte Halstensdatter, hvorimod de to gamle, Jakob Olsen og Anbiør Helgesdatter, forbeholder sig føderaad og visse rettigheder samt ret til at drive gaardsbruget, saalænge de finder for godt. I 1752 den 20. marts bortskjører Halvor Jakobsen til Anbiør Halvorsdatter og hendes mand Helge Halvorsen halvdelen af gaarden, som han

Gammelstu Stai.

modtog af færen i 1731, nemlig 2 kalvskind og $\frac{1}{12}$ graaskind skyld med bøxel og herlighed til odel og eie. Jakob Olsen afgaar ved døden 1737. Den 10. september 1756 skifter Halvor Jakobsen og hans hustru med sine døtre, hvoraf Anbiør er gift med Helge Halvorsen (skiløber ved kaptein Blix's kompagni), Anne med Embret Knudsen Koppang og Ragnild, 16 aar.

Den 1ste og 2den oktober næstefter samme aar holdtes derpaa auktion paa Stai eller Jedslen (Gjelten) over Halvor Jakobsens og hustru Berte Halstensdatters løsøre, der bestod af 3 heste, 29 storkreaturer og 35 sover (sauer) foruden tin-, kobber-, messing- og jerntøi, senge, bænke og linklæder, adskillige husmøbler, glasbottellier og træbokskab item gaards- og kjøreredskaber som kjørere og slæder og endvidere kværn-, smide- og fiskeredskaber og kornvarer m. m. Auktionen, der holdtes efter foregaaende taksations- og registreringsforretning, blev berammet og ogsaa afholdt af Semming Taraldsen Trønnes paa monsieur Torris Mortensen

Qvislers vegne, der staa anført som „auctiionsdirektur hr. Justitsraad Brounmanns committerede Fuldmægtig“. Af det her meddelte lille uddrag af auktionstisterne aabnes der os et klart indblik i datidens priser og takster ved skifter og lignende forretninger. (Se næste s.)

Det kan tilføies, at taksten paa sauerne (soverne) varierer mellem 1 mark og 12 skilling (3 mark pr. par) og 1 mark og 16 skilling pr. par. Betalingen ved auktionen varierer mellem 1 rdr. 1 mark og 2 skilling og 2 mark og 18 skilling pr. par. De fleste sauer solgtes kontant ligesom det meste af det øvrige auktionsgods. Ikke mindre end 10 kjør solgtes kontant (med navne Rene, Sætergaas, Jordros, Helgeroes, Bingeroes, Ebelgaas o. s. v.). Bøttel Halvorsen Trønnes har de fleste tilslag af de navngivne salg ved auktionen. Ellers sees Staimændene selv, Helge Halvorsen og Halvor Jacobsen, at være flittige kjøbere. 26 tylvter tømmer var ved samme anledning takseret til 2 rigsdaler pr. tylv. Summen af de ved auktionen solgte effekter udgjorde 546 rdr. og 2 skilling. Hele boets status blev opgjort med 873 rdr. 2 mark og 16 skilling i formue og 284 rdr. 1

mark og 12 skilling i gjæld. Til deling blev altsaa tilbage 589 rdr. 1 mark og 4 skilling. Efter at salær til lensmanden og Semming Taraldsen Trønnes var betalt o. s. v., blev arvingernes udbytte udbetalt med 145 rdr. 3 mark og 9 skilling til hver af døtrene Anbiør og Anne og 155 rdr. 3 mark og 9 skilling til hver af døtrene Aase og Ragnild.

Den 20de marts aaret efter (1757) udsteder Halvor Jakobsen skjøde paa halvdelen af gaarden med føderaad og udløsning til datteren Anbiør og hendes mand, Helge Halvorsen, der bruger gaarden til 1781. Efter ham kom hans søn, Halvor Helgesen, til 1811 og derefter hans søn, Helge Halvorsen, † 1848, og efter ham hans søn igjen Halvor Helgesen, der døde i 1876, i hvilket aar gaarden blev tilskjødet hans svigersøn Simen Landeth. En bror af den sidste Helge Halvorsen, Halvor, kjørte sig ihjel under tømmerkjøring oppe i Imslien i 1830-aarene. Læsset ligger urort den dag idag.

Kong David spillende paa harpe (vægdekoration fra den gamle kirke i Storelvedalen, tjener nu til pryd for stabburet hos Simen Landeth).

Sorterne.	Taxation.	Auction.	De kjøbende.
	Edr. nrk. skil.	Edr. nrk. skil.	
1 sort Fole 1 aar gl.	14 " "	31 " "	Peder Vestgaard.
1 sort gielk 8 " "	14 " "	16 " "	do.
1 sort gielk 15 " "	8 " "	12 " "	Helge Halvorsen Stai.
1 ko Livros	4 2 " "	9 " 10	Knud Embretsen Koppang.
1 " Favergaas	4 2 " "	8 " 3	kontant.
1 " Buesale	3 2 " "	7 3 4	Embret Knudsen Backen.
1 " Sætergaas	3 3 " "	6 3 " "	Tollef Andersen Koppang.
1 " Helgeroes	3 2 " "	6 1 20	kontant.
1 " Lokroes	4 " "	7 " 8	Ole Olsen Sætre.
1 " Johrone	4 " "	9 " 4	Embret Embretsen Bøssesmed.
1 " Julboed.	3 2 " "	7 " 10	Bottel Halvorsen Trønnes.
1 " Buedroble	3 " "	4 1 8	Ole Knudsen Furuset.
3 Tintallerkener	" 2 " "	" 3 "	Bottel Halvorsen Trønnes.
1 Kobberkiedel vægtig 1 Vog	13 " "	13 " "	Embret Andersen Koppang.
1 Brændevins Kjedel med behørig Reedskab vægtig 2 1/2 Bismerpund	12 " "	14 " "	do.
1 mindre do. vægtig 1 Bismerpund	5 2 " "	3 2 10	Helge Halvorsen Staij.
1 Bryggerpande	10 " "	9 2 "	Halvor Jacobsen.
2 Smørtallerkener	" 8 " "	" 8 "	kontant.
1 Glasbottellie	" 4 " "	" 9 "	kontant.
1 Brygge holk med 2 Botter, 2 Ringer og 1 Trægt	1 3 " "	2 " 9	Peder G. Vestgaard.
1 Kiarre	5 2 " "	8 2 10	Bottel Halvorsen Trønnes.
1 Kløvsadel	" 2 8	" 3 16	kontant.

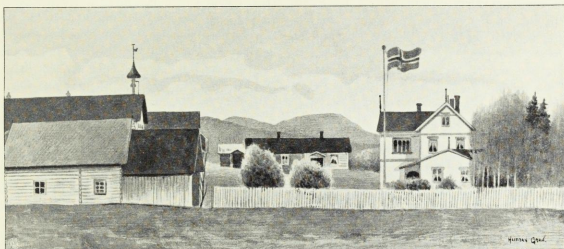
	Edr. nrk. skil.	Edr. nrk. skil.	
1 Bagsæle	1 " "	" 1 12	kontant.
1 Lædergrime	" 12 " "	" 1 12	do.
1 Reb	" 1 16 " "	" 2 23	do.
1 Smiedebeleg	2 2 " "	3 " "	Halsten Sjølie.
1 Smidestued (ambolt)	2 2 " "	3 " "	Lars Pedersen Scramstad.
1 liden Kobbertang	" 6 " "	" 10	kontant.
1 Gerner's Huuspostil	1 1 " "	1 2 4	Helge Halvorsen Staij.
2 Tønder Blandkorn	4 " "	5 3 "	do.

Simen Landeth, Storelvedalens største indenbygds skogeier, er født paa gaarden Landet den 28. oktober 1848 af forældrene Anders og Goro Landet. Hans bedstefar paa farsiden, Simen Olsen Brænd, hvis far var kommen fra nedre Sjølie i Rendalen, og efter hvem han er opkaldt, var udkommanderet nordenfjelds i 1788. I en række aar har Simen Landeth været medlem af herredsstyret, forligelseskommissær og formand i direktionen for Storelvedalens sparebank m. m. I den senere tid har han ogsaa været medlem af direktionen for Oplandske kreditbank og ordfører i repræsentantskabet for Hamar privatbank samt i flere aar direktør for *Store Elfdalens aktiebolag* i Sverige, der raader over store skogeiendomme. Den 23. marts 1875 blev Simen Landeth gift med Oline Halvorsdatter Stai, der er født paa gaarden Stai af forældrene Halvor og Anne Stai den 25. juli 1855. De har børnene Anne (gift med landbrugskandidat Moun paa Lillehammer), Halvor (tømmermerker), Anders og Goro. Paa sin hovedgaard Stai, som han for det meste har bygget fra nyt af, har Simen Landeth bl. a. samlet flere gamle rariteter (f. eks. malerier fra den gamle kirke i Storelvedalen, flere rosemalede jernbeslagne kister med aarstallene 1752, 1766 og 1787 samt en solklop med aarstallet 1641), der altsammen viser, med hvilken interesse og pietet han omfatter det gamle. Der er derfor heller ikke mange, som er saa kendt i Østerdalen som Simen Landeth, og ingen kjender Østerdalen bedre, end han gjør. Han staar i vor tid som en urtypisk repræsentant for de gamle ægte østerdøler.

Den tredje Staigaard, Lillehammeren, blev i 1784 tilskjødet Halvor Pedersen, og i 1802 fik hans søn Peder Halvorsen skjøde paa en part af gaarden. Den anden part, der udgjorde 1/4 af den hele eiendom og omfatter 1) Seljordet, hvor lensmanden nu bor, 2) Nyveihammeren, dr. Frosts eiendom og 3) Stenmoen, landhandler T. J. Lunds eiendom, blev solgt til tre brødre Andreas, Ole og Ingebert. I 1832 solgte Peder Halvorsens søn Halvor Pedersen resten (3/4) af eiendommen til Helge Halvorsen og Ole Eriksen Stai. Helge Halvorsen solgte igjen sin part til Haagen Grøtting. Per Halvor-

sen var gift med Sigrd Sjølie fra Rendalen (søster til Halsten Tjerne, far til Tjernerugten). Ved delingskontrakt af 1844 opløser Ole Eriksen Stai og Haagen Gjermundsen Grøtting som eiere af gården Lillehammer Stai sit fællesskab, idet „de er komne til erfaring om fællesskabets mange skadelige følger og har derfor i medhold af loven om udskiftningsvæsenet ladet dele og udskifte huse og jordeiendomme paa begge sider af Glommen samt Sætertroen paa Gaala sæter tilligemed skogen dertil dels fra den ældre tid afdelt og ved en senere deling af resten af Stais skog efter kart og kontrakt af 1825 er tilfaldet gården Lillehammer, hvoraf enhver er eier af en halv part, nem-

elfuebrud“, som det heder, havde ellers fiske i Galaa-kjærrerne med sommerbod i Negaards sæter. I 1723 havde Negaard 4 opsidere: Geitvard Pedersen, Seming Gundersen, Jon Olsen og Arne Helgesen, som hver tilsammen eier og bruger 1 hud 3 kalveskind 2 graaskind. Desforuden bruges $1\frac{1}{3}$ kalveskind Aamots prestebøl med bøl tilhørig 6 heste, 56 nød og 64 sauer. Gaarden (eller 4 gaarde i tallet) skal være flytter 3 gange. For det første laa husene ude paa Negaardsenget, siden paa Tomteøien og endelig, hvor den egentlige Negaard nu ligger. I den tid gaardene laa ude paa Tomteøien havde man kaalhave i elvebakken, hvor et jordstykke den dag idag kaldes Kaalsengbakken. Gaar-

Negaard (efter tegning af H. Gran).

lig Ole E. Stai efter skjøde fra Halvor Pedersen i 1837 og Haagen G. Grøtting efter skjøde fra Helge Halvorsen i 1843.* Emil Herstad har saaledes sin eiendom efter Haagen Gjermundsen og Haaken Stai sin efter Ole Eriksen. Emil Herstad er gift med enken efter Hans Ilsaas (bror til P. T. Ilsaas paa Hoistad) Ingeborg Trønnes f. 1844. Hendes eneste barn af første egteskab, Marthe Ilsaas, bor i Kristiania.

Negaard (Nedrigård).

Negaard (antagelig i modsætning til de ovenforliggende Vestgaarde) udtales i almindelighed Negal og siges oprindelig tilhøre Koppangsgaarden, men er i tidens løb delt i flere gaarde. Negaard, der ogsaa omtales i Stiftsbogen 1577, omtales allerede i 1520. Den skrives da Nedgaard og i 1578 Nedgardt. Nu skrives gaarden og grænden Negaard, men familienavnet skrives Neegaard.

I 1665 havde Negaard to brugere Svend og Gunder med 1 hud $4\frac{1}{3}$ skind 2 graaskind skyld med 18 storfæ, 8 heste og kværn. Gaarden, der „ligger mægtig i

dene kaldtes da Storstu (Svestad), Velstu (Landet), Nordstu (Brænna) og Sørstu (Negaard). Landet og Svestad blev derpaa flyttet over paa østsiden af Glommen og Brænna høit op i lien ovenfor kirken. For omkring 100 aar siden havde brugt fremdeles 4 opsidere, der tilsammen eiede $\frac{1}{4}$ af Amedalen og 3 sager til en skyld af $13\frac{11}{12}$ lispund ($24\frac{1}{2}$ daler). Ole Neegaard (f. $\frac{18}{10}$ 1826 † $\frac{9}{7}$ 1907) fik i 1851 gaarden Negaard af sin far Arne Olsen (f. $\frac{12}{12}$ 1802 † 1859 og gift med Marit Olsdatter Trønnes f. $\frac{28}{3}$ 1804 † 1882). I 1886 overdrog Ole Neegaard eiendommen til sønnen Andreas, der havde den til 1895, da han overlod den til sin svoger, Th. M. Ruud, som nu er eier af Negaard. Ole Neegaard var gift med Anne Trønnes f. $\frac{2}{12}$ 1821 † $\frac{28}{2}$ 1895.

Th. M. Ruud er født i Enebak den 25. november 1857. Efter at han havde været paa sorenskriverkontor i Nordre Østerdalen i 6 aar, blev han i 1880 gift med Hanna Olsdatter Neegaard og var siden et par aar gaardbruger i Stange paa Hedemarken. I 1885 flyttede han

til Storelvedalen og byggede Svea, hvor han boede i 10 aar, til 1895, da han købte Negaard. Ved sparebankens oprettelse blev han dens kasserer, og samtidig kom han ind i det kommunale liv og i arbejderbevægelsen. Allerede i 1889 reiste han spørgsmaalet om ekspropriation af ledig dyrkbar jord til arbejderbrug, et af de vigtigste arbejderspørgsmaal, ligesom han ogsaa var den første, der reiste krav paa anlæg af vei paa østre side af Glommen fra Landet til Bakken, hvilken vei blev anlagt ved hjælp af private bidrag og et beløb paa kr. 1000 af herredskassen. I 1891 foreslog han indkøb af gaarden Brænden for kommunens regning eller andre eiendomme, og dette forslag blev enstemmig vedtaget af arbejderforeningerne som valgprogram ved kommunevalget nævnte aar. I 1897 stiftedes paa Ruuds initiativ Storelvedalens gjensidige brandforsikringselskab for løsøre med et garantifond af Storelvedalens kommune paa kr. 50.000. Selskabet, der nu har et opsparet fond paa kr. 9000, har ikke havt noget tab, siden det begyndte sin virksomhed. Med henvisning til, hvad der blev gennemført i Ruuds ordføretid kan det med tryghed siges, at ingen har udrettet saa meget for Storelvedalen som Th. M. Ruud (Negaard). En af hans døtre, Margit Ruud, studerer medicin.

Brænd eller Brænna (antagelig af braatebrænding) blev købt af Ole Simensen fra Sjølie i Rendalen omkring aaret 1740. De mest bekendte af Brændfolkene er legatsifteren Halvor Simensen Brænd og hans bror, krigeren Ola Brænd. Halvor Brænd, født 1797, var et mekanisk og teknisk geni, der syslede med opfindelser og tanker over uløste problemer. Saaledes har han efterladt sig en merkelig regnebog (zipherbog), hvorfra der findes to eksemplarer (paa Landet og Negaard), samt en kalender og en tabel over drægtighedstiden for de forskellige husdyr. Desuden drev han med uhrmageri og handel (han bar selv varer som naaler, hegter og diverse smaasager fra Kristiania). Han var den første, der brugte parafinlampe i Storelvedalen, og lavede ogsaa vin (sæftvin), som han mente dalen kunde tjene penge paa. Hans søn, Simen Halvorsen, døde for ham, og gaarden gik over til en dattersøn (søn af doktor Paus nemlig). Doktor Paus havde ogsaa Brænd en tid. Den nuværende eier, Engebret Brænd fra Sollien, købte gaarden af doktor Paus's dødsbo i 1890-aarene. Engebret Brænd, f. 2/6 1843, valgtes ind i Solliens herredsstyre i 1874 og var ordfører fra 1882 til 1898. Bor nu paa Brænd, som han overtog 14/4 1897.

Landet blev købt (og dyrket) af Ingvald Olsen Rugsvæn fra Undset i Rendalen omkring aaret 1740. Brugernes navne har vekslet mellem Ole og Ingvald (og Anders). I 1799 var dog Erik Ingvaldsen bruger,

i 1810 Ole Ingvaldsen og i 1823 Ingvald Olsen. Anders Simensen Brænd (bror til Halvor og Ola Brænd) blev gift med Goro Olsdatter Landet, og efter ham kom Ingvald Andersen, far til den nuværende eier, Anders Landet, og bror af Simen Landeth paa Stai. Anders og Goro Landet havde børnene Karen (gift med Simen T. Negaard), Ole, Anbjørg, Marthe (gift med C. C. Bruun), Ingvald, Simen og Goro. Alle er nu døde udtagen Simen Landeth. Anders Landet er gift med Gurine Messelt. I 1757 var Ole Landet konstitueret lensmand i Storelvedalen. I den gamle Hoistue paa Landet plejede præsterne at overnatte i den tid, de var bosatte i Aamot, naar de besøgte Storelvedalen.

Svestad kommer vel af at svide, d. v. s. et afbrændt sted, i lighed med Brænd. Gaarden siges være af forholdsvis ny dato, skjønt meget taler for det modsatte. Der fandtes en mængde gamle dokumenter paa Svestad engang, og i et af disse nævnes Ole Svestad som kongelig lændermand. Søn efter far har havt gaarden i umindelige tider, og i sin tid bestemte Ole Gundersen Svestad grænserne mellem Koppang, Trønnes og Vestgaard. Den sidste Gunder Svestad solgte gaarden i 1880-aarene til Torvald Sjølie fra Aamot, hvis enke, Petra Sjølie, solgte eiendommen i 1905 til grosserer Arthur Mathiesen. Det meste af tømmet til den nuværende hovedkirke blev hugget i Svestadskogen, hvor stedet den dag kaldes Kirketømmermoen. Ingeborg fra Svestad blev i landherre Rosenkrants' tid gift paa Sjølie, og da han ogsaa vilde købe (eller underlægge sig) hendes gaard Øvre Sjølie, svarte hun: „Jeg vil selv sidde i høisædet paa Sjølie istedenfor at være landherre nede paa Moss.“ Hun reddede gaarden; men det fortælles, at hun ogsaa kostede en okse paa skriveren for at vinde processen. Vesterhjem paa vestsiden af elven hører under Svestad. Der bor overformynderen, Ole Svestad, sammen med sin mor, den 88-aarige Karen Svestad. Svestad gaard med lidt skog eies nu af John Brænd.

Blandt de gamle merkelige ting, der fandtes paa Svestad, kan nævnes en „maerraskrømme“, et apparat af træpinder og spaaner, der ved at sættes i bevægelse af vinden frembragte en forskrækkelig lyd, som især hestene var bange for.

Svea eller Sveen kaldes en eiendom paa østsiden af Glommen straks nordenfor gaarden Landet. Th. M. Ruud købte den som nævnt og byggede de nuværende huse. Maleren H. Gran har boet der en tid. Længere oppe ved elven paa den samme side ligger Gunhildstuen og Gustu med Gustumoen. Gustu med navn efter mandsnavnet Gauter (Gautes stue) var engang en stor gaard¹. Men den sidste eier af Gustu, der hed Anders, var saa trættekjer, at han plejede at sige: „Jeg skal

¹ En af de gamle forhistoriske østerdalsheroer hed Gaute. Kanske han har boet der. Langt tilbage siges det, at de sverreste heste i Elvedalen fandtes paa Gustu.

trætte, til jeg staar i bare skjorten." Dette lykkedes ham ogsaa, og han fik kun Gustumoen igjen, efter at gaarden var udstykket. En del af Gustu blev i 1896 kjøbt af Th. M. Ruud og udparcelleret til 3 arbejderbrug. Gustumoen eies nu af baneformand Lars Løvlie og Gunhildsstuen af Martin Øien.

Fagervik ved Hovedkirken har i en række aar været eiet af C. C. Bruun, der er født paa Kongsberg 1826, og som i 1855 kom til Storelvedalen med kongelig tilladelse til at drive landhandleri. Ved siden af begyndte han skogspekulation. Oprindelig eiede han Negaardshaugen, som han solgte til prestegaard, og bosatte sig i 70-aarene paa Fagervik. Ifølge en af gravor Bruun forfærdiget

stamtavle nedstammer Bruun fra en bogtrykker F. Bruun, der blev født i Amsterdam 1669. Slægten er vidtforgrenet (saaledes ogsaa i slægt med storthingspræsident Berner, borgmester Berner, Heftyefamilien o. s. v.). C. C. Bruuns hustru, Marthe Andersdatter Landeth, døde i 1888. C. C. Bruun har oprettet to legater (ét for Storelvedalen) til almennyttige formaal inden bygderne. Død 1907.

Prestegaarden, Fram, Bornehjemmet, Herredslokalet og pladsen Fjoseggen foruden Flørenget hører oprindelig Negaards grund til, d. v. s. Prestegaarden og Fagervik er undadelt fra Landet og Fjoseggen fra Svestad. Prestegaarden føder 1 hest og 4—5 køj med skog til gaardens behov. I 1769 var Flørenget et separat brug. Ole Johnsen, Ole Simensen, Ole Arnesen og Gunder Olsen Negaard lod nemlig nævnte aar ved prokurator Knud Olsen irettelægge en skreven stævning af 25. juli sidstleden hvorved de til „thinget har indkaldt generalforstanderen at anhøre vidner om, hvorledes Fløreengen er en separeret skyld fra deres gaard, hvoraf ei er svaret andet end jorddrottelig rettighed til Beneficarius sognets prest samt at der er ingen skov.“

Flørenget siges at have sit navn efter Florbækken ligesom Bjørkningsfetteigen efter bækken Bjørknings, der — som professor Rygh gjør opmærksom paa — efter al rimelighed er et bækkenavn af hankjønnsform (ikke Bjørkinga altsaa).

Famp er ogsaa et mærkeligt stedsnavn og forekommer i navnene Fampen (søeteren), Fampthøderne (fjeld) og Fampkjønna, uden at vi ved, hvad ordet egentlig betyder eller skriver sig fra.

Bogtroen, hvis navn kommer af bugr (boining) og troj (indhegning), stikker ud i Glaama straks søndenfor hovedkirken. Nu er omtrent hele nesset opdyrket. Bare lidt løvskog staar igjen. Men engang stod skogen tyk næsten over hele „Botroa.“ De gamle fortæller, at i deres ungdom ledte de efter en bortkommen, bjeldelos hest i 8 dage paa „Botron“ uden at finde den.

Paa „Botron“ var det ogsaa, at han Anders Landet (bedstefar til den nuværende formodentlig skjod sin første and. Han var ikke stor karen den gang — han gik i kjole.

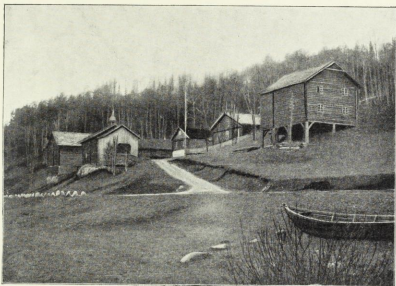
Vestgaard (Vestrigarør).

Navnet forudsætter en østre gaard (paa østsiden af Glommen). Vestgaard er ellers af bygdens ældste gaarde med Berger, antagelig efter mandnavnet Birger eller Býrger, der var meget i brug i middelalderen.

I 1665 havde Vestgaard brugerne Haagen, Halfvuer, Gjermund og Efulen med samlet skyld af 3½ hud 3 graaskind. Gaardene havde da „136 store fæ, 11 heste og 2 kværne samt saugtømmerskoug oc gilderschaug, fiskeri oc sommerbod oc smaa engslaatter langs Glommen som de fleste aaringer med samlet besætning paa 5 heste, 28 nod og 32 sauer. Halvor Taraldsen (med Erik Sevaltsen) brugte hver 1/3 skind Aamots prestebøl fælgelig med bøl, og kaptein Hals i Aamot eier ogsaa 1½ graaskind i gaarden. Besætningen er ellers af samme størrelse som paa de førnævnte gaarde. Hertil kom ogsaa et par brug i Vestgaard tilhørende Jon Olsen og Arne Helgesen (Trønnes).

I 1723 har Vestgaard opsidderne Gjermund Pedersen (med 4 heste og 28 store nod og 36 sauer), Anders Nilsen, Ole Embretsen og Halvor Gjermundsen og Halvor Taraldsen. Ole Embretsen og Halvor Gjermundsen brugte hver 6 skind Aamots prestebøl tilhørig med bøl og desforuden 3 skind selveiende med bøl med samlet besætning paa 5 heste, 28 nod og 32 sauer. Halvor Taraldsen (med Erik Sevaltsen) brugte hver 1/3 skind Aamots prestebøl fælgelig med bøl, og kaptein Hals i Aamot eier ogsaa 1½ graaskind i gaarden. Besætningen er ellers af samme størrelse som paa de førnævnte gaarde. Hertil kom ogsaa et par brug i Vestgaard tilhørende Jon Olsen og Arne Helgesen (Trønnes).

„Aar 1769 mandagen den 4. december holdtes det almindelige heste sages ting paa gaarden Messelt udi Store-Elvedalen, hvor da Peder Halvorsen, Berger Halvorsen, Tarald Halvorsen, Peder Gjermundsen, Halvor Andersen og Erik Sevaltsen fra gaarden Westgaard ved prokurator Knud Olsen lod irettelægge stævning, hvor-

Nordstu Vestgaard.

ved til dette ting var varslet forster Kyhn, og presten hr. Christen Kiær, at anføre vidner om, hvorledes de af den brugende beneficerede jorde Præstengen og Ottersøen ere separerede fra deres paaboende gaarde jorder og fra gammel tid har været brugt som engebold under deres gaard uden at svare andet deraf end jorddrottelig rettighed til presten.*

Det var almindelig at holde ting paa Vestgaard, før thingstedet blev henlagt til Evenstad. Der holdtes ihvertfald ting der i 1718 og session i 1765. I 1520 skreves det Westergaard, 1578 Westergardt og i 1604 Westgaard. For vel 100 aar tilbage havde gaarden (gaardene) en skyld af 1 skippund 18 lispund (34 daler), hvoraf $1\frac{1}{4}$ lispund var beneficeret

prestegods, 9 opsiddere og tvende sagbrug med skog (omkring 40 tusen maal) i Atnedalen. En reisende skriver paa den tid følgende om Vestgaard: „Paa stationen Westgaard, hvor vi overnattede, befandt værtinden sig med sin mand i den mange mil langt bortliggende sæter. En slig sætertur finder i almindelighed sted hver uge, idet der maa skaffes melk til husholdningen. For den reisende, der ønsker at styrke sig med en drik melk, medfører dog denne tungvindte ordning, at der overalt kun er sur melk at bekomme.“

Tyskeren August Moritz skriver i „Tagebuch der Reisen in Norwegen“ 1851 følgende om Storelvedalen: „Klokken 6 om aftenen nærmede vi os over Moraskogen atter Glommen ved overfarten til Vestgaard. Denne dal (Østerdalen), der endnu kan dyrkes meget, og som kunde føde det tilfaldige antal beboere, frembyder et rigt jagtfelt med fugle af alle slags, hare, ræv, rensdyr, elg, bjørn og ulv i mængdevis. Specielt er der meget elg, og man forsikrer os, at den gaar helt frem til husene. Her (paa Vestgaard) beværtede man os med elgkjød, bjørnekjød og pølse af bjørnekjød, af hvilket elgen smagte bedst, da det andet var daarlig til lavet. Her købte jeg ogsaa en elgkrone (gevirr) for 1 speciedaler og for et par mindre forlangte man 2 mark (18 silbergroschen). Siden reiste vi videre gennem den af fugle vrimlende dal over Mykleby og Ophus og ankom kl. 12 om natten til Sorknes.“

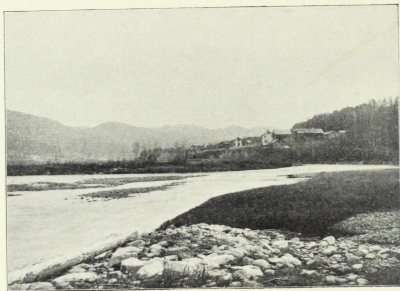
Ved veien til Vestgaard-gammelsæteren skal der i Skjærbækaldalen være en sten med aarstallet 1180? I 1581 nævnes Haagen Vestgaard (sammen med Halvor Ophuus og Bersvend Møkleby) i en tolvmandsdom angaaende en skogopgangsforretning med rendeløerne. Ved isgangen i 1683 fik alle Vestgaardseierne sin jord odelagt, og folk reddede sig kun ved at flygte ud gennem vinduerne, og i 1711 gik en herjende ildebrand over Vestgaard. At Vestgaard er gammelt bebygget er der mange tegn paa som skabe, kopper og stuer med aarstal fra 16—1700 tallet. Paa Nordstu Vestgaard har mange berømte mænd overnattet paa sine reiser gennem dalen — saaledes kong Carl Johan og i den nyere tid

Bjornstjerne Bjørnson. Et massivt sølvkrus findes endnu paa gaarden med kongens bilde og med følgende inskription:

Gifvet af Carl Johan
Sverrig og Norges
Kronprinds
til

Bonden Anders
Halvorsen Westgaard
den 25. september 1815.

Den gamle kirke stod paa Nordstu Vestgaards grund. En lampet (lysekrone) af messing fra den gamle kirke med aarstallet 1764 og bogstaverne A.N.S. (Anders

Søndre Vestgaard.

Nilsen) findes opbevaret paa gaarden. Ovn paa Vestgaard er den ældste ovn i bygden (fra Hakedals verk med kongebillede og krone i relief paa forsiden). Paa væggen over døren i gaardens ældste stue staar Anno 1745, og den gamle kasse af en klokke staar igjen antagelig fra samme tid. Det skulde være den første klokke i dalen, og folk kom om søndagene lange veie for at høre den sla. Gaardens bruger i 1815 hed altsaa Anders Halvorsen. Siden har det været Halvor Andersen, Botolf og Haakon (og Botolf). Botolf Vestgaard var medlem af herredsstyret fra 1861—1889 (gift med Anne N. Koppang), og Haakon Vestgaard var medlem af herredsstyret fra 1891—1903. Historikeren O. A. Øverlands farmor er fra Vestgaard. Majorbækken danner grænseskillet mellem Negaards og Vestgaards grund.

Sørstu Vestgaard, hvor der ogsaa har været herberge, har i lange tider været i familien. Eiernes navn har vekslet med Peder Gjermundsen og Gjermund Peder- sen (alle meget benyttet i kommunens tjeneste).

De to gaarde Lijordseggen (eller Livloseggen) og Kirkemo hørte oprindelig med til Vestgaard. Lijordsseggen eies nu af Halvor Lijordseggen (Negard). Halvor Negard overtog Lijordseggen for 4 aar siden efter faren Ole Arnesen Negard, der for 16 aar tilbage købte eiendommen af sin bror og Simen Landeth m. fl. Før ham eiedes gården af Halvor Haagensen, der i sin tid overtog den efter sin far Haagen Halvorsen. Den væsentligste del af skogen tilhører Simen Landeth.

Kirkemo eies nu af Andreas Olsen Neegaard, der for 4 aar siden købte den af Simen Landeth, der fremdeles eier skogen. Før eiedes gården af Olaf Engbretsen, der havde arvet gården efter sin far.

Til Vestgaard hører ogsaa Nordre og Søndre Storstu. I 1896 købte Th. Ruud, Halvor H. Storstu (Berger) og Haakon Vestgaard Søndre Storstu efter Ole Eriksen, der i sin tid havde kjøbt gården af faren, Erik Storstu. De solgte straks (1897) jordveien med sæter og nogle skogteige til lærer Th. Myrvang. I 1882 blev Myrvang gift med Ida Bergeth Vestgaard. I sit ægteskab har de havt flere børn, hvoraf Aslauger lærerinde. Siden

1894 har Myrvang været storthingsmand (sidste valg for Loiten kreds). Karenus Eriksen Vestgaard er født paa Storstu $\frac{1}{6}$ 1850. Han har været medlem af herredsstyret og skolestyrets formand siden 1895.

Nordre Storstu tilhører Simen Landeth, der omkring 1870 købte eiendommen sammen med S. Wiese, Ingvald Landet og dr. Paus. Den tidligere eier var Haagen Halvorsen Storstu.

Berg eller Berger, den gaard, kongebrevet som før nævnt af 1318 er udstedt paa, blev i 1886 af ejeren, Peder Berger, solgt til Halvor Storstu, der i 1906 igjen solgte eiendommen til Iver Elseth fra Solør. Nævnte Peder var søn til Thrue Berger (f. $\frac{18}{10}$ 1828 † $\frac{10}{2}$ 1888), der som odelsarving var gift med Andreas Berger fra Ringsaker (f. $\frac{29}{4}$ 1822 † $\frac{3}{6}$ 1875). Thruens mor, Berte Taraldsdatter, var fra Kirkemo og var gift to gange: 1) med Peder Arnesen og 2) med Tarald Olsen. Før Peder Arnesen havde hans far, Arne Pedersen, gården. I 1799 udstedte Halvor Halvorsen Møller ved

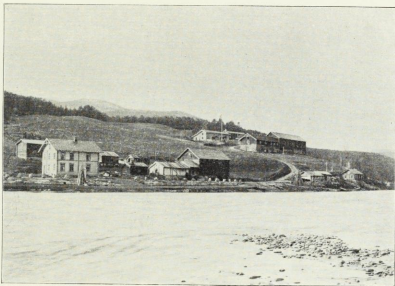
Kongsberg sølvverk som odelsarving til gården Berger skjøde til Arne Helgesen og hans arvinger for en løsningssum af 3 640 rigsdaler. Gården havde da 9 kalvskind skyld (deraf 6 beneficeret Aamot prestegaard). Den sidste eier Halvor H. Storstu har været ordfører i fattigkommissionen 1889—96 foruden medlem af herredsstyret og direktør i sparebanken m. m.

Det fortælles, at en mand paa Berger fik sin kone fra Sverige. Hun var saa liden, at hun maatte stige op paa en stol for at se ud, da vinduerne var saa hoit oppe paa væggen. De flyttede imidlertid, og da havde de et skrin med sølvpenge, der var saa tungt, at der maatte to mand til for at løfte det.

Norengaardene hører ogsaa med til Vestgaard. Noren (med omlyd som Nören i Tolgen) er et almindeligt stedsnavn i Norge og betegner egentlig et sund eller indelukket sted med gaarde eller pladse. Professor Rygh mener imidlertid, at navnet Noren i Storelvedalen kan komme af nord (Nordgården i forhold til den søndenforliggende Vestgaard). H. Noren (født $\frac{30}{6}$ 1844 og gift med Marit Tryli, født $\frac{22}{11}$ 1849) blev valgt som medlem af herredsstyret i 1881 — var medlem af herredsstyret 20 aar i træk og heraf 12 aar i formandskabet og tildels som viceordfører. Har været benyttet meget i kommunens tjeneste i ligningskommissionen og fattigstyret og aastedsforligelseskommissær i en række aar. Hypothekaktmand i 20 aar og medlem af bestyrelsen af Søndre Østerdalens landbrugsforening siden 1896; forøvrigt benyttet meget i komiteer og takster. Imellem Noren og Trønnes ligger Træmoen, en parcel af Træet Trønnes, som tilhører Simen Mikkelsen Trønnes.

Trønnes (Trøn's).

Trønnes har antagelig sit navn efter Tron (altsaa Trons eller Trons nes), skjønt enkelte mener, at det kommer af elven Trya, ved hvis udløb i Glommen gårdene ligger. Det skreves ogsaa Trynes og Tryjunes i 1520, men Throniz i 1600 og i 1723 Trønnes som nu. I Rendalen findes et fjeld med navnet Trønneskampen. Ved matrikuleringen 1665 havde Trønnes tre brugere (Ole, Oluf og Tarald) med samlet skyld 2 huder, 3 skind, 4 graaskind og besætning 90 storfæ og 12 heste

Storstu og Berger med sundstedet, hvor Kongeveien fører over Glommen (Koppangssundet).

med 20 tønder i udsæd samt dyr gilder, fiskeri og sommerbøder. I 1723 havde Trønnes 5 opsiddere 1) Halvor Botolfsen (Nystu) eier og bruger $9\frac{1}{3}$ kalvskind og $1\frac{1}{3}$ graaskind med bøxel og $\frac{2}{3}$, kongl. M. tilhørende, uden bøxel med besætning 3 heste, 20 nød og 20 sauer. 2) Halvor Olsen, 3) Ole Taraldsen, 4) Jon Helgesen og 5) Tollef Jønsen, hvoraf hver enkelt eier og bruger $4\frac{2}{3}$ kalvskind $\frac{2}{3}$ graaskind med $\frac{1}{6}$, kongl. M. tilhørende, med besætning 8 heste, 48 sauer og 60 nød til en samlet skyld af 1 hud $6\frac{2}{3}$ kalvskind, $2\frac{2}{3}$ graaskind og $\frac{2}{3}$ skullpenge (eller 1 hud $6\frac{4}{15}$ skind). I den tid (1720—30) var Trønnes thingsted, og Jon Helgesen († 1741) var bygdensmand, der „strenge- lig blev paalagt at faa almuen til at betale skatten og tiendeosten med god fuldvægt“.

I 1727 udstedes der følgende kongeskjode paa Trønnes (publicret paa Møkleby anordnede thingstue den 29. november 1727):

„Vi Friderick dend Fierde af Guds naade konge te Danmark og Norge, de Venders og gothers, hertug udj Slesvig, Holstein, Stormarn og Dijtmersken, greve udj Oldenburg og Delmenhorst gjøre alle vitterligt at som vi efter vores foregaaende, 7 allernaadigste Resolutioner, saasom af 25 Avgustj og 21 November 1722, 30 October, 24 November og 4de December 1725, samt 2den og 20de februarj 1726, saa og efter de af vores geheime Raad og Stadtholder udj Norge Os Elskelig, højædle og Velbaarne Hr. Ditlev Wibe til Freyenfelt og Rosenthal, Ridder, den 28 Junij 1726 udstædte Placater og Auctions Conditioner, og den derpaa d. 20 Avgustj nsestefter paa gaarden Bjørnebye i Hoffs Prestegjeld holde Auction, saavel over vores beholdne som til Cavallerie Regimenterne og Officererne ved Infanteriet assignerede jorde gods udj Soloer, Øster og Oudahlens Fogderie og Aggershuus Stift udj vort Rige Norge beliggende, hvilcken Auctions forretning den 12te September nestafvigte Aar af Os special allernaadigst er bleven approberet, og hvorefter vi ved dette vort aabne brev til Halvor Bottelsen, Halvor Olsen, Ole Taraldsen, Jon Helgesen og Tollef Jønsen, samt deres arvinger, imod Toe Rixdaler courant som de den 30te December nestefter til vores Casserer udj Norge Jens Kollø, efter hans derfor udgivne og i vores Rentecammer indleverede Qvitterings formelding contentt haver erlagt og betalt, hermed Selger Skiøder og afhender fra os og Vores Kongl. Arve Successorer udj Regjeringen, een

vores ejende andehl udj gaarden Trønnes og udj Aamodts Prestegjeld, Soloer, Øster og Oudahlens Fogderie beliggende, hvilcken til Os efter Matrikulen og vores Conference Raad og Stifbefalingsmand Os Elskelig højædle og Velbyrdig Welhelm de Tonsberg til Ulveland gaard Ridder, hans til Rentecammeret d. 17 Januarj 1727 indsendte Attest, skylder $1\frac{1}{3}$ skilling penge uden bøxel, hvilcken vores ejende Landskyld Een og Een tredie Dehl skilling penge uden bøxel herefter stedse skal følge bemelte Halvor Bottelsen, Halvor Olsen, Ole Taraldsen, Joen Helgesen og Tollef Jønsen, som højstbydende og deres Arvinger, eller hvem samme gaardepart efter Vores allernaadigste Lov og Forordninger med rette besidder til ævindeligh Oedel Arv og ejendomb, uden nogen Reluitionen eller igienløsnings Rett

Nystu Trønnes (Alderdomshjemmet).

i alle optenkelige maader. Saa at Kiøberne eller hvem denne gaardepart efter lovligh Adkomst eyendes vorde, skal nyde og beholde ald den herlighed og Rettighed, som dermed tilforne haver fuldt og gaarden veret tilhørende, det vere sig Landskyld, Odels Rett, Ager og Eng, Qværn og Qværnevand, Skov og Mark, Fiskevand og Fægang, Sæter og Sæterboeliger, Veide og Veidestæder, tilfields og udi fiære, Øde og Aabygde, Vaat og tørt, inden og udengaartz intet undtagen i nogen maader, mens det alt sammen som foreskrevet staar at følge med og under de $1\frac{1}{3}$ Skilling udj gaarden Trønnes; thi vill vj allernaadigst hermed fri frelse kiende og fuldkommeligen tilstaa meerbemelte itizge Kiøbere Halvor Bottelsen, Halvor Olsen, Ole Taraldsen, Joen Helgesen og Tollef Jønsen, samt deris Arvinger foreskrevne Gaardepart med tilliggende Odels Rett og Herlighed, for hver Mandts tiltale, som derpaa med Rette kunde have noget at sige, Dog Os og vore Kongl. Arve Successorer, alle Kongl. Regalier og Høyheder, samt Contributioner fra nestafvigte aar og fremdeles, ordinaire og extra ordinaire, som enten allerede ere eller herefter vorder paabudne, ligesom af andet Odelsgodz, hvilcket af eyermændene eller Leytlændinge beboes, aldeles Reserveret og forbeholden. Viidere er Vores allernaadigste Villie og befaling efter vores foregaaende allernaadigste Resolutioners indhold, samt de paa Auctions stædet stipulerede Conditioner, at om en eller anden bonde maatte vere, som havde Odelsrettighed paa denne gaard efter Loven den hannem da uforkrenket bliver Reserveret og i alle maader forbeholden, saasom vi eij samme med anden eller bedre Rett vil have forstanden end den Odel Os tilforne haver fuldt med Gaarden. Skulde der og ved denne Gaard

Trønnes opdagde Sølv eller Guld Ertz, da forbeholde vi Os Reluitionen dertil men ellers ikke forbyndendes for det øvrige alle og enhver herimod eftersom foreskrevet staar at hindre eller i nogen maade forfang at giøre, under Vor Hyldest og Naade Givet paa Vort Slott Fredensborg d. 10 Maj Anno 1727. Under vor Kongl. Haand og Signet.

Friderich R. (L. S.).

C. Guldenchrone. Bartholin. P. Rasmussen. / C. Flor.

Ved gaardemandtallet i 1739 hed brugerne af Trønnes Halvor Bottelsen (Botolfsen), Peder Nielsen, Tarald Olsen, Jon Helgesen og Ole Tollefsen (med 3 hussauge og 5 qværne sammen). I 1756 holdtes der et stort skifte paa Trønnes (Nystu) efter „enkemanden Bottolf Halvorsen og afdøde hustru, Anne Jonsdatter, mellem deres børn Halvor, Jon, Margrete og Siri.“

Hos Kraft staar Trønnes anført med en skyld af 1 skippund 14 lispund eller 31 daler med 5 opsiddere, som til sammen eiede 4 sage og 1/4 part i Atnadalen eller omkring 40 tusen maal. Der er fremdeles 5 gaarde paa Trønnes (og 30 brugsnr. med gaardsnavnet Trønnes): Gammelstu, Nystu, Sørstu og Nordstu Trønnes og Træet (Træet Trønnes, der daglig udtales Trea). Gammelstu Trønnes eies nu af Simen Landeth, og Nystu Trønnes blev i 1897 købt af kommunen for 70—75000 kroner og indrettet til et Alderdomshjem, mens jordveien blev udparcelleret i cirka 24 smaabrug til arbejdere. Stuen paa Nystu Trønnes er den bedst bevarede af de gamle Østerdalsstuer med smukke skabe og med malerier i felter paa væggen med aarstallet 1797. Blomsterurnen over døren er ogsaa særdeles smuk. I Eldhuset staar aarstallet 1776 (med et bibelværk).

Den sidste eier af Nystu Trønnes, Halvor Botolfsen, f. 1843 † 1897, var gift med Karen Semmingsdatter Hanestad, f. 1852. Hun bor nu i Kristiania med datteren, Magda Bergljot, f. 1889.

Halvor Botolfsen Trønnes, f. 6/3 1794 † 1/12 1875, var gift med Kari Halvorsdatter fra Atneesen, f. 20/12 1798 † 18/10 1888. I sit egteskab havde de 13 børn.

- 1) Botolf Trønnes (Strand) 2/11 1817 † 3/12 1886.
- 2) Halvor Trønnes (Hoistad) 27/6 1819 † 17/2 1906.
- 3) Nils Trønnes (Videnskabsmanden.)
- 4) Ingeborg Trønnes 1823 † 1823.
- 5) Ole Trønnes 1824 † 1824.
- 6) Marinus Trønnes 1827 † 1881.
- 7) Peder Trønnes (Sagforeren).
- 8) Ingeborg Trønnes (som Vinje skrev om) 1831 † 1850.
- 9) Jakob Trønnes 1833 † 1888.
- 10) Karenus Trønnes (død som barn) 1836.
- 11) Karenus Trønnes f. 24/4 1837.
- 12) Olaf Trønnes 1839 † 1901.
- 13) Hanna Trønnes (gift paa Sundet) 1842 —

Halvor B. Trønnes, den første ordfører i Storelvedalen, var sin tids betydeligste mand i bygden, og gik i spidsen som jordbruger (indførte saaledes pløge med

dobbel drag og labharv) og ivrede for oplysning og fremskridt paa alle omraader. Storelvedalens kommune overrakte ham ogsaa derfor en smuk erkjendtgæds-gave (Beckers store verdenshistorie) ved hans og hustruens guldbryllup 8. oktober 1866. Samme dag erholdt han ogsaa medalje for borgerdaad, som amtmand Kyhn personlig overrakte jubilanten. I 1872 var han tilstede ved tusenaarsfesten og afsloringen af Harald Haarfagres støtte ved Hagesund som repræsentant for Hedemarkens amt. Men den mest berømte af den gamle Trønnesslægt er dog Niels Halvorsen Trønnes, søn af Halvor Botolfsen og Kari Halvorsdatter Trønnes, som blev født paa garden Trønnes (Nystu) i Storelvedalen i juli 1821 og blev student med laud 1840. Han begyndte at studere lovkyndighed, men hendroges stadig mere til studiet af de germanske oldsprog og blev 1851 ansat som assistent i Rigsarkivet. Blandt de af hans sprogarbejder, som var længere fremskredne, var ogsaa en bearbejdelse af „Sagn og eventyr fra Valders“, og for at lægge den sidste haand paa dette skrift, foretog han sommeren 1851 en fodtur til Valders, hvorunder han døde hos Waagaard paa garden Hougsrud i Hedalen 22. juni nævnte aar (og blev begravet paa Hedalens kirkegaard). I en nekrolog over ham i Christiania-posten for 1851 nr. 1007 heder det tilslut: „Han var en fordomsfri yngling, kjendt af faa. Men de, som kom i berørelse med ham, lærte snart at agte ham som en haabefuld videnskabsmand og at elske hans pletfrie sind og hans rene følelse for fædreland og ret.“ P. Andresen, lærer i Kristiania, skrev sammesteds et mindedigt om ham, og i Morgenbladet 1851 nr. 229 skrev pastor H. Brun, † 1899, ogsaa et digt til hans ære, af hvilket digt hidseendes nogle vers, da de har mer end almindelig betydning.

Skab i stuen paa Nystu Trønnes.

Langt fra by i Østerdalen
under volers vide hvelv,
mellem dunkle graneskove
paa en brink ved Glommens elv,
der i bondens gaard med ære
fødtes han, hvis navn vi bære
skal i folkekjærlig hu.
Fuglen i de dybe skove,
susende i vemod mild,
sang for vuggen hans deroppe —
her han gik med ungdoms lid:
bly og vaer og dyb og stille
brændende for, hvad han vilde
trodsed bold han veir og vind.

Folketungers runestave
speided han fra hver en egn,
hvor vort nordens stammeslægt
satte vidt sig mindetegn;
midt i travle granskerifden
blev afskaaret leveliden
af den skjulte visdomshaand.

Østerdalens grønne brinke
mellem fjeld og skov og elv,
hjemmet der han gjæste vilde,
did han kommer mer ei selv.
Fredens sol, som sidst ham kyste
og til andet hjem ham lyste,
straaler blidt i dalen her.

Trønnes offentliggjorde i Norsk Tidsskrift for videnskab og literatur 1847 en afhandling af et større arbejde

om udlidelse af nogle norske steds- og folkenavne i sydøsterdølske, solørskke og ødølske dialekter. I nævnte tidsskrift 1850 skrev han ogsaa en Norsk bibliografi, ligesom han ydede sproglig bistand ved udgivelsen af A. E. Vangs: Gamla reglo og rispo ifraa Valdels. Han var forresten en flink latiner og havde store historiske kundskaber.

Ved sin død efterlod han sig et større filologisk arbejde; men manuskriptet er desværre kommet bort. Paa hans grav paa Hedalens kirkegaard har venner reist ham en granitstøtte med følgende inskription:

Nils Trønnes født i Storelvedalen død i Hedalen 1852 paa en videnskabelig vandring. Hans dybe og utrættelige granskeriaand havde vakt haab om en for fædrelandet betydningsfuld virksomhed. Hans tidlige bortgang efterlod hos slægt og venner et smerteligt savn og et dyrebart minde.

Foruden Nils Trønnes og Saggføren har ellers følgende med Trønnesnavnet en høiere (akademisk) uddannelse: Herman Trønnes f. 1805 (doktor i Kristiania). Ingeborg Oline Trønnes f. 1872 (gift med Larsen i Skien). Karen Mathilde Trønnes f. 1871 (gift med redaktør Velde i Fredrikstad). Halvor Karenus Trønnes f. 1874 (udvandret til Amerika). Nils L. Trønnes f. 1876 (doktor i Amerika). Tollef Trønnes fra Tryli f. 1875 (som stud. med.). Berger Trønnes f. 1886 (søn af Andreas Botofsen Trønnes og hustru Beate Messelt, der i 1883 købte gaarden Svennerud paa Helgoen). Hans Trønnes f. 1875 er ingeniør.

Sørstu Trønnes er gammelt bygget. Paa gaarden findes en stue med aarstallet 1618 (den ældste stue i Storelvedalen) og en primstav fra 1609. Omkring 1820-aarene blev gaarden solgt af eieren Ole Taraldsen til Peder Gudbrandsen fra Ringebu i Gudbrandsdalen. Hans søn Gudbrand Pedersen overtog eiendommen efter ham 14. oktbr. 1846. Han var født 29. juli 1821 og blev 8. oktbr. 1861 gift med Sigrild Taraldsdatter

Trønnes, (Gammelstu), f. 15. januar 1841 † februar 1878. Gudbrand Trønnes, † 20. april 1897, var bruger til 1. juli 1889, da han overdrog gaarden til sønnen Peder G. Trønnes, som nu er bruger. Denne er medlem af herredsstyret og overformynder samt formand i skograadet m. m.

Træet eller Trea (antagelig den tredje gaard paa Trønnes) eies nu af Andr. H. Kiær & co. Paa gaarden findes et interessant skab med aarstallet 1788 og en klokke fra 1747. Gaardens forrige eier, organist Tollef Noren, fik gaarden med sin hustru Andrea Trønnes, enke efter Tollef Trønnes, som i sin Tid var ordfører.

Gammelstu Trønnes er nu ubeboet. Det interessanteste paa den gamle gaard er Barfrøstuerne. Oprindeligt var der tre, hvoraf den ene som før nævnt er

paa Bygdø, medens to staar igjen paa gaarden. Omkring 1830 overdrog den daværende eier Halvor Tollefsen, f. 1769, der havde arvet efter faren, eiendommen til Tarald Pedersen, som i 1860-aarene igjen overdrog den til sin ældste søn Halvor Taraldsen. Som eier af Fonaas i Rendalen skjenkede han i sin tid den bekjendte Fonaasspænde til universitetet. Omkring 1880 blev gaarden solgt til et selskab, og ikke længe efter blev Simen Landeth eier af Gammelstu Trønnes.

Tarald og Margrete Trønnes havde børnene Halvor †, Gjermund (Atnedalen), Per †, Gedevard (Kristiania), Sigrild †, Tarald †, Ingeborg (Stat), Tollef og Hanna (Kristiania) og Martinus †.

Nils H. Trønnes (efter tegning af løjtnant Bloch).

Gaarden Nordre Trønnes (Nordstuumoen) laa oprindeligt i nærheden af de andre Trønnesgaarde; men i 1792 blev den flyttet did, hvor den nu er, af Ole Jonsen, den nuværende eierindes bedstefar, der var gift med Sigrild Olsdatter Brænd, en søster af faren til den bekjendte Ola Brænd, som udmærkede sig i krigen i 1814. Denne Ole Jonsen skulde efter datidens forhold være en særdeles dygtig mand, hvem mange tog paa raad. Han døde i 50-aarene og hans hustru omkring 1860. Efter ham fik sønnen Jon Olsen gaarden. Han blev født 10. december 1801 † 8. december 1882 og var gift med Ingeborg Gjermundsdatter Westgaard, f. 22. oktober 1809 † 22. juli 1870. De havde kun ét barn, datteren Sigrild, der fødtes 18. december 1850 og blev gift 9. september 1871 med grosserer Tarald Trønnes (Gammelstuen). Han blev født 23. januar 1843 og døde allerede i 1891, efterat han i 1880 havde sat gaarden i dens nuværende stand med den vakre hovedbygning (efter tegning af arkitekt Thomassen), med haven og dammen. Fru Sigrild Trønnes, der havde arvet gaarden efter sin far, arvede ogsaa efter sin mand, da de ingen børn har. Det eneste, som er

igjen af den gamle gaard, er Barfrøstuen. Skogen blev særlig fredet og opelsket af den gamle Jon Nordstumo, der mindes som en bramfri stille mand, som kun befattede sig med sit gaardsbrug. Da Nordstumo alle dage har været, hvad man kalder en normalgaard, tør vi gaa ud fra, at eierne af denne gaard ikke har higet efter at tillægge sig mere og heller ikke har villet skille sig af med noget, men stellet trofast med sit gjennem tiderne. Sæteren eller fjeldstuen Tryvang er et meget smukt sommeropholdssted, og udsigten fra Ulvberget oppe i lien nordfor gaarden er særdeles vakker.

Fru Sigrid Trønnes har foruden de to legater til sygepleien og kirkesangen bekostet plantning paa kirkegaarden og i aarenes løb øvet en udstrakt godgjørenhed og tillige været virksom i missionens tjeneste. For en del aar siden gjorde Fruen en større udenlandsreise.

Fra et gammelt papir paa Nordstumo skal vi tilsidst meddele 10 navne, der med sikkerhed antages at gjælde børnene til Ole Trønnes, bedstefar til den sidste Ole Johnsen:

- 1) Dordi OlsDaatter Trønnes Fød til Werden Anno 1745 den 22de September. —
- 2) Knud Olssen Trønnes Fød til Werden Anno 1748 den 18de Marti. —
- 3) Joen Olssen Trønnes Fød til Werden Anno 1751 den 21de November. —
- 4) Olle Olssen Trønnes Fød til Werden Anno 1755 den 7de Juli. —
- 5) Hans Olssen Trønnes Fød til Werden Anno 1758 den 31te Januari. —
- 6) Ingebor OlsDaatter Trønnes Fød til Werden Anno 1761 den 31te Mai. —
- 7) Tolew Olssen Trønnes Fød til Werden Anno 1763 den 17de September. —
- 8) Anbjor OlsDaatter Trønnes Fød til Werden Anno 1766 den 4de Januari. —
- 9) Maret OlsDaatter Trønnes Fød til Werden Anno 1768 den 17de Juli. —
- 10) Knud Olssen Trønnes Fød til Werden Anno 1771 den 30te Julius. —

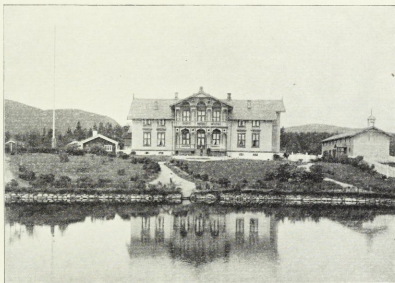
Af et papir, som blev fremlagt ved skiftet paa Stai 1756, viser det sig, at Ole Halvorsen Trønnes og Ole Knudsen Trønnes samt Bottel Halvorsen Trønnes sammen med Ole Ljøset og Halvor Jakobsen Stai havde prioritet i gaarden Kiødstad i Løiten for 480 daler kontant, som de havde laant Peder Jensen Kiødstad i

1749. Kiødstad gaard skyldte da 1 skippund og 5 lispund tunge med boxel. Gjælden med 5 pct. renter blev terminvis betalt i aarene 1751—1757 til Ole Trønnes, der har kvitteret for modtagelsen. Bottel Halvorsen Trønnes sees endvidere i 1752 at have laant 500 rigsdaler til Knud Hansen Vaalødegaard i Stange, der derfor satte sin eiendes odelsgaard i pant til Bottel Halvorsen, indtil pengene var ham tilbagebetale.

Koppang (Kaupangr).

Navnet Kaupangr med genitiv Kaupangrs eller Kaupangs blev i gamle dage brugt paa steder, hvor man drev handel enten bestandig eller til visse tider. Navnet forekommer flere

steds i vort land i lighed med Kjøbing i Danmark. Naar Koppang i Storelvedalen blev et slikt handelssted er der ingen betretning om, ligesaa lidt som naar det ophørte. Hamarkaupangr blomstrede omkring aaret 1150, og usandsynligt er det ikke, at der ogsaa da om ikke før blev et Kaupangr, d. v. s. en handelsplads, i Eystridalir. Omkring 1250 eksisterede ialfald Koppang som et bekendt markedsstevne,

Nordstumo (Trønnes).

og at det først ophørte ved den sorte død er der ogsaa al rimelighed for. I 1520 blev det skrevet Koppang, i 1578 Koppangh og i 1604 Coppangh.

I 1665 staar følgende nævnt som brugere paa Koppang: Oluf, Knud, Andreas, Tarald, Anders, Tolf, Simon, Ole oc Olle med 3 huder samlet skyld. Til gaardene hørte „gilderskog oc setter med engslaat langs Glommen med føde til 18 heste, 159 store fæ, 30 tønder i udsæd og 3 kværne“ m. m. I 1660 og i 1704 klager bønderne paa Koppang over flom paa grund af opdæmning i Fæmundsjøen. I 1723 havde Koppang ogsaa 9 brugere med opsiderne Tollef Olsen, Hans Olsen, Ole Pedersen, Simen Knudsen, Tollef Simensen, Ole Taraldsen, Halsten Andersen og Anders Engebretsen med over 100 nød og 14 heste foruden smaaføet. 2 skind i Koppang var Aamot prestebøl tilhørig med boxel. Ved gaardmandtal af 1739 havde Koppang ligeledes 9 brugere med „to hussauge og 9 flomqverne“. Hos Kraft anføres det, at Koppang

en gang var ét stort gods med 300 mennesker og 50 dalser skyld med 10 brugere og to sagverk. Det siges ogsaa at Negaard og Vestgaard skal være undagede fra Koppang; men begge disse meddelelser faar staa ved sit eget værd. Sikkert er det imidlertid, at alle Koppangaardene fra først af laa ude paa Koppangsoien, hvor der — som kartet fra 1865 udviser — var saa mange smaa parceller, at man ofte tog feil af hinandens slaatter. Joransholmen, Torstensholmen og Langholmen er navne fra hine tider. Trætoien nordenfor Koppang har sit navn af, at der har været trætte om den engang i tiden (om slaatten eller eiendomsretten). Med undtagelse af Nordstu Koppang og Øvergaard er der nu ikke en eneste gaard paa Koppang, som ikke er frasolgt det meste af skogen.

I 1890-aarene holdtes der en stor udskiftning paa Koppang (ledet af udskiftningsformand Johan Høye fra Rendalen). Udskiftningen omfattede sæterbrug med skog- og havneretigheder og er den største udskiftning, som har fundet sted i Østerdalen.

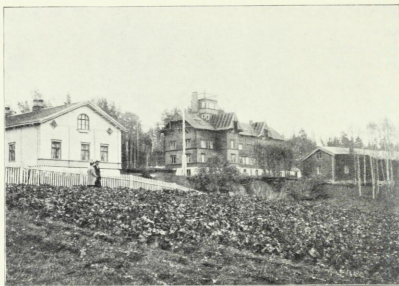
De største brug paa Koppang er Øvergaard (Efrigarør), Sundet, Bakken, Nystumoen, Nordstu og Gammelstu (Bø). Af disse er Øvergaard (egentlig to gaarde) størst med op til 50 storkreaturer i sine velmagtsdage.

Ifølge et paa Øvergaard opbevaret familiealbum (udarbejdet af dylæge Tarald Øvergaard i 1893) hed den første eier af gaarden Tarald Olsen, der var født 1712. Gaarden, som oprindeligt hed Øverby, blev flyttet op fra Koppangsoien i 1737, under Tarald Olsens eftermand Ole Taraldsen; men den har da sikkert været i ætten i længere tid. I den saakaldte Vinterstue (Rettestue) findes følgende inskription over hoiædet: „Anno 1737 11te april blev denne gaard flyttet fra Koppangsoien til Øvergaard af den forstandige mand Ole Taraldsen og Siri Halstensdatter. Ligesaa er denne stue opbygget anno 1741.“ I 1746 er Ole Taraldsen bygdeleensmand, der gennem sognepresten faar paabud fra Hans Excellence generalmajor stiftamtmand von Rappe og Hans Høiærværdighed biskop Dorph om at tage forholdsregler „mod tjenestetvændets og ungdommens

udskeielser ved dans og drik og dobbel“. Hans ældste søn Tarald Olsen overtog gaarden ved skjøde af 1749. Efter ham kom sønnen Ole Taraldsen (eneste søn født 1752). Han blev gift med Marit Nilsdatter Knuds Møkleby 1776 og købte Eldhusstuen paa Koppang. Hans ældste søn Tarald solgte odelsretten til sin bror Simen, der var født 2. januar 1786, og som overtog gaarden i 1819 med en løsningssum af 5000 speciedaler (Tarald fik forlods 1000 speciedaler for sin odelsret). Simen Olsen Øvergaard tjente fra 1805 i 10 aar som skolelærer for at afgjøre sin værnepligt. Han var gift med Ingeborg Olsdatter fra Sjølie i Rendalen og døde som ordfører i Storelvedalen 1841. Øvergaards brug om-

fattede i 1827 følgende eiendomme: Øvergaard med Eldhusstuen, Trætoierne, Holmen (mageskiftet bort med Ole Bakken), $\frac{1}{4}$ kalvskind i Imsgaarden (i Imsdalen), tvende skotteige i Andraadsbjerget (med pladsen Pansbakken) og $\frac{1}{2}$ part i Nimandsameien.

Den sidste Ole Øvergaard blev født 29. april 1828 af foreldrene Simen Olsen Øvergaard og hustru Ingeborg Olsdatter Sjølie fra Rendalen. Ifølge et af moren udstedt

Øvergaard (Koppang).

skjøde, dat. 12. juli 1849, overtog Ole gaarden Øvergaard med alle herligheder og tilliggelser mod føderaad og en kjøbesum af 7000 spd. (kr. 28 000). I 1858 — den 25. oktbr. — blev han gift med Marit Lovise Balstad fra Rendalen (vielsen holdtes ifølge kongebrev i brudens hjem paa Balstad). I sit egteskab har de haft 10 barn (6 sønner og 4 døtre), hvoraf Svein, den ældste, overtog gaarden i 1890 for 150 tusen kroner med føderaad. Ole og Thoralf er i Amerika. Simen er død, og Halfstein eier Gammelstu Koppang. Signe er gift med overretssagfører Buraas og Oline med Peter Sjølie. Ingeborg er gift med dr. Mohr i Stavanger, og Marit (Ole Evenstads forlovede) døde i 1889.

Ole Øvergaard døde 20. marts 1895. Marit Øvergaard lever fremdeles paa den store, vakre gaard med de mange minder og slægtstraditioner.

Sundet (udtales Sunne med dativ Sunna) siges at være den sidste gaard, der blev flyttet op fra Koppang.

gangsøien. Ifølge indskriften over døren inde i stuen fandt dette sted i 1757. Der staar nemlig: „Engebret Andersen og Hustruen Margrete Andersdatter Koppang flyttede garden til Sundet aar 1757 i april maaned Og denne Stue Blev opbygget aar 1759. Men er af A. E. (Andersen Engebret) bekostet med en nye reparation aar 1803 og mahlet 1805.* Eiendommen Sundet (samt det væsentlige af Gammelstu Koppang skog) eies nu af et selskab, hvor aktieindehaverne er Halfstein Øvergaard (Bø) og hans søster fru Signe Buraas i Kristiania. Hanna Trønnes, som Vinje skriver saa smukt om i sine „Ferdamiini“, blev gift med Haagen Olsen Sundet, bror af Ole Løken og søn af gamle Ole Sundet, der igjen var søn af underofficeren Haagen Andersens Koppang, som i sin tid var en meget benyttet mand i kommunens tjeneste. Han var gift med Kari Olsdatter Evenstad, søster af Eidsvoldsmanden. Hanna og Ole Sundet havde flere børn, hvoraf den ældste søn, Ole, reiste til Australien og en anden søn, Halvor f. 1873, er ingeniør i Drammen.

Nystumoen Koppang eies nu af Gedine Koppang, f. Vestgaard den 15. december 1858. Hun var gift med Nils T. Koppang f. 27. mai 1863 † 3. august 1899. Han var søn til Tollef N. Koppang. Paa Nystumoen findes en stue med aarstallet 1707.

Den ene af de to Lillestugaarde eies af Marit Halstensdatter Sjølie fra Rendalen, f. 27. oktober 1843; enke efter Simen S. Øvergaard, f. 27. januar 1836 † 11. januar 1877. Engebret O. Lillestu var eier af den anden Lillestugaard. Han var født 14. februar 1824 † 19. april 1902. Han var gift med Oline Larsdatter Lillestu, f. 11. april 1823. Paa Lillestu staar et stabbur med aarstallet 1633, og inde i stuen staar skrevet paa væggen: „Anno 1752 blev garden flyttet til dette sted og malet 1796.“

Høistad hed fra først af Petermoen og er egentlig bebygget af Halvor H. Trønnes. Han var tømmemaker for Thorvald Meyer og købte Furuholmen skog. Hans datter og eneste barn Karen er gift med P. Tollefsen Ilsaas fra Rena. De eied Høistad gaard i nogle aar; nu eies den af Sigurd G. Trønnes

Ole Banken (f. i Solor 1860) har i en række af aar drevet som skoghandler i Storelvedalen. For nærværende er han eier af Nystumoen og Høistad skog m. m.

Nordstu Koppang var oprindelig en gaard, der blev delt, idet Svend Olsen Øvergaard og Ole Lombnes fra Rendalen købte hver sin del. Gaarden blev atter samlet af dr. Paus, der først købte den ene og siden den anden part. I 1875 gik eiendommen over til Alexander Hagen, af hvis bo Juliane Furusetth købte den ene del i 1887 og Herman Atneosen den anden del. I 1889 købte fru Furusetth ogsaa den anden del, og siden

har hun havt eiendommen, som hun nu har forpagtet til sin svigeron, Olafsen. Alexander Hagen drev i sin tid landhandleri og stor skydsstation paa Nordstu Koppang. Koppangshammeren, der nu eies af Simen Myrvang, var for en tid tilbage handelssted og et godt søgt logi for færdesfolk. Anne Koppangshammeren, f. Trønnes 1830, enke efter Ole Koppangshammeren (f. 1820 † 1882), lever endnu og kan fortælle om de dage, da „sakristi“ (bagstuen) blev benyttet til soverum for færdesfolkene. Bagstuen har nemlig været sakristi i den gamle kirke paa Kirkemo.

Gammelstu Koppang eiedes til 1880-aarene af Olaf S. Koppang, i hvis slægt den havde været i længere tid. I 1893—94 blev garden gjenløst ved odel af hans ældste søn Sigurd. I 1896 brændte gaardens største vaaningshus, og i 1898 købte Svein Øvergaard eiendommen og paabegyndte opførelsen af nye bygninger, men solgte i 1901 jorden og lidt af skogen til sin bror Halfstein Øvergaard, der fuldførte bygningen, saa garden nu er herskabsmæssig bebygget. Han har desuden forandret gaardens navn til Bø (efter forborgstaverne i sin hustrus og sit eget navn).

Olaf Koppang, der nu har eiendommen Nysted (med hotel og butik), er født 28. september 1848 og var gift med Ingeborg Johanne Ottestad (f. 1. januar 1845 † 17. juli 1904). Af deres 5 børn er Sigurd hjemme hos sin far paa Nysted, og Haakon er gift med Aagot Ruud.

Til Koppangsrænderen hører ogsaa de to gaarde Nordre og Søndre Bakken, der oprindelig hed Spisberg og Myting. Spisberg eller Nordre Bakken har navnet efter Ole Engebreitsen, der var født paa pladsen Spisberg i Ringebu i Gudbrandsdalen 1796, og som bosatte sig i Storelvedalen omkring 1820-aarene. Han var gift med Rønnaug Engebreitsdatter, der ogsaa var fra Ringebu, og havde med hende 8 børn, af hvilke der nu ikke lever flere end Anne Atneosen. Ole Engebreitsen døde i 1872. Hans søn Edvard O. Bakken, f. 27. september 1828, overtog gaarden og var gift med Marit Hornseth fra Rendalen. De havde fire børn: Otto (gift med Anne Møkleby), Anne (gift med Haagen Øgle i Kristiania), Tollef (gift med Jakobine Hornseth), og Regine (gift med Ingemar Vestgaard i Amerika). Edvard O. Bakken døde 1867 bare 39 aar gammel. Han efterlod sig bl. a. en dagbog fra 1840—50, der desværre er bortkommen. Gaarden eies nu af Otto Bakken.

Søndre Bakken eller Myting eies af Th. Ruud (Neagaard) og bruges af hans svigeron Torgal Berger, der er gift med Ruuds ældste datter Aslaug. Han er søn af Halvor Storstu (sønnesøn af Haagen Storstu). Enken efter Iver Bakken, Ingeborg fra Træet paa Trønnes, lever fremdeles i Bakken.

Tresen (Treseng).

De tre gaarde (Tresen mellem, Tresen nordre og Tresen søndre straks nordenfor Koppang) har antagelig navnet efter elven Tresa, der her falder i Glommen i flere forgreninger (de tre osere eller tre osen). Stedet skrevs Trøszeng i 1648.

Nævnte aar supplicerer nemlig „allmuen aff Eilffuedahlen offer en deris grænder samestedz wed naffn Halsteen Trøszeng (som forleden aar weret udi Danmark og supplicerit at hand aff fogeden war dreffuen fra sin gaard). 1) Att hand deris søffuer och creatur haffde forgiffuet, 2) Att hand war befunden udi tyffue rie end och imod hans egen broder, 3) Att hand dennem gjorde stor fortrenszell paa deris jorder och fædriffit, idet hand sig en aldminding tilleignede, 4) Att hand tilholdt sig dend gaard Trøszeng, som hand for lunge siden, wed domb och rett war frakiendt . . . hurofor samtliche allmue bad at hand for handsz uerlige bedriffet motte derifra bøigden affschaffis, och paa et andet sted som fogden hannem haffde tilbøden, och hand iche wilt ingaa henwizis —

Att procederis med hannem efter lowen och derszom forschriffne klager befindis sandferdige och beviszlige, att dømmiss och schiches hid udi jern*.

(Statsholderskabets exstraktprotokol 1642—1650).

I denne forbindelse kan ogsaa anføres en mordsag i Storelvedalen i 1653. (Uddrag af tingbogen for Østerdalen ved Th. M.).

Anno 1653 den 20. februarit ting holden paa Koppang overværendes af fogden Jens Bang, lensmanden Peder Negard og lagrettemændene A. Mykleby, Halvor Stai, Halvor Westgaard, Anders Westgaard, Iver Mykleby, Torger Messelt, Tollef Messelt, Knut Mykleby, Alf Trønnes, Oluf Trønnes, Anders Koppang og Embret Koppang.

H. m. foged bad for retten fremføre en misdæder Nils Gautson(?), født i Telemarken formedelst at han dagen næstefter Hellig tre kongers dag stak sin kvinde (hustru) ihjel hos Knud Bakken, og beretis hun at have været ved barn.

Bemeldte misdæder berettede, at da han og hans kvinde kom til Koppang og medens han og hans folk fik mad, tog hans kvinde midt udi maaltidet fjerdeparten af en kage og aad, siddendes paa bænken ved siden af sine kurve. Han begjærede da, at hun skulde give ham noget snustobak, men hun svarede, at hun havde ingen. Fangen sagde da, at han havde kjøbt en alen tobak paa Messelt og spurte, hvor den var bleven af, men hun svarede, at han havde drukket (snuset) den op gaardene imellem. Videre trætte havde de ikke sammen, men han krøb af bænken bort til hende og hjerrestak hende med en tollekniv, saa at hun laa død med mad i munden.

Derpaa blev fremfordret efterskrevne vidner, som gjærningen havde seet, nemlig Knud Bakken, som gjærningen skede hos, og sundmanden(?) Peder Messelt.

Allmuen for retten erklærede, at, saavidt dem var bekjendt, havde misdæderen og hans kvinde altid levet fredelig og stille sammen, hvilket han og selv bekjendte, at han aldrig tidligere havde skiftet et ordt ord med hende.

Der afsagdes saadan dom: Eferdi haaledes befindes, at han uden given aarsag sin kvinde, som saaledes været frugtsommelig, haver myrdet, hvorved han gort niddingsværk haver gjort, — bør han derfor at lide under bøddelens haand, legemet at lægges paa 4 steile og hovedet at sætte paa en stæge.

Foranførte kan være af interesse som bidrag til belysning af de retslige tilstande i gamle tider. Efter al sandsynlighed var der da tættere befolkning oppe ved Tresen end nu. Det gamle førnævnte Frøbergstad laa jo straks nordenfor Tresen lige ved Glommen, og efter Frøsaalinen midtles oppe ved Frøsa (den brusende) kan endnu opvises tomter med rester af kværnhus o. s. v. I nærheden af Tresengaardene paa vestsiden af Glommen ligger pladsen Tandfetten, og omtrent en mils vest nordenfor ligger de to brug Nordre- og Søndre Bjøraaneset, hvoraf det første er undadelt fra Sundet og det andet fra Øvergaard. Bjøraaneset eksisterede i 1796, da Engebret H. Bjøraaneset leverte varer til fabriken Enighed.

Amtmand J. Utheims mormor Margrete er født paa Nordre Treseng (Perstuen) i 1778. Hendes forældre var Semming Bergersen Messelt f. omkring 1740 og Thrude Pedersdatter Koppang. En af deres sønner Peder f. 1772 blev boende paa Nordre Treseng, som han ved skjøde af 28. december 1803 kjøbte af Peder Olsen (Nordstu) Koppang. Peder Semmingsen døde i 1839, medens hustruen Anne Larsdatter overlevede ham en tid. Deres sønner Semming og Lars delte farens gaard. (Semming døde ugift i 1854 og Lars døde gift, men børnløs i 1859). Semming Knudsen Treseng, f. 1824 ÷ 1905 var gift to gange (første gang med Berte Nilsdatter Trønnes, med hvem han havde Tollef Treseng, Gjertrud og Karenus, der begge er døde, samt Gurine og Sigrd (de to sidste i Amerika), og anden gang med Anne Halvorsdatter Treseng, med hvem han havde lærer Severin Treseng samt Hanna Beate og Karen). Tollef Treseng, f. 11/3 1849, tog gaarden paa odel i 1899, da faren Semming Treseng havde solgt den til sin søn af andet ægteskab lærer Treseng. Botolf Gjer-mundsen Vestgaard kjøbte Mellem Treseng i 1856 ÷ 1876. Han mindes som en mand med godt lune og fuld af pudsige indfald. Tresengaardene brændte 21. juli 1904.

En ved navn Jahren (fra Hedemarken) omtales som en lignende original med en eiendommeligt maade at udtrykke sig paa. Jagten kaldte han for „befægtteri“ og at reise „folkebesværmelse“ o. s. v. Tiurspillet om varen beskrev han saaledes: „Styrmanden drager i spidsen og alle de andre efter — saa sætter den sig i en top, mens de andre driver bekampning paa bakken og bolsterer sig for at holde balancen.“

Atneosen.

Denne ensomt beliggende gaard ved elven Atlas udløb i Glommen (deraf navnet) findes omtalt første gang i 1670-aarene, skjønt den maa være ældre. I jordebogen af 1689 staar gaarden opført med 4 skind i skyld med stiftamtmand Hans Nilsen til eier og Tarald Olsen som bruger. Ved matrikuleringen af 1723 havde gaarden „1 opsidder Kongelig Majestæt med bøxel tilhørig

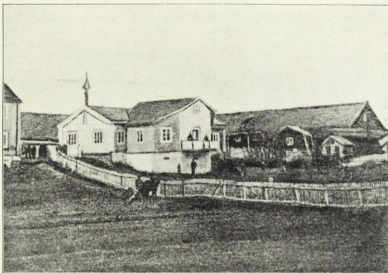
2 skind og etatsraad Wernschiold 4 skind med boxel tilhørig.* Atneosen var da takseret til 6 skind med 2 heste, 14 nød og 18 sauer. I 1721 begynder paa Atneosen en stor takstforretning, der omfatter hele dalen, over den af flommen i 1717 forvoldte skade, som var lige stor som ved flommen i 1675. De fleste gaarde laa da alle „mægtigt i elvebrud.“ I 1736 erhoder Haagen Taraldsen kongelig tilladelse til at sidde i uskiftet bo (efter sin afgangne hustru Ingeborre Nilsdaatter), saalænge han i eenlig stand forbliver.

Den ældste bruger, som er sporet paa Atneosen, er ellers Erik Embretsen Atten Aasen (Atneosen), som 14. juli 1677 var indstevnet for retten paa Møkleby af sin broder Hans Embretsen, som gjorde krav paa at faa igjen sin første bygsel af Atneosen, nemlig 10 rigsdaler, og som fremlagde erhvervet bygselsedel, dat. Borregaard 18. nov. 1674 samt sedel fra landdroten Christen Jensen — lagmand i Fredriksstad — dat. Borregaard 16. oktobris 1676. Han formente, at hans broder Erik paa grund af disse papirer „bør hanem sin første bygsel at igiengive eller og pladsen at tilvige“.

Erik paastod, at Hans „vrangvillig skulde have fragivet hans berretning og derefter erlanget bygselsedel“ og fremlagde i retten den 13. oktbr. 1677 bygselsbrev i originale, dat. Borregaard 10. april 1672, men erkjendte at restere til jorddroten Christen Jensen „16 tylvter tømmer, som han mod desligste skulde betale“. Fogden Johan Steinkull begjærede sagen udsat, til han fik forhørt sig hos høie excellence (Gyldenløve) ved hans hjemkomst fra krigen; thi eftersom bemeldte plads laa 3 stive mile og længere fra bygden, kunde det være en mulighed for, at den tilhørte kongl. may. almenning. Atneosen er i disse dokumenter betegnet som *rydningsplads*.

Erik Embretsen Atneosen blev i 1675 tiltalt for at have stjaalet en kobberkjedel fra Haagen Atneosens sæter i Ringdalen (Rendalen). Kjleden veiede 1 bismerp. og 10 merker og „stod for retten hos hanem“. Han bekjendte frivillig „at have opbrudt for-bemeldte Haagen Atneosis' sæterbod, som der var en traalaa for, og at det var nød og trang, som havde tvunget ham dertil; thi han havde kvinde med sig, som da var fremmelig med barn. Han blev dømt til at betale otte artuger og 13 l. sølv til konningen inden 6 ugers forløb — eller være fredløs.

10 — *Storelvedalen*.

Atneosen.

1709 hed brugeren paa Atneosen Nils. Nogle faa aar efter er Haagen Taraldsen fra Korperud i Aamot bruger af Atneosen (i 1718 gift med Ingeborre Nilsdatter, som uden tvivl er en datter af ovennævnte Nils). Haagen Taraldsen køber i 1744 Atneosen af Hafslund for 500 rigsdaler. Han og Ingeborre havde 5 børn: Nils, Tarald, Ole, Dorthe og Marte. Nils (Skytteren, f. 1723) overtog gaarden ifølge skjøde af 1753. Han var gift med Kari Semingsdatter Hanestad. Tarald kom til Messelt. Dorthe blev gift med Gunder Olsen Svestad, Marte med Haagen Semingsen Hanestad, Ole med Ingeborg Semingsdatter Hanestad (altsaa 3 par søsken gifte). Ole og Ingeborg fik og byggede Atneosstuen i 1766. Nils Skytter (han havde paa engang 19 elgshuder opslaat paa en løe nordenfor Atna) og Kari havde ingen børn. Han døde af jagtanstrelgese rimeligvis i 1770. Enken blev allerede vel saa to aar efter gift med den tyve aar yngre Nils Olsen Evenstad, en farbror af Eidsvoldsmanden. Da dette ægteskab ogsaa blev børnløst, indtog Nils sin yngre bror Halvor Olsen Evenstad og hans hustru Marit Andersdatter Sundet,

som var en brordatterdatter af Kari, til sytninger. Baade Nils og Halvor var dygtige karer. Halvor var især kjendt som kobbersmed. Han var valgmænd i 1818 og blev af politiske grunde indviklet i proces med valgmænd O. S. Aaset i Aamodt. Det er sagt, at disse ugreierne havde noget at gjøre med Halvor Hoels bevægelse.¹ Halvor Atneosen vandt processen med glans; men inden domsafsigelsen kom, døde han 1820. Halvor og Marit havde 4 børn: 1. Nils g. m. Ingeborg Haagensdatter Hanestad. De overtog Atneosen efter Nils Olsen, som døde i 1829. 2. Kari g. m. Halvor Botolfsen Trønnes. 3. Maren. 4. Karen.

Nils og Ingeborgs børn er Haagen og Marthe (mor til Olaf Koppang).

I 1752 udstedtes følgende odelsskjøde paa Atneosen: Karen Wernskjöld til Havslund Gaard Enkefrue af Salg; General Hartvig Hvitfeldt Gjør Vitterligt, at ieg som den Rette odelberettigede til min Slg: Fader Con-

¹ Professor dr. Yngvar Nielsen: Norges historie efter 1814. I.

ferensraad Niels Werenskiold,¹ Eiende Jordegods i Saaloer og Østerdalen, hvoraf Endeel, min Svoger Hans Excellense Hr. General Lieutenant Hausmand med sin Slig. Frue arvelig Er tilfalden, og Siden af Hanne igiend bort Solgt; Hvoriblandt andet Er Gaarden Atneosen, i Aamodts Præstegjeld, Elvedalen Annex og Østerdalens Fogderie beliggende af 6 kalffskinds skyld som af ermeldte min Svoger Er solgt for 500 rd. Hvilken Summa leg igiend til brugeren den agtbare andennemand Haagen Taralsen har givet tilbydelse at indløse bemelte gaard, mens da vi nu om min odels Ret Er bleven acorderet, Har Haagen Taralsens Søn Niels Haagensen, mig derfor betalt 200 rd. Skrivelser Toe Hundrede Rigsdaler Courant; Thi sælger, skjøder og afhænder leg herved min odel og løsnings Ret til bemelte Niels Haagensen, over de sex skinds skyld udi gaarden Atneosen, Hvilket herefter skal følge og tilhøre ham og arvinger til et uigenkaldelig odel og Eiendom med lige ret og herlighed Som jeg det Self kunde haft udi Eie, og til hans des mere betryggelse for videre Eller flere.

Odel Pretendenter til attermælte 6 skinds skyld underskriver og leg General Lioutant Mathias Wilhelm Hvitfeldt, som rette Odels berettiget Efter min kiære moder dette odelsskiøde og herved fraskriver mig al den ret hertil og eftertiden maatte eller kunde have, mens bemelte 6 Kalffskinds, skal herefter upaaanket følge og tilhøre meerbemelte Niels Haagensen og hans arvinger giørende sig dend Saa nøtlig og gavnlig Som best vides vil og kand og Hvorfor leg med min kiære moder skal til bekræftelse, under vore hender og Signeter,

Datum Hafslund Gaard den 6te september 1752

K. Hvidt
Werenckiold
(L. S.)

M. V. Hvidtfelet.
(L. S.)

Læst og Protocoleret for Retten paa Store-Elvedalens Sogns Vaarting den 20de Matz 1753 samt udi skjøde og Pantebogen Folio 161 ord til andet indført teksten.

Aagaard.

I 1755 oprettedes følgende kaarkontrakt (der kan tjene som prøve paa kaarkontrakter i det hele taget):

Som jeg underskrevne Haagen Taraldsen Atneosen af Store Elvedalen nu formedelst alderdom har fraastaat gaardbruet for min søn Niels Haagensen og derfor opladt midt boe for mine børn, saa haver jeg derved i hensende til mit ophold og forsyning paa alderdommen gjort saadan aftale og beslutning med bemelte min søn, som følgende derom imellem os oprettede Contract bemelder, nemlig: At jeg fremdeles for min øvrige Livs Tiid forbliver her paa gaarden og paa sønnens Brød at nyde god og forsvarlig underholdning, behøvende sommelige klæder, tilbørlig opvartning og alt andet som i en eller anden maade for mig kan behøves til mit gode ophold foruden at sønnen, om jeg det forlanger arligen skal

¹ Werenskiold var søn af Verner Nilsen, der døde i 1695 som eier af Hafslunds gods, og hed egentlig Nils Vernersson, men blev adlet under navnet Werenskiold som amtmand over Smaalene 1741. Hafslund gik derpaa over til hans svigersøn general Hartvig Huicifeldt og senere til dennes enke, der i 1754 solgte godset til Kancelliraad Leuch Eliason, som siden solgte det til sin bror og denne igjen til Peter og Bernt Anker.

levere mig 2 tønder Hedemarkens Byg og tre tytter 6 alen Furu Savtømmer, som hand og bekoster til vandragt fremdrevet, samt efter døden besørge mig saa sommelig til Jorden bestad som min stand udkræver, og naar jeg da paa saadan maade hos sønnen med hustru eller arvinger nyder mit ophold og forsyning, uden at mig noget dertil skulle mangle og jeg saaledes hos dennem til min død forblive, har jeg lovet, ligesom jeg og nu herved lover og tilsiiger fornavnte min søn med hustrue og arvinger efter min død at nyde og beholde uden anke og paataale af mine øvrige børn de faa effecter jeg mig haver forbeholden og aftaget, som bestaar af: 1 hest, 7 aar gammel, med sæle, grime og hestekledte. 1 Færdning slæde 2de ohr Reb 1 Bagsæle, 1 Age Slæde, jernstengt, 2de Kior, 4 Sauer, 2 Suder, 2 gieder, 2 kister, 1 skrin, 1 rifle, Børse, 1 bibel, 1 Postille, 2de fuldkomne senge, 2 høiender 1 Slædefeld, 1 kobberøse og 1 ridesadel med bidsel, tilligemed, hvis videre jeg kand blive eiende og ved døden mig efterlade. Men skulde det mod formodning Saa ske, at jeg formedelst uheldig medfart, ei kunde finde mig fornøyet med at forblive med hos sønnen og hustrue paa deris Brød, staar det mig frit for samme at qvittere, hvorimod de skal forbundne være at lade mig faa een aparte stue her paa gaarden til at boe udi, og dertil levere mig aarlig: Fornøde i lys og brændevad samt følgende at leve med: F. 5 tønder Hedemarkens byg, 5 tønder blandkorn, af det, som falder her paa gaarden, 2 Tønder god Rug, og 8 Tytter 6 alen Furu Savtømmer som sønnen selv bekoster til Vandragt fremdrevet, samt desuden for mig føde og underholde ovennævnte mine Creature, hvor falvende udi og Melk bliver til min benyttigelse, og i saa fald skal min Ring efterlædenskab ved min død komme samtlige mine børn til delings. Skulde det ellers i tiden hende sig, at jeg aldeles ikke skulde finde lyst til at forblive paa gaarden paa enten af forindførte Vilkaar, da haver jeg frihed til, naar det mig saa maatte behage, at indgive mig til hvem af mine Børn, jeg helst vil, som mig kunde vilte antage og forsyne, imot at den samme da beholder mine ved Døden efterladne effecter, naar sønnen Niels Haagensen eller arvinger først deraf har nydt billig erkjendelse, for hvis bekostning paa mig anvendt vorder. Saaledes som foreskrevet staar og imellem mig Niels Haagensen og kjære Fader Tor Haagen Taraldsen aftalt og besluttet og Ligesom jeg lover for mig, hustrue og arvinger paa min side tilbørligen at iagttage og efterleve samme saa vorder denne contract tillige af mig underskrevet og har vi ellers paa begge sider formaat 2de Vidner med os til Vitterlighed at underbekræfte.

Atneosen den 2de Julij 1755.

Haagen Taraldsen.
(L. S.)

Niels Haagensen.
(L. S.)

Til Vitterlighed

Ole Haagensen Atneosen.
Haand (L. S.) Signet.

Ole Jonsen Landet.
Haand (L. S.) signet.

Læst og Protokolert for Retten paa Store-Elvedalen Sogns hosing den 4de dec. 1755.

Testor.
Aagaard.

I 1766 indgaar Niels Haagensen Atneosen kontrakt med sin bror Ole Haagensen og hustru Ingebor Semingsdatter, at de skal faa ned sætte sig nordenfur gaarden ved Røesageren og der bygge sig saa mange huse, som de vil og kan, med ret til jord og sætervold og tømmer af Atneosens skog samt adgang til den under gaarden beliggende sag og kværn. I 1806 stadfæstede kongen et af Nils Olsens og hustru Kari Semingsdatter allerede i 1773 opsat testamente, hvorved de indsatte Halvor Olsens Evenstad og hustru Marit Andersdatter Koppang til sine retmæssige arvinger. Haagen Atne-

osen, f. 13. juli 1830, og hustru (Anne Bakken fra Koppang, f. 29. mai 1831) feirede sit guldbryllup i 1904 I 1896 kjøbte Arthur Mathiesen gården, som Haagen Atneosen overtog i 1864. Haagen og Anne Atneosen efterlader sig ingen børn. Til deres guldbryllup sendte Tollef Trønnes følgende digt:

Til

Guldrudeparret Anne og Haagen Atneosen!

Paa denne Høitidsdag jeg sender frem
en Hilsen til det gamle gjestfri Hjem,
hvor I med Sølv i Haar og Guld i Hjerter
har tændt Guldbryllupsdagens skjøne kjærte.
Hil jer idag, I Østerdalens gjæve!
Det gamle evigunge Par skal leve.

Kristiania 30/3 04.

Tollef Trønnes.

Gården Atneosen er nu forpagtet af H. H. Atneosen, søskendebarn af Haagen Atneosen, der ogsaa dri-

de tog i klinken til det værelse, hvor folkene laa, og fik høre et barn, som laa i vuggen og græd.

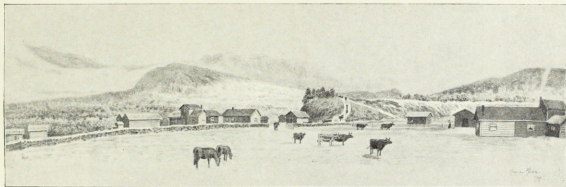
Disse værelser med undtagelse af gangen og barfrøstuen, der vendte mod vest, findes endnu paa Atneosen og benyttes nu til hovedbygning for skydsstationen der.

Ole Haagensen Hiren skal være afgaaet ved døden, før han slap ud igjen, og Seming Knudsen Midtsjøen, der vistnok ikke forbedres synderlig bag fængslets mure, blev siden under en forfølgelse for ran og tyveri skudt inde i en høilo, da han paa opfordring ikke vilde komme ud.⁴

Som en kuriositet kan omtales, at en amerikaner i 1818 har tællt bogstaver, ord og vers i ovennævnte bibel (anmerket paa dens sidste blad) og er kommen til følgende resultat: 3566450 bogstaver; 775 692 ord; 31 173 vers. Navnet Jehova forekommer 6855 gange og ordet og arbeidet paa dette 8 timer daglig i samfulde 3 aar.

Atnedalen.¹

Det er en almindelig mening, at det er gammelt bygget i Atnedalen (Tryli); men nogen sikkerhed derfor

Negaards sæter paa Storfjeldsæteren (efter tegning af H. Gran).

ver landhandleri og skydsstation. H. H. Atneosen har været medlem af ligningskommissionen, skole- og fattigstyre og repræsentant i herredsstyret og viceordfører i aarene 1899—1904 m. m. Han er uddannet som lærer og har ogsaa holdt skole i Storelvedalen.

Blandt de mange interessante ting, som findes paa Atneosen, og som for det meste er samlet af Nils Skytter, der ogsaa staa malet med bossen i haanden paa væggen i den gamle stue, maa især fremhæves den smukke billedbibel, „prentet i Kiøbenhavn aff Matz Vinggaard anno“ 1588, og et atlas, forfærdiget af artillierkaptein O. Wangenstein i 1761. Af huse kan nævnes det gamle hus med merker efter pinderne i væggen fra den tid, da man rendte væven (for varper kom i brug) ved at lægge traaden paa pinder udenpaa en husvæg. Pigen, som rendte, fik som regel et par sko ekstra om aaret, fordi hun sled fotdøite ved at gaa frem og tilbage. Forresten repræsenterer husene paa Atneosen forskellige kulturperioder: Peisestuen med kove og malerier og stabburet, der rimeligvis ogsaa har tjent i forsvarsoiemed, og de nyere huse paa gården.

I 1807 fandt der et indbrud og tyveri sted paa Atneosen, hvormed lærer Anders Fosvold bl. a. har meddelt følgende:

Dagen efter tyveriet den 14. oktober afgav baade Ole Haagensen og Seming Knudsen tilstaaelse, som blev bevidnet af Ole Solie og Jon Dalbakken. Som vi ser af akterne, fuldførte de baade indbruddet og tyveriet; men til mord kom det dog heldigvis ikke. Men for retten skal de dog have tilstaaet, at dette var hensigten; men at de tabte mødet til at fuldføre den grusomme gerning, da

har vi dog ikke. I 1698 begyndte en Arne at rydde i Skjærdingfjeldet, men maatte forlade stedet, og siden lod opsiderne paa Negaard og Vestgaard bygge sæter deroppe. Fra Atneosen fører der nu en noksaa god kørevei op til Storfjeldsæteren.

Paa Storfjeldsæteren, der ligger i Hirkjøls statsalmenning i Gudbrandsdalen, findes følgende sætre: Negaards-, Svea- og Prestegaardsæteren (eier Thorer Ruud) og Landets- og Andreaemoens sæter (eier Anders Landet) samt Johan Hansens sæter, der tidligere har været hundssæter under gården Negaard.

I matrikelen af 1723 staa Atnedalen anført som „almending med 17 brugere H. M. Kongen med bøxel tilbørlig taxeret 1 hud.“ Af disse menes 4 at være fra Negaard, 5 fra Trønnes, 5 fra Vestgaard, 1 fra Tryli, 1 fra Atneosen og 1 fra Gustu.

I følge W. Lassen (i hans bog „Dr. Mats Jenssens Medelfar's descententer af Navn Wibe og Lund“) indgav bønderne i Rendalen i 1728 en „Memorial“, hvori de beklager sig over, at „hugstretten i Atnedalen var dem betaget“. Denne Memorial blev af statholderen hr. Wibe besvaret derhen, at „ifald bemelte Atnedalen

¹ Se C. Lasson: Solliens historie (i „Dovre“, Roros, 1897).

er en Alminding, ved de høytærede herrer (i Rente-kammeret) best, om derpaa burte have været udsted allernaadigst skiøde, siden Hs. Kong. Majt. ikke har villet selge nogen Alminding. Er Atnedalen ingen Alminding, men en Gaard for sig selv, maa den fremdeles være samme rettighed reserveret som af Arilds Tid tilforn med sæterboel og græsbet, med fornøden Huustømmer, Brændeved og Spaan samt fri Fiskerie. Vil nu da de Herrer nærmere overveie, at det er ikke Sæterboel og Græsbet o. s. v., som disse supplicanter besverger sig over, at dennem ved Atnedalens Kjøb er betaget, men de klage over, at formeenis den sedvanlige forhen hafte hugst udi Atnedalen som upaatvilelig er til saugtømmer, saa er det let at finde, at de dertil har ingen ret, enten Atnedalen er Alminding eller en gaard, som til en anden er solt*. I 1734 paabydes der fogderne at holde opsyn med bøndernes hugst i Almendingen i Atnedalen.

I 1758 den 21. juli afsiges der følgende kjendelse ved en kommissionsret paa Atneosen:

Angaaende de i Atnedahlen opmaalte og paankede 3de Gaardspladse, neml.: Ledsageren, Sveen og Trøliekletten Dømt og Afsagt:

Forordningen af 6te Mai 1754, dens 11 Articul til-lader, at naar nogen maatte have eller kunde formeene sig at have nogen Rettighed til den opmaalte Grund, bliver den sig anmeldende til saadan plads præfereret, samt derpaa fremfor Andre vedborlig Rydnings Beviis meddelt, hvilket og ved senere fra det høie Rente-kammer communicerede Resolutioner er ordineret at iagttages, derfor bliver Niels Haagensen Atneossen for 2de Opmaalinger Trøliekletten og Ledsageren, og Innebrigt Soellien, Niels Atneossen, Gunder Olsen, Peder Jetvolsen, Olle Johnsen, Olle Arnesen Alle boende paa Gaarden Neegaard, Peder Halvorsen, Peder Jørmundsen, Sevald Erichsen, Anders Nielsen, Tarrald Halvorsen Alle boende paa Gaarden Vestgaard, Bottol Halvorsen, Olle Knudsen, Helge Andersen, Tølv Olsen og Olle Tarralsen, Alle boende paa Gaarden Tronnes kiendt at være De rette, til at Rydde og Bebygge forbenævnte 3die opmaalte Plads Sveen, hvorhos De forpligtes til at efterkomme, hvor forbemeldte forordning Dennem som Byggende og Ryddende befaler, og sig

derefer i alle Maader at forholde, da de og nyde hvis samme forordning Dennem allernaadigst forunde. Atneosen ut supra

P. Willemssen.

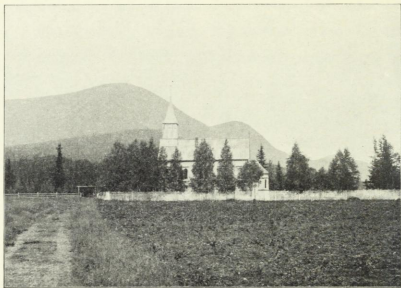
P. Hveding.

Rigtig ekstraheret af Commissions Protokollen
testerer

P. Hveding.

Skyldsætningsforretningen 1774 blev holdt paa gaarden Evenstad efter ansøgning af Engebret Nilsen Atneosen og fire andre rydningsmænd i Storelvedalen. Følgende gaarde eller pladse blev da skyldsatte: 1) Grøtdalen, der var ryddet for 20 aar tilbage af Peder

Halvorsen efter tilladelse af landmaalerkaptein Basballe. Gaarden kunde føde 1 hest, 16 storkreaturer og 20 smaafe og sattes i 2½ kalvskind skyld. 2) Syren eller Sveen var ryddet af besidderen Anders Olsens far for 15 aar siden, ogsaa med tilladelse af kaptein Basballe, og sattes i 1 kalvskind skyld. 3) Atnedalen med opsidderen Engebret Nilsen var ryddet af dennes far for 40 aar tilbage med tilladelse af købmand Bugge i

Kapellet ved Atneosen (med Atneglopen i baggrunden).

Kristiania. Paa gaarden, der sattes i 4 kalvskind skyld, kunde der fødes 2 heste, 16 storfæ og 20 smaafe. 4) Tryliekletten eller Tryli, ogsaa skrevet Tryllie, med besidder Anders Johnsen, hvis svigerfar, Anders Pedersen, havde ryddet pladsen for 15 aar siden med tilladelse af Basballe, sattes i 3 skind og kunde føde 1 hest, 12 nød og 20 sauer. 5) Ledsageren eller Hirhalsen, der siden fik navnet Hiren efter elven, var ryddet for 15 aar tilbage af besidderen Jon Semmingsens svigerfar, Nils Eriksen. Gaarden sattes i 3 kalvskinds skyld. Endvidere blev pladsen Hiren sat i skyld af 3 kalvskind, hvoraf der skulde svares jordbrugsrettighed fra 1775 aars begyndelse lige med andre gaarde i bygden. Senere blev der to brug til i Atnedalen: Malmbækken eller Fossa og Holbækken eller Stenbækken.

Den 8. august 1776 udsteder kong Kristian VII skjøde paa den kongelige eiendom udi Atnedalens alminding af skyld 1 hud for den summa 8066 rigsdaler til Tarald Olsen Trønnes, Nils Olsen Atneosen, Peder

Halvorsen, Erik Sevatsen, Tarald Halvorsen og Giermund Pedersen Vestgaard, Ole Simensen, Ole Jonsen, Arne Olsen og Gunder Olsen Negaard paa det vilkaar, at 6000 rigsdaler erlægges kontant og at de resterende 2066 rigsdaler blir staaende mod 4 pct. renter og at køberne vedligeholder de allerede i bemeldte alminding opryddede pladse saasom Grøtdalen, Sveen, Tryllie og Hieren matriculerede for 1 hud 1½ skind, og tvende andre pladse Malmbæchen og Holbøijnasset inden fire aars forløb at bebygge.* Dette kongeskjøde blev fremlagt ved thinget i 1792, 1802 og 1814.

I et mandtal over gaarde fra 1739 findes følgende om

Elvedalen:

- Fulde gaarde:*
- Westgaard:
 - Peder Giermundsen
 - Halvor Torvaldsen
 - Halvor Olsen
 - Anders Nilsen
 - Halvor Giermundsen
 - Sevald Eriksen
 - Koppang:
 - Tollef Olsen
 - Tollef Simensen
 - Enken True
 - Ole Larsen
 - Anders Halstensen
 - Anders Embretsen
 - Joan Halstensen
 - Knud Embretsen
 - Ole Thorvaldsen
 - Mochelbye:
 - Enken Ingeborg
 - Giermund Embretsen
 - Tollef Halstensen
 - Ole Andersen
 - Giermund Simensen
 - Strand:
 - Nils Nilsen
 - Embret Svendsen
 - Peder Knudsen
 - Halvor Knudsen
- Halve gaarde:*
- Negaard:
 - Peder Gietvoldsen
 - Ole Gundersen
 - Joan Olsen
 - Arne Helgesen
 - Stai:
 - Peder Halvorsen
 - Helge Olsen
 - Halvor Jacobsen
 - Ole Olsen
 - Ophuus:
 - Svend Taraldsen
 - Hans Larsen
 - Jens Siverson

1 hud 2 skind med bøxel Aamodt prestebo beneficeret.
2 hussauge, 6 flomquerne.

2 skind med bøxel Aamodt prestebo beneficerede.
2 hussauge, 9 flomquerne.

1 hussaug, 5 querne.

1 hussaug, 4 flomquerne.

1½ skind med bøxel Aamodt prestebo beneficeret.
3 hussauge, 4 querne.

2 skind med bøxel Aamodt prestebo beneficeret.
2 hussauge, 2 querne.

2 hussauge, 5 querne.

- Messelt:
 - Sevald Olsen
 - Niels Nielsen
 - Berger Bergersen
- Trønnes (se ogsaa under gaarden Trønnes):
 - Halvor Bottolfsen
 - Peder Nielsen
 - Torvald Olsen
 - Joan Helgesen
 - Ole Tollefsen
- Sætre:
 - Halvor Olsen
 - Anders Helgesen

Odegaarde:

- Krogen:
 - Ole Haagensen
- Fuureset:
 - Ole Knudsen
- Evenstad:
 - Ole Haagensen
- Steenvigen:
 - Peder Embretsen
- Hofde:
 - Iver Haagensen
- Attenosen:
 - Haagen Torvalsen
- Almindings Atnedalen:
 - Westgaard, Neegaard, Trønnes og Attenosen opsidder har deres slaatter derudi.
- Storbechmoen:
 - Westgaard, Neegaard, Trønnes og Attenosen opsidder.

1 hud med baxel Hans Kgl. Majst. tilhørende og består udi et skogstykke.

Biørnebye dend 26 Augusti 1739.

Christian Juell.

Atneosen kapel.

Ved kongelig resolution af 30. april 1877 blev det besluttet at opføre et kapel paa gaarden Atneosen i Storelvedalen, og i 1881 blev det nye kapel færdigt. Kapellet, der er bygget i langkirkeform med 100 siddepladse, ligger 345 m. o. h. Det er Haagen og Anne Atneosen, som har bekostet kapellets opførelse samt kirkeklokkerne og de massive alterlysestager og døbefadet. Den oprindelige klokke var støbt af fanejunker Rambech Knoff i Kvikne, men blev i 1898 ombyttet med en større klokke (støbt af O. Olsen & co. i Tønsberg). Altertavlen med billede af Jesus i Getsemane efter Hofman, malet af August Sætre, er en gave fra Haaken og Anne Øgle i Kristiania. Orglet, der er paa 4 stemmer, er bekostet af ungdomslaget „Haugtussa“ og bygget af Brynhildsrud fra Moss i 1898 for kr. 1500. Atneosen kapel afhjælper et længe følt savn og er til pyrd for dalen som det ligger der ved Glommens strøm med Atneglopen i baggrunden.

Herredsstyre og ordførere.

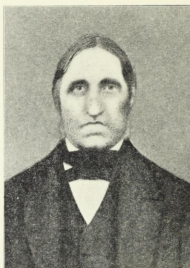
I begyndelsen af forrige aarhundrede (omkring 1820) fremkom de første udkast eller forslag til lov om det kommunale selvstyre, og i 1837 vedtog stortinget den saakaldte formandskabslov, der aabnede kommunerne adgang til at ordne med sine indre anliggender.¹ „Ved denne lov opnaaede Norge en lignende forgrundsstilling i hensyn til kommunalforfattning som den det opnaaede i 1814 med hensyn til statsforfatning“, siger J. E. Sars (i sin Norges politiske historie 1815—1885). Den ældste forhandlingsprotokol for herredsstyret i Storelvedalen (en bog i folio med 288 tekstskrevne blade) omfatter tiden fra aaret 1837 til 1875 og begynder saaledes: „Vi underskrevne Storelvedals Sogns Formænd og Repræsentanter gjøre vitterligt, at Aar 1837 den 13de November vare vi efter foregaaende Indkaldelse og Berømmelse fra den udvalgte Ordfører Formand Halvor Botolfsen Trønnes forsamlede i Storelvedalens Kirkestue for at handle om Reglement for Formandskabets fremtidige Virksomhed.“ Lignende reglementer vedtoges i de fleste herredsstyret og har holdt sig ned til vore dage. Det var ellers almindelig i disse formandskabernes barneaar, at prestens valgtes til ordfører, da der var mangel paa folk med theoretiske kundskaber. At man i Storelvedalen valgte en gaardbruger som ordfører viser bedst, hvilken dygtig mand Halvor B. Trønnes var. Af de mange, der har fulgt efter ham paa ordførerpladsen, har vist heller ingen røgtet stillingen bedre end han (se foran under Trønnes). Følgende herrer har været herredsstyrets ordførere i den her anførte tid (skjønt meget ofte viceordførerne har forrettet i deres sted):

Gaardbruger Halvor Botolfsen Trønnes	1837—39
— Simen Olsen Øvergaard	1839—41
— Ole Eriksen Stai (Sørstugjelten)	1841—43
— Ole Torgalsen Møkleby (Knuds)	1843—45
— Haagen Krogen	1845—47
Kirkesanger Jakob Dieseth (Åkselstuen)	1847—59
Gaardbruger Botolf H. Trønnes (Strand)	1859—61
— Herman Atneosen (Kroken)	1861—69, 75—79
Sagfører P. Trønnes	1869—73, 79—81
Gaardbruger Tollef T. Trønnes (Træet)	1873—75

¹ Dr. Yngvar Nielsen: Norges historie II.

Gaardbruger Halvor B. Trønnes	1881—89
— Ole Evenstad	1889—91
Kirkesanger Ole Øyen	1891—95
Gaardbruger Thorer Ruud (Negaard)	1895—1902
Lærer Th. Myrvang	1902—1905
Sogneprest Carl Johan Ecktell	1905—

Den første sag, der blev behandlet i Storelvedalens herredsstyre, var angaaende bidrag „til reparation af trappe og tag paa tollhuset i Elverum“ samt andragende fra Erik Stai og Anders S. Neegaard m. fl. om, at Marthe Andersdatter Tremoen paa amtets bestokning maatte bli oplært til jordemoder og endelig et par andragender om ret til udskjænkning af brændevin. Protokollen for dette første møde i herredsstyret er undertegnet af H. B. Trønnes, O. Torgalsen, S. Øvergaard, Helge Stai, O. E. Bakken, H. Koppang, Berger Messelt Kr. Arnesen Ophuus, H. Gjermundsen Møcklebye, N. Atneosen, H. Olsen Krogen, Niels Strand. Siden holder herredsstyret møder med kortere og længere mellemrum for det meste i Kirkestuen, men undertiden ogsaa paa Stai, Møkleby eller Kroken. Den gamle blev revet og den nuværende kirkestue (med herredslokale, sparebanklokale og klokkerbolig) opført i 1886. Der forelaa

Halvor Botolfsen Trønnes.
(Den første ordfører i Storelvedalen).

sjelden flere end 2 og 3 sager til behandling, og det hændte, at man heller ikke havde mer end en sag at afgjøre. I et møde den 8de oktober 1849 f. eks. foretoges kun én sag: valg paa ordfører (kirkesanger Dieseth) og viceordfører (Anders Nilsen Ophuus, der i forbigaaende sagt var den sidste forvalter for kornmagasinet i Storelvedalen).

Som et lidet eksempel paa, hvor patriarkalsk tilstanden var, fortælles det, at fattigskatten engang var saa liden i Storelvedalen, at ligningsmændene selv betalte den for at slippe bryderiet med ligningen, og budgettet holdt sig nærsagt paa samme lave standpunkt lige til 70-aarene. I møde den 29. januar 1868 refererede ordføreren endel over aarets ligning indsendte klager, 15 i tallet, og af disse fandt man grund til at imødekomme en, nemlig fra Botolf H. Trønnes, saasom denne var opført med skat af en næring, han ikke længere har, stor 100 speciealer som tommermerker. Fra hans ilignede skat 54 speciealer 1 mark 9 skilling

drages for 100 speciedalers indtægt 2 speciedaler 4 mark 12 skilling (altsaa igjen 51 speciedaler 1 mark 21 skilling, som B. H. Trønnes har at erlægge i skole- og fattigskat for 1868). I samme møde foretoges ogsaa decision af skole-, fattig- og kirkekasse-regnskaberne for aarene 1859—1862.

Det fremgaar heraf, at alle nævnte kassers status var meget god. Skolekassen havde saaledes i 1859 500 speciedaler i udestaaende kapitaler og 338 speciedaler 48 skilling i kassabeholdning. I 1862 blev kommunekassens indtægter opførte med 1164 speciedaler 2 mark og 5 skilling (iberegnet kassabeholdningen fra forrige aar) og udgifterne med 1055 speciedaler 1 mark 21 skilling (altsaa med 109 speciedaler 8 skillings overskud). I herredsstyremøde den 12. juli 1873 paa Furu-seth foretoges næste decision af kommuneregnskaberne omfattende tiden fra 1863 til 1871. I herredsmøde den 23. oktober 1869 blev fattigbudgettet opført med 3397 speciedaler 2 mark 17 skilling, i hvilket beløb kommunestyret ikke fandt at kunne gjøre nogen forandring. For at tilvejebringe dette beløb blev fattigkassens indtægter anslaaede saaledes:

1. Renter af kassens udestaaende kapitaler	27 speciedaler mk. sk.
2. Øl- og vinskatter	100 " " "
3. Bøder og mulktier	5 " " "
4. Ifølge fattiglovens § 51	120 " " "
5. Restancer	180 " " "
6. Salg af varer (forarbejdet af fattige)	250 " " "
7. Ligning paa formue og næring	2715 " " 2 17

Udligningsbeløbet blev bestemt udlignet saaledes, at 1000 speciedalers formue beskattes lige med 100 speciedalers indtægt. Enhver, der havde en indtægt af 10 speciedaler eller en formue af 60 speciedaler, blev skatlagt.

Formandskabet indsendte 1868 andragende til H. M. Kongen om at fremsætte proposition for stortinget om jernbanens forlængelse fra Elverum til Vestgaard. I den anledning blev der tegnet 20 tusen speciedaler (10 tusen privat og 10 tusen i ligning paa matrikulskylden).

Lige til 1873 havde ordførerne i Aamot og Storelvedalen ifølge loven kun „en halv stemme hver“ ved amsformandskabets forhandlinger. I 1898 bestemte

amtsstinget antallet af formænd og repræsentanter i Storelvedalen til 20 (16 for hovedsognet og 4 for Strand kapelsogn). Fruerne Petra Sjølie (Svestad) og Alma Neegaard (gift med Andreas Neegaard) var de første kvinder i herredsstyret i Storelvedalen.

I 1887 blev snedker Mathias Arnesen valgt ind i herredsstyret som arbejdernes specielle repræsentant og gjenvalgtes ved alle senere valg til 1901. Mathias Arnesen har ellers været medlem af fattigstyret (1901—1908), medlem af bestyrelsen for Evenstads og Neegaards legater, medlem af skolestyret og tilsynsmand for Rigsforsikringen samt valgmand i 1894—1903 og deputeret ved 15 landsarbejdermøder. I 1895 blev Ole

Jakob Dieseth (Akselstuen).

Herman Atneosen (Kroken).

Gundersen Fjoseggen (Negaard) valgt ind i herredsstyret som arbejderrepræsentant og er senere fra 1901 gjenvalgt som medlem af formandskabet. Ole Fjoseggen har været medlem af Storelvedalens arbejdersamfund (formand i 1894—1904), valgmand i 1903 og siden 1903 arbejdskomiteformand for Arbejderbrug- og boligbanken i Storelvedalen m. m. I 1895 blev Tollef Olsen Øvermo indvalgt i herredsstyret

og gjenvalgtes for aarene 1896—1898, 1901—1907. Fra 1ste januar 1904 blev han ansat som herredskasserer og fungerer som værge inden fattigstyret m. m. Forst i 1880-aarene begyndte herredsstyret at udfolde, hvad vi kan kalde en kommunereformatorisk virksomhed, idet man før den tid kun holdt sig til det nødvendige administrationsarbejde. Sagen var, at i gamle dage var kravene baade færre og mindre, end de siden blev, og derfor havde herredsstyret selvfølgelig heller ikke nogen anden opgave end at holde kommunens finanser i orden (hvilket blev gjort vel saa godt som nu) og ellers besørge de løbende forretninger, der stod i forbindelse med amt eller departement.

I Ole Evenstads ordførertid blev restauration af Storelvedalens hovedkirke gennemført m. m. I Ole Øyens ordførertid blev det i 1870—74 af et interessentselskab opførte festlokale Fram indkjøbt til skolebrug og skolerne i herredet omordnede i henhold til loven af 1889 om skoleordningen paa landet. Endvidere blev

hovedveien fra Koppangssundet til Koppang jernbanestation omlagt og kirkegården ved hovedkirken planert og kartlagt m. m. Af større sager, der siden har været gjennomførte i herredsstyret, skal vi nævne følgende i Thorer Ruuds ordførertid.

I 1895 indførtes frit skolemateriel for folkeskolens elever. Samme aar oprettedes huslaanefondet og et par aar senere jorddykningsfondet, hvoraf arbeiderne erholdt billige laan til erhvervelse af hus og jord. I aarene 1895—1901 erholdt 86 arbeiderne hus og jord ved hjælp af disse fond.

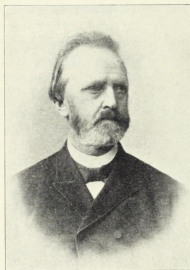
Med hensyn til fondenes virksomhed har herredskassereren (Tollef Øvermo) leveret følgende opgave:

I aaret 1897	erholdt	13	laantagere	laan	tilsammen	kr. 8 750 00
— 1898	—	19	—	—	—	12 210.00
— 1899	—	5	—	—	—	3 800.00
— 1900	—	1	—	—	—	1 200.00
— 1901	—	1	—	—	—	400.00
39 laan						kr. 26 360.00

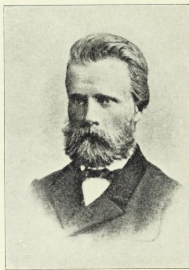
For Jordindkjøbsfondets vedkommende skulle laantagerne forrente laanesummen med 4 % pro anno. Afdragene begynde straks og skulle tilbagebetales i 80 halvaarige terminer.

Pantebestigelser er udstedt baade for Huslaane- og Jordindkjøbsfondet.

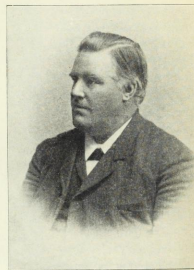
Det var ualmindelig trang til disse laan inden kommunen, og herredsstyret indvilget som regel alle laaneandragender efter tur, saa langt midlerne strak til. Men midlerne, som fra statens side var begrænset med kr. 50 000.00, kunde ikke tilfredsstille alle ansøgere om disse laan.

Sagfører P. Trønnes (Stai).

Tollef T. Trønnes (Træet).

Halvor B. Trønnes (Nystu).

Storthinget fattede beslutning den 20de juli 1894 (cf. en kgl. resolution af 30te august s. a.) om, at midler stilles til raadighed for kommunerne for at udlaanes ubemidlede til opførelse, erhvervelse eller betaling af egne boliger.

Denne laanevirksomhed begynde i Storelvedalen i aaret 1895, idet 3 laantagere erholdt tilsammen laan kr. 2 400.00					
1896,	16	—	—	—	9 650.00
1897,	20	—	—	—	11 950.00
1898,	1	—	—	—	400.00
1899,	3	—	—	—	1 200.00
1900,	3	—	—	—	1 900.00
1901,	1	—	—	—	800.00
1902,	2	—	—	—	770.00
1903,	3	—	—	—	1 300.00
1904,	1	—	—	—	600.00
53 laan					tilsammen kr. 30 970.00

Dette laan kaldet Storelvedalens *Huslaanefond* skulle laantagerne forrente med 4 % rente afdragsfrit i de to første aar. Laanet skal tilbagebetales i 50 halvaarige terminer eller med 5 % af laanesummen aarlig. Betalingsiden sattes til henholdsvis 15. juni og 15. december.

Kommunen skulle til staten forrente disse midler med 3¼ %. Aaret 1897 fik man ogsaa laan af staten til kommunen under navnet Storelvedalens *Jordindkjøbsfond*.

Efter foranstaaende opgaver over samlet udlaan viser det sig at være udlaant i begge fond tilsammen kr. 57 230.00 paa 10 aar fra og med 1895 til og med 1904.

Ca. 80 à 90 laantagere fik paa denne maade anledning til at erhverve huse og jord, mange begge dele og andre enten huse eller jord.

Det var i Storelvedalen fra aaret 1895 og udover, at jord- og husspørgsmaalet egentlig tog sin begyndelse. I aaret 1896 købte Storelvedalens kommune de to første eiendomme Nystu Trønnes og Stenviken. Disse to eiendommers jordvei blev for en stor del udstykket til brug for arbeiderne.

Stenviken gaard blev delt i 4 parceller (62.5 maal ca. kr. 29.00 pr. maal til samlet værdi kr. 1798.00).

Af Nystu Trønnes' jordvei udstykkedes i 20 parceller (632.25 maal til ca. 13 kroner pr. maal).

Selve gaarden Nystu Trønnes med en del jordeiendom blev ikke udstykket; men der oprettedes et alderdomshjem.

Den 9. juni 1903 vedtog storthinget en lov om arbejderbrug og boliglaan, som traadte i kraft 1903.

Der blev ved denne ordning fra statens side adgang for ubemidlede at erholde laan til erhvervelse af boliger og jord imod, at kommunerne garanterte ligeoverfor staten.

Storelvedalens herredsstyre vedtog 1903 beslutning om at garantere for indtil kr. 100 000.00 iberegnet hus- og jordindkjøbsfondet, som udgjorde kr. 50 000.00.

Aaret 1904 ankom det fra den norske arbeiderbrug- og boligbank til Storelvedalens herred		
10 brugslaan	tilsammen	kr. 10 350.00
" 1905 13 —		" 12 050.00
" " 3 boliglaan.		" 2 750.00
" 1906 8 brugslaan		" 8 550.00
" 1907 11 —		" 11 550.00
" " 3 boliglaan.		" 3 800.00
" " 48 laan	til december 1907	kr. 49 050.00

Af disse laan er et større antal kun ombytning med laan i Huslaane- og Jordindkjøbsfondet. Ved denne laaneindretning er det overgaaet fra bygsel til kjøb.

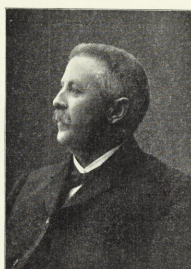
For brugslaan (det vil sige med jord og huse) er rentefoden ansat til $3\frac{1}{2}\%$ afdragfrit i 5 første aar.	
For boliglaan 4 % — " — 2 — " — "	
Brugslaan tilbagetales fra 42 aar eller i 84 halvaarlige terminer.	
Boliglaan — " 28 — " 56 — " — "	

Ole Evenstad.

Ole Øyen.

Th. M. Ruud (Negaard).

I 1896 indkjøbes eiendommen Stenviken for kr. 3000.00. Jordveien udparcelleredes i 4 dele og bortsattes til arbejdere.

Samme aar indkjøbes den betydelige eiendom Nystu Trønnes for ca. 74000 kroner. Paa gaarden er oprettet alderdomshjem. Af gaardens jordvej blev der strax udparcelleret ca. 20 parceller (senere er der blevet flere). Skogen ca. 32000 maal er i kommunens eie.

Samme aar vedtoges ogsaa regler for forebyggelse og slukning af skogbrand i herredet. I henhold til disse regler blev der i 1898 oprettet et skogbrandsfond ved udligning paa de faste eiendomme. Af fondets midler er der opført vagthus paa Rognvola og Maansæterkleppen med telefon. Fondets midler udgjør nu ca. 8000 kroner.

I 1897 blev Storelvedalens gjensidige brandforsikrings-selskab stiftet paa initiativ af Thorer Ruud. Selskabet har som ogsaa før nævnt en kommunegaranti paa

kr. 50000.00, en forsikringssum af kr. 412000.00 samt et opsøret præmiefond paa vel saa kr. 9000.00. Ole Svestad har været formand fra 1897—1898 og Haaken Vestgaard fra 1899—1902. Siden 903 har amtsskolebestyrer Kvisli, der nu ogsaa er viceordfører, indehavt formandshvervet. O. Øyen har været medlem af bestyrelsen siden 1903 og Th. M. Ruud siden selskabets oprettelse. Halvor Noren er forstander og foretningfører.

I 1898 foretoges omlægning af hovedveien ved Vestgaard, hvortil der medgik ialt kr. 15 600.00 samt revision af folkeskolen og omordning af sloidundervisningen med udvidelse af smaaskoler m. m.

I 1899 besluttedes opført kørebro over Glommen ved Stai, hvorved et gammelt stridsspørgsmaal inden bygden var bragt i orden. Med 13 mod 6 stemmer beviledede herredsstyret det paa herredet faldende beløb ca. kr. 27000, der udgjorde $\frac{1}{6}$ af broens kostende kr. 163200.00. Samme aar beviledede amtstinget enstemmig sin andel med ca. kr. 27000.00. Privat var der tegnet kr. 17000.00, der skulde indgaa i det af herredet beviledede beløb kr. 27000.00, altsaa vilde der paa herredet kun falde kr. 10000.00. Det private bidrag var tegnet under forudsætning af, at broarbeidet paabegyndtes inden 1. januar 1904 og er saaledes nu desværre bortfaldt. Herredets og amtets bevillinger er vistnok fremdeles gjældende, naar det privat tegnede beløb kr. 17000.00 indbetales i herredskassen.

Samme aar vedtoges skogvedtægter for herredet. Kongelig approbation blev desværre ikke givet, fordi vedtægterne indeholdt bestemmelse om, at 3 af skog-

raadets 5 medlemmer skulde vælges af skogeierne, hvortil der ikke skulde være adgang efter loven. Vedtægterne blev derfor stillet i bero i paavente af en lovforandring, som endnu ikke er kommet istand. Samme aar foregik ogsaa kanalisering af Imsa med kjørebro over samme, hvortil der medgik ca. 200000 kroner.

I Th. Myrvangs ordføretid blev gaarden Nordre Sætre indkjøbt til kommunens eiendom (og delvis udparcelleret til smaa-brug), og den private vei fra Vestgaard til Sundfloen blev omlagt til bygdevei. I C. J. Eckstells ordføretid er skogvedtægter for herredet vedtagne.

Det kan tilføies, at der fortsættes med at forskaffes hus og jord til arbejdere paa samme gode og betryggende vilkaar som før.

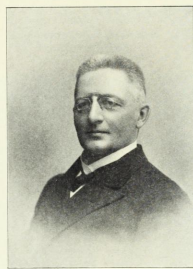

Th. Myrvang.

Af en gammel bog for kirkekassen kan man se, at de to lensmænd paa Evenstad har ført dette regnskab fra 1782 til 1810; saa kommer en anden (uvist hvem) fra 1810 til 1840, og for aarene 1840 til 1843 har flere kirkeværger ført regnskabet. Fra 1843 til 1851 er regnskabet ført af brodrerne B. M. og M. Trønnes. Otter Persen (Pedersen) har været regnskabsfører fra 1851 til og med 1854, saa Jakob Trønnes fra 1854 til og med 1860 Edvard Bakken har været regnskabsfører 1860 til 1867

med 30 speciealer aaret i løn. Kirkesanger O. Øyen har ført regnskabet 1868 til og med 1870. Olaf Kopang fra 1870 til og med 1873; saa igjen O. Øyen aarene 1874 til og med 1877.

Lærer Ole Haugen førte derpaa kommunens regnskaber fra 1877 til 1904; derefter Tollef Øvermo, der fremdeles fortsætter som kommunens regnskabsfører (herredskasserer).

Carl Johan Eckstell.

Kommunens regnskab for 1907.

Aktiva:

a. Kassebeholdning 31. decbr. 1906	kr. 18 845.56
b. Restancer	12 038.18
c. Magasinfondet	2 170.12
d. Skogbrandsfondet	6 672.00
	kr. 39 745.86

Faste eiendomme m. v.:

a. Kommunens huse	kr. 120 000.00
b. Skolejord	1 500.00
c. Nystu Trønnes	135 000.00
d. Nordre Sætre	65 000.00
e. Stenviken	3 500.00
f. Huse anskaffet ved jordene	43 000.00
g. Bankens grundfond	12 000.00
h. Udlaan paa obligationer	1 562.00
i. Legatmidler	151 433.46
j. Jernbanekaktier	19 000.00
	kr. 591 741.32

Passiva:

a. Laan i Storelvedalens sparebank	kr. 6 840.00
b. Laan i Hypothekbanken	625.99
c. Obligationslaan af 1903	100 002.52
d. Laan i Arberderbrug- og boligbanken	42 975.00
e. Laan i oplysningsvæsenets fond	63 375.00
	kr. 213 818.51

Saadant budgetforslag vedtoges:

Til skolevæsenet	kr. 15 600.00
Til fattigvæsenet	16 000.00
Til herredets øvrige behov:	

1. Til veivæsenet:

a. Veivogter Gundersen	kr. 500.00
b. — Lindholdt	500.00
c. — Negaard	75.00
d. Sommer- og vinterarbejder i O. Lindholdts roder	850.00
e. Do. i Gundersens rode	650.00
f. Do i Negaards rode	150.00
g. Do. paa rideveien	180.00
h. Atna sund	22.50
i. Redskaber til veiv. & arb.	30.00
j. Ombygning af stikrenden ved Kroken	100.00
k. Løfning af Veien ved Søkkunda bro	900.00
l. Reparation af rekværk ved Vestgaard og nyt ved Grinbækken	100.00
m. Uforudseede udgifter	42.00
	kr. 4 100.00

2. Lønninger:

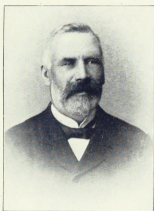
a. Til sognepresten	kr. 2 792.40
b. Kirkesangeren i hovedsognet	1 027.40
c. Do. for 6 reiser til Atneosen	30.00
d. Do. i Strand	265.56
e. Organisten	500.00
f. Lægen	500.00
g. Jordmøderen i Storelvedalens distrikt	40.00
h. Do. i Strand distrikt	40.00

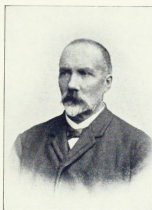
Simen Landeth.

Haakon Vestgaard.

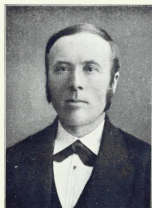
Halvor H. Storstu.

Halvor Noren.

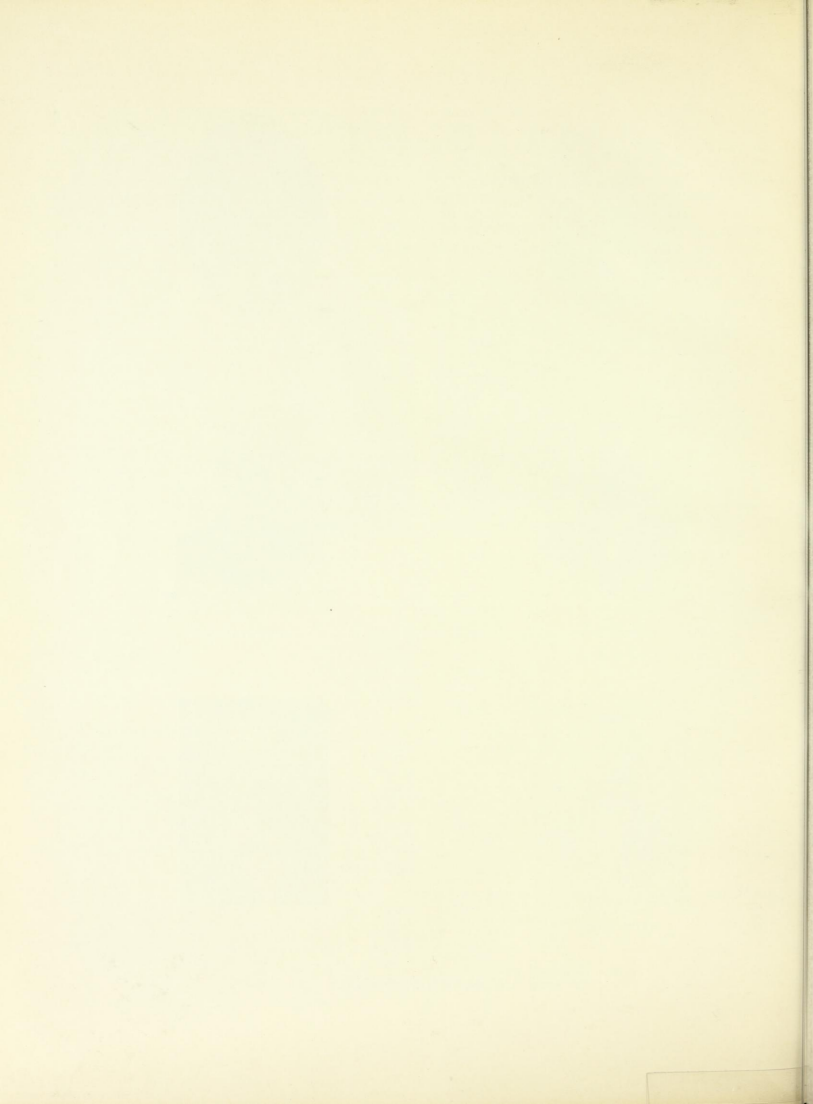

Taral Messelt.

E. Brænd.

SPAREBANKDIREKTØRER.

i. Herredskassereren	kr. 900.00
j. Feieren	200.00
k. Amtsdrylægen	400.00
l. Bibliotekaren	105.00
m. Lensmanden	82.99
n. Revisorerne	240.00
o. Ordføreren sekretærhjælp	200.00
p. Ligningskommissionens decision	160.00
q. Provstens ekspenser	20.00
r. Rigsforskringens tilsynsmand	60.00
s. Formanden i arbejdskomiteen for arbejderbrug- og boligbanken	100.00
t. O. Nilsens pension	200.00
	kr. 7 762.99

3. Skydsvæsenet	kr. 2 770.00
4. Kirker og kirkegaarde	1 500.00
5. Brandkontingent og gaardsskat	1 200.00
6. Renter og afdrag af kommunens laan	1 300.00
7. Heredes andel i amtskatten	5 604.12
8. Alderdomshjemmets drift	10 500.00
9. Amtsskolen	1 040.00
10. Tinghold	50.00
11. Stai central pr. rigstelefon	100.00
12. Hedemarkens amts husflidskomite	60.00
13. Herredsløkker	120.00
14. Sygepleien	575.00
15. Folkebogsamlingen	75.00

16. Lærernes vikarkasse	kr. 25.00
17. Søndre Østerdalens landbrugsforening	300.00
18. Do. skogselskab	300.00
19. Skograadet	1 300.00
20. Tilfældige udgifter	2 055.86
	kr. 84 037.97

Derfra gaar som indtægt:	
1. Hundeskat	kr. 900.00
2. Øl- og Vinafgift	650.00
3. Handelsskat	450.00
4. Dividende af jernbanekaktier	800.00
5. Indtægt af bygsel	480.00
6. Stats- og amtsbidrag	150.00
7. Indbetaling af tiende	106.48
8. Statsbidrag til skydsvæsenet	1 846.66
9. Amtsbidrag til do.	461.67
10. Indtægt af skogen	3 500.00
11. Jagtrenten paa n. Sætre	75.00
12. Veipagt i Atnedalen	98.16
13. Renter og andre tilfældige indtægter	1 500.00
14. C. C. Bruuns andel i kirkens assurance	20.00
	kr. 11 037.97

73 000 kr. er altsaa det beløb, der udfordres til dækkelse af kommunens udgifter i 1908. Beløbet foreslaaes udlignet paa formue og indtægt i henhold til de i herredstyret under ^{30/11} 91, ^{29/7} 93, ^{22/4} 96 og ^{28/10} 99 vedtagne skatteregler, efterat eiendomsskatten, der foreslaaes sat til kr. 6.00 pr. skyldmark, er fratrukket.

Forligelses- og aastedskommisærer.

1. Ordinære forligelseskommissærer (lov af 1824):

Lensmand Ole O. Evenstad til sin død	1833
Ole Torgalsen Møklebye	1829—1836
Lensmand Ole Olsen Evenstad	1833—1838
Gaardbruger Halvor B. Trønnes	1836—1861
— Ole E. Stai	1838—1846
Kirkesanger Jakob Dieseth	1846—1861
Lensmand J. Aars	1861—1868

(da han flyttede)

Gaardbruger Peder Gjermundsen Vestgaard	1861—1870
— Herman O. Atneosen 1868—1884 og 1887—1890	
— Engbret O. Lillestue	1870—1873
— Ole S. Øvergaard	1873—1880
— Botolf E. Vestgaard	1880—1887

Gaardbruger H. B. Trønnes	1884—1894
Kirkesanger O. Øyen	1890—1893 og 1897—1903
Bankkasserer Th. Ruud	1893—1903
Gaardbruger S. Landeth	1894—1897
Lensmand J. Wæringsaasen	1903—
Lærer Joh. Haave	1903—

2. Aastedskommisærer (ifølge lov af 1880):

Ole A. Neegaard	1880—1884
Alexander Hagen	1884—1887
Simen Landeth	1887—1894
Halvor Noren	1894—1900
(og igjen fra 1903—)	
Halvor Sætre	1900—1903

Sparebank og sparebankdirektører.

Storelvedalens sparebank er oprettet efter plan, stadfæstet ved høieste resolution af 29. september 1885; dens nuværende plan er approberet 7. august 1894. Bankens grundfond udgjør et af Storelvedalens kommune ydet bidrag stort kr. 12 000.00 I tilfælde af sparebankens ophævelse skal dens fond, efterat dens samtlige forpligtelser er afgjorte, falde tilbage til Storelvedalens kommune. Bankens direktion,

bestaaende af sagfører P. Trønnes, gaardbrugerne O. Øvergaard og H. B. Trønnes, havde sit første møde 2. oktober 1886. I dette møde ansattes Th. M. Ruud som kasserer. Banken begyndte imidlertid sin virksomhed først den 11. februar 1889 under direktørerne H. B. Trønnes, Halvor H. Storstue og Chr. Mortensen. Som formand i sparebankens direktion har sagfører P. Trønnes forrettet fra 1886—1888, H. B. Trønnes fra 1889—1894

og Halvor H. Storstue fra 1895—1896 og 1904—1906. Siden 1897 har S. Landeth været direktionens formand. De øvrige medlemmer af direktionen har været gaardbrugerne Taral Messelt 1890—1898, Haakon Westgaard 1896—1903, Halvor Noren 1895—1904 og E. Brænd fra 1904. Forstanderskabets nuværende ordførere er lærer Joh. Haave. Tilsynskomiteen bestaar af sagfører Sæm. Hagen, P. G. Trønnes og Olaf Stai. Revisorer er O. Øyen og O. Svestad. Th. M. Ruud har forrettet som kasserer og bogholder siden bankens oprettelse.

I sparebankens 1ste driftsaa — 1889 — udgjorde forvaltningskapitalen kr. 30 262,68, hvoraf 59 indskydere havde tilgode kr. 14 302,56. Bankens formue udgjorde kr. 3 699,82, hvoraf kr. 3 600,00 var indbetaling paa bankens grundfond, medens resten kr. 99,82 er fortjeneste eller overskud for regnskabsaaet. Siden er banken gaaet jevnt fremad saaledes, at dens forvaltnings-

kapital efter regnskabet for 1906 udgjør kr. 364 555,21, hvoraf indskud kr. 324 422,50, fordelt paa 430 indskydere. Bankens formue er nu kr. 40 132,71, hvoraf grundfond kr. 12 000,00 og opspareret fond kr. 28 132,71. Overskud eller fortjeneste i 1906 var kr. 6 423,48. Banken har til dato ikke havt et eneste øre i tab paa sine udlaan.

I direktionensmøde ^{9/10} 1887 besluttede direktionen (P. Trønnes, H. B. Trønnes og Ole Evenstad) enstemmig at henstille til forstanderskabet at bestemme, at „det udstaar med at begynde med sparebankens virksomhed indtil videre. Man fandt nemlig, at tiererne nu er saa daarlige og de økonomiske forhold i flere retninger saa usikre og forviklede, at det for direktionen stiller sig tvilsomt, hvorvidt den sandsynligvis ubetydelige omsetning vil kunne bære administrationsudgifter.“

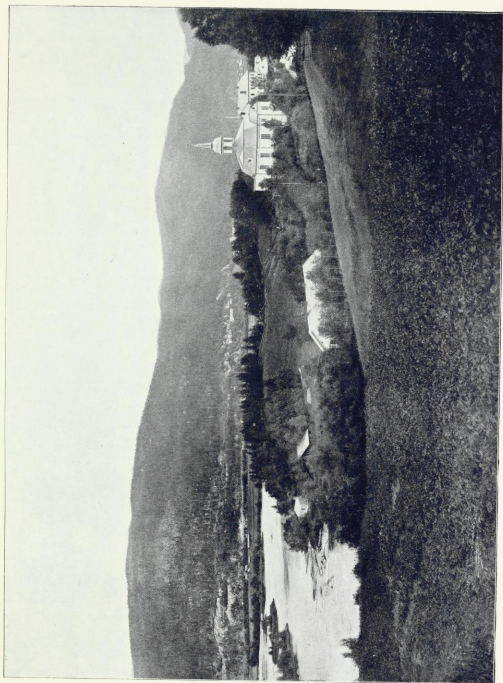
Den ^{9/11} 1888 holdt direktionen atter møde og besluttede, at banken skulde begynde sin virksomhed fra nytaa 1889, idet forstanderskabet i møde ^{29/11} 1887 enstemmig nedvoterede direktionens forslag om udsættelse. Direktionens medlemmer i 1888 var H. B. Trønnes, lensmand Chr. Mortensen og Halvor H. Storstue.

Hovedkirken og presterne.

Ved reformationens indførelse i Norge 1537 blev den oprindelige kirkeordning forstyrret, og der kom istand en ny, vilkaarlig sogneinddeling, hvorved de to bispedømmer Hamar og Oslo blev slaet sammen til ét stift, Oslo stift, med omkring 100 prestegjeld fra Tønset til Bohuslen. Før havde man havt (foruden domkirkerne som en orden for sig) fylkes-, herreds- og hægdiskirker med tilsvarende prester. Fylkes- og herredskirkerne var hovedkirker med prestegaard, medens hægdiskirkerne kun var hjælpekirker med begravelsesplads, svarende til vore smaa afsidesliggende kapeller. Da der nu vitterlig fandtes kirke i Storelvedalen med *prestegaard*, saa er det ganske sikkert, at dalen i den katolske tid har havt en hovedkirke og udgjort et eget sogn (*parochia*) med sin egen prest. Nede paa Hamar, *Hamarkaupangr*, udfoldede der sig et blomstrende kirke- og kulturliv i det 12. og 13. aarhundrede, hvilket ogsaa utvilsomt afsatte sine frugter opover Østerdalen. Hvert spor heraf er imidlertid saa at sige slettet ud paa grund af den sorte død og reformationen. Den sorte død og reformationen reducerede staten til et chaos, „som Norges rige ikke til denne tid haver forvundet“, heder det i et skrift fra 1773 om Norges beneficerede gods. Ved den nye sogneinddeling blev Aamot hovedsogn med Rendalen og Storelvedalen som annekser. Biskop Jens Nilssøn skriver herom i sin *Visitatsbog* (udgivet af dr. Yngvar Nielsen) af 1580: „Aamod hoffuid kirke, med sine annexer, Elfuldal Øtther, ligger 6 mile fra hoffuidkirken, Ytthre Rindal, ligger 10 mile fra Aamod, oc Øtthre Rindal, ligger 12 mile derfra; oc holdis tieniste

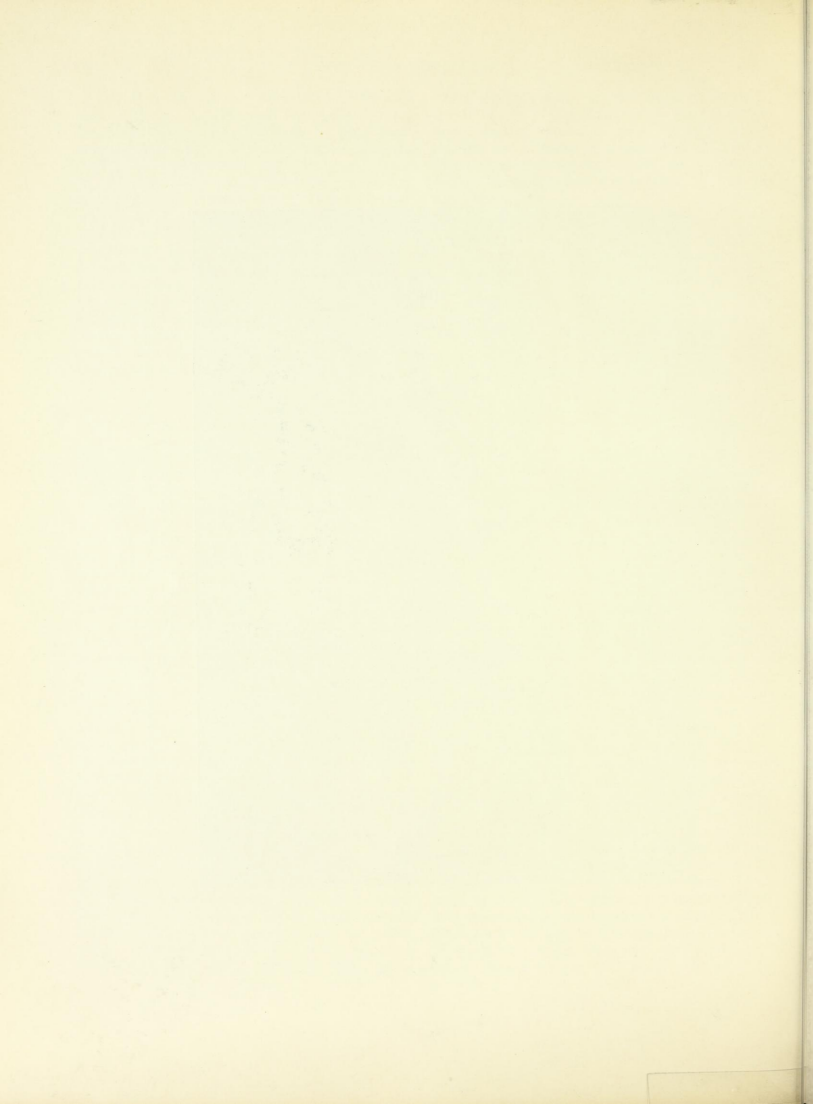
i dem alle.“ Og presten Ramus anfører ogsaa i sin Norges beskrivelse af 1715 Aamodts hovedkirke med Elvedalen og Rendalen som annekser. Den ældste kirkebog for Aamot med Elvedalen begynder 1733 og gaar til 1779. Storelvedalen blev først i 1873 skilt fra Aamot og igjen et eget sogn med egen prest og prestegaard som i de gamle tider.

Elfardals kirka var navnet paa Storelvedalens gamle kirke. Den ældste kirke med præstegaard havde sin plads paa Koppangsoen, og siden blev den flyttet til Kirkemo, hvor der fremdeles kan paavises levninger efter gravene. Den gamle kirkegaard er nu udlagt til ager; men i fjøskjælderne paa Vestgaard findes indmurede gravstene med aarstal og navne. Hos Simen Landeth paa Stai findes nogle malede figurer (de fire profeter Esaias, Jeremias, Esekiel og Daniel samt kong David), der skriver sig fra den gamle kirke, og som minder om gamle tiders kirkeudsmykning. Bagstuen i den gamle stue paa Koppangshammeren har været sakristi i kirken paa Kirkemo; paa nævnte gaard findes ogsaa en kirkestol („indgangsstol“), ligesom udskjæringerne over indgangen til den nuværende hovedkirke (to udskaarne løver fra Kristian VI's tid med monogram i kongens krone) og de særdeles fine ældre udskjæringer over altertavlen altsammen er levninger fra gammelkirkerne. Efter reformationen havde kirken ingen tierender, d. v. s. ingen ret til at opbevare tiende som hovedkirkerne, men kunde som annekskirke kræve landskyld af 1½ hud, og i Vestgaard var 11¾ lispund af skylden beneficeret prestegods. Elvedalens annekskunde ifølge Stiftsbogen 1577 hæve landskyld af føl-

HOVEDKIRKEN I STORELVEDALEN

med Fugernik tilvenstre og Fram tilhøire, hvor baade amtskolen og folkeskolen har sine lokaler.

gende gaarde: Hagen i ytre Rindall 1 hud. Kleffue-
 stadt 1 kalfehud. Langengen 1 album. Gaarde 2 album.
 Staffseng i Løitenn (1 stoke pend. itt aar anditt aar
 1 sold korn). Kirken havde ellers følgende ornament-
 er: „Klokker 4 smaa og store foruden 2 houdklokker samt
 enn kalk och disk aff messingh och en gammell messe-
 hagell och messerk m. m.“ I 1739 blev Prestenget
 1½ kalvskind af sognepresten K. Hals overdraget
 Peder Halvorsen Stai i fæste tilligemed det presten
 beneficerede gods i Vestgaard. Et gammelt papir an-
 gaende Kirken er følgende regning funden i Stor-
 elvedalens kirke:

En for tegnese paa kirkens Regenskab som Efuen
 Møkelby og Alf Trynes Hafuer bekestott for Anno
 1638 1639 1640 For dett første Holtt Vi denem som
 brede Kirken mett Huer sin Dreng Udj 8 dage mett
 mad och drike Nog lod Vi En tyne tiere till Kirken
 At brede af Vor Egen. Nog Hafuer Vj Udlagt till
 Her Jacob Udj Vin Holing af Vore Egene penger —
 3 Rix 2 ort till stuis skrifuere af Vores Egen penger.
 til Vitterlighed og Udj sandhed som forskrifuet staar be
 Krifter Vj mett tvende vores grander til Vines byrd
 under diris bomerker, som er Suend Nedergaard og
 Tollef Vestergaard Anno 1641.

I 1724 indgaar Gietvold Messelt kontrakt med Otto
 Møller i Trondhjem, hvorved Møller forpligter sig til
 at levere en klokke (til kirken) i Elvedalen paa 1 skip-
 pund tyngde, hvortil Messelt skal skaffe ham 9 voger
 malm (eller penge op til 90 rigsdaler). Klokken blev
 leveret og betalt. Der er ogsaa i kirken fundet en
 liste fra aarene 1738, 1739, 1740, 1741, 1742 over
 kirkeskat.

Den nævnte klokke blev dog erstattet af andre; men
 begge de nu i brug værende klokker med den malm-
 fulde klang skriver sig ogsaa fra den gamle kirkes tid.
 Paa den lille klokke staar følgende inskription:

Soli Deo gloria
 me fecit

Johan Martin Reiffensten

Store Elvedalens Klokke I Aamoedts Annex 1763.

Den større klokke (Storklokken) bærer følgende
 indskrift:

Sancte Michaelis Kirke udi Store Elvedalens annex
 I Aamots prestegield i Østerdalen Er denne Klokke
 bekostet af samtlige Storelvedalens almue aar 1768.
 Mefecit Michael Carl Troschell

König Hof Klocken Gieser in Copenhagen

Med Klokkers Klang
 Til graven trang
 Maa vi herud.
 Hjælp os da, o Gud
 Vor Sjæl maa blive Jesu brud
 Soli Deo Gloria.

Den gamle kirke paa Kirkemo blev i 1809 saa brøst-
 fældig, at den blev revet og en ny kirke opført (færdig
 1811 og indviet 1819). Denne kirke (den nuværende
 altsaa) blev opført med bidrag af stiftet og sognet.
 Enhver af stiftets hovedkirker ydede nemlig to og hver
 annekskirke en rigsdaler til dens fuldførelse (en otte-
 kantet tømmerbygning). I 1889—90 blev den restaureret
 (tilbygget indgang og sakristi o. s. v. ved arkitekt H.
 Backer), saa den nu har form af en langkirke med
 400 siddepladse og aaben gang langs væggene. Udgiften
 ved restaurationen blev hovedsagelig dækket af de penge
 som var igjen efter kornmagasinet (magasinfundet). Kir-
 ken har en smuk altertavle (gave fra Dorthé Stai, opstan-
 delsen i copi efter Tidemand af C. Bruun) og et smukt
 orgel til kr. 6000 (gave fra fru Anne Evenstad). Kirken,
 der nu ligger paa den vestre side af Glommen mellem
 Koppang og Stai under 61° 30' 31" nordlig bredde og
 0° 19' 41" øst for Kristiania meridian 271 m. over
 havet, tænktes fra først af sat paa haugen mellem
 Gammelstu- og Sørstu Stai. Den har en smuk belig-
 genhed med en vakker udsigt, især mod nord, med
 prestegaarden, Kirkestuen (herredslokalet) og Fram i
 nærheden. Kirkegaarden er smykket med mange til-
 dels kostbare monumenter og støtter — deriblandt
 over legatstifterne Halvor Simensen Negaard f. 1797
 † 1878 og søn Simen H. Negaard f. 1840 † 1877 samt
 Anders B. Syren † 1887 (reist i taknemmelighed af Stor-
 elvedalens kommune). Evenstad med flere familier har
 sit eget gravsted med stakit omkring og med støtter.
 Evenstadvoklene har støtter — deriblandt en liden sten-
 støtte fra 1715 over lensmand Evenstad (og hustru
 † 1745).

Følgende prester og kapellaner har virket i Stor-
 elvedalen:

Katholske prester:

Sira¹ Oluf Eriksen (1510).
 Amund Rikardsen (1537).

Lutherske prester:

Amund Rikardsen	1537—1540
Ole (Oluf)	1540—1550
Peder Gjordsen	1550—†1579
Kjeld Jensen	1580—†1591
Jakob Svante	1592—1622
Jakob Pedersen Riise	1622—†1646
Jens Bondeson	1646—†1685
Ole Jensen Hornemann	1685—†1728
Knud Hals	1728—†1741
Kristen Kiær	1741—1786
Andreas Wulfsberg	1786—1822

En titel som det engelske sir og det franske sire o. s. v.

Julius Fr. Paludan	1822—1828
Andreas Wulfsberg Dircks	1828—1846
Johan Reinhardt	1846—1858
Ole Severin Olsen	1858—1870
Abraham V. Støren, f. 1829	1871 (vikar)
Peter N. Schult, f. 1830	1872 (—)
Frederik J. Gjør	1873—1878
Camillo Bockmann	1878—1887
Gustav Dietrichson	1887—1897
Carl Johan Ecktell	1897—

Residerende kapellaner:

Søren (Søfren) Mogensen (1643)	} fra Danmark.
Hans Mogensen	
Simon Poulsen (boende i Rendalen 1671).	
Søren Storm 1689.	
Ole Dop (omkring 1690).	
Laurits Svante.	
Erik Olsen Værdal 1695—1733.	

Erik Olsen Værdal var gift med Anne Cathrine Sommerschild. De havde en søn Ole, der blev født 30. juli 1702 paa Bjøntegaard i Rendalen og ansattes som sogneprest i Eid, hvor han døde 1769 efterladende sig flere børn.

Kristen Kier 1733—1741.

Personelle kapellaner:

Johannes (eller Hans, Lauritzen (1627).
Lars Jakobsen Rise (1643).
Johannes Theisted (1658).
Ole Michelsen Dopp (1713).
Johannes (Hans) Winther (1736—1742).
Herman Pohlmann (1758—1769).
Anton Brinkman (1778—).
Andreas Wulfsberg (1779—).
Peter M. Lorentz (1808—).
Strøm Grötting (hjælpeprest) 1811—1815. (Far til den som forfatter bekjendte Andreas Grötting † 1870.)
Lorentz Stibolt (senere prest til Tolgen) 1818—21.

Hvad vi forresten ved om de gamle (katholske) prester indskrænker sig kun til navnene. Man tog kirkehuse i brug, efter at man havde plyndret dem for alle kostbarheder, og presterne gik mange steder over til den nye lære. Det var ialfald tilfælde i Elvedalen, hvor Amund Rikardsen fortsatte i kaldet, uden at vi ved noget om, hvorledes han eller menigheden stillede sig til den nye lære. Men mangt og meget taler dog for, at overgangstiden heller ikke i Elvedalen løb af uden modstand. I lange tider hang folket fast ved det gamle, og kun ved magt lykkedes det at holde den nye kirkeordning oppe.

Om hr. Oluf (Peder Gjordsens formand i kaldet) fortælles det, at „han løb med madsek med andre drenge i fiskevand“, og at han i 1550 „maatte drage“ til Tønset, hvor han døde 1575. Om Peder Gjordsen berettes det: „Han søgte og drog med bønderne og stak Birger Nordset (vistnok fra Rendalen), da han ei vidste andet, end de vilde dræbt ham“. Paa bafaling af statholderen Paul Huitfeldt lod han sammen med Laurids Sorkenes og Erich Skramstadt samt lensmand Norseth og lagrettesmand Peer Illevold fra Rendalen optage fortegnelse over landskyld, ornament og inventar, der tilhørte Aamot hovedkirke med Annekskirkerne i Rendalen og Storelvedalen (indført i Stiftsbogen). Kjeld Jensen blev anklaget af et par bønder (hvorfor vides ikke); men da provsten, Nils Krabbe i Løiten, undersøgte sagen, viste det sig, at de havde løiet og maatte betale et bjørneskind i bod. Han blev ogsaa siden engang anklaget, uden at der paaførtes ham noget. Han har sikkert — som saa mange af den tids prester — været en krangleveren herre. Jakob Svantesen, der kom i embedet efter Kjeld, omtales som en myndig mand med en haard udtale. Han var født i Stargard i Pommern og blev ordineret til prest af mag. Jens Nilsson i Oslo. Han var nok mer end almindelig dygtig, da kongen specielt interesserede sig for ham, skjønt han var fattig (ja i stor armod). Han ivrede meget mod trolddom og var den „første prest, som bragte almuen til lydighed“. I anledning krigen med Sverige blev der 1611 paalagt geistligheden en særskat „hver provst og sogneprest taxeret til 8 rigsdaler, den rige hielpendis den fattige“. Hr. Svante til Aamot sees at have betalt sine 8 daler. Om hans eftermand i kaldet Jakob Riise faar vi en del oplysninger i biskop eller superintendent Nils Glostrups Visitatsbog (udg. ved Ludvig Daae og H. J. Huitfeldt-Kaas). Efterat biskopen (superintendenten) har meddelt, at han i begyndelsen af februar maaned 1619 har tilendebragt sin visitats over Hedemarken og Østerdalen (med undtagelse af Tønset) og befundet alt i god orden, skriver han følgende:

Wdi Amud ankomme di bønder y Ellifvedaaln och Rindallen, hvilcke ieg efter predicken lod for mig fordre wdi prestegaarden och dennem tillspurde, och di naaged haffde sig offuer deris Sogneprest art besverge: hortill di alle samptlige svarede, sig icke att wiide hannem naaged anded endt gaatt vaar att beschylde; att begierede hand enten paa en anden sted, efterdi Reyserne fallit hannem meged besverige och sin Alderdom, maatte bliiffe befordred eller med en Capellan forsyned, loffwendis derhos sig giernc att wiilde forhielppe h. Jacob naaged til hielp, till att lönne och wnderholde hannem med.

2. Waar her en mand aff Ellifvedaaln, som klaagede offuer Her Jacob, att hand icke wiilde berette hans qvinde, horudoffuer hun dode: Mens der saagen bliift forhort, haffde bonden selliffver schyllid, efterdi inter alia qvinden leffde der efter itt ferdings Aar, och der midler tiid ofte scheede predicken i Ellifvedaaln, och

Ole S. Olsen.

Frederik J. E. Gjor.

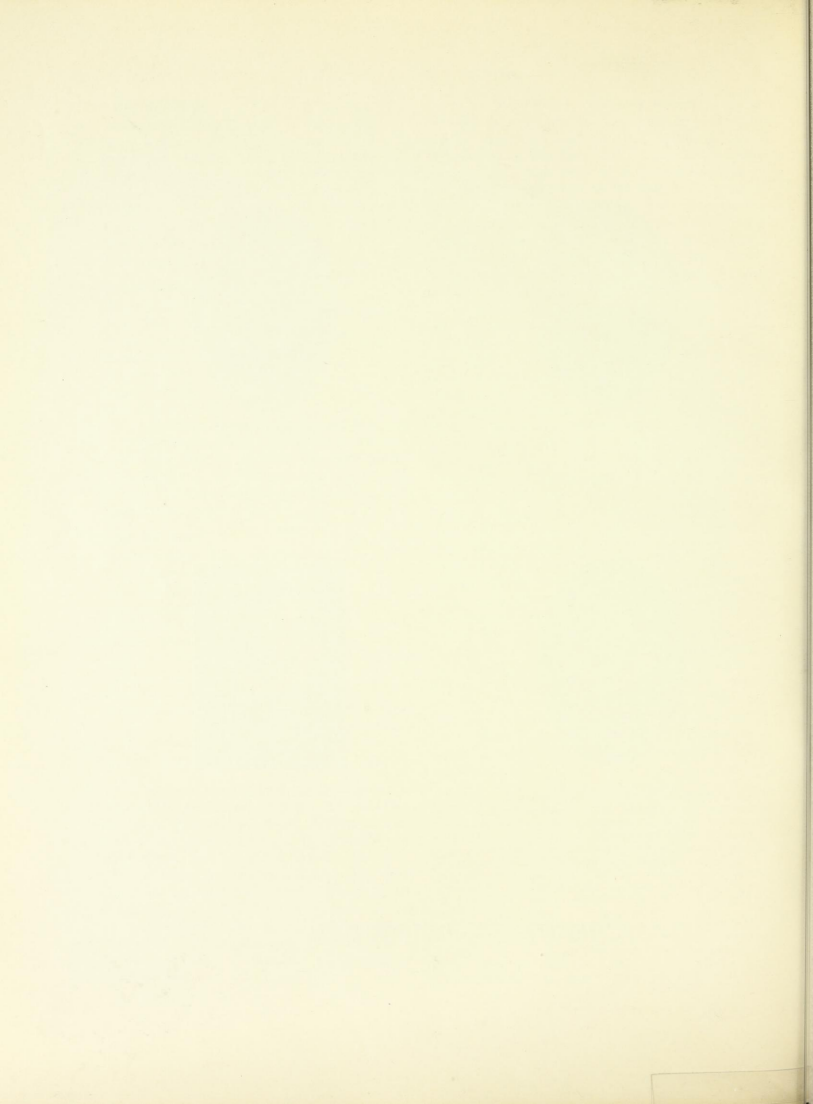

Camillo Rantzau Beckman.

Gustav J. F. Dietrichson.

SOGNEPRÆSTER I STORELVEDALEN.

dog ikke vilde anmode her Jacob om Sacramentens vdeelelse til sin hustru.

3. Anlangende den saag med den Karl, Her Jacob haffuer fortencht, at hand hans gaard schulde haffve afbrant, waar ieg paa opreysen aff hans broder begierendis at schulle komme till mig paa Amudtt med sin broder: Men der ded ikke scheede, bestielte ieg paa wdreysen, at hand schulle komme till mig paa Ellifverum, hvilket ikke helder bleff efterkommen, saa ieg derfor intet y den Saag kunde forrette.

Biskop Glostrup holdt visitats i Aamot (med Rendalen og Storvedalen) ogsaa i aarene 1628 og 1635, ved hvilke anledninger han antegner i sin bog, at ungdommen havde gjort gode fremskridt i sin kristendomskundskab (forklaringen af Kathekismen). Rasmus til Tønset var ogsaa nærværende i 1628, da biskopen ikke kunde reise did paa grund af snefaldet i februar maaned, og han berettede, at alt stod vel til i hans sogn.

I 1632 fik biskopen (Nils Glostrup) brev fra kongen angaaende presten Jacob Rise i Aamot — som „underdanigst haver ladet andrage, hvorledes han af begge sine annexer (Storevedalen og Rendalen) ikkun skulle have den halve tiende aarligen, endog i samme annexer bedre korn skal bekommes end i hovedsognet, hvorudover han nødes til at kjøbe korn til sit huus's ophold: da beder vi eder naadigst og ville, at I den sag flittig forfarer, parterne imellem forhører og siden derom anordner den deel (korn altsaa), christeligt og rimeligt er“.

Aaret efter er samme sag oppe igjen, og almuen fik paabud „om at tilföre presten hans tiende som andet steds i Norge sedvanligt“.

I 1638 udstedte kongen en forordning angaaende den saakaldte kapellanskat med paabud om „at lade ansætte nogle kapellaner udi Østerdalen til Guds gære og tjeneste og blev der deputeret til enhver kapellans underholdning 40 eller 50 rigsdaler aarligen (som tilstilles dem af statholderen paa Akershus) og skulde nævnte kapellaner i de længst afsidesliggende annexer reside“. Nogle aar efter (1641) „bevilges naadigst hver kapellan udi Østerdalen, som af almuens godvillige contribution underholdes, 70 eller 80 rigsdaler aarligen, eftersom deres umage og besværging befindes være“.

Anno 1643 blev Søren (Søffren) Mogensens forrige Cappellan udi Østerdalen kaldt og befordret at betiene capellans pladzt i Tønsberg i Niels Kloeds sted, der havde forbrutt sit kald. Samme aar androg han om at befordres til Roleff kald i Numedal „for sin og sin hustrues og smaa børns store fattigdom og elendighed for nogen anden motte befordres“.

Anno 1646 (i august) andrager slotskapellanen paa Akershus om at befordres til „Amodz kald udi Østerdalen, efterdi itzige prest sammestedit det for alderdom og schrobhelighed schyldt godvilligen opsagt; og eftersom samme prest *ad vitam* et præbende naadigst wahr bleffuen forundt formedelt kaldets eenighed skyldt“.

Samme aar (i november) takker borgmester Ahrend Hansen „for befordring till det præbende efter her Jacob paa Amod, efter haffuende expectantz, og efterdi forme prest ved doeden wahr affgangen, og hverken hustrue eller born sig efterladt, mensz udarriffinger og uden riget boende, at hannem derfor dette aarsz retighed motte aff naade forundis“.

Anno 1647 supplicerit angaaende „Salig her Jacob forrige prest paa Amodt, hans broder Thomas Pedersen at haffve bekommet svar paa hans forige supplication, at hansz paafordrende arffs beschaaffenhed og rett wahr remitterit till fogden at erklære sig om; huorefter fogden med hannem omb hansz brodersz efterladte haffde clareret; foruden det præbende og thiendes indkomst, som hand og formeent hansz salig broder det sidste aar haffde forient, bad derfor at nyde noget derfore“.

Sidtzelt Anderszdaatter affgange her Jacob paa Amodz udi Østerdahlen søsterdatter, androg 1647 at where opkommen till Norge; at forde hvisz arff hun efter hannem kunde vere berettiget, mensz efterdi der var gjort affkald med handz broder, saa hun for hendes mor søsters part, intet kunde bekomme, og aff fogden bekommet till svar, derpaa at stefne, det hund ikke havde forstand eller middell till; bad derfor om befordring at hinder uden lang forholl retergang efter ophold, motte vederfahris hvisz rett wahr —“

Den næste prest i Aamot, Jens Bondeson (Bondeson), var ogsaa fra Danmark og var født 1605. Han var gift to gange: 1) med Anne Olsdatter (fra Kristiania) og 2) med Maren Eriksdatter, der ogsaa havde været gift for (med bondemand Nils Eriksen Bolstad i Aamot). Ifølge arkivar E. A. Thomle (Personalhist. tidsskr. 1890) og Holger Hornemann i hans bog om slægten af samme navn blev Bondesøns søn Ole (Oluf) af første egteskab prest i kaldet efter faren under navn af Ole Horneman, hvis efterkommere ogsaa kom til at bære familienavnet Aamodt efter prestegjeldet. Han var født 1645 og blev (1672) gift med Anna Nilsdatter, datter af Maren Eriksdatter af første egteskab. Ole Jensen Horneman, der døde 83 aar gammel, havde 9 børn, af hvilke Anna blev gift med hans eftermand i kaldet Knud (Knudsen) Hals, søn af kaptein Knud Hals og hustru Siri Aaset † 1723. Kaptein Hals, der døde 1725, blev allerede i 1681 af sin svigerfader tilskjødet endel af Aaset med bysel og herlighed foruden andre eiendomme i Aamot.

Ifølge bureauchef W. Lassen var sønnen Knud (Knudsen) Hals født paa gaarden Aaset i Aamot antagelig i 1687, da han ved sin begravelse i Aamot 5/8 1741 opgives at være 53 aar 7 maaneder og 3 uger gammel. I 1715 blev han ordineret til personel kapellan i Lesje, og i 1728 blev han sogneprest i Aamot efter sin svigerfar, hvis kald han havde havt ventebrev paa i flere aar. Hans hustru, der var født antagelig 1682, døde 1742 (60 aar gammel). De efterlod sig tre børn. Hans bror Jens Hals var gift med en anden datter af Ole Hornemann Gjertrud Sofie. (Om den store familie Hals se ellers W. Lassen: Familien Hals). Hans Winther, personel kapellan hos Knud Hals, f. paa Jylland 1711, blev i 1739 gift med K. Hals's datter Anna og blev siden sogneprest til Vaaler i Smaalenene (tog afsked 1790).

Christian Kiær blev født 1703 i Aasted af bondefolkene Christian Thomassen og hustru Benedicta Lauritsdatter. Han deponerede fra Aalborg skole 1724. 2de aar

senere tog han eksamen philosophicum og 1731 theologicum. Den 6 januar 1733 blev han residerende capellan til Rendalen, dertil ordineret 6. oktober s. aar og indsat den 21. søndag efter Trinitatis. Aar 1741 blev han sogneprest til Aamodt, i hvilket embede han døde 1786, da 83 aar gammel og efter at have været religionslærer i 53 aar (Jubellærer altsaa). Ligesom han var den første sogneprest efter kaldets deling 1731, saaledes blev han ogsaa den første provst i Østerdalen 1760. Hans kone hed Elen Jensdatter Færøe og døde før ham. Datteren blev gift med Herman Johan Palmann, sogneprest til Krogstad. Deres børn blev: Marie Kiær gift med stadsauditøren Søren Berg, Johanna Munthe Kiær gift med Johannes Pohlmann, sogneprest til Krogstad, og Berthe Kiær ugift 1777.

Af presterne i Storelvedalen har dog ingen hverken i gammel eller ny tid indlagt sig større fortjeneste af bygden end Andreas Wulfsberg (Se „Enighedsfabriken“). Navnet Wulfsberg har god klang i Norge (siger Joh. K. Bergwitz i forordet til sin bog om slægten Wulfsberg), da flere kjendte mænd har tilhørt denne familie, der er af udenlandsk, dansk eller tysk oprindelse. Andreas Wulfsberg var født $\frac{9}{10}$ 1747 og døbt $\frac{13}{15}$ i Laurentius kirke i Tønsberg. I 1764 blev han student og cand. theol. i 1768. I 1777 blev han personel kapelan i Aamot og 1786 sogneprest sammesteds. Han tog afsked $\frac{1}{8}$ 1822 og døde $\frac{10}{10}$ 1828. Han var gift med Dorothea Elisabeth Bøckmann fra Sandefjord (født 1754 † i Aamot 1827). De efterlod sig ingen børn).

Pastor Wulfsberg var paa Svestad for at skille et par folk en gang og bandt hesten ude paa Bogtroen. Ved skilsmisser i hine dage pleiede mand og kone at holde et haandklæde imellem sig, som presten skar over. Da Wulfsberg kom tilbage, laa hesten i elven. Den havde nemlig gaat baglængs, til den havde væltet udover landtorven.

Julius Frederik Paludan f. 1787 blev kandidat i 1810 og derpaa konstitueret i Larvik og 1822 ordineret til prest i Aamot og Storelvedalen. Siden blev han prest til Tønset 1828—1837 og senere prest til Nes paa Hedemarken.

Andreas Wulfsberg Dircks, søn af sogneprest til Tønset Andreas Fuglsang Dircks og hustru Abigail Wulfsberg (datter af sorenskriver Wulfsberg), var født 1801 og døde 1870. Han blev theologisk kandidat i 1828 og blev efter sit ophold i Storelvedalen sogneprest i Spydeberg. Han var gift med Karen Jarmann. Ellers fortælles det, at han var uddannet som officer og var meget krigersk af sig. Han blev saaledes en gang uven

med en kaptein (Brynje), og de blev enige om at duellere. Presten mødte til tid og sted; men kapteinen blev borte. Johan Henrik Reinhardt, der kom efter Dircks, var født 1803 og tog embedseksamen i 1829. Han døde 1872. Det berettes om ham, at han var meget afholdt, men slem til at ture, hvilket nærsagt maatte være en selvfølge i hine tider, da presterne om høsten reiste omkring ofte med sine fruer for at hilse paa sine sogneborn og faa ost og smør og slagt (tiende som i gamle dage). Den næste prest Ole Severin Olsen af Furusetshægten var født i Kristiania 5. april 1811 † som sogneprest i Drøbak 18. august 1873. Theologisk kandidat 1835 udnævntes han straks til kapellan i Eidsvold og 1856 til kapellan i Rakkestad, men befordredes 1858 til sogneprest i Aamot og Storelvedalen, hvorfra han flyttede 1870. Hans tale ved afsløringen af loimant Hauchs mindestøtte paa Spydeberg kirkegaard 1853 blev udgivet som særskilt skrift uden forfatterens vidende og straks efter undertrykt. Olsen var gift med Anne Glatvedt † 1886. Alle de her foranvænte prester var bosatte i Aamot. Den første i Storelvedalen bosiddende prest, efter at Storelvedalen blev eget sogn, er F. Gjør, f. i Søvde 1839 og cand. theol. 1862. Blev pers.kap. i Hetland 1864, stiftskapel i Hamar stift 1869 og sogneprest i Storelvedalen 1873 og ved Jakobs menighed i Kristiania 1895, efterat han havde været kaldskapel sammesteds fra 1877. Gift i 1872 med forfatterinden Bolette Margrete Nissen, f. 1835, der ved siden af sin stilling som prestekone ogsaa har udfoldet forfattervirksomhed under navnet „Margrethe“. (Se Urd 1904). Camillo Rantzau Bøckman, f. i Kristiania 5. maj 1842 og cand. theol. i 1868, blev 1870 pers.kapellan i Ulvik og 1874 stiftskapellan i Bergen stift. I 1878 blev han udnævnt til sogneprest i Storelvedalen, i 1887 til Bø i Telemarken og i 1904 til Hole. I 1871 blev han gift med Susanne Vedeler. Gustav Johan Fredrik Dietrichson, f. i Wisconsin, Amerika, 8. april 1855, blev cand. theol. 1872. Siden var han pers.kap. i Vestre Toten og stiftskap. i Hamar stift, til han blev sogneprest i Storelvedalen 1887 og i 1897 sogneprest i Bodø. I 1873 blev han gift med Fredrikke Johanne Olava Bruun, f. 29. maj 1849. Carl Johan Ecktell, f. i Vestre-Aker 31. december 1858, blev cand. theol. i 1887 og udnævntes til sogneprest i Storelvedalen i 1897, efter at han havde været kapellan dels til Vor Frelers og dels til Johannes menighed i Kristiania og stiftskapel. i Kristianssands stift. 1889 blev han gift med Aagot Wilhelmine Olsen, f. 9. december 1867.

Ole Paus.

Hans G. N. Buck.

Kristian Kahrs.

Theodor Gloersen.

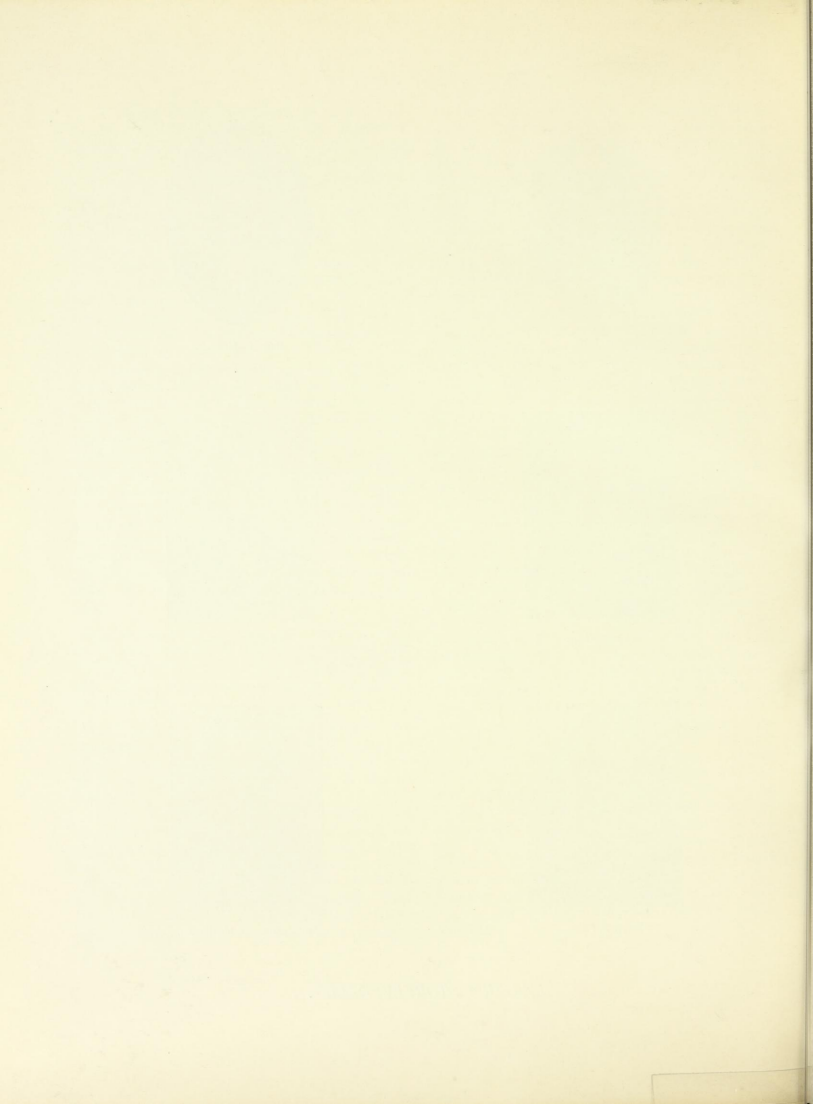

Soren S. Frost.

Amtsyrlæge G. Matthiesen.

LÆGER I STORELVEDALEN.

Læger og jordemødre.

Den første læge, der tog fast bopæl i Storelvedalen, var:

1. *Ole Paus*, f. 1830, cand. med. 1855. Han nedsatte sig som praktiserende læge med bopæl paa gaarden Brænden, fraflyttede oct. 1859 og nedsatte sig paa Gjovik, men tilflyttede atter Storelvedalen juni 1861, hvorefter han praktiserede der indtil 1875 — fra 1866 som distriktslæge i Rendalens distrikt — med bopæl paa Koppang (Nordstu). Han flyttede da til Kristiania, hvor han boede til 1879, da han udnævntes til distriktslæge i Gloppen, fra hvilket embede han tog afsked 1883. Senere boede han dels paa sønnens eiendomsgaard Brænden, dels paa egen gaard ved Sandefjord, hvor han døde 1897. — Gift 1859 med Marthe Negaard, datter af gaardbruger Halvor S. Negaard (Brænden) og hustru Marie Andersdat. Trønnes. Hun var født 1841 og døde 1874.

2. *Kristian Kahrs*, f. 1833, † som overlæge ved Bergens sygehus 1893. Han var praktiserende læge med bopæl paa Knuds Møkleby fra vaaren 1860 til vaaren 1861. Gift 1861 med Toline Melhagen fra Aamot, datter af gaardbruger Ole M. og hustru Goro Tollefsdat.

3. *Hans G. N. Buck*, f. 1848 — nu distriktslæge i Levanger distrikt. Han boede paa Lillehammeren Stai fra auge. 1875 til octobr. 1876 som læge ved det paa-gaaende jernbaneanlæg og fungerede samtidig som fatigt læge. Ugift.

4. *Theodor Gloersen*, f. 1847 — cand. med. 1874 † som distriktslæge i Søndfjord 1905. Han fungerede som kommunelæge med bopæl paa Lillehammeren Stai fra høsten 1876 til sommeren 1883, da han flyttede til Maalselvedalen som distriktslæge. Gift med Anne Mari Sætren.

5. *Søren S. Frost*, f. 1853 i Vego af forældrene sogneprest Anton Frost og hustru Sara Marie f. Steen, blev cand. med. 1879. Fra 1879 var han kommunelæge i Nordre Odalen, til han ansattes som kommunelæge i

Storelvedalen sommeren 1883, hvor han siden har boet først paa Lillehammeren Stai og fra 1889 paa Nyevehammeren, som han da købte. Dr. Frost blev den 18. december 1907 udnævnt til distriktslæge i Rendalens lægedistrikt, der omfatter herrederne Rendalen, Sollien, Storelvedalen og Aamot. I 1890-arene modtog doktoren en større erkendtlighedsgave fra Storelvedalen. Dr. Frost, der ogsaa er medlem af herredsstyret i Storelvedalen, overtog distriktslægeembedet den 15. februar iaar (1908) med vedvarende bopæl paa Stai.

Aflæger for Paus (med fast bopæl i Aamot og Elverum) kan vi nævne dr. Frelsen og dr. Ucherman, Lars Müller og dr. Chr. Munthe. Længere tilbage i tiden klarede man sig med hjemmedoktorer og de saakaldte „kursmede“. Af disse kan navnene anføres paa en Simen (langt tilbage), Brynjulf Gustumoen, Ole Taraldsen Messelt og Lars Koppanghammeren. Af ansatte dyr læger kan nævnes Christensen, Helgesen, Garseg, Trøgstad og Schack (dansk) og nu den i 1901 ansatte amtsdyrlæge G. C. Matthiesen fra Bergen med bopæl paa Stai.

I forbindelse med lægerne kan ogsaa nævnes jordemødre, der har virket i Storelvedalen. Karen Simensdatter Vestgaard, der (som omtalt under „Enighedsfabriken“) i 1785 blev sendt til Kjøbenhavn for at lære jordemødrvidenskaben, som det heder, er antagelig den første uddannede jordemor i Storelvedalen og formodentlig den samme, der er kjendt under navnet Gammeljordmøren, som boede i Jordmorstuen oppe ved Hovedkirken. Ifølge meddelelse fra Ole Sundet (Løkken) sluttede hun at praktisere 1835. I 1838 ansattes Marthe Andersdatter Trønnes (Tremoen) til jordemor, og det berettes, at hun personlig mødte op i herredsstyret med sine attester og skudsmaal. Siden har Sigrid Høistad og Sigrid Møkleby virket som jordemødre og i de senere tider Marthe Bjørnstad (lærer Bjørnstadts mor † 1907), Ingebjørg Oma og Berit Lindjordet.

Lenstmænd og sagførere.

1. Lenstmænd:

Deder Negaard 1653. Halvor Evenstad 1703. Berger Bergersen Messelt 1707. Jon Helgesen Trønnes 1728. Tarald Olsen Trønnes 1730. Ole Helgesen Stai 1731. Ole Taralsen Øvergaard 1746. Ole Andersen Møkleby 1753. Semming Taraldsen Trønnes 1756. Ole Olsen Messelt 1757. Tollef Olsen (antagelig fra Evenstad) 1766. Ole Olsen Evenstad 1767 — † 1806. Ole Olsen Evenstad (Eidsvoldsmænd) 1806 — † 1833. Ole Olsen Evenstad 1833 — † 1859. Jakob Aars, c. j., 1858 — 1868. Oluf Næss (gift med Anbjørg Møkleby)

1868—1874. Hans Chr. Mortensen 1874—1890. Caspar Bendix Plesner Holm, c. j., 1890—1895 (nu byfoged i Kristiansund). Johan Wæringsaasen 1895—

Af konstituerede lenstmænd kan vi nævne Halvor Jonsen Landet 1757, fanejunker O. Negaard 1874—1875 og Thorer Ruud (Negaard) 1890.

Herredet udgjør nu sammen med Sollien herred Storelvedalen lensmændsdistrikt og thinglag.

2. Sagførere:

P. Trønnes (Stai). Sæmving Hagen (f. i Rendalen 1870; c. j. i 1894; etablerede sig paa Koppang i 1897).

Skoler og lærere.

Laa kommuner har gennemgaaet en udvikling paa skolens omraade som Storelvedalen. I den nærmeste tid efter reformationen var der ikke tale om nogen folkeundervisning. I kirkeordinansen af 1539 heder det rigtignok, at „ungdommen maa oplæres (optugtes) i bogen og gode konster, og at børnelærdom maa være udi alle huse“; men der blev aldrig gjort noget alvorligt med hensyn til folkeoplysningen før 200 aar senere, i 1739 nemlig, da der blev indført skolehold med omgang paa forskellige gaarde, hvilken ordning i sine hovedtræk stod ved magt lige til 1860, skjönt ogsaa loven af 1827 sigtede paa faste skoler (ialfald en fast i hvert prestegjæld). Hvorledes skoleforholdene til en begyndelse forresten var i Storelvedalen faar vi temmelig god greie paa af canceliraad Fr. W. Otte i hans „Reise durch Norwegen“, hvoraf følgende angaaende skolevæsenet her anføres:

— „I dette prestegjæld er der ansat en lærer, som underviser ungdommen paa 60 gaarde ved ugentlig at flytte fra gaard til gaard. Af distriktets skolekasse opbærer han derfor 20 speciedaler i aarlig løn og kan desuden tjene noget ved at undervise de velhavende gaardbrugeres børn i regning og skrivning. Til skolekassen maa enhver gaardeier bidrage efter evne; men bidraget overstiger dog sjelden 3 mark. Enhver tjenestekarl maa ogsaa bidrage 8 skilling og enhver tjenesteventer 4 skilling til skolekassen. Har man penge tilovers i kassen, benyttes disse til indkjøb af nødvendige skolebøger. Den aarlige undervisning varer fra 1ste oktober til 15de mai. At læse og lidt regning og skrivning ved siden af religion er undervisningsfagene. Aaret før konfirmationen gaar skoleungdommen tre dage ugentlig til forberedelse hos presten i den for manges vedkommende flere mile langt bortliggende prestegaard“. Følgende skoleregnskab viser skoleudgifterne omkring 1820-aarene:

Store Elvedalens skolekasseregnskab.

1819.		
Beholdning fra f. a.	2—111	Revisors løn „—50
Af konfirmanterne .	2—60	Kirkesangeren Ole Halvorsen 8— „
Aarlon ikke betalt.		Skoleholder Ole A. Berger 18— „
Af folketallet . . .	21— „	Skoleholder Anders N. Sundet 18— „
	26— 51	
Pr. saldo som mangler, og som forskudsvis af lensmand Evenstad er betalt	17—119	
Ballancen	44— 50	

Renter til 26de januari d: a: 7 spd. 1 s. 61.

1820.		
Renter af Ole Houm	20— „	Revisors løn „— 50
Af konfirmanterne .	1—16	Tilbagebetalt L: E: fra f. a.:
Konfiskuert og ved auktion bortsolgt brændevin	43—58	Forskud 17—119
Folketallet ikke optaget og altsaa intet indkommet.		Kirkesanger Ole Halvorsen 10— „
	64—74	Skoleholder Otter Nielsen 18— „
		46—49
		Beholdning 17—25
		63—74

Renter til 26de januar d: a: 7—7—18.

1821.		
Beholdning fra f. a.	17—25	Revisors løn „— 50
Af konfirmanterne .	6— 8	Kirkesanger Ole Halvorsen 8— „
Paa Renter af Ole Houm indkommet .	5— „	Skoleholder Anders Nielsen 20— „
Af folketallet	19—12	Skoleholder Otter Nielsen 18— „
	47—45	
		46— 50
		Kontant i kassen 115
		147— 45

Renter til 26de januar d: a: 8 spd.

Der fandtes omkring midten af forrige aarhundrede ikke en eneste videregaaende skole i hele Østerdalen (bare et par saakaldte „klokkerskoler“) og yderst faa faste skoler. Da skoleloven af 1860 traadte i kraft, var der i hele Storelvedalen kun tre omgangsskolelærere, og den almindelige skoletid var 8—14 dage paa hver gaard med en løn af 60 speciedaler (kr. 240) aaret med kost og ophold. Af skolemateriel fandtes der ikke andet end nogle eksemplarer af Berlins naturlære, Knudsens læsebog og Nytestamentet, der ogsaa blev benyttet til udenadlæsning.

I 1863 holdtes det første lærermøde i Storelvedalen. De fleste af provstiets lærere mødte op (ogsaa 4 fra Aalen) foruden en mængde af sognets folk og af tilreisende. Forhandlingerne dreiede sig om skolen og lærernes stilling (foruden om anvendelsen af det legat, som fru Anne Evenstad da havde skjænket til oplysningens fremme). Siden er skolen gaaet frem med hurtige skridt.

Nu er der 14 faste skoler i Storelvedalen udstyrede med tidsmæssigt skolemateriel i enhver henseende.

Af disse er skolen paa Fram og Koppang stor-skoler — den første oprettet i 1890, idet Norens kreds

Oluf Næss †.

Caspar Bendix Plesner Holm.

Ole Olsen Evenstad † 1859.

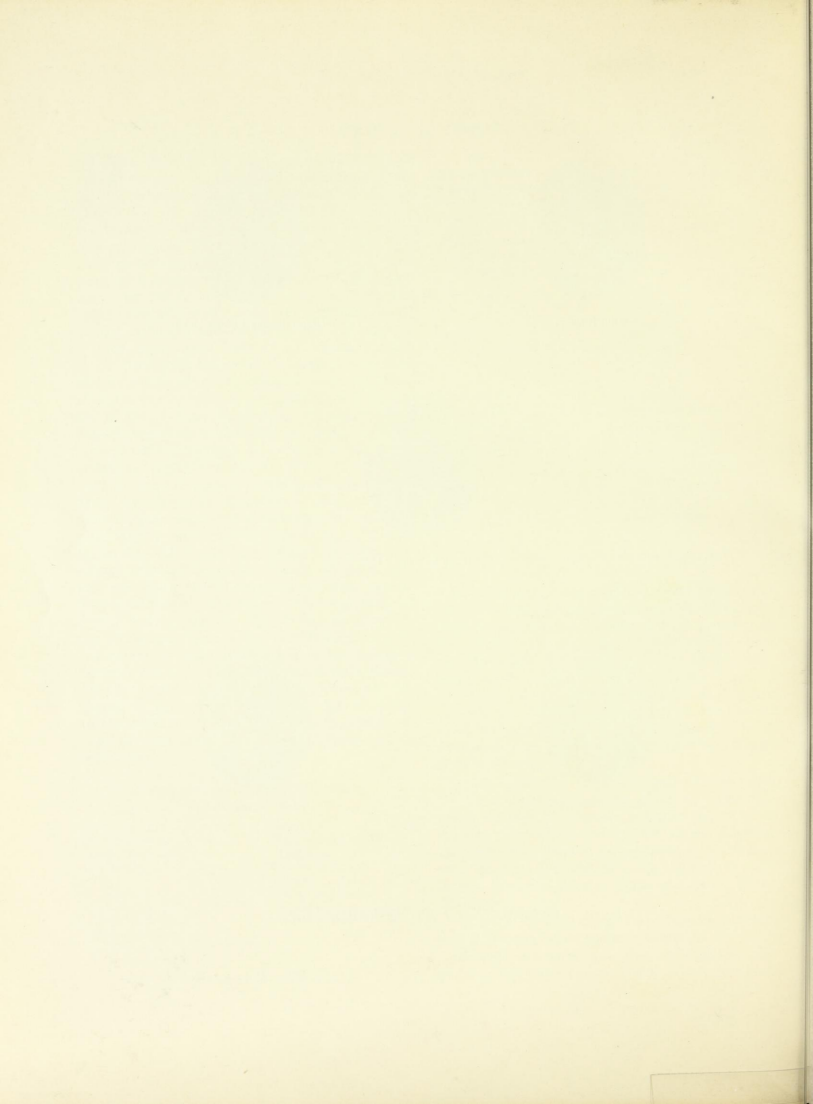

Hans Chr. Mortensen.

Johan Wæringsaasen.

LENSMÆND I STORELVEDALEN.

blev slaet sammen med Nordre Stai. Paa Koppang var der høiere almskole med Haave som lærer. Den blev nedlagt og storskole oprettet. 18 lærere og lærerinder virker nu i Storelvedalen foruden amtskolens lærere. Frøken Anne Trønnes, Anne Beate Dieseth, fruene Guline Sundet, Petra Sjolje (Svestad) og Regine Vestgaard var de første kvindemedlemmer af skolestyret i Storelvedalen.

Beretning

om Storelvedalens folkeskole for femaaret 1901—1905.

I. Skolestyret

bestaar af 16 medlemmer, heraf er 2 selvsikrevne, sognepresten og ordføreren, samt lærernes repræsentant. I femaaret har agronom K. Vestgaard været formand og lærernes repræsentant Joh. Haave næstformand.

II. Lærerpersone og lønninger.

Navn	Fødselsaar	Uddannelse	Naar ansat			Aarlig løn				Bolig	Jordvei	
			i folke-skolen	i Sætre-skolen	Fæst eller paa opsigelse	Antal skolebøger	Løn pr. skoleuge	Altersløn	Alsom			Samlet løn
Ole Øyen (kirkesanger)	1840	Asker 1860	1856	1860	Fast	30	Kr. 26,50	Kr. 500	Kr. 300	1595	Ingen	Ingen
Ole Haugen	1833	Klæbu 1861	1853	1864	Fast	30	26,50	500	120	1415	Do.	Lidt jord
Johan Haave	1842	Klæbu 1863	1863	1873	Fast	32	26,50	500	200	1548	Do.	Have
Thore E. Myrvang	1858	Hamar 1877	1877	1877	Fast	30	26,50	500	120	1405	kr. i afsv.	Ingen
Anders Fosvold	1863	Hamar 1887	1888	1891	Ops.	34	24,00	375	100	1281	Bolig	Lidt jord
Severin S. Treseeng	1860	Hamar 1882	1882	1882	Fast	32 $\frac{1}{2}$	26,50	500	100	1460	Do.	Do.
L. E. Wold (kirkesanger)	1854	Hamar 1874	1874	1874	Fast	30	26,50	500	120	1415	Do.	Do.
Gustav Larsen	1856	Hamar 1874	1876	1876	Fast	30	26,50	500	120	1415	Do.	Ingen
Oskar Bjørnstad	1875	Hamar 1895	1896	1896	Ops.	30	22,00	250	100	1010	Do.	Have
Erik Utengen	1877	Asker 1897	1899	1899	Ops.	30	22,00	125	100	885	Do.	Do.
Sloidlærer E. Blaker	1875	Lillehammer og Hamar 1899	1899	1899	Ops.	30	22,00	125	100	885	Ingen	Ingen
Lærerinde i haandgj.		Middelskole Hamar,										
Anna Vestgaard	1882	industriskole Kristiania 1904	1905	1905	Ops.	30	20,00			600	Ingen	Ingen
Marte S. Negard	1864	Lavere lærerpr. Elverum 1882	1883	1883	Fast	30	17,00	300		810	Bolig	Do.
Mathea Solberg	1860	Lærerindr. 1ste gr. Kra 1879	1881	1881	Fast	30	17,00	300		810	Do.	Do.
Ellen J. Strand-Haugen	1862	2den grad Elverum 1884	1888	1888	Fast	30	17,00	300		810	Do.	Do.
Signe Akre	1877	Høiere lærerpr. Elverum 1901	1901	1901	Ops.	30	15,00			450	Do.	Do.
Lina Haagensen	1876	Høiere lærerpr. Elverum 1896	1896	1901	Fast	36	16,00	150		686	Do.	Do.
Inge Berger	1882	L. lpr. Hamar og Elverum 1901	1904	1904	Ops.	36	15,00			540	Do.	Do.

Anmerkninger: Lærerinde Maren Borsheim fratraadte hosten 1901, Mina Trønnes ved udgangen af 1901 og Sigrid Bugge i sommeren 1904.

III og IV. Elevantal, skoleforsømmelser og klasseinddeling.

Kredse	1901				1902				1903				1904				1905				Opadgaende klasser	
	Elevantal	Undervisningsberetigede	Antal dage skule have søgt	Antal forsomme dage	Elevantal	Undervisningsberetigede	Antal dage skule have søgt	Antal forsomme dage	Elevantal	Undervisningsberetigede	Antal dage skule have søgt	Antal forsomme dage	Elevantal	Undervisningsberetigede	Antal dage skule have søgt	Antal forsomme dage	Elevantal	Undervisningsberetigede	Antal dage skule have søgt	Antal forsomme dage		
Atneosen	53	52	3144	260	48	48	3078	204	51	50	3028	272	45	44	2908	200	50	50	2960	179	1 kl. I afd.	12 uger
Koppang	162	167	14580	971	160	163	14400	687	156	158	14040	714	157	158	14130	805	158	158	14220	1217	2 - II do.	15 "
Fram	121	129	10890	1025	123	131	11070	631	122	130	10980	762	134	140	12060	861	131	133	11070	1143	3 - I do.	15 "
Stai	39	40	2756	183	40	41	2824	233	38	38	2414	169	38	39	2778	138	38	38	2580	133	1 - I do.	12 "
Mykleby	40	40	2056	100	49	49	3008	189	46	46	3520	203	47	47	4246	283	51	51	4022	250	2 - I do.	15 "
Søkunna	66	67	5760	144	63	65	5670	225	70	70	6300	298	73	77	6570	241	68	69	6120	249	2 - I do.	15 "
																					2 - II do.	15 "
Strand-Ophus	44	44	4050	132	37	37	3006	216	38	38	3280	221	38	38	3280	170	86	36	2880	182	2 - I do.	1 kl. I afd.
																					2 - II do.	15 "
Sætre-Hovde	50	50	3830	252	46	46	3236	192	55	55	3052	244	48	48	3270	291	37	37	2930	161	1 - I do.	15 "
																					2 - II do.	15 "
	575	580	47066	3067	566	580	46802	2667	576	585	47514	2883	580	591	49242	2089	569	572	46782	3514		

De større forsømmelser skyldes smitsomme sygdomme. Forøvrigt skyldes de allerfleste forsømmelser gyldige grunde.

V. Undervisningen.

Siden sidste femaarsberetning ingen nævneværdig forandring foretaget.

VI. Skolebygninger.

I femaaret er opført:

Smaaskolelokale med lærerindebolig ved Mykleby. Smaaskole og sløidlokale med beboelsesrum ved Stai skole. Lokalerne er lyse og rummelige. Ved Koppang skole er opført bryggerhus.

VII. Undervisningsmateriel og bogsamlinger.

Til samtlige 8 storskoler i kommunen er der i femaaret anskaffet et sæt fysikalske apparater til en pris af velsaa kr. 100 pr. sæt, samt en samling af Lødens fiskemodeller til kr. 75. Fiskemodellerne sendes paa omgang mellem skolerne.

Med hensyn til bogsamlingerne henvises til forrige femaarsberetning.

VIII. Uddrag af folkeskolens regnskab.

A. Udgift.

	1901	1902	1903	1904	1905
a. Lønninger.	13 163,50	12 866,50	12 956,50	13 100,50	13 484,50
b. Undervisningsmidler			220,00	220,00	75,00
c. Læse-, lærebøger og skrivesager	1 000,00	1 000,00	1 000,00	800,00	800,00
d. Administration	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00
e. Opførelse og vedligehold af skolehuse	500,00	1 700,00	3 200,00	1 100,00	2 500,00
f. Lys og brænde	1 490,00	1 490,00	1 490,00	1 500,00	1 500,00
g. Renhold og opklædning	531,00	533,00	700,00	775,00	775,00
h. Forskjellige udgifter	192,50	1 236,17	2 211,34	832,83	875,50
Tilsammen	17 077,00	19 025,67	20 977,84	18 228,33	20 210,00

B. Indtægt.

	1901	1902	1903	1904	1905
a. Bidrag af statskassen	3 752,00	3 984,00	3 936,17	3 935,00	4 000,00
b. Bidrag af amtsskolekassen	250,00	566,67	733,33	33,33	500,00
c. Sollien og kredsene	75,00	75,00	808,34	60,00	560,00
d. Kommunens tilskud	13 000,00	14 400,00	15 500,00	14 500,00	15 150,00
Tilsammen	17 077,00	19 025,67	20 977,84	18 528,33	20 210,00

IX. Almindelige bemærkninger.

Skolens gerning omfattes med interesse i alle kredse. Sundhedstilstanden har i femaaret været god, med undtagelse af at enkelte kredse har været hjemmøgt af skarlagensfeber. Skolemulkt og legemlig straf har ikke været anvendt. Elevernes opførsel har været meget rosværdig. Med bidrag af Hedemarkens amts husflidskomite og legaterne hersteds har skolelærekurser for større gutter været afholdt i samtlige storskolekredse. Afholdelse af saadanne kurser har man fundet at være meget heldig og fortjene den bedste anbefaling.

Med hensyn til „frit“ skolemateriel og ordningen med samme oplyses: Cirka 8 dage for hvert skoleaars begyndelse rekvireres af skolestyret hos boghandleren det for hvert aar fornødne materiel efter opgave fra vedkommende lærere. Sagerne leveres fragtfrit til „gros priser“ til hver enkelt skoles nærmeste jernbanestation hvor lærerne fordeler disse mellem skolernes elever. Brugte bøger fra smittede huse brændes. Ramponerede og udslidte bøger ombyttes med nye. Idet forøvrigt henvises til foranstaaende ekstrakt, vil det fremgaa, at udgifterne for hvert undervisningsberettiget barn pr. aar beløber sig til cirka kr. 1,54. Med denne ordning hersker der inden bygden almindelig tilfredshed.

Storelvedalen skolestyre 10—3—1907.

K. Vestgaard.

Skoleplan for Storelvedalens folkeskoler blev vedtaget i skolestyremøde den 12. november 1898 af: K. Vestgaard, Th. M. Ruud, C. J. Ecktiell, Ole G. Negaard, M. Øien, Kr. Kværnmoen, John Lie, Regine Vestgaard, Anne Trønnes, Karenus O. Myreng, H. H. Atneosen og Helge Trønnes. Samtidig blev skolerne i herredet inddelt i følgende storskolekredse:

- Atneosen kreds udgjør Atnedalen fra og med Roen, nordover, samt fra Atneosen til og med Friland og Viengen paa begge sider af Glommen, sydover.
- Koppangs kreds gaar fra Nystu-Ulvmoen Trønnes til Tandfetten, vestsiden, og fra Frøsa vogterbolig til Gustumoen, østsiden.
- Fram kreds gaar fra søndre Ulvmoen Trønnes til Stai sund, vestsiden, og fra Bæk til Stai jernbanestation, østsiden.
- Søndre Stai kreds gaar fra Bagroen til Fraaskilla bro, vestsiden, og fra Stai vogterbolig til Imsa vogterbolig, østsiden.
- Mykleby kreds gaar fra Fraaskilla bro til Ronningen, vestsiden, og fra Larns vogterbolig til Evenstad, østsiden.
- Sokunna kreds gaar fra Magnhildstuen til Davaan med Eggen eller Kroken, vestsiden, og Løkken til Krokeggen, østsiden.

O. Haugen.

Joh. Haave.

L. E. Wold.

G. Larsen.

Sevr. Treseng.

Anders Fosvold.

Oskar Bjørnstad.

Erik Utengen.

Erik Blaker.

K. Kvisli.

Martea Solberg.

Marthe Berger f. Negaard.

Ellen Haugen.

Lina Haagensen.

Signe Akre.

Inga Berger.

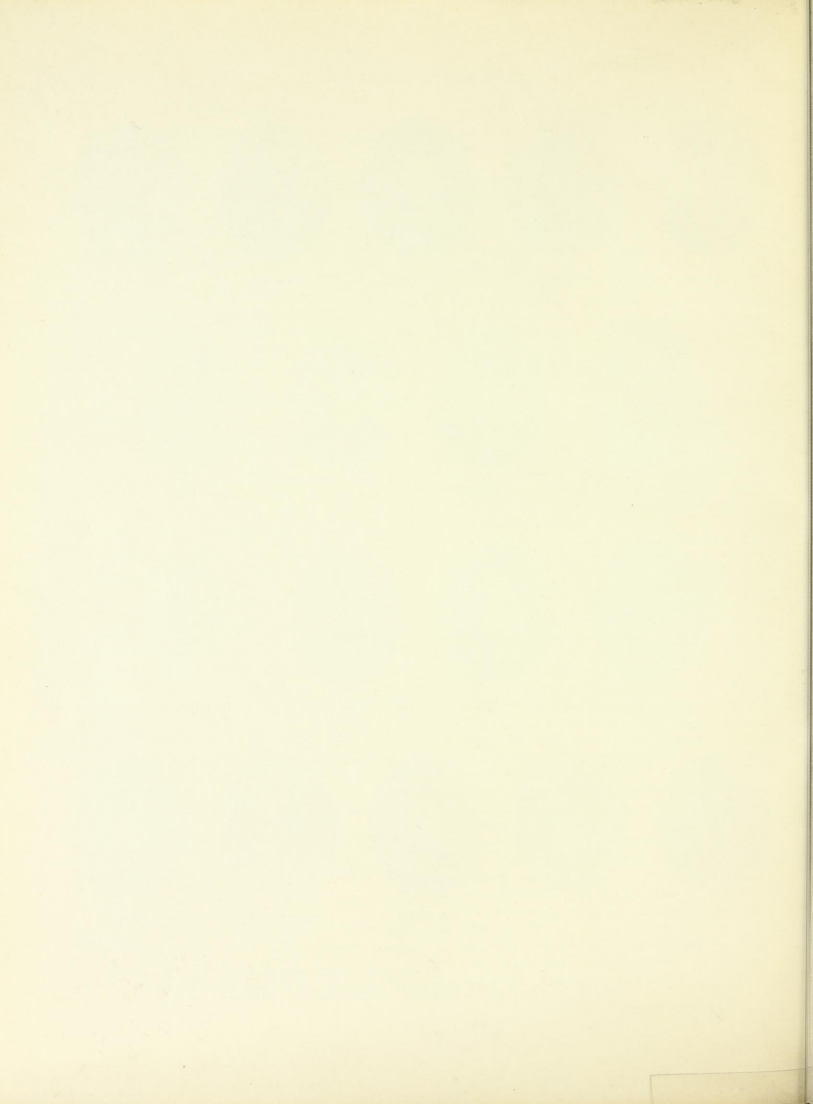

Anna Vestgaard.

Aslaug Myrvang.

LÆRERE OG LÆRERINDER I STORELVEDALEN.

- g. Strand—Ophus kreds gaar fra Rugsven eller Davaen med Eggen til Brynhildstuen, vestsiden, og fra Engebretestuen til Midtbækken, østsiden.
- h. Sætre—Hovde kreds gaar fra Uhrmagerstuen til Hovdebroen, vestsiden, og fra Bækken til Aamots grænse, østsiden.

Smaaskolekredsene:

1ste kreds: samme grænse som Atneosen kreds for II afdeling.

2den og 3die kreds indbefatter Koppang skolekreds for II afdeling, østsiden.

4de kreds gaar fra Tandfetten til Smedbakken, vestsiden.

5te kreds gaar fra Bergebakstuen til Havnen, vestsiden.

6te kreds gaar fra Stai sund til Grefsendalen, vestsiden, og fra Stai jernbanestation til Bæk, østsiden.

7de kreds: samme grænse som søndre Stai kreds for II afdeling.

8de kreds: samme grænse som Mykleby kreds for II afdeling.

9de kreds gaar fra Magnhildstuen til og med Smedstuen, vestsiden, og fra Lokken til og med Grinddalen, østsiden.

10de kreds gaar fra Smedstuen til Sagerud, vestsiden, og fra Furusetnabben til Snedkerstuen, østsiden.

11te kreds gaar fra Løvenget til Stenvikenget, vestsiden, og fra Syren til Bækken, østsiden.

12te kreds gaar fra Hovdestuen til Hovdebroen, vestsiden.

II. Klasseinddeling, skoletid og lærerposter.

Atneosen kreds: 2 opadgaende klasser i II afdeling og 1 klasse i I afdeling.

1 lærer med 36 ugers lovbealet skole, 24 uger i II afdeling og 12 uger i I afdeling.

Koppang kreds: 4 opadgaende klasser i II afdeling, 3 klasser i I afdeling, hvoraf 2 parallelle 1ste klasser og 1 2den klasse.

1 førstelærer med 30 ugers lovbealet og 2 ugers frivillig skole i II afdeling. 1 andenlærer med 30 ugers lovbealet skole i II afdeling. 1 lærerinde med 30 ugers lovbealet skole i I afdeling. En 1ste klasse med 15 uger i Bakken og en 2den klasse med 15 uger skole i Koppang skolehus. 1 lærerinde med 30 ugers lovbealet skole. En smaaskoleklasse med 15 ugers skole i Ivarsmoen og 1 smaaskoleklasse paa Trønnes—Fram kreds med 15 ugers skole.

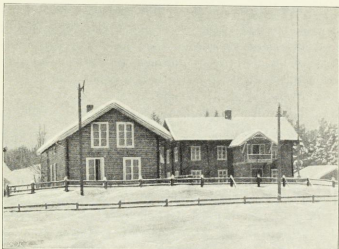
Fram kreds: 4 opadgaende klasser i II afdeling og 3 parallelle 1ste klasser i I afdeling, 2 lærere med hver 30 uger lovbealet skole i II afdeling. 1 lærer-

inde med 27 uger lovbealet skole i I afdeling. I Øster-aa 12 uger og Fram 15 uger.

Søndre Stai kreds: 2 opadgaende klasser i II afdeling og 1 1ste klasse i I afdeling. 1 lærer med 36 uger lovbealet skole — 24 uger i II afdeling, 12 uger i I afdeling.

Mykleby kreds: 2 opadgaende klasser i II afdeling og 2 opadgaende klasser i I afdeling. 1 lærer med 30 uger lovbealet skole i II afdeling. 1 lærerinde med 30 uger lovbealet skole i I afdeling.

Søkunna kreds: 2 opadgaende klasser i II afdeling og 2 opadgaende klasser i I afdeling. 1 lærer med 30 uger lovbealet skole i II afdeling. 1 lærerinde med

Folkeskolen paa Koppang.

36 uger lovbealet skole i I afdeling. Heraf paa Søkunna 24 uger og ved Sætre—Hovde smaaskole 12 uger.

Strand—Ophus kreds: 2 opadgaende klasser i II afdeling og 2 parallelle i II afdeling. 1 lærer med 30 uger lovbealet skole i II afdeling. 1 lærerinde med 30 uger lovbealet skole i I afdeling. Heraf paa Strand 15 uger og ved Ophus smaaskole 15 uger.

Sætre—Hovde kreds: 2 opadgaende klasser i II afdeling og 1 klasse i I afdeling. 1 lærer med 30 uger lovbealet skole i II afdeling.

Af gamle skoleholdere, der i kortere eller længere tid har virket i Storelvedalen, kan nævnes: Jon Jon- sen Messelt 1778. Sjur Klokkerstuen og Sivert Jensen (omkring 1816). Jens Fonaas (antagelig fra Rendalen). Andreas Kristiansen (Grisemaleren). Anders Ophuus. Ole Jordmorstuen (antagelig søn til Karen Simensdatter Vestgaard eller Gammeljordmøren, som i 1785 blev sendt til Kjøbenhavn for at lære jordmoderkunsten). Tarald Tollevsen (Koppangshammeren). Andreas Øst- hagen (Træfod). Ole Halvorsen. Tollev Trønnes (Træet). Sevald Messelt 1817. Ole Berger. Erik Madsen (Stai).

Anders Sundet 1818. Otter Nilsen og Anders Nilsen 1820. Anders Sveen. Gunder Taraldsen Negaard. Martinus Negaard. Otter Punder (Pedersen) † 1876.

Der fortælles mange pudsige historier om disse gamle skole-mestere. Ole Jordmorstuen blev spurgt, hvad torden var, og han, som var „saa klog og lærd“, svarte: „Ja, torden, ser De, det er underjordiske kanaler, som støder gradvis sammen“. Samme Ole skrev ogsaa en gang en original gravskrift over en mand fra Skole-mesterstuen paa Koppang, der druknede i Glommen. Den begyndte saaledes: „Herunder hviler den i vandet druknede; men dog var han født.“

Den første fast ansatte lærer i Storelvedalen med seminaruddannelse var Jakob Tollefsen Dieseth fra Aamot f. 1816 og uddannet ved Asker seminarium. I 1838 blev han kirkesanger og i 1846 bruger af Akselstuen. I aarene 1854 og 1857 samt paa det overordentlige storthing i 1858 var han storthingsrepræsentant for Hedemarkens amt. I 1856 fik han ved sin indflydelse tømmerpriserne forhøjet, for hvilket han som erkjendtligheds gave fra en del af bygdens gaardbrugere blev overrakt en kaffekande af sølv. Som ordfører o. s. v. var han meget benyttet i kommunens tjeneste til sin død i 1861.

Af lærere, der har virket i Storelvedalen en længere tid, men som enten er døde, fraflyttet byden eller gaaet over i andre livsstillinger, skal nævnes: Kirkesanger Herman Otto Atneosen f. 1834, ansat 1858, sluttet som lærer 1868. Ole Halle f. 1833, ansat 1862, død ugift 1872. H. H. Atneosen f. 1848, ansat 1868, sluttet 1874 (gift med Thea Berger Vestgaard). Johannes Hjelmsstad f. 1856, ansat 1878, fraflyttet 1889. Balstad (nu i Kristiania; gift med Anne Olava Negaard).

Ole Johansen Halle var meget afholdt som lærer, hvilket ogsaa skaffede sig udtryk efter hans død, da forældre og elever i Koppang skolekreds, hvor han havde virket, reiste ham en mindestøtte paa hans grav paa Storelvedalens kirkegaard. Som Øyen og andre lærere i gamle dage holdt han søndagsskole og tekstlæsning og arbejdede udelukkende som lærer uden at befatte sig med, hvad der laa udenfor skolens opgave som f. eks. Johan Haave i vore dage, der udelukkende ofrer skolen al sin interesse og sin betydelige arbejdskraft.

For tiden virker i skolens tjeneste i Storelvedalen følgende lærere og lærerinder:

| | Ansats i
Storelvedalen |
|--|---------------------------|
| Kirkesanger O. Øyen f. 1840 | 1860 |
| Lærer O. Haugen f. 1833 (gift m. Anne Sofie Bjerke † 1904) | 1864 |
| Deres børn er John († i Amerika), Ragna (kjøkkenlærerinde ved Hedemarkens amtskole), Arne (gaardbruger i Storelvedalen), Olaf (snekker), Lars († som underofficer), Valdemar (arbejder paa Kap), Einar (i Amerika) og Anna (hjemme). | |

| | Ansats i
Storelvedalen |
|--|---------------------------|
| Lærer Joh. Haave f. 1842 (Koppang; gift med Dorthea Høie fra Rendalen) | 1873 |
| " Thore Myrvang f. 1858 | 1877 |
| Kirkesanger L. E. Wold f. 1854 (Strand; gift med Oline Ophuus) | 1874 |
| Lærer G. Larsen f. 1856 (gift med Dorthea Halvorsen) | 1876 |
| " Sevr. Treseng f. 1860 (Stai; gift med Sigrid Olsen) | 1882 |
| " Anders Fosvold f. 1863 (gift med Ingeborg Bratbost fra Kvikne) | 1891 |
| " Oskar Bjørnstad f. 1875 (gift med Anne Rusten) | 1896 |
| " Erik Utengen f. 1877 (gift med Karen Nordseth) | 1899 |
| Sløidlærer E. Blaker f. 1875 (gift m. Astrid Jensen) | 1899 |
| Lærerinde Frk. Mathea Solberg f. 1860 | 1881 |
| " Marthe S. Negaard f. 1864 | 1883 |
| " Fru Ellen Haugen f. 1862 | 1888 |
| " Frk. Lina Haagensen f. 1876 | 1901 |
| " Signe Akre f. 1877 | 1901 |
| " Inga Berger f. 1882 | 1904 |
| Haandgjerningslærerinde Anna Vestgaard f. 1882 | 1905 |

De første smaabarnlærerinder i Storelvedalen var: Berthe Hansdatter Rusten og Kirsti Amundsdatter Mykleby, begge ansat 1877 og begge udvandret til Amerika.

10. november 1906 feirede kirkesanger Øyen sit 50-aarsjubelæum som lærer. I Storelvedalen har han nu virket i 48 aar og som kirkesanger i 38. (Se „Norsk Skoletidende“ 1906). Født i Hodalen i Tolgen begynde han at holde skole, da han var 16 aar gammel. Øyen har været meget benyttet i kommunens tjeneste som ordfører, viceordfører, ordfører i fattigkommissionen og medlem af skolestyret og medlem af Storelvedalens formandskab i 18 aar m. m. Han er gift med Ingeborg Jakobsdatter Dieseth fra Akselstuen. Hendes morfar var Ole Torgalsen Møkleby (ordføreren). Ole og Ingeborg Øyen har havt 10 børn:

1. Ragnvald Jakob f. 2. febr. 1868. Kommune- og jernbanelæge i Tolgen. Død 20. septbr. 1903.
2. Einar f. 10. septbr. 1869 († 4½ aar gammel).
3. Dortinius f. 12. august 1871 († nogle dage gammel).
4. Dagny Emilie f. 4. januar 1874. Gaaet paa Sagatun høiskole samt gennemgaaet husholdningsskole. Gift.
5. Tora f. 24. juli 1876. Har taget den højere lærerprøve og er lærerinde i Bamle. Gift.
6. Toralf f. 2. juli 1878. Tog artium med præ ceteris — gaaet krigsskolen, er premierløjtnant og konstitueret kvartermester. Gift.

7. *Ragnhild f.* 28. mai 1880. Gjennemgaaet den kvindelige haandgjerningsskole i Kristiania og er lærerinde ved Biri amtsskole.
8. *Ingeborg Olava f.* 22. mai 1882. Tager middelskoleksamen og den lavere lærerprøve; er guvernante.
9. *Estrid Marie f.* 5. januar 1886. Gjennemgaaet amtsskolen og fru Rachlews husholdningsskole.
10. *Arna Bjørnhild f.* 2. mai 1893

I 60-arene stiftede O. Øyen m. fl. den første sangforening i bygden, tilligemed hornmusikforening. Siden da har man drevet med musik og sangøvelser og præsteret janitscharmusik sogar med et personale paa 16—17 mand og orkester med strygere og blæsere m. m. paa 12—16 mand. Foruden fanejunker Negaard, der hele tiden har været med i musikken, har de bærende og ledende kræfter paa sangens og musikens omraade været lærer S. Treseng og Olaf Koppang. Treseng er ogsaa en dygtig træskjærer.

Med hensyn til sang og musik kan det siges, hvad der ogsaa før er sagt, at der neppe findes bygd med

saa mange musikalske folk som i Storelvedalen. Dette staar nok i forbindelse med eller maaske det er en følge af, at den gjennem generationer har været en dansebygd med god musik; men de gamle danse som polskdans og halling er for det meste afløste af nye moderne danse.

Med hensyn til ungdomsbevægelsen i bygden kan noteres: Tre ungdomsforeninger har staaet i forbundet „Breiblikk“. Det ældste og eneste, som fremdeles drives i sin oprindelige bestemmelse: at adle ungdommen ved oplæsning, foredrag, diskussion o. s. v., er „Haugtussa“ ungdomslag i Atneosen. „Andvake“ paa Koppang maa vistnok henregnes til de hensøvede. „Nordstjernen“ paa Vestgaard og Trønnes er baade død og begravet; men et nyt er dog dannet. I sin glanstid har alle disse ungdomslag virket ikke saa lidet til at vække og fremme det gode og skønne i ungdommen.

Amtsskole og bogsamlinger.

Amtsskolen.

I 1891 blev Hedemarkens amtsskole for første gang henlagt til Storelvedalen. Under sin to-aarige virksomhed her fremkom skolens bestyrer Asbjørn Knutsen med tanken om oprettelsen af en fast amtsskole for Østerdalen, og at den burde henlægges til Storelvedalen. Tanken vandt samstemmig tilslutning i bygden, og at den saa fort blev realiseret, skyldes kanske særlig ordføreren kirkesanger O. Øyen og skolestyrets formand pastor Dietrichson.

Den 16. april 1892 fattede herredsstyret enstemmig følgende beslutning: „Til en fast amtsskole bevilges yderligere kr. 800 aarlig af Storelvedalens herredskasse. I tilfælde af, at der oprettes et skolekøkken i forbindelse med den faste amtsskole, bevilges endvidere kr. 300 aarlig som bidrag hertil“. De første aar blev dog dette beløb refunderet med kr. 700 af Evenstads og kr. 400 af Negaards legat.

Amtsskolestyret anbefalte enstemmig andragendet fra Storelvedalen, og skolen blev besluttet.

Amtets landhusholdningsselskab bevilgede kr. 500 til inventar til køkkenet. Saavidt vides, var dette den første amtsskole i landet, der gjordes fast. I alfall var det den første ungdomsskole, der optog ordnet køkken-undervisning for jentene.

Skolen begyndte sit første kursus 1. oktober 1893 med O. A. Opshaug som bestyrer og J. A. Renolen som andenlærer. De virkede ved skolen til 1900, da de forflyttedes som bestyrere af de nye skoler i Ringsaker og Aasnes. Siden 1900 har Knut Kvisli været

skolens bestyrer med Ivar Prestkvern som andenlærer til 1903 og siden K. B. Kristensen. (Kvislis hustru, fru Petra Kvisli, udgav til jul en liden fortælling „Birgit“, som vakte opmærksomhed, specielt i maal kredse). Nu er som andenlærer ansat Nils P. Næs og bestyrerinde for køkkenet Bergljot Atneosen. Kirsti Lilleøen fra Os i Tolgen er lærerinde i haandarbejde.

Skolen har i de 14 aar, den har virket, været søgt af 631 elever, 361 gutter og 270 jenter. Deraf var 225, 121 gutter og 104 jenter, fra Storelvedalen.

Bogsamlinger.

I forbindelse med skolerne maa vi omtale bygdens tvende biblioteker, der begge i en aarrække har været bestyret af kirkesanger O. Øyen som bibliotekar (samt det i 1898 oprettede arbeiderakademi).

I 1863 blev der stiftet et Sogneselskab, der i flere aar udøvede en i mange henseender gavnlig virksomhed — blandt andet ved at oprette en privat forening til slukning af skogbrande (1864) og en industriskole for gutter, hvilken skole selskabet støttede med pengebidrag. Endvidere oprettede Sogneselskabet i 1863 et bibliotek, det første i prestegjeldet, som i aarenes løb fik en samling bøger paa omkring 400 bind, og disse blev i 1878 skjænket kommunen som grundlag for en offentlig folkebogsamling, der nu med bidrag af stat og kommune og legater raader over 12—1300 bind med underafdelinger ved Atna, Rasten og Strand.

Desuden har bygden *Bjørnstjerne Bjørnson og hustrus bogsamling* (skjænket 11. september 1891 og oget aar om andet, saa den nu tæller ca. 1400 bind, hvori-

blandt mange betydelige og kostbare verker). Bogsamlingen faar hvert aar endel bøger fra Bjørnson og faar aarlig et bidrag af legaterne til indbinding og reparationer.

Af Bjørnsons gavebrev anføres her begyndelsen og slutningen:

„Storelvedalen er den bygd i Norge, der jeg har nydt den største velvilje, hygge og hæder, og derfor har jeg bestemt mig til å ta de bøger, jeg kan undvære, samle til en boksamling for Storelvedalens læselystne folk, dog således, at bøgerne også kan lånes ut til de omliggende bygder. Foruten denne til morskab og lærdom av mere almen art, byder samlingen videns vej (historisk, naturhistorisk og filosofisk) til åndelig frigjørelse, — den vort præsteredne og lægmands-skræmte folk trænger

tungt til. Så længe jeg lever, skal jeg øke samlingen, så den tilslut blir et stærkt våben i bondens hånd mot åndelig undertrykkelse.“

„Og hermed skjænker jeg — på min kjære hustrus og egne vegne — denne os tildels dyrebare boksamling til Storelvedalens folk.

Måtte andre, der har bedre råd og flere bøger, de kan undvære, gjøre som vi har gjort, så gradde snart en annen ånd i de norske bygder. Hver gave av en god bok til denne vor samling modtages med tak.

Aulestad på vor bryllupsdag den 11te september 1891.

Bjørnst. Bjørnson.“

Olaf Koppang, Haaken Vestgaard, Otto Bakken og kirkesanger O. Øyen var tilstedes som usendinger med en gave fra Storelvedalen ved Bjørnsons digterjubilæum paa Aulestad i 1883.

Legater og legatstifere.

Den første legatstifter i Storelvedalen er sogneprest Knud Hals † 1741, som — ifølge stiftamtmand O. v. Rappes skrivelse af 13. februar 1743 — „legerede renten af 100 rigsdaler til prestegjeldets fattige, saaledes at $\frac{2}{3}$ skulde tilfalde Aamot hovedsogn og $\frac{1}{3}$ Storelvedalen som anneks“. Dernæst kommer Halvor Andersen Vestgaard, der kjøbte Vestgaard i 1820, og som døde 1853 uden livsarvinger, hvorfor han ved testamente af 7. juli 1853 „skjænkede 200 speciedaler til Storelvedalens kirke enten til indkjøb af et orgel eller som et legat, hvoraf renterne bliver at bruge til lønning for en organist“. Knud Hals's legat udgjorde ved opgjøret 1906 kr. 359.20 og Halvor Vestgaards kr. 7089.99. Hertil kommer det i 1813 oprettede legat for Aamot af bordskriver Hans Halvorsen fra Strand paa 4000 rigsdaler, af hvis renter testators slægtninge i Storelvedalen ogsaa nyder godt. Siden følger de øvrige legatstifelser i kronologisk orden.

Ole og Anne Evenstads minde.

Dette legat blev stiftet ved gavebrev af fru Anne Evenstad 16. marts 1859 og bekræftet ved konfirmeret fundats af 13. august 1873. Legatet, hvis grundfond var 5000 speciedaler, skal bestandig være en selvstændig stiftelse, hvis midler aldrig maa sammenblandes med nogen af kommunens kasser. Af kapitalens renter bestemtes 50 speciedaler aarlig at tillægges fondet, indtil dette er vokset til 10000 speciedaler, en sum, som da aldrig maa formindskes. Renterne anvendes til hjælp for værdige trængende og til almueoplysningens fremme i Storelvedalen. Legatets størrelse ved opgjør 1906 var kr. 42097.41.

Halvor og Simen Negaards minde.

Ved gavebrev dateret Brænden-Negaard 14. marts 1877, konfirmeret 3. juni næstefter, skjænkede Halvor Simensen Negaard Storelvedalens kommune 16000 kroner under navn af Halvor Negaards minde til oprettelse af et legat. Beløbet blev overdraget samme aar 27. august, men saaledes at legatets navn blev ændret. Af renterne skal 200 kroner tillægges kapitalen indtil denne er steget til 40000 kroner, mens resten af renterne og, naar sidstnævnte beløb er naaet, samtlige renter anvendes inden Storelvedalens herred dels til almennyttige øiemeds fremme og dels til afhjælpelse af nød. Legatets størrelse 1906 var kr. 31846.61.

Anne Sætres legat.

Ved testamente dateret Sætre 27. november 1879, konfirmeret 29. april 1892, skjænkede Anne Olsdatter Sætre 8000 kroner med visse nærmere bestemmelser. Af renterne skal endel tillægges kapitalen, indtil denne har naaet 48000 kroner. Fra denne tid uddeles den halve rente i portioner paa ikke under 40 kroner aarlig til trængende i Storelvedalen, der ikke nyder understøttelse af fattigvæsenet. Endvidere anvendes $\frac{1}{5}$ af renterne til beklædning af fattige børn og endelig den resterende $\frac{1}{2}$ del af renten til en haandgjerningsskole eller anden undervisning eller skolegang for fattige børn i Storelvedalen. Legatets størrelse 1906 var kr. 21272.39.

Dorthe Stais legat.

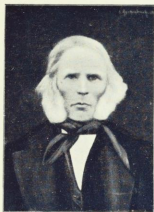
Foruden at have anvendt 1600 kroner til indkjøb af altertavlen i bygdens hovedkirke skjænkede Dorthe

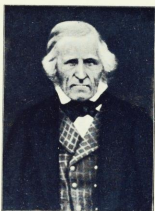
Anne Evenstad.

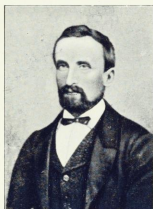
Ole Olsen Evenstad.

Halvor Andersen Vestgaard

Halvor Simensen Neegaard.

Simen Halvorsen Neegaard

Anna Sætre.

Dorte Stai.

Sigrid Trønnes.

Tarald T. Trønnes.

Hanna Stai.

Anne Atneosen.

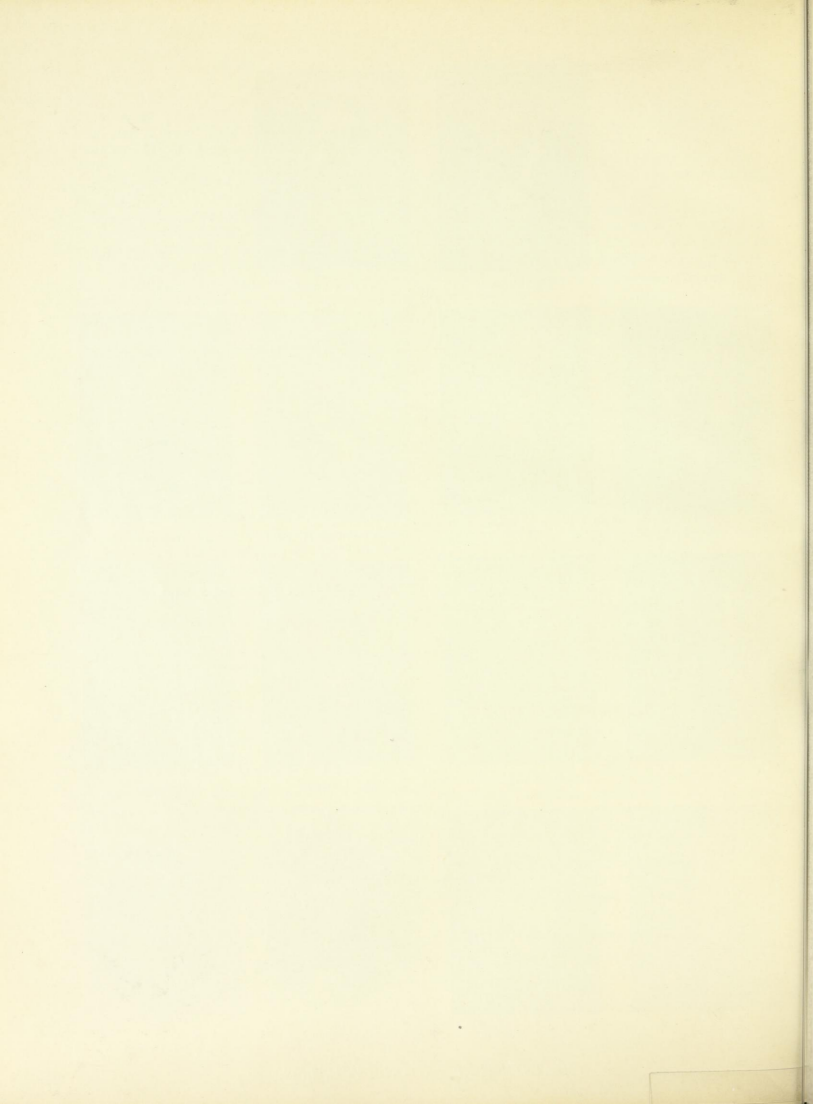
Haagen Atneosen.

C. C. Bruun.

Marthe Bruun.

Bergersdatter Stai ved testamente, dateret Gaalasæteren 20. august 1883, konfirmeret 22. maj 1888, 6400 kroner til oprettelse af et legat med hendes navn. Af renterne skal mindst $\frac{1}{5}$ tillægges kapitalen, men resten dels tilfalde ældre trængende af tjenerklassen, som ved lang og tro tjeneste har gjort sig fortjent til en paaskjønnelse, dels anvendes som bidrag til hjælpeløse børns opdragelse, i begge tilfælde med fortrinsret af legatstifterindens og hendes ægtefælles familie. Legatets størrelse 1906 var kr. 10 015.55.

Anders Botolfsen Syren Trønnes's legat.

Som grundlag for et legat med dette navn skjenkede Anders Trønnes ved testamente, dateret 28. juli 1886, konfirmeret 20. januar 1893, sin efterlode beholdne formue til Storelvedalens kommune med tilføiede bestemmelser, hvoriblandt at kapitalens aarlige renter anvendes paa bedst mulig maade eller som for andre legatmidler i Storelvedalen bestemt. Af renterne bliver mindst halvdelen at tillægge kapitalen, indtil denne har naaet 10 000 kroner. Resten kan uddeles til trængende af Storelvedalen, som ikke nyder understøttelse af fattigvæsenet, eller til hjælp for fattige børns oplærelse til nyttig virksomhed med fortrinsret under lige vilkaar for testators familie. Legatet udgjorde ved opgjøret 1906 med renter kr. 2435.32.

Tarald T. Trønnes og hustrues legater.

Grosserer Tarald Trønnes og hans hustru fru Sigrud Trønnes stiftede 1891 tvende legater, der begge blev overleveret Storelvedalens herredsstyre den 9. september 1896 og fik bekræftede statuter af 8. februar 1904. Det ene legat, hvis grundfond udgjør 15 000 kroner, anvendes til „uddannelse af og lønsbidrag til diakoniser, der skal virke i Storelvedalens hovedsogn“. Det andet legat, hvis grundfond udgjør 10 000 kroner, anvendes til „afønning af sangkor og om muligt ved de store høitider til anden kirkemusik i Storelvedalens hovedkirke“. Legaternes størrelse var ved opgjøret 1906 henholdsvis kr. 20 000.10 og kr. 10 759.46 (sammen kr. 30 759.56).

Alderdomshjemmet, Diakonissevirksomheden og Barnehjemmet.

Plan

for Storelvedalens kommunale alderdomshjem

paa gaarden Nystu Trønnes.

(Vedttaget 12. april 1898.)

§ 1.

Alderdomshjemmets bestemmelser er at modtage til besorgelse og beskæftigelse i Storelvedalen hjemme-

13 — Storelvedalen.

Hanna Stais legat.

Dette legat blev stiftet ved gavebrev 24. maj 1901 af Simen Landeth og hans hustru efter Hanna Halvorsdatter Gammelstu Stai † 1900. Grundfonden udgjør kr. 5000.00, af hvis renter 150 kroner aarlig anvendes til Barnehjemmet og de øvrige renter tillægges grundkapitalen, til et vist beløb er naaet. I 1906 var legatets størrelse kr. 5557.43.

Haagen og Anne Atneosens legat.

Paa sin guldbryllupsdag i 1904 skjenkede Haagen og Anne Atneosen kr. 2200.00 til et legat for det af dem opførte Atneosen kapel, der kostede omkring 15 tusen kroner.

Christian og Marthe Bruuns legater.

Den i 1907 afdøde Chr. C. Bruun, Fagervik, har foruden gaver til forskellige personer saavel udenfor som blandt familien ved sit testamente oprettet følgende legater:

1. Christian og Marthe Bruuns legat for Storelvedalen med kapital 10 000 kr.

Renter af legatkapitalen, der øges med de aarlige renter til 20 000 kr., skal uddeles til hæderlige, brave og uformuende personer, bosatte og fødte i Storelvedalen, — der ikke har nydt fattigunderstøttelse, særlig saadanne personer, der lider af livsfarlige og smertefulde sygdomme, for at anvendes til lægehjælp, operation eller lignende.

2. Christian og Marthe Bruuns legat for Sollien med kapital 4500 kr., der ved rentetilleg skal vokse til 10 000 kr., hvorefter de aarlige renter skal tildeles værdige, begavede tvende unge mænd eller kvinder, der er født i Sollien, til erhvervelse af nyttige kundskaber*.

(Afdøde har derhos i sit testamente bestemt, at der dagen for hans begravelse uddeles 200 kr. til værdige trængende i Storelvedalen.)

De fleste af legaterne bestyres i overensstemmelse med de for umyndiges midler gjældende regler. De her gjængivne billeder af legatstifterne er efter malerier i Kirkestuen (Herredslokalet), med undtagelse af C. C. Bruun og hustru, hvorfra malerier ogsaa er besluttet anbragt sammesteds.

hørende særlig ældre personer, der ikke selv kan sørge for sit underhold, alt efter fattigkommissionens og overbestyrelsens bestemmelse. Der skal være en mandlig og en kvindelig afdeling, dog bør ægtefæller eller forældre og børn ikke uden nødvendighed skilles. Ligeledes kan andre, naar anledning dertil gives, mod betaling modtages til forplejning ved henvendelse til overbestyrelsen, der nærmere bestemmer vilkaarene.

§ 2.

Alderdomshjemmets overbestyrelse dannes af 6 af herredsstyret for 3 aar ad gangen valgte medlemmer, der aarlig vælger sin formand. Af de valgte udtræder to hvert aar. De to første aar afgjøres dette ved lodtrækning. Siden udtræder regelmæssigt de, der har fungeret længst. Ligeledes vælges hvert aar 3 suppleanter.

§ 3.

Overbestyrelsen holder møde saa ofte det tiltrænges — mindst 1 — en — gang hver maaned. Mindre sager kan foreløbig afgjøres af overbestyrelsens formand. Overbestyrelsen har i sin almindelighed af fremme og vaage over alt, som kan tjene til alderdomshjemmets hældige drift. Desuden har den følgende specielle pligter:

- a) Den indgiver indstilling til herredsstyret om valg af bestyrer og bestyrerinde, der ansættes med 3 maaneders gjensidig opsigelsesfrist. Lønnen fastsættes af herredsstyret efter forslag af overbestyrelsen.
- b) At meddele de fornødne instrukser samt efter samraad med bestyreren at udfærdige arbejdsregler, ordensregler og spisereglement. Disse trykkes og opslaaes paa bekvemme steder i alderdomshjemmet.
- c) At antage de faste tjenere og bestemme deres løn.
- d) At bistaa bestyreren ved indkøb af materialer, redskaber, besætning, anskaffelse af inventar, reparationer af huse m. m., samt ved salg af produkter og forøvrigt ved alt, som hører under alderdomshjemmets økonomi.
- e) Forfatte schemaer for regnskabsførelsen og herunder paase at gaardsbruget faar særskilt regnskab, at der føres nøiagtig inventarliste og en særskilt liste over materialier til husflid og sløidarbejder, samt over udbyttet af disse arbejder.
- f) Ved formanden at føre forhandlingsprotokol og ved bestyreren dagbog og kopibog, om dette findes forønden. Bestyreren kan benyttes som overbestyrelsens sekretær.
- g) I betimelig tid hvert aar at indgive beretning til herredsstyret om alderdomshjemmets virksomhed og gaardens drift, samt i tilfælde forslag til bevilgning eller anvendelse af overskud.

§ 4.

Alderdomshjemmets og gaardens drift ledes af en bestyrer, der som lemmernes nærmeste foresatte og overhoved til enhver tid har at paase disses aandelige og legemlige tarv, samt bestemme deres arbejde. Han forestaar alderdomshjemmets økonomi og virksomhed — saavidt mulig ved personlig ledelse og deltagelse —

med overbestyrelsens bistand og efter dennes instruks, hvorved iagttages, at hans handlefrihed ikke utilbørlig indskrænkes.

§ 5.

Til bestyrerens hjælp ansættes en bestyrerinde, der forestaar husholdningen og det kvindelige stel, samt forøvrigt bistaar ham ved beskæftigelse af kvindelige lemmer og sygepleien. Hun meddeles, om fornødiges, særskilt instruks af overbestyrelsen og handler forøvrigt efter bestyrerens anvisning.

§ 6.

Alle lemmer kan med passende og bestemte hviletider beskæftiges med arbejde, selv om dette paa grund af alder, svagelighed eller andre aarsager bliver uden værd. Ved valget af arbejde har bestyreren, saavidt omstændighederne tillader, at tage hensyn til lemmernes kræfter og eiendommeligheder.

Overbestyrelsen og bestyreren maa anstrænge sig for at finde midler og udveie til at udvikle husflid og sløidvirksomhed inden alderdomshjemmet.

§ 7.

Kostholdet bør være godt, maden vel tillavet, portionerne fuldt tilstrækkelige og maaltiderne indtages til bestemte tider.

Berusende drikke maa ikke nydes inden alderdomshjemmet uden efter lægens anordning som medicin.

I sygdomstilfælde kan spisereglementet fraviges efter lægens anordning. En passende godtgørelse for udført arbejde kan tilstaaes og tilladt anvendt til lemmernes bedste allerede under opholdet i alderdomshjemmet.

§ 8.

For renslighed saavel i madstel som klæder, senge og værelser maa omhyggelig sørges. Hertil maa lemmerne selv tilholdes og i tilfælde tvinges at bidrage.

§ 9.

Lemmerne er pligtig til at vise bestyreren og alderdomshjemmets øvrige betjening hoflighed og lydighed. Ethvert brud herpaa anmeldes til overbestyrelsen. Betjeningen er paa sin side pligtig til at behandle lemmerne paa en human og omsorgsfuld maade.

§ 10.

Overbestyrelsen sørger for, at et af alderdomshjemmets rum faar en saadan indredning og forsynes med saadant inventar, at det kan være tjenligt til sygerum ogsaa i vanskeligere sygdomstilfælde, ligesom fattige syge eller andre, der forpleies udenfor alderdomshjemmet, naar det findes hensigtsmæssigt, kan indtages

paa dette ved henvendelse til overbestyrelsen, der nærmere bestemmer vilkaarene. Overbestyrelsen paaser ligeledes, at den syges rogt og pleie er forsvarlig og efter kommunelægens anordning.

§ 11.

Til hjælp ved sygepleien skal bestyrerinden saa meget som mulig anvende de kvindelige lemmer.

I tilfælde af, at alderdomshjemmet optager smaa børn, bør disse ogsaa saa meget som mulig overlades i de kvindelige lemmers varetægt.

§ 12.

Alle alderdomshjemmets betjente skal være forsigtige med ild og lys og paase, at lemmerne ogsaa udover forsigtighed og ikke bruger disse ting i utrængsmaal. Sengstederne maa ikke uden nødvendighed tillades benyttede om dagen.

§ 13.

Med klager har lemmerne at henvende sig til bestyreren eller, om klagen angaar denne, til overbestyrelsen.

§ 14.

Bestyrer og bestyrerinde bør beflicte sig paa at vaage over de dem betroede underordnede og lemmer med retfærdig strenghed, men med omhu for deres legemlige og aandelige vel og vogte sig for brutalitet. De bør selv føre et retskaffent liv og opmuntre lemmerne til det samme. Navnlig bør lemmerne opmuntres til husandagt, til at søge kirken og villig imødekommes, naar de ellers ønsker aandelig bistand. Ved bibellæsninger, som sognepresten eller andre maatte afholde i alderdomshjemmets forsamlingsværelse, bør alle friske lemmer være tilstede.

§ 15.

Bestyreren fører alderdomshjemmets regnskaber paa anordnet maade og saaledes, at kassebeholdningen til til enhver tid let kan sees. Regnskabet aflægges inden udgangen af januar maaned og indsendes gennem overbestyrelsen til herredsstyret, som bestemmer om revision m. v.

Herredsstyrets ordfører kan foretage særskilt inspektion, saa ofte han finder det paakrævet og kan forlange sig meddelt alle nødvendige oplysninger.

§ 16.

Forandringer af planen foretages af herredsstyret med $\frac{2}{3}$ pluralitet. Paa samme maade fattes beslutning om alderdomshjemmets ophævelse.

Forandringer i det for bestyreren og øvrige betjente givne instrukser kunne foretages af overbestyrelsen.

Alderdomshjemmets første bestyrere var Halvor O. Trønnes og frøken Løkke. Nu bestyres det af Grinder, en slægtning af den bekendte storthingsmand Valstad † 1879, og hans hustru fru Grinder. Antallet er for tiden omkring 40 personer.

Storelvedalens hovedsogns diakonissevirksomhed.

Denne diakonissevirksomhed er sat igang i henhold et af grosserer Tarald Taraldsen Trønnes og hustru fru Sigrd Trønnes skjønket legat stort kr. 15 000.00, hvis renter ifølge givernes bestemmelse skal anvendes til uddannelse af og lønsbidrag til diakonisse i Storelvedalens hovedsogn. I herredsstyremøde 19. december 1896 blev der vedtaget regler for virksomheden; men disse blev forandrede og følgende nye regler vedtagne af Storelvedalens herredsstyre i møde den 2den mai 1902:

§ 1.

Denne virksomhed er sat igang som kommunal institution ifølge herredsstyrets beslutning i møde den 13. august 1901 og 8. februar 1902.

§ 2.

Der ansættes — foreløbig to — fast aflønnede diakonisser eller sygepleiersker. Disse skal være fuldt uddannede sygepleiersker, helst uddannede ved diakonisseanstalten, idet de har gennemgaaet dennes kursus for menighedsdiakonisser.

§ 3.

Disse sygepleiersker, der skal arbejde i diakonissegjerningens aand, skal yde pleie og hjælp til syge — fortrinnsvis til fattige og uformuende — i overensstemmelse med for deres virksomhed udarbejdede instruks.

§ 4.

Den ene anvises bopæl i nærheden af hovedkirken med sin virksomhed til hovedsognet; — den anden anvises bopæl paa eller i nærheden af Rasten — med sin virksomhed i annekssognet og den søndre del af hovedsognet.

§ 5.

De ansættes med en fast aarlig løn, der bestemmes af bestyrelsen, samt bolig, møbleret værelse. Under sygepleien skal der ydes kost paa steder, samt skyds fra og til hjemmet, hvis vedkommende dertil har evne. Hvis forholdene nødvendiggjør skydsudlæg ved pleie af fattige syge, skal dette godtgjøres af offentlige midler. — Gjensidig opsigelsesfrist er 3 maaneder.

§ 6.

Der bør søges sikret diakonisserne eller sygepleierskerne en pension, om de skulde blive arbejdsdygtige paa grund af sygdom eller alder; — ved afsætning af legatmidler eller paa anden maade.

§ 7.

Udgifterne ved diakonissernes aflønning og mulige uddannelse bæres af herredskassen — og for den udelukkende i hovedsognet virkende — af renter af det af hr. grosserer Tarald Trønnes og hustru oprettede legat til uddannelse af og lønsbidrag til diakonisser for hovedsognet.

§ 8.

Bestyrelsen for denne virksomhed skal (ifølge ovennævnte herredsstyrelses-beslutninger) bestaa af:

- 1) 3 medlemmer valgte for aar af herredsstyret;
- 2) 1 medlem, valgt for 3 aar af kvindeforeningen for indremissionsarbeidet;
- 3) Stedets sogneprest og kommunelæge som selvskrevne medlemmer.

§ 9.

Bestyrelsen vælger inden sin midte formand og viceformand; deres funktionstid er 1 aar, efter hvilken tid formanden kan frasige sig valg. Bestyrelsen er ikke beslutningsdygtig, hvis ikke mindst 4 medlemmer er tilstede. Bestyrelsesmøde sammenkaldes af formanden mindst hvert kvartal.

§ 10.

Bestyrelsen ansætter diakonisserne eller sygepleierskerne og bestemmer deres løn, antager for gjerningen skikkede kvinder og sørger for deres uddannelse, hvis det formodiges, anviser sygepleierne deres virksomhedsfelt ved formanden, leder i det hele virksomheden og paaser, at diakonisserne eller sygepleierskerne udfører sin gjerning samvittighedsfuldt i overensstemmelse med den for udarbejdede og antagne instruks; afgiver hvert aar inden februar maanedes udløb indberetning til herredsstyret angaaende virksomheden, samt regnskab over offentlige midler, der maatte blive stillet den til disposition.

Instruks

for Storelvedalens kommunale diakonisser og sygepleiersker.

(Vedtagen af herredsstyret den 2. mai 1902.)

§ 1.

Diakonissen eller sygepleiersken oppebærer fast aarlig løn for sit arbejde. Det er hende forbudt at modtage privat betaling for sin egen person.

§ 2.

Hun har at tilse og pleie syge, der ønsker hendes bistand. Hvor pleien skal ydes, bestemmes af bestyrelsens formand efter konference med lægen. Forresten har hun at tilse fattige og yde dem hjælp og belærelse.

§ 3.

Hun er i sin virksomhed stadig underkastet bestyrelsens kontrol, og har hun at rette sig efter de bestemmelser, som hun af bestyrelsen gennem dens formand til enhver tid modtager. Hun maa i al sin færd vise venlighed, kjærlighed og varsomhed og lade enhver faa indtryk af, at hendes hjælp ikke er paa-nødet.

§ 4.

Hun har i alt, hvad der angaar sygepleien, noie at efterkomme den behandlende læges forskrifter. Hun maa ikke paa egen haand befatte sig med at give raad til eller behandle syge. Hun kan derimod selvfølgelig yde øieblikkelig hjælp inden lægens ankomst.

§ 5.

Hun maa ikke til nogen uvedkommende omtale, hvad hun under udøvelsen af sin gjerning ser eller hører i den syges hjem — aldrig give sig af med sladder.

§ 6.

Hun har at føre dagbog, hvori indføres det af hende udførte arbejde. Hun har ogsaa at føre bog over gaver eller ydelser, der bliver hende betroet til uddeling blandt fattige eller ubemidlede syge — med anførsel af deres anvendelse.

Disse bøger fremlægges paa forlangende for bestyrelsen eller dens formand.

§ 7.

Hendes arbejdsdag er fra kl. 8 morgen til kl. 8 aften med en passende hviletid. Efter natjenneste skal hun have mindst 6 timers hvile; — efter natjenneste to nætter efter hinanden skal hun have den paafølgende dag fri. Mere end to nætter i træk, er det hende ikke tilladt at vaage. Søndage bør hun mest mulig være fri. Hun har ret til en aarlig ferie paa mindst 4 uger. Tiden for denne bestemmes af bestyrelsens formand efter konference med lægen. Naar hun forlader hjemmet skal hun efterlade besked, hvor hun er at finde.

§ 8.

Hendes løn kan forlanges udbetalt pr. maaned forskudsvis. De for hendes gjerning nødvendige rekvisita (for sygepleien) skal leveres hende for offentlige midler.

§ 9.

Hvis hun skulde møde upassende eller hensynslos behandling under sin gjerning, er hun berettiget til at forlade sygepleien paa dette sted, men hun maa da straks underrette bestyrelsens formand derom.

§ 10.

Hvis hun grovelig forsynder sig mod de i denne instruks givne paabud, kan bestyrelsen uden varsel afskedige hende fra tjenesten.

Barnehjemmet.

Den første tanke paa at oprette barnehjem i Stordvedalen fremkom i 1880-aarene. I den af fru sogneprest Bøckman for kvindeforeningen ført regnskabsbog staar der den 4. januar 1882 anmerket følgende: „Den første gave til et barnehjem i Stordvedalen er af skolekommissionen kr. 26.00.“ I 1887 var barnehjemsfondet vokset til 1600 kroner. Arbejdet blev fortsat under

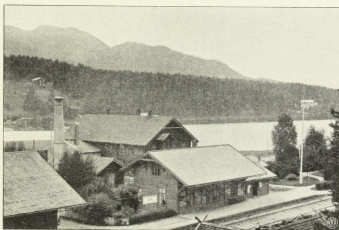
sogneprest Dietrichson, og i 1894 skjænkede herrestyret kvindeforeningen den store af reistømmer opførte pakhusbygning ved Fram „til hjælp for opførelse af et barne- eller alderdomshjem“. Det følgende aar begyndte byggearbejdet. Til byggekomité valgtes fanejunkeren O. Negaard, lærer Treseng og skogbetjent Erik G. Negaard. Ved gavebrev fra doktor Paus af 29. maj 1895 fik hjemmet tomt af gaarden Brænden. Under sogneprest Ecktells ledelse skred arbejdet frem, og barnehjemmet begyndte sin virksomhed i 1903.

Hjemmet, der vedligeholdes, som det er opført ved frivillige bidrag, bestyres ved et forstanderskab og skal benyttes til kjærlig og kristelig forpleining af hjælpeløse børn, som maatte overdrages det til forsørgelse enten af fattigvæsenet eller af private. Antallet af børn var i 1906 17 gutter og piger tilsammen med et budget i 1905 paa kr. 3 477.59. Forstanderskabet bestaar nu af dr. Frost (formand), fru Sigrid Trønnes, frøken Anne Trønnes, frøken Gedine Svestad og lærer Treseng (kasserer).

Kommunikationsmidler.

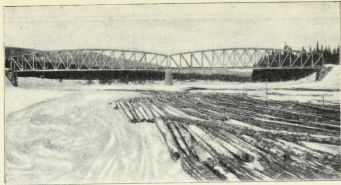
Den almindelige færdselsvei mellem Oslo og Nidaros gik i gamle dage gennem Rendalen eller rettere efter Kjølén mellem Stordvedalen og Rendalen. Den gik op ved Nesvangen i Aamot og kom ned igjen ved Akre, hvorfra den gik dalfares til Fonaas for paany at gaa tilfjelds. Der findes endnu spor efter klopper og stier over Toraasen og andre steder. Biskop Jens Nilsson reiste gennem Rendalen, da han i 1580 holdt visitats paa Tønset; kong Christian IV derimod drog gennem Elvedalen, da han sommeren 1635 besøgte sit kjære kobberverk i Kvikne.¹ General-løitnant Gyldenløve drog ogsaa gennem Elvedalen paa sin inspektionsreise i Norge 1695. Veiene i hine tider var naturligvis yderst elendige (de er jo mange-steds bare saa som saa den dag idag), og i 1636 udkom der en kongelig forordning om at forbedre de alfare veie. „Udi Norge ere alle Bønder pligtige paa enhver Adelsmands Pasz at skiutze saa at icke gierne af nogen Lei-

gis Hæste derigjennem Landet synderligen naar de med rigtige Pasz-Bord efter udfare Balckens 15 cap. ere afferdigte“, siger en gammel forfatter (Arennt Berntsen), og denne skydspligt var almuen til stort besvær ned gennem tiderne, saa det var en stor lettelse at fritages derfor. I 1665 blev der udnævnt veimestre, uden at det blev synderlig bedre, iallefald ikke i Østerdalen, skjønt denne dal bestandig kunde rose sig af kongernes landsfaderlige omsorg, specielt siden kobberverkerne begyndte (i Kvikne 1632 og paa Røros 1644). I 1772 klager almuen i Stordvedalen over den nye rodeinddeling af 1768, som var iverksat af oberstløjtnant og generalveimester von Krogh, og „ønskes de gamle og fra Arilds tid hævdlige roder tilbage efter vores eiendomme, som vi stedse har været og er fornøiede med“. Veien i bygden var da inddelt i 13 roder. Hovedveien mellem Kristiania og Trondhjem ligger nu paa vestsiden af Glommen lige fra grænsen af Aamot til Koppang-sundet. Den gaar mange-steder saa lavt ude ved

Stai jernbanestation med meieribygningen og dr. Frost's eiendom Nyeihammeren paa vestsiden af Glommen.

¹ Dr. Yngvar Nielsen i Historisk tidsskr. 1905.

Jernbanebroen over Glommen ved Stenviken.

elven, at lange strækninger staar under vand i flomtiden, især mellem Hovedkirken og Møkleby. Den samlede længde af herredets hovedveie er 79.6 km. Fra Koppang til Buruen (og videre langs Storsjøen til Aasheim i Rendalen) blev der i 1879—81 lagt en fin chaussé, der er 21.3 km. lang og har kostet 153 410 kroner, hvoraf staten betalte kr. 102 273 og distriktet kr. 51 136. Den besværlige vei over Mora (960 m. o. h.) er nu en saga blot og allerede bevokset med græs. Af andre veie (biveie) kan vi nævne veien fra Vestgaard til kapellet oppe ved Atneosen. Den er 30 km. lang og kan ogsaa befares med vogn. Ligeledes gaar der kjørevei fra Messelt til Messeltsæteren og langs Imsa til Gaalasætrene. Fra Ophuus fører en god ridevei over til Løset ved sydenden af Storsjøen. Af nye veie kan nævnes veien fra Ophuus til Strand og fra Koppangundet til Sundfloen. Hertil kommer hovedveien fra Atna til Sollien (anlagt 1893—96) med gode biveie til Storfjeldet, Skjærdingfjeldet, Hirsjøen og Tryli bekostet af eierne til sæterbrug. Om vinteren holdes der aabne vinterveie paa Atna og Glommen. I gamle dage var det ellers svært til trafik med skyds gennem Østerdalen.

Den nye bro over elven Imsa.

I 1821 blev der approberet et nyt skydsregulativ for gaardene Furuseeth, Krogen, Ophuus, Strand, Stenviken, Hovde og Sætre, der tilsammen holdt 36 til skyds tjenlige heste. Strækningen nordenfor (Møkleby—Vestgaard) holdt 40 til skyds tjenlige heste. Kroken var da skydsstation. I 1869 erholdt stationerne Møkleby, Ophuus og Vestgaard sammen 890 speciedaler i tilskud for skydsholdet.

Af større broer kan vi nævne Hovdebro, Sökunda-bro, Imsabro og Hirabro for ikke at tale om jernbanebroen ved Stenviken 132 meter. Imsa bro er en jernbro med 46 meters spænd. Ved jernbanestationerne eller overfartsstederne over Glommen er der færger (ved Atneosen, Sundfloen, Koppang, Stai, Rasten og Ophuus). Færgen over Koppangundet blev oprettet 1801 og er den ældste. En udlænding skriver straks efter følgende om overfarten: „Her satte vi over elven i en færge, som 7 bønder eier i fællesskab. En husmand eller pladsmænd besørger med hustru og børn overfarten, der ikke er uden fare i den stærke strøm.“ Koppangundet har været et særdeles sterkt trafikeret overfartssted, da al trafik mellem Kristiania og Trondhjem her maatte passere over Glommen, indtil jernbanen blev anlagt. Ole Engebretsen Spisberg (Koppangbakken), bedstefar til nuværende Otto Bakken, fik i sin tid kongelig bevilling paa færgemandsbestillingen. Dokumentet, udstedt 7. maj 1851 og undertegnet af statsraaderne Lovenskiold, Vogt, Stang og Bretteville, anfører sundmandens rettigheder og pligter. Betalingen for overfarten er ansat i følgende takster: For en person 2 skilling, for en hest 4, for en ko eller stud over et aar 4, for et føl eller en kalv uden et aar 2 skilling. For en gjed eller et faar betales 1 skilling og for en reisevogn 12 skilling, for en kario 4 skilling og for en firehjulet arbejdsvogn med eller uden læs, hest og mand 16 skilling. For en arbejdsjærre med læs eller uden hest og mand 8 skilling og for et vognlæs 6 og et slædelæs 3 skilling (naar hest og mand ikke er med). Denne takst gjaldt imidlertid bare den mellemste gren af sundet. For oversætningen over de øvrige tvende grene erlægges det halve af, hvad der for den mellemste gren var bestemt. Opsidderne paa gaardene Koppang havde fri overfart med heste og redskaber, naar de maatte over elven for at udføre det dem paahvilende veiarbejde. Sundmanden havde ellers at anskaffe og vedligeholde alle baade og færger, der var nødvendige for transporten samt sørge for duelige folk. Om natten maatte alle overfartsmidler laases fast, for at ikke rømningsmænd eller andre skulde benytte sig af dem, mens færgfolkene sov. Med bevillingen fulgte ogsaa ret til — i henhold til reskript af 6. febr.

1801 — at lade to værnepligtige mandskaber udtjene sin værnepligt ved at gøre tjeneste som sundmænd. Ole E. Bakken var forresten den sidste, der havde denne ret (i lighed med lensmændene), og mange var de, som fik tjene hos ham istedenfor at reise ud og exercere. Hans sønner Edvard Bakken og E. O. Lillestu Koppang slap saaledes militærtjenesten ved at være fergekarer; men det var et strengt arbejde, og Edvard Bakken tog saa at sige sin død af det.

Hoteller og skydsstationer.

Atna: Hotel Fjeldvang, Emilie Bruun. Skydsstation hos H. H. Atneosen.

Koppang: Jernbanehotellet (Ole Banken). Hotel Koppang (Olaf Koppang). Skydsstation hos Olaf Koppang. Hansens hotel. (Fru Hansen har en søn, der er løjtnant. Faderen, der er død for mange år siden, var landhandler og hotelvært. Han var fra Smaalene og først handelsbetjent hos Flakstad paa Rena og senere landhandler paa Koppang.)

Stai: Skydsstationen hos L. O. Bruun (nu G. Svestad) midt overfor jernbanestationen paa vestsiden af elven.

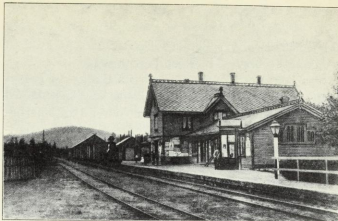
Ophuus: Skydsstation hos Dorninus Baggroen midt over elven for jernbanestationen.

Rasten: Skydsstation hos Ole Grinaker.

Jernbanen

gaar gennem Storelvedalen paa østsiden af Glommen (fra Stenviken af) med følgende stationer: Stenviken, Ophuus, Rasten, Stai (med en 57,4 m. lang tunnel i nærheden), Koppang og Atna. Dertil kommer lastepladsene med sidespor Hovda, Sætre, Kroken, Neta, Rokka, Tresa og Vieholmen foruden stoppestedet Bjøraneaset. Hovda sydligst i herreder ligger 200 km. og Atna den nordligste station 272 km. fra Kristiania 387 m. o. h. Koppang ligger 247 km. fra Kristiania 353 m. o. h. og Stai 263 m. o. h. Den 20. oktbr. 1871 blev banen forlænget fra Grundset til Aamot og den 14. november 1875 til Koppang. 1. oktober 1877 blev den hele bane Hamar—Trondhjem aabnet for almindelig trafik af Hans Majestæt kong Oscar II under navn af Rørosbanen. Der var da stor glæde og stor stas i Storelvedalen.

Angaaende den ting, at jernbanen blev lagt paa østsiden (og ikke paa vestsiden) af Glommen kan anføres, hvad en forfatter oplyser (i „Aftenbl.“ 1873, nr. 6 og 7), at „den vestlige bred har en matrikulskyld af omtrent 217 skylddaler og et indvaanertal af ca. 1566 (med Sollien og Atmedalen med en befolkning paa 386 individer og en matrikulskyld af 40 daler), mens den østre side har en matrikulskyld af 108 daler og en befolkning paa 782 mennesker. Efter disse tal har vestsiden uomtvistelig større krav paa jernbanen end østsiden; men bag østsiden ligger Renaelvens dalfore med en matrikulskyld af 610 daler og et indvaanertal paa omtrent 3650 mennesker. Østsidens krav fremtræder altsaa med 718 skylddaler og

Koppang jernbanestation.

4432 individer (mod vestsidens med 275 skylddaler og 1952 individer). I forbindelse hermed kan ogsaa nævnes, at opsidderne i Sjøligrænden med Sanden, Strand og Holmslien ved Storsjøens og Løseths og Dieseths grænd har tegnet sig for 1000 speciedaler som bidrag til vei over Kjølen til Glommen ved Stenviken under forudsætning af, at jernbanen lægges paa østre side af elven. Nævnte grænd har en folkemængde paa 750 individer og en skyld paa 146 daler.¹

Stationsmestre:

Atna: Edv. Grøtting.

Koppang: N. Bentsen 1877—1905.

R. Sanner¹ 1905—

Ophuus: S. Bevolden.

Rasten: L. Jensen 1883—1894, 1902—

M. Østby 1894—1902.

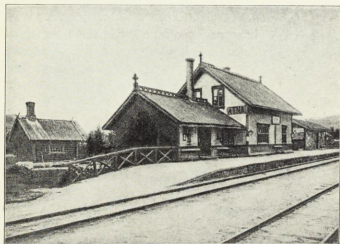
Stai: H. Isachsen 1877—1879.

N. Hernæs 1879—1900.

P. Berg 1900—

Stenviken: O. Nilsen.

¹ En datter af stationsmester Sanner tog examen artium i 1906.

Atna jernbanestation.

Post, telegraf og telefon.

I gamle dage var det lige besværligt som kostbart at sende et brev. Et lidet brev kostede 10 skilling, og paa længere strækninger som fra Bergen til Trondhjem eller fra Trondhjem til Finnmarken kostede det 16 og 24 skilling, d. v. s. efter at der i 1647 var oprettet et offentligt postvæsen i Norge. I 1720 fik postførerne paa og portoen nedsattes, og der indførtes mange forbedringer, idet staten samtidig overtog postvæsenet, der før havde været bortprivilegeret til privatfolk. Østerdalen blev imidlertid stedmoderlig behandlet som før, idet ruten Kristiania—Trondhjem blev lagt gennem Gudbrandsdalen. Man greiede sig som man bedst kunde, da der i hine tider ikke var hverken avisforsendelser eller stor korrespondance. Efterat det østerdalske skiløberkorps blev oprettet, brugte man underofficererne som postbud, og de maatte ofte besøge breve paa strækninger af 10 mil uden nogen betaling.

I 1797 lod pastor Wulfsberg i Aamot trykke et „Pro memoria“ i det af fogden i Solør, professor Thaarup, udgivne magasin, og heri fremfører han de sterke og berettigede krav, Østerdalen havde paa at faa en ordentlig postbefordring. Allerede ved sin tiltrædelse af kaldet (1777) havde han begyndt at virke for tanken, og han fremsender nu et vel udarbejdet forslag, der gik ud paa, „at lade udtage af de unge mandskab lavvoksende, forkroblede, enøiede eller paa andre maader gebrækkelige mænd, som ikke kunde bruges i skiløberkorpsen, men vel nok til at bære posten“. Postkarlen skulde afgaa fra Elverum hvar tirsdag kl. 9 og inden

aften være i Aamot prestegaard. Onsdag skulde han derpaa fortsætte til lensmanden paa Evenstad i Storelvedalen og torsdag derifra til prestegaarden i Øvre Rendalen. Fredag skulde saa turen gaa til Tønset og lørdag til Tolgen for samme aften at være paa Roros. Næste uge samme vei tilbage. Som man ser, var fordringerne meget beskedne; men desuagtet gik forslaget ikke igjennem, selv om det blev støttet baade af bisp og amtmand. Først i 1818 lykkedes det for provst Aschenberg, der mødte paa storthinget fra Roros, og som tillige var postekspeditor paa bergstaden, at faa udvirket postroute gennem Østerdalen med kjørende post. Postens komme var en begivenhed i de dage. Der findes nu følgende postanstalter i Storelvedalen: Stenviken, Ophuus, Rasten, Stai, Koppang og Atna (med offentlig gaaende budpost mellem Stai og Trønnes og Stai og Møkleby efter initiativ af daværende ordfører Ruud og lensmand Wæringsaasen).

Med hensyn til telefon og telegraf er Storelvedalen nu godt udrustet, idet der foruden den almindelige jernbanetelegraf ogsaa er oprettet rigstelefon og to private telefonselskaber (Storelvedalens og Nordre Storelvedalens telefonselskab) med centralstationer henholdsvis paa Stai og Vestgaard. Telefonselskabet Storelvedalen blev stiftet 1889 med aktier paa 100 kroner og 40 kroner aarlig i abonnement. Ved Stai central er der op til 400 samtaler om dagen (eller omkring 140 tusen samtaler om aaret). Brandstationerne paa Rognvola og Maansæterkleppen har telefon; telefon er ogsaa lagt til Furusethsæteren, Storfjeldsæteren, Skjærdingfjeldsæteren og Hirsjøen.

Klædedragten.

Med hensyn til klædedragten findes der ikke længere nogen nationaldragt i Storelvedalen. Eidsvoldsmanden Ole Evenstad foreslog for storelvedalerne at enes om en bestemt dragt baade for kvindernes og mændenes vedkommende og at lade disse dragter hænge op i kirken som en model, der ikke maatte forandres; men Evenstad fik ikke sine sambygdinge med paa dette. I gamle dage brugte ellers mandfolkene hvide eller røde sitroier med lange skjoder, knæbukser og graa strømper. Bukserne var ofte af feltberedt, semsket skind af elg (elgslærbukser), og det fortælles, at den sidste, der brugte en sliig elgslærbukse i Storelvedalen, hed Anders Korjebinder. Der brugtes ogsaa semsket bukkeskind. Paa hodet havde man til hverdagsbrug enten toplue eller den endnu brugelige smeklue (skjold-

lue) og ved høitidelige anledninger lodne høie floshaute med smale bremmer. Skoene havde messingspænder (stassko spænder af sølv), og næversko var ogsaa brugt en gang. De første mudder var sauskindsmudder, der afløstes af hundskindspelse og siden af pelse af ulveskind og af tulupper med sobelskind o. s. v. Skogsfolk maatte ruste sig paa sin egen maade. Saaledes brugte disse livrem med et slags laas og med taske, hvori de gjemte flint, knusk, ildjern og brændsten eller svovl. I tasken havde man desuden naal og traad og syring foruden bæktraad (buslev). Paa remmen hang endvidere en slire med rum for tollekniv, madkniv og syl.

Hvad kvindedragten angaar siges det, at den ældste kvindedragt i Storelvedalen var en dragt med rød liv (lig hardangerdragstens liv), hvid lintrøje med udsyede

En Mandsperson fra Storelvedalen med sin Pige. (Eine Mansperson mit seinem Mädchen aus dem Kirchspiel Storelvedal in Norwegen). Dette billede er gjengivet efter „Norske Nationaldrakter“ (stukne omkring 1812 af den schweitsiske maler Johan Senn † 1830 og bekøstet udgivne af kunst- og videnskabsunderstøtters geheimeraad Johan v. Bülow til Sanderum gaard paa Fyen † 1828).

hals- og armlininger og delvis skulderstykker med rynkede, fodfri, grønne skjørt. Dog tør man ikke paastaa, at denne dragt var stedegen bare for Storelvedalen, men var maaske fælles for flere Østerdalsbygder. I begyndelsen af forrige aarhundrede brugtes de saakaldte skjødliiv med eller uden ærmer af kulørt (rød, grøn eller flerfarvet), mønstret ulddamask til stasbrug (til hverdagsbrug verken). Til disse liv uden ærmer brugtes hvid, fin udsyet linskjorte. Serken var delt i to dele (overdel og nederdel). Skjorterne var enten grønne, røde, storrudede eller sorte med storrudede eller sribede forklæder — altsammen naturligvis spundet, vævet og farvet hjemme. Paa hovedet brugtes baade til denne dragt og ogsaa tidligere den kjendte „høilue“ eller „rynkclue“. Til stas brugtes „hellik“ (høllik) til luen, d. v. s. en længde af blondestof med bestemt facon, som passede efter hovedet og under luen stod lidt frem for ansigtet og faldt i folder eller tunger ved ørene. Dette skulde være baade fint og meget klædelig, paastaar de gamle; med denne „hellik“ brugte de aldrig hovedtørklæde inde¹. Med fodtøi var

¹ Naar kvinderne (konerne) i gamle dage havde hodepine eller var i daarlig humor, bandt de et tørklæde om hodet, som de kaldte „skalltørklæde“, og saalænge de brugte dette, var de gode koner ikke at spøge med, siges det.

de meget nøie, da kjolerne altid kun rak til ankelen. De ældste slags sko, man husker, bar benævnelsen „pampusser“ d. e. galocheagtige, lave sko — senere brugtes mere udringede sko, lignende vore dansesko og ofte med spænder af sølv eller messing. Men saa blev der omtrent ved 1840-aarene adskillig forandring i klædedragten; skjødliivene aflagede mer og mer og afløstes af de mere moderne livkjoler eller ogsaa kaldet brystfoldkjoler. Slige livkjoler af sort verken med hvide klare forklær og høi lue med „skru“ var ogsaa konfirmationsdragt, og den var rigtig fin og pen. Høllikken blev afløst af skruet, som er en stiv, hvid, klar blondepip tilsyet høiluen. Disse livkjoler var baghægtede og foran glatte kun med to brystfolder — uden halslinning — armene trange, og skjørtet, som altsaa var tilsyet livet, var temmelig rigt rynket rundt og havde ankelængde. Kulørt silketørklæde lagt i en snip og med en knude og to hængende snipper brugtes altid som kast. Omtrent ved denne tid kom den første kvindelige skrædder til bygden; tidligere var alle skræddere mænd, der sad rundt i gaardene og syede til kvinder som mænd — nu kom altsaa den første kvindelige

Fru Olafsen f. Furuseth i gammeldags dragt.

Hjørdis Ruud (Negaard) i gammel nationaldragt.

skrædder (madam Hoel fra Kristiania) og holdt sykursus omkring i gardene, og med denne lille begyndelse kom der efterhaanden snart nyt ind og desværre aflagdes det gamle — sogar vanskabningen krinolinen gjorde et lidet hopspring ind i bygden, men kom heldigvis lige hurtigt ud igjen. Allerede i 50-60-aarene begyndte de større gaardbrugeres koner at faa følge med en tur til Kristiania, og fra disse turer bragte de jo ofte adskillig stas med. Der fortælles, at de ofte fik silkekjøletoier og fine kjøbschawl af trælastgrossererne, hvis tømmermerkere deres mænd var. Og saa havde de jo Grundsetmarkedet, hvor de fik kjøbt alt mulig — sølv, guld, fine skindbesættninger og nyde-

lige franske schawl. Nogen bestemte brudebragt var der neppe. De brugte tidens facon paa kjolen, men naturligvis af finere tøj end vanlig og med søljer og stas de, som var eier af sligt. Brudekrone eiede bygden, og den leiede de, som havde raad til det. Kronen var af sølv og blev opbevaret i Aamots prestegaard. Bruden, som leiede kronen (enten den store eller lille, som man havde raad til), brugte altid udslaaet haar — ellers var haarfaconen meget enkel, ialfald saalænge høiluen brugtes — det var bare at vandkjæmme haaret ret op, knyte paa strygbaand og tulle resten op under luen. Senere gjorde enkelte forsøg paa noget andet; men det blev sterkt kritiseret. Saaledes fortælles det, at en gammel kone paa Nystu Trønnes gjorde følgende bemærkning om damerne paa Koppang: „Nei paa Koppang er det naa ligesom basen. Der kløver jenterne haaret sit og gaar med sunde høsuhæler“. Paa Koppang var man nemlig i den tid mere paa moden end andre steder i bygden, og det hænger kanske i den dag idag.

* * *

Da nationalfølelsen i 1905 vaagnede paa alle omraader, begyndte en del kvinder i Elvedalen at tænke paa om det ikke lod sig gjøre at indføre den gamle Østerdalsdragt, ialfald som festdragt inden bygden; men man var desværre nødt

Fru Anne Furuset med sine børn i den nye nationaldragt.

til at opgive tanken, da man ikke fandt nogen bestemt form at holde sig til. Saa valgte man den udvei at sy en dragt efter hallingdragtens mønster, og der findes nu flere kvinder, der bruger hallingdragter i Storelvedalen ved festlige anledninger. Naturligvis er man paa det rene med, at denne dragt kun kan tjene som model, til man kan opnaa at faa en baade praktisk og smuk kvindedragt for Østerdalen.

Prøver paa maalføret.

Følge Ivar Aasen og Hans Ross hører maalet i Østerdalen med til den østnorske hovedgruppe. Den svenske paavirkning er ellers fremtrædende langs hele Glommenvasdraget fra Aamot til Røros, og i det nordlige er det trønderske sprogemelement særdeles merkbart. Ved Tønset (eller Lille Elvedalen) ophører den trønderske indflydelse, og en anden gjør sig gjældende længere syd i dalen, nemlig den hede-markiske. „Landsmaalet, der væsentlig er grundet paa bergenske (vestlandske) bygdemaal, staar i sin helhed de østlandske dialekter temmelig fjernt,“ siger professor Johan Storm. Hvad dialektten i Storelvedalen angaar, saa har den som enhver dialekt sit eget eiendommelige præg. I gamle dage var der forskjel paa udtalen nordenfor og søndenfor Søkunda; men denne forskjel er nu forsvunden. Brugen af tillægget *da ma* (ogsaa bare *ma*), der skyldes hedemarkisk indflydelse, som f. eks. *dæ æ nok saa dæ da ma*, holder ogsaa paa at forsvinde. Eiendommeligt for Storelvedalen er, at der siges *aa for* og (ogsaa f. eks. *je au*), *dau for dag*, *slau for slag*, *sau for sag* o. s. v., og at man udtaler *a* som *æ* eller *e*. Man siger ikke *karer*, men *kærer*, ikke *kalv*, men *kælv*, ikke *halv*, men *hælv* (med *tyk l.*) o. s. v. Det tykke *l* forekommer meget ofte og lyder næsten som *r* som f. eks. *galen* eller *gæren* (gaarden) og *Hailvol* (af Halvord) o. s. v. Nd assimileres til (*in*)n som *Lainne* (gaarden Landet) og *Suinne* (Sundet) o. s. v. *Rn* blir ogsaa til (*in*)n som *haainn* (horn), *kaainn* (korn) og *kvæinn* (kvern) o. s. v.

Dialektens karakter viser sig bedst i tonelaget. Tone- laget er enten enkelt (enstavelses tonelag almindelig betegnet ved 'akut) eller sammensat (tostavelses tonelag betegnet ved 'gravis). Mange ord med to stavelses har enkelt tonelag; det er især oprindelige enstavelsesord som *aåker*, *våtten*, *tóm'mer* o. s. v. og med tilføiet bestemt artikel som *húse*, *hú'sa*; *rota*, *rø'ten* (i modsætning til adjektivet *rø'tten* (raadden). Dialekten adskiller vistnok de fleste ord med ens skrivemaade ved forskjelligt tonelag som f. eks. *saua* (*sá'ua* = sagen) med (svækket *g*lyd) og *vi sá'ua* (*vi sauua vø igaar*). I enkelte derimod gjøres ingen forskjel. Saaledes udtales egennavnet *Jæger* og fællesnavnet *jæger* begge med enkelt tonelag (*jæger*). Ligeledes udtales grænsen (best. form af grænse) med enkelt tonelag ligedan som egennavnet *Grænsen*. Dette kan vistnok forklares deraf, at ordet opfattes som et oprindeligt entalsord „græns“ (jfr. det svenske *gräns*), tiltrods for at det i nominativ i bestemt form heder *grænsa*. Det er især egennavn-

som udtales med enkelt tonelag. Saaledes siges der almindelig *O'Jaf* for *O'Jav*. An'ners, Haa'kon (med udtale *Haakaa*), *Tóra*, *A'ners*, *Hakkon* for *An' ders*, *Haa'kon*, *Sigurd*, *Tóra* og *Théa* o. s. v.

I betoningen af flerstavelsesord følger dialektten almindelig de trønderske dialekter som f. eks. *sko'maker*, udtalt med nøiagtig samme betoning som det tyske *Schumacher*, medens det i det sydlige Norge heder *skomåker*.

Prøve paa maalføret i Storelvedalen (efter professor Amund Helland).

Kjærringrim.

Far min har je naa ailler sitt,
aa mor mi minnes je bære saa vidt.
Tri vekur paa sekste aare je var,
da mor mi paa kjærkjegalom dom bar.
De var itte mange mé i den féla —
— ho mor var in enslin stakkar i væla.
De var itte mange ve' grava som gret,
de var bære je de, saa vidt je vet.
Gu' bære in stakkar som blir aitt ålene
å lyt fara omkring aa aille mainn tene!
Je voks opp i slit aa fatidom,
i veien var je naa hor je kom.
Saa vart je voksen, aa da var je gla,
de var itte mye som vainte da
je var vaksa jinte aa vakker aa fin,
hain Ola Persen vart guten min.
Aa de lyt je seia: naa var de i ti,
som je var saa gla aa saa løkkeli.
De bæsste je visste her paa jola,
de var aa vara jinte hass Ola.
Saa vart vi da jifte. Aa joye mei,
hør lite i menneskje vet føre se.
Hain Ola drakk, aa litt om seinna
vart'n den værste i hele græinna.
Fortenesta jik aa helse hass mé;
je miste mi glee, jeg misste min fre.
Det er ingen i hele væla, som vet,
hør mye je sørde, hør mye je gret.
Gu' bære me. Je har steiltt me ille,
her gaar je naa som utvaske fille.
Framtia mi er svart som i naitt,
aa ongomstia kjem ailler aitt.

Enkelte for Storelvedalen eiendommelige ord og mundheld:

Antretr = daarligt humor (deran). Murpe = furte eller surmule. Ærjefuill eller ærjemeintelen = arrig; sint. Ailler saa længe sea = aldrig saa længe siden. Naa taa hørje = noget af hvert. Ho e mæssom i hørsainne = hun

er noget af hvert. Snuskveinn = en, som stikker næsen op i alt. De gaar ti mei som tjuk-mjolk ti in kaitonge = jeg oprøres i det inderste. Skolje = drik til grisene. Kørs i mei før teilstainn (bruges, naar noget er rigtig galt). Forsait = for galt. Fultæske = et fult kvindfolk. Flosse = vaskefille (ho æ i flosse). Omolen = umulig. Öffnam = udnavn; klængenavn. Sjaa aat, saa du faar siitta = se til at faa sidde. Kaasse = røre (paa tyinnkæku). Haainntikke = tosset jente. Hoinnbok = tosset mandfolk. Fjaase = du æ i fjaase (bare fjaseri). Kallvaskjölle = kold vandkilde. Jifs = plages. Krimfuill = forkjølet (pinnpakke fuill i krime). Paschle aat dei = til pas for dig. Nyte sei = at kunne røre sig (hainn n'yt sei iitte). Slonge = skynde sig (je faar slonge mei paa sætke = gjøre mig en snartur til sæters). Veichla, vetla = tulla; lillemor. Veichlen, vetlen, veichlen miinn = lillegutten min. Fa' miinn = vennen min (kjælænavn til børn). Motskaft = modbydelig = gorlei = afskyelig, ekkel, lei; neutrum gorlægt. Lite = ikke. Ja leilla = javist ja. Lone = bagevje. Skókusjot = tvilsomt. Omailleshed = svineri. Griau = tidlig oppe. Knærve = spise meget. Jæløs = ustyrlig. Bænkssam = tjenestevillig. Gaiddette = tvær, furten; illsvien = utryg. Oma'cleshet = faafængthed, umulighed. Bustete = grætten, tvær. Kaa'kjline = kvæles af varme, ogsaa brugt om fisk, som bliver blød. Kvømne = kvæles (je kvømner). Strøpe = kvæle (je strøper mei). Aikje aitt = la være igjen. Ainsmiilla = ogsaa ubeleiligt. Vole = hvorfor; aa ér e' vole de, a? Miinners = uden, medmindre, hvis ikke. Ailtmeit = altid. Ailtmeinne = altid. Maate = passe, maater du sa klea? Nyte = passe, kain du nyte dessa? Dau(v)ola = dødsbudskab. Paa vona = paa maa-faa. Onan = utryg. Korail = træet, søvrig. Tur = ud af, dæitte, daift, doifte (tur) = falde (ud af). Kåmmå, kjæm, kôm, kômme = kommen. Snerte sig = skynde sig (je saag snerten taa a'), dobbelt tonelag snærte (subst.) = fliser til at gjøre op ild, varme med. Fuill = vel, je lýt fuill det! Ratt (jiinne) = gjerne, du gjor ratt det! (Hain kjæm) kût(e)nes = pr. part. af kûte = kute = kute. Møkje'pi = fylde paa, hædde op i. Barn (ent), baan. Bôn (bônno) = born. Staa óp i griiddan = staa tidlig op. Griid, (griidda) = dagry. Aat küen(ené), kua, kjýr, aat kjom. Hesten = år høsta (enkelt tonelag). Hest = år høstom (flert.) høstome (sammensat). Klen = syg, daarlig. Olikan = daarlig. Ma = naar, tidskj. Ma = adv. (hain gjør nok det, ma;) ser du. Aare = peis (med sammensat tonelag). Ainslensen, ainslesen = anderledes. (På) mæssom = ligesom, paa „lissom“. Vækæs

= sprette op, om fisk. Hørtløs = doven. Raasjøl = selvraadig. Avætæ = besvime. Slærv = sladder. Myrbær = multer. Æple = poteter. Typbær = tyttebær. Mæggrø = klodse. Kaał = kjød, flesk, ertter; spa = suppe paa ferskt kjød & gryn, kogt sammen. Rôt = kaalrabi. Våk = aarvaagen. Bi = bir = vart = vorte = bli. Skomt = tusmørkt. Fórduel, düel, øft, æftasvol, kvæilvol. Haavaailla = tiden mellem vaaron og slaaton (antagelig af Haavollerne i væven). Tør-hælæ = torfuru. Hælæsve = furuved. Sjaa = giftetanker (har du faat sjaa?). Jngt = stille; lyd (saa lyden høres). Mar æe bir = naar det blir. Hælæuen og hælæ = taale kulde. Hæpæ = herme efter en (for at rette paa feil). Væmne = stof; slag (godt væmne = godt tøj). Nole = trug. Vavrete = tullet i snak. Blækæ = blake en vei og blinke træer. Meslaid = tufset person. Sjæpa = snakker om at gjøre noget, uden at det blir. Amper = irritable. Hælædr (bruges i reb). Herme rim = høres utrolig. Saa omoli sóm aa tak ner sjusjæn = noget rent umulig. Det er to köinn det = to forskjellige ting. Faa fisk siger man om en rakstulle, som ikke greier at brede høiet, saa fort som slaatte-karen slaar.

Naar barna ikke vil spise suppe, skræmmer man dem med, at „suppresten kjæm“. (Oprindelsen ukjendt.) Baakaa kæku = bage ovnsbrød. Søkjoitt = faarekjød. Rø = rød. Snø = snau, f. eks. snau i hovedet. Framfolen = en som har let for at tage sig frem i verden. Gutjafs = gutunge. Tingel = staldvedke. Vøskie og vøskaal = vedskie og vedskaal. Sintpyril = en sint gut eller mand. Flesse = flire, le. Kav til = like til, f. eks.: Kav til Trøns (Tronnes). Baka eller bæka = bruge et klædesplag, til det blir rigtig svart. Skurmister = skolemester. Skura = skolen. Dokt'n = doktoren. Sæt'n = sæteren. Kingervaa = edderkop.

Med hensyn til stedord kan det bemerkes, at dø bruges i tiltale, 2den person flertal som nominativ, 3die person flertal (dø faar kommaa iinn da, dø) og døm (døm har nok gjor hør (hjaa) døm kuinne). Ne og na, te og ta, se og sa bruges som paaepengende stedord, ne, te, se for det nærmere liggende, na, ta og sa for det fjernere.

Den ubestemte artikel en og et heder in (hankjøn), i (hunkjøn) og itt (intetkjøn).

Den nedenfor anførte proglog gjengives baade som prøve paa maalføret i Storelvedalen og til ære for veteranererne i 1814 (skrevet for 17de mai-festen paa Fram 1907 til indtægt for Eidsvoldsmonumentet, hvorved der kom ind netto 1000 kroner).

1814.

Ola Brænd.

(Prolog af Oskar Bjørnstad)

De(re) rei i'n gut som ha'n var gæl'n —
 fraa Omot og noløver Storædal'n.
 Smaasten sprute og skomtappa va'llt.
 Hesten vart baade brøten og ha'llt.

De var saammaa kve'llen paa Evenstad —
 de banke paa glæsæ i kammersa.
 De banke baade længe og væl —
 da spør i'n gubbe: „Hør er de paa fæl'p“

„Det er brev fraa general Hegermann —
 svensken nærmer sei Nørjes la'nn.
 Det er gre'tt aa vætæ hør ha'n tænker paa —
 staa op hr. lænsma'n'n — læt bostikka gaa.“

Gubben kom ut — de var lænsma'n'n sjøl —
 rigti i'n kjæmpe taa i'n østerdøl
 me større forsta'n'n i'n kjæmper pla ha —
 slik var de Henrik Wergeland sa.

Ha'n veikjte drenga — ha'n se'nnte døm ut —
 me bø aat hør i'n storædølsgut.
 Da siste drengen rei (re) bortover jola —
 sæitte gubben sei stille ve bola.

„Reist er Norges gamle kongestol!“ —
 naa ra'n'n døm for'n desse sterke ol —
 „Enige aa tro til Dovre fa'll“ —
 Aa ja — ma'n saag paa Rognvola ikve'll —
 der ho laag saa brei og trygg og blaa —
 tykte ha'n, at rope du'ndre ovanfraa.

Gud signe døm som faar bo inat —
 mange kjæm a'ller aat Storædal'n att.
 Mi'n de som vart skreve paa Eidsva'll, lyt staa —
 aa kæræ vaare stoler je paa.

Oa Evenstadguta rei og rei —
 utøver bygda paa hør i'n vei.
 De du'ndre paa dørom — de banke paa glæsæ,
 gampa skælv og guta pæse.

Aa folke vakne i hør i graeinn —
 ved midna'slete var døm paa Bræ'i'nn.
 Der var de 'n Ola, som sku'ldde ivei —
 Hain spraitt tur senga oa kle'dde paa sei.

Den fyste tanken som gjønno'm'n for
 var den — høs skar de naa bi me'n mor.
 Der komm'a a'elt gjønno'm bakstudøra —
 „Men i rene vær'n — aa er de om aa gjøra?“

„Je har faat besked — je ska møte paa liinna —
 — ska hæfte bort folk au — mi'tt ti vi'nnna. —

Mi'n du vet da, mor, det lyt bi i raa. —
 Ha'n Nils borti Svea faar staa føre naa.

Se militære har følt ti'll hast —
 de er bæst je sir aat aa kjæm ivei trast.
 Du mor — du faar staa aa lægge ti ørsa —
 saa faar je fi'nn fram sækken og børsa.“

„Du Ola — de er naa fu'll ailler kri?“ —
 „Nei da mor — mi'n du vet, de ka'n bi.
 Men kom hau mor, ma du gaar paa bua
 aa tak me dei i'nn a'tt na digre lua.

Klokka fire sto'n Ola med sækken paa —
 saa var de aa seia far væl og gaa.
 „Ja, naa faar du lævæ saa væl da mor —
 kom hau aa se'nn i'tt par beksomskor.“

„Aa Ola, Ola — hør ska je naa tenkje —
 her si'tt je aitt je stakkars enkje —
 me i'n tongbrukt gal aa mange smaa bøn
 aa saa ska je miste mi'n ældste saan.

Du vet de Ola — du er tyngst aa miste —
 ho bynte aa graate — ho gret, saa ho galom.
 Sku'lle du fælle i kria Ola —
 saa ka'n døm au kjøre me'i aat jola.“

„Graat i'tte mor — de lyt væræ som de er.
 Hadde je døm bære paa galom her —
 a'lle di svenska, som fæ'll paa mei —
 sku'lle je snart kaammaa i'nnat aat dei.“

Saa vart de kri — aa'n Ola vart me —
 ha'n tok nok sine aa væl saa de —
 Si eia børsæ fæk'n au ha —
 for den tykti'n Ola gjik saa bra.

Hør gong de sma'll — saa flot de blo —
 og i'ngaang stufte de tismor to.
 Obersten sa —: Me hu'ndre som ha'n —
 gjik je mi'tt gjønno'm Sveriges la'nn.

Saa fek'n me to ti'll aa la aat sei —
 Ha'n Ola gjik fore aa gjole vei.
 Og spelte dom sommetri retrætmarsh —
 var'n'n Ola sist, ma døm gjik te'llbars.

Ha'n Ola Bræ'n'n ifraa Storædal'n —
 bar storædølsnamne ut i væl'n —
 me større ære he'll naa'n har gjort —
 aa dæffør skar'n i'tte glømmes saa fort.

Ola Evenstad — Ola Bræ'n'n —
 Olakærer fraa hør si grae'n'n —
 Fraa Sætre og Sollin ti'll Negal og Stai —
 i'tt hurra for døm aa 17de mai!

Veteraner fra krigsaarene.

Ole O. Evenstad (Eidsvoldsmanden).
 Ole Simensen Brænd Negard (Mesterskytten).
 Halvor Andersen Vestgaard.
 Halvor Olsen Noren. (Fik pension af staten; de sidste aarene kr. 100.00).
 Gjermund Noren.
 Haagen Olsen Sundet. (Sergeant).
 Ole Simensen Koppang.
 Simen Olsen Øvergaard. (Far til Ole Øvergaard).
 John Engebretsen Lillestu.
 Lars Engebretsen Lillestu.
 Peder Olsen Braaten (Skiløberen).
 Svend Eriksen Trønnes.
 Halvor H. Klokkestuen.
 Ole Alfsen Vestgaard.
 Hans Fisker.
 Haagen Vestgaard eller Døv-Haagen (Fik pension de sidste aarene kr. 100.00).
 Halvor Taraldsen Vestgaard.
 Tarald Gunhildstuen.
 Haagen Haagensen Hovde.
 Anders Haagensen Hovde.
 Peder Pedersen Stai (Lillehammeren).
 Engebret Skrædderstuen.
 Gunnar Havn.
 Engebret Nilsstuen.
 Engebret Engebretstuen.
 Engebret Kløften.
 Ole Olsen Messelt.
 Halvor Halvorsen Treseng.
 Gjermund Nilsen Treseng, f. 1796 + ¹⁷/₃ 1875.
 Helge Gundersen.
 Nils Semingsen Atneosen.
 Karl Olsen Atneosen (Pension de sidste aar).
 Per Bæk (Strand).
 Nils Svendstu (Ophuus).
 Haagen Gulbrandsen (15 aar).
 Svend Nordstu Koppang (Syverin Hammerstads bedstefar).
 Ole Eldhusstuen.
 Fire brødre fra Fetten ved Stai (Per, Jon, Seming og Andreas).

De fleste var ude i 1814; men mange af dem var ogsaa ude de foregaaende ufredsaar fra 1800—1814.

Den norske arme blev oprettet 1628, og Østerdalen hørte da til Det Akershusiske regiment. I 1657 oprettedes Oplandske infanteriregiment med rød kjole til uniform. I 1710 udstedte fogden Christian Juell paa-bud til bondelensmanden Peder Pedersen om fri skyds-

befordring for Jens Hop, der er paa reise i Østerdalen for at hverve artilleriheste. I 1717 klagede skattebønderne i Storelvedalen over de udredsler, der er forbundne med anskaffelse af tolderist- og dragonheste efter den paasatte takst. 1747 blev Den søndenfjeldske skiløberbataljon oprettet paa 3 kompagnier, der væsentlig bestod af folk fra Østerdalen og Solør. 1788 blev Bergkorpset paa Røros oprettet og holdt sig til 1817. I 1810 gik Oplandske nationalregiment over til „gevorbent“, med 800 mand gevorbne og 2 nationale bataljoner. Ved hærforandringen af 1818 blev Østerdalske jægerkorps oprettet. Allerede langt tilbage har storelvedøler været med i feider og i krige, og mange har udmerket sig, saa deres navn lever den dag i dag med helteglansen over sig. Peder Pedersen Stai var saaledes med i krigen 1808; i et brev til sine forældre fortæller han, at han satte over ved Svinesund med en patrulje paa 50 jægere og 100 skarpskyttere. De lurte sig i den mørke nat ind paa en svensk vagt og tog 20 mand og en officer tilfange, besatte de svenske poster og førte fangerne til Svinesund for at sende dem videre til Kristiania. Samme dags eftermiddag rykkede imidlertid svenskerne frem, og de norske maatte retirere over paa den anden side. Der opstod en heftig ild fra begge sider; der blev saaret et par mand, og en skydshest fik en kugle i bogen. Svenskerne mistede dog mange folk ved denne skjærmydsel. Efter Krigen i 1808—09 holdtes der endog krigsfanger i Storelvedalen. En af dem syntes saa godt om fangenskabets, at han slog sig til ro for stedsde paa Vestgaard og gik under navn af Svenske-Hans.

I 1803 laa Anders Haagensen Hovde (skiløber ved Aamotske skiløberkompagni) i felt ude paa Eidsskogen, hvorfra han i juli maaned skriver til Ole Larsen Strand. Han fortæller, at det er slemt for fødevarer, at de eksercerer 10 timer daglig, og at de ogsaa har været i basketag med svenskerne. Hovdekarerne ser ud til at have været udkommanderet alle aarene fra 1801 til 1814. Haagen Haagensen Hovde var ihvertfald ude 1801 og laa da ved Kongsvinger. 1810 laa han ogsaa ude, hvilket kan sees af breve fra ham.

I 1809 skriver han til Ole Larsen Strand et brev (dateret Tønsber 11. april) af følgende indhold og form: „Jeg maa skrive nogen or til gode vens forledes Jeg lever med god hils og sundhed som er Gud at takke for jeg haver skrevet til dig 2 gange for men du haver ikke faad noget men jeg haver faadt et brev ifra dig men det er saa vanskeligt at faa breve til dig men Jeg haver en slem Exis ifra klokken 6 om morgent til klokken 7 om aften saa jeg ikke haver større frihed en 3 timer men jeg tænker at komme til Skiløberne til pinscheven om jeg kan faa nyde hilsen for der er saa knap tid vi for lønning vær femte verdag brød og 1 mark 1 skilling for aas medagsspise for vi vær dag men det er ike stort

at leve taa en dag faar vi øl og røgd andre dagen faar vi grynsaa og lidet kiødt det er en pot god en hal pot øl og tredie dagen for aas 3 siler en pot supe men det skal være ølsupe men det staar vel over for at blive mange syge og 2 Døde en Jæger og en Skiløber mere nyt er her ike at melde En flittig hilsen til alle sammen aio lev vel beder godt for aas at vi kan faa komme iem inden største hast".

I et brev fra Nesbye (Nestebye) i Vinger dateret 30te april 1814 skriver ogsaa Haagen Haagensen Hovde: „Det er det samme nu som forhen jeg har været herude, alting er urimelig dyrt og næsten ingen ting at bekomme. An ver Lønningsdag for vi 8 potter havre og 6 potter mæl I pægl Brændevin 1/2 allen Tobak 1/2 pæl Riisengryn aa femte vær Dag for vi stomp vægtig 8 à 9 marker. Hvad vil det blive at leve af naar vi ikke skulle nydenoget hjemefra. Jeg har vel tilskrevet min broder John Hovde om han vilde hjælpe mig med noget; men jeg ved ikke om jeg faar noget eller ikke. I dag blev en del Skiløbere kommanderet hjem ligeledes af jægerne og skarpskytterne; men det ser meget ud til, at vi bliver liggende her i hele Sommer“.

Halvor Halvorsen Treseng f. 1795 blev fanget, og mistede sin bøsse, men fygtede med svenskernes kugler pibende efter sig. (Han var bedstefar til „Heroldens“ indehaver Haakon Treseng og ældste søn paa Nordstu Koppang; men han vilde ikke overtage gaarden, hvorimod han valgte Halvorstuen Treseng paa bygsel for sig og børn uden ydelse, som ved hans død 8/5 1864 gik over til sønnen Halvor, der havde gaarden til sin død). De fire brødre fra Øvre Fetten har efterladt sig et stort minde. Der var ialt 8 brødre, der gik under navnet Fetkarerne. Deres mor gav ikke bryst, siges det, og de blev opalede med vassuppe, men blev alligevel store, sterke, dygtige kærer. Det fortælles, at krigskommissæren pleiede at sige til Jo Fetten: „Du Jo, du Jo, du er sterk som en bjørn“. Krigskommissæren, der boede paa Skinnarbøl, lod nemlig soldaterne, deriblandt Fetkarerne, hjælpe sig med aanna om sommeren.

En af veteranerne fra 1814 — Per Bæk — havde ogsaa været ude i 1808—09. Han kom hjem med et par sølvepaletter, som han havde taget fra en svenske,

fortæller gamle folk. Per var en nævenyttig kar. Især var han flink til at gjøre knivskafter. Og nu brugte han at gjøre holker af epauletterne.

Per var ogsaa med 26. mai 1808 ved anfaldet paa grænsegården Jerpset, hvor lærdølerne dræbte og plyndrede løjtnant Ulfspærre. Der staar ogsaa i historien, at kaptein Jürgensen havde med sig de Aamotske skiløbere, saa det er temmelig sikkert, at storelvedølerne var med, og at endog sergeanten, der tog Ulfspærre, var fra Storelvedalen. Og da de plyndred løjtnantens lig, passed nok Per Bæk paa at snappe epauletterne for at bruge til knivskafte sine.

Om en anden af veteranerne — Nils Svendstuen

Ophuus, fortælles: En af naboerne hans blev frastjålet en klokke. Det var en gesel, som gjorde det. Naboen fik med sig Nils, og de satte efter tyven. De naaded ham igjen paa Krokmoen. Først tog de klokken fra fanten. Saa dængte de ham med bjørkris — efterpaa med granris og tilsidst med fururis. Og saa fik han gaa.

Halvor O. Noren, der døde 7de marts 1888 97½ aar gammel, var i 1814 med i slagene ved Pramhus,

Lier og Matrandsmoen under kaptein Lous og oberstløjtnant Krebs. Det fortælles, at Lous, der var en meget korpulent herre, maatte lægges igjen paa veien, da det gjaldt at omringe svenskernes tros. Ved erobringen af dette var Krebs saa hidsig, at han hug sin sabel i en krudtdøtte, der eksploderede og sendte oberstløjtnanten høit op i luften, uden at han led anden skade, end at han blev sterkt forbrændt.

Den mest bekjendte er dog Ola Brænd, mester-skytten, der ikke engang stod under kommando, men fik være frikar for at „pille væk de svenske officerer“. Han brugte ogsaa sin egen bøsse. Det fortælles, at han ved afskeden trøstede sin mor ved at sige: „Graat itte mor. Havde jeg bare svenskerne mine taadet, skulde je snart være hemar“. Han var ogsaa en fram-frifra skiløber og var ude alle ufredsårene 1807—1814. Det siges, at han var den sidste, som tændte krigsvar-den paa Tronkberget i 1812. Hans datter Marthe Bæk døde for omkring 8 aar siden.

Afsløring af bautaen i bakken ved Kirkestuen den 17de mai 1902 til minde om Eidsvoldsmanden Ole Olsen Evenstad og veteranerne fra 1814.

Grænsevagten 1905.

Med hensyn til udkommanderingen og grænsevagten i det store merkeaar 1905 skal her leveres følgende opgave over 1ste kompagni af Østerdalens landstormsbataljon under grænsevagtjeneste fra ^{14/9}—^{2/10} 1905 (meddelt af fanejunker O. H. Negaard).

Befal:

Vpl. kaptein Oskar Tronbøl	Kristiania.
„ premierløjtnant Olav Breen	do.
Fastlønnet fanejunker O. H. Negaard.	Stai
Vpl. furer Ole J. Gjeltén, Tolgen	Kristiania.
„ sergeant Oluf Løken, Elverum	do.
„ do. Gunder Stensen, do.	Hamar.
„ do. Martinus Eng, Engerdalen	Kristiania.
„ do. Lars Rasmussen Pryts, Tolgen	do.
„ do. Ole J. Myhre	Ytre Rendalen.
„ do. Karenus P. Nymoén	Sollien.
„ sanitetssergeant A. Viksmo, Tolgen	Kristiania.
„ do. Thoralf Grue Os	Levanger.

Af korporaler, spil og menige havde kompagniet 207
219

fra følgende prestegjeld eller thinglag:

Tolgen med Os og Vingelen	38
Kvikne med Indset	13
Tønset med Tyldalen	39
Lilleelvedalen med Foldalen	32
Rendalen med Engerdalen og Drevsjø	41
Sollien	8
Storelvedalen	36

207

Kompagniets hovedstyrke var placeret ved Brækken kapel.

I peloton under prl. Breens kommando i Stuedal.

I Trop under sergeant Nymoens kommando ved Færagen.

Navnefortegnelse

over de fra Storelvedalen deltagende personer.

Fanejunker O. H. Negaard.

Vpl. korporal Asbjørn Olafsen.

„ — Halsten S. Øvergaard Lillestu.

„ — Ole S. Øvergaard do.

„ — Karenus Olsen Stai.

„ hornblæser Haagen Hermansen Atneosen.

Anders Pedersen (banevogter ved Froså).

Haagen Martinusen.

Ole Emortsen Storbakken.

Peder Nilsen Skjæret.

Adolf Nilsen Strand.

Torgal Sørensen Dahl.

Iver Larsen Bjørkningsfetten.

Ole Larsen Nysveen.

Karenus Taralsen Jensbakken.

Knud Olsen, Vestad.

John Frantzen.

Martinus Kristensen Eggen.

Karenus Johnsen.

Jakob Enoksen Strandengen.

Dorthin Olsen Negaard.

John Martinsen.

Edvard Andersen (banevogter paa Strand).

Helge Olsen Furuseth.

Johannes Andreassen Sørstumoen.

Karenus Eriksen Solbakken.

Olaf Johnsen Ulvmoen.

Simen Pedersen.

Ole Sevrinsén Myrberget.

Nils Svendsen Strand.

Knud Olsen Ophuus.

Bertel Olsen Rydie.

Haagen Ottersen Krokeggen.

Anders Ingvaldsen Landet.

Olaf Olsen Rasten.

Lars Frantzen Ophuus.

Tollef Olsen Øvreemoen.

Fanejunker O. H. Negaard er født 9. april 1838 i Sollien af forældrene Halvor Olsen Sørstu Trønnes og hustru Dordi Simensdatter fra Foldalen (begge døde i 1855 med 3 dages mellemrum). I 1861 trak han første gang i uniformen og har siden været i tjenesten. I 1864 blev han skjønt bare menig soldat af kaptein Graff (far til ammand Graff) ophøiet til sergeant, og i 1867 blev han kommandersergeant, i 1886 fanejunker og 1896 kompagnikommandør ved Østerdalens landstormsbataljon. Den 10. november 1862 blev han gift med Thea Sevaldsdatter Vestgaard (og har i sit ægteskab haft 10 børn, hvoraf 9 lever og 4 er gifte). I cirka 30 aar har han været kommunerevisor og i de sidste 10 aar medhjælper ved hovedsognets kirke. Siden det første skytterlag blev dannet i bygden i 1860, har han været medlem baade under Centralforeningen og Folkevæbningssamlagene og tillige været med i bestyrelsen, ogsaa som formand. Som minde om dette sit arbejde har han en række medaljer og præmier. Medaljer og præmier har han ogsaa vundet under vaabenøvelserne. Storelvedalerne er ellers flinke skyttere og skiløbere, og de interesserer sig meget for sport og idræt. Sigurd

Trønnes har i de senere aar gjort sig særlig bemerket som sportsmand (skiløber). Af de til Amerika emigrerte storelvedøler har vel neppe nogen gjort det bedre end bondegutten Ole Halvorsen Negaard, der

beklæder en høi stilling ved postvæsenet i St. Paul i Minnesota. Han er søn af Halvor Olsen Sveen og Marte Taraldsdatter Gunhildstuen og udvandrede omkring 1870 sammen med sine forældre.

Storelvedøler paa grænsevagt 1905.

1. Torgal S. Møkleby. 2. Adorf N. Strand. 3. Ole S. Myrberget. 4. Dorthin O. Negaard. 5. Martinus K. Vestgaard. 6. Helge O. Furuseth. 7. Jakob E. Strandengen. 8. Simen Pedersen Stal. 9. Karenus E. Negaard. 10. Haagen M. Furuseth. 11. Haagen O. Krokøgen. 12. Halsten S. Øvergaard. 13. Anders I. Landet. 14. Haagen H. Atneosen. 15. Asbjørn Olafsen. 16. Ole E. Storbakken. 17. Iver L. Stal. 18. John F. Ophuuus. 19. Ole L. Nysveen. 20. Peder N. Vestgaard. 21. Knud O. Ophuuus. 22. Edvard A. Strand. 23. Beret O. Koppang. 24. Knud O. Smed (Vestad).

Sagn og historier m. m.

Sorelvedølerne har i gamle dage været meget overtroiske; men i de senere tider har man sluttet med at tro paa huldrer og underjordsfolk, og derfor faar man heller ikke se noget. Der findes imidlertid en og anden i live endnu, som har erfaret uforklarlige ting, men som nødig vil fortælle, da de er bange for at gøres nar af. Den gamle hestegjæter Svend Nilsen paa Strand (han har været hestegjæter for Strand, Ophuuus og Furuseth i 37 aar) tjente i sin ungdom paa Øgle i Aamot. Tidlig en morgen ved 3-tiden (han skulde ud for at kjøre og gik i stalden for at tage ud hesten) fik han se en kat komme ifra drengestuen. Gnistespruten stod af katten, saa det lyste over hele gaardspladsen. Svend blev saa forskrækket, at han holdt paa at tage flugten; men han

fattede sig dog, da han syntes, det var skam for en voksen kar at være ræd for en kat. Mjauende forsvandt katten under laaven, der knagede og bragede, som om den ramlede ned. Synet var saa meget mærkeligere, som der ikke fandtes kat paa gaarden og heller ikke paa nogen af de andre gaarde i nærheden. Det var i den tid mere almindelig at holde hund end kat, og Svend er sikker paa, at det var en troldkar, han saa.

En anden gang laa Svend oppe paa kjølen i sæteren til Nystu Strand for at lunne tømmer. De var to sammen, og kameraten reiste hjem om kvelden for at hente nogle kjættinger eller tømmerlækjer. Svend, han la sig og sovned. Men pludselig vaagner han ved, at der kommer nogen, og han hører tydelig, hvorledes der

kastes og skramles med lækjerne udenfor sæterveggen, og han tænker endog: „Du faar da pinedo ikke kaste lækjerne sliq, gut.“ Han troede nemlig, at det var kameraten, som kom tilbage. Han venter en stund, uden at nogen kommer ind, og han synes, dette var pudsigt, skjont han heller ikke tænker noget nærmere over det. Da han alligevel ikke faar sove, staar han op og tager hestene for at begynde at lunne, idet han gik ud fra, at det snart vilde lysne af dagen. Han gjør ogsaa et par vendinger efter tømmer, uden at det blev lyst. Han havde ingen klokke og vidste aldeles ikke, hvad tid det var paa natten. Han satte derfor hestene ind igjen og la sig paany. Det var den længste nat, han havde levet, syntes han, og „det gik ligesom rundt for ham“. Han havde endelig sovnet, da kameraten kom i graalsningen og vækkede ham ved at kaste tommerlækjerne mod væggen — saaledes som Svend havde hørt det for paa natten. Da blev han ræd og korsede sig, gjorde han —

Samme Svend Nilsen har forresten oplevet mange interessante ting, som er helt naturlige. Saaledes fangede han en liden bjørnunge oppe i Imsdalen engang. Men ungen skriger, og straks kommer binned og reiser sig paa to med gabende kjæft. Svend kaster ungen, og glad er han, da han ser binned med ungen forsvinde inde i skogtykningen, brølede og knurrende.

En gang oppe paa sæteren — det var ogsaa i Imsdalen — skræmte man livet af en gris. Der laa to grise og soled sig, klemt ind til skigarden i indhegningen. Svend, der alle dage har været en spilopmager, listede sagte ind paa griserne og satte med ét i et forfærdeligt hyl. Griserne sprat ende tilveirs, og den ene af dem styrtede død om paa flekken med blodspruten ud gjennem trynet.

En gang var Svend ude for en stangvis vædde. Svend gik og slog ude ved en bæk og havde hængt jakken sin paa en kvist tæt ude ved bækken. Da vædden kom og fik øie paa jakken, tog den tilsprang og stangede til af alle kræfter, saa den gik lige paa hovedet i bækken og forsvandt enten under landtorven paa den anden side eller revet med af strømmen. Svend saa i hvertfald aldrig vædden mer hverken levende eller død.

Underjordsfolk.

Om de underjordske paa sæteren fortæller P. Chr. Asbjørnsen følgende fra Storelvedalen (III. Nyhedsbl. 1853):

Datteren paa paa en gaard [Nordstu Messelt] havde — som det har været gammel skik og brug — bedet

lin omkring i gaardene til fæsterpigevæv, og den var det altid brug at fuldføre i sæteren, selv om jentnerne blev igjen, naar de andre reiste hjem tilbygds om hosten. Saaledes ogsaa her: Hun blev igjen for at væve, og de underjordske kom og pyntede hende til brud med krone og den gildeste brudestas. Hun vidste ikke andet, end det var skyldfolket hendes, og at det var den rette brudgom, som sad ved siden af hende; men hun følte dog hele tiden en viss angst, hun ikke kunde forklare sig. Da hun var færdigpyntet, horte hun en hest knegge ude paa sætervolden. „Aa gudskelov,“ sa hun med haanden mod brystet, „der horte jeg Svarten hans far.“ Ved disse ord forsvandt hele brudefølget, og der var ikke andet tilbage af stasen end den sølje (bringesølje), hun havde dækket over med haanden.

Vogga som kom ind i kyrkja.

Paa ein av Trønnes-gardarne i Elvedalen var det gammalt attende ein gut som gjekk upp paa sætri og skulde skjota hare ein vaarkveld. Der fekk han sjaa ei gjenta han tykte som mergeleg godt um. Han gjekk burt til henne, og daa dei hadde talast ved ei stund, spurde han kvar ho var ifraa, som kunde vera her no. „Je er her ifraa je,“ sa ho og lo, og saa tala ho um, ho var taa hulderfolket. Ho kjende honom vel ho, sa ho, hadde seitt han ofte. Dei skildest den kvelden; men dagen etter drog gutten dit att, og ikkje berre den dagen, men baade jamt og samt gjekk han paa sætri utyver sumaren. Dei hadde vorte so glade i kvarandre baae tvo, saa sumaren gjekk som ein røyk. So ein kveld ut paa haustparten han laag inne i eldhuset aaleine, kom ho og sa: „Naa lyt je gaa att trast je, før han far har giessbo ikvell. Faar du da hore naa i natt, kjære vene ligg still aa sjaa itte ut. Han far kunne faa sjaa dei, aa da er det ymse, om du faar sjaa att mei mer.“

Nei daa, han skulde nok halda seg roleg. Men ut paa natti fekk han høyra sliqt spel og sliik dans ute, so han ikkje var god for aa halda seg, han laut glytta ut gjennom ei veggesprunga. Fekk saa sjaa ein stor sal, det var saa det yra med folk, dansa og moro seg. So med eitt vart det som blese burt alt saman.

Om morgonen att laag han og venta paa at gjenta skulde koma; men ho var burt. Han var der heile den dagen og langt paa den andre med, men ho kom ikkje. Daa laut han gaa ned att. Men heime hadde han ingi ro paa seg, vart berre gaandes og stura mil-lom sætri og garden heile hausten. Daa vinteren kom laut han slutta med desse sæter-turarne sine; men like sturen var han.

gjessbo = giestebod.

Folket hans dreiv og spurde kva det var um aa gjera; men det vilde han alder svara noko paa, berre drog seg undan og vilde helst ikkje tala ved nokon.

Straks det vart vaaren drog han uppaa sætri att, og daa kom huldri.

„Du var itte goffer aa bare dei lel du,“ sa ho, „du lott glaame, aa da fekk'n far sjaa dei. See har je itte faatt lovt aa gaa aat dei je. Je hadde itte faatt kømme naa hell, hadde de itte kømme naa anne paa.

Je fekk et baan naa i vaar, aa da vet du full sjøl, aakken som er far. Dætta baane lyt vi krestne, for vi kann faa gifte oss, aa da staa de paa dei, om de skar gaa vel, før je kann itte vise mei i kjærkja inaa. Vil du naa laavaa du itte skar nare mei, saa kann vi faa de saa goitt ihop, aa je skar bli saa snill mot dei aa stelle om dei saa goitt je kann. Men kjem du naa tell aa nare mei, da gaar det gæle me oss baae toa.“

Nei, han skulde alder svika henne. Daa skulde han gaa aat kyrkja andre sundagen etter. Der skulde barnet hans koma i ei vogga innover kyrkjegolvet, og det skulde ingen andre enn han og presten sjaa. Naar so presten spurde, kven aatte barnet, skulde han reisa seg og lysa det paa seg. Ja, guten var gladvær han. Det skulde han gjera.

No var han ei stund paa sætri, so heime hans tok dei til aa undrast, um han ikkje var komen ut for ei hulderkulla. Mor hans gjekk so burt aat ei gammal kjerring, som hadde vit paa slikt, og spurde henne. Ja, det var haugfolk, sa ho; men dei skulde faa noko paa eit tingels, so skulde dei sjaa aat aa faa i han noko taa det. Daa skulde han bli kviit trolldomen.

Daa sundagen kom, og guten skulde aat kyrkja, vart han so tyst og skulde burt i vatssaen. „Bi naa, skar du faa ol,“ sa mor hans og kom med kruset. Ja, han drakk, og sansa ikkje noko vondt, han. So reiste han aat kyrkja. Men i ølet han drakk, hadde mor hans slege uppi det ho hadde faatt aa kjerringi, so guten gløynde, kva ærend han hadde i kyrkja. Men likevel gjekk han inn og sette seg millom dei andre.

So etter messa fekk han sjaa ei vogga kom glidandes innover golvet og upp mot altaren. Presten stana og saag paa dette.

„Er de naa'n her som ei dette baane?“ spurde han.

Folk glaamde upp og saag paa presten; men ingen svara. Han tok uppatt ein gong til, og ingen svara.

„Naa spør je trea gonga,“ sa presten, „er de da naa'n her, som ei baane saa lyt han svara. Sia er de for sent!“

Daa presten spurde tredje gongen, tykte guten det var noko han skulde ha gjort; men han var ikkje god for aa koma paa kva det var. Han sat han som dei andre.

goffer = god for. tingels = litri flaska. ei = eig.

Daa snudde vogga og gleid ut att, og alle i kyrkja hørde det gret og jamra seg nedover heile kyrkjegolvet og ut gjennom gangen. So vart det stilt.

Men guten datt yver ende i stolen fraa seg sjølv, so dei bar han ut og køyrde han heimatt.

Daa han kom aat seg sjølv att, hugsa han alt saman og bad um aa faa tala ved presten. Daa presten kom, tala guten um alt saman, og straks etter døydde han.

Daa sende foreldri hans folk upp paa sætri, um dei skulde raaka huldri, so skulde dei ta aat seg henne og barnet, um ho vilde. Dei hadde lova guten det, fyrr han døydde.

Men huldri fekk dei aldri sjaa eller høyra noko fraa.

(Sigurd Nergaard.)

Koppangsdansen (Eldhusstudansen).

For ei tid attende for dei med ei stygg kunst, naar dei vilde faa gjera dansarane galne. Dei tok eit surt osp-lauvblad og skreiv nokre ord paa rangsida og kasta det so inn i dansarringen. Daa vart dei som dansa reint som fraa seg sjølve. Dei dansa paa villare og villare, til dei til slutt seig magteslause ned paa golvet. Denne dansen kallar dei Koppangsdansen, fordi det var i Eldhusstuen paa Koppang dei fyrst saag han her- yver. Der skulde dei ha dansa til blodskomi stod i skorpe paa deim, og dei seig magteslause yver ende.

Ei gjenta som heite Helga fekk aldrig dansa metta si. Ho rende paa kvar dans, ho visste taa, um vegen var alder so lang. Men so paa ein dans kom det ein framand kar og baud henne upp. Men daa fekk ho dansa! Han snurra henne rundt som ein kvervelvind, til ho bad um aa faa pusta paa. Daa skreik han i, so det gnall i stova:

Hei Helga mi.

Dei skar je snu.

Du skar faa dansa metta di du.

Øg villare og villare dansa han paa. Daa vart spelmannen rædd og la bort fela; men ho spela taa seg sjølv. Dansarfolket stod som fjetra etter veggjerne; men den framande dreiv paa, til gjenta hekk som ei filla i armarne paa ham. Da mannen stana og slepte gjenta var ho daud, og daa dei skulde sjaa seg um etter mannen var han burt.

(Sigurd Nergaard.)

Det fortælles ogsaa, at klokkeren blev hentet, og han var ikke for kommen ind, før han begyndte at danse. Saa blev presten hentet, og han udbød „hei“, straks han satte foden indenfor døren og blev med. Forat faa stanset dansen maatte taterkjærringen hentes, og hun havde lagt trolldstaven under dørrappen.

Jutuler.

Mellem Atna og Koppangskjølen ligger Jutulskløva, to svære runde stene, som jutulerne i sin tid har væltet sammen. Ved Rundhaugen skal der ogsaa ligge nogle vældige stenblokke, som jutuler har dynget ihob, og oppe ved Storkjøna ligger fire stene (tre under med mellemrum og den fjerde ovenpaa), som heller ingen mandsmagt har kunnet løfte. Det er kanske et gravmonument over en af fortidens kjæmpeheeroer i Østerdalen.

Beritfassislegen.

Det fortælles, at Berit Halvorsdatter Stai faldt og brak sin ene fod i Leraadalen paa veien fra sæteren. Hun blev liggende, hvor hun laa i et par døgn, og i den tid havde hun syner og hørte musik. Saaledes siges det, at hun saa kongen (Carl Johan) drage gjennem dalen med stort følge, og af musikken lærte hun at tralle en polskdans, som spillemændene siden lærte og spillede under navnet Beritfassislegen. Den spilles den dag i dag og skal være en særdeles eiendommelig dans.

Prestkjærringbakken.

Oppe mellem elvene Rokka og Tresa paa veien til Rokka-sæteren og sæteren paa Koppangskjølen er der en bakke, som kaldes Prestkjærringbakken. Der staar en skarp sten midt i veien, og sagnet siger, at en preste-frue faldt af hesten og slog sig ihjæl mod denne sten.

Ogsaa en hevnr.

En ungersvend paa en af Vestgaardene ved navn Botolf sværmede i sin tid for en af jenterne paa Sundet. Saa hændte det en gang, at der holdtes dans paa pladsen Koppangsbraaten, og Botolf var den hele aften svært i vinden med Sundjenterne og glædede sig — som skikken var — til at faa følge jenterne hjem fra dansen. Men da det led ud paa kvelden noget, kom der et par sprække gaardmandssønner, som de to Sundjenter syntes bedre om end om Botolf, der ikke skulde udmerke sig synderlig ved sin skønhed, skjønt han ellers mindes som en kjærnekar og en munter fyr. Nok er det, at da Botolf saa sig om — efter at han havde danset en stund — opdagede han, at de to jenter og de to gutter var forsvundne. Han anede straks uraad og lurte sig efter. Da han naede frem til Sundet, sad allerede herskaberne tilbords og gjorde sig det behagelig med mad og drikke, som jenterne i al stilhed havde baaret frem for sine kavalere. Gjennem de utildækkede vinduer saa den forsmaaede Botolf den hele scene i glansen af to osende talglys. Det kan være, han tænkte noget der han stod, og tilsidst var han klar over, hvad han vilde gjøre. Resolut gik han

til staburet og greb i touget paa madklokken og stormringte af alle kræfter, som om hele gaarden skulde staa i lys lue. Alle gaardens folk med de gamle forældre i spidsen kom styrrende ud, og granderne kom ogsaa løbende, da de tænkte, det var brand paaferde. Inde i stuen sad de forskræmte jenter med sine friere; men skjult af nattens mørke løb Botolf ind i skogen og forsvandt, idet han sikkert tænkte, at de kunde ha det saa godt.

Barhaugen.

Ved elven Sökunda omtrent 1 km. ovenfor broen ligger en houg, hvoraf sneen smelter, saa hougen ligger bar om vinteren. Folk har derfor tænkt, at der maa findes en skat inde i hougen, og der kan sees spor af gravninger, men rimeligvis uden resultat.

Gisken.

Hun hed Gisken og var bekjendt for sin mund. Saa skulde hun gifte sig, og vielsen blev udført en søndag. Presten var streng i sin brudetale, da Gisken og manden hendes, Ola, havde tilladt sig visse ting, som presten aldeles ikke vilde tillade, for han havde sagt ja og amen. Men dette gik ogsaa haardt ind paa Gisken, og det var med nød og neppe, hun kunde tie i kirken. Efterpaa gik brudeparret op paa kontoret til presten, som skikken var. Gisken var da saa sint, at hun næsten ikke kunde styre sig. „Ja, idag har presten git mig efter alle mands munde“, siger hun morsk; „men nu vil jeg betale presten efter loven.“ Og dermed kastet hun 1 mark og 16 skilling paa bordet til ham og gik. Presten blev helt bange og sa siden: „Huf, havde Gisken klør, saa vilde ikke jeg være Ola.“

Anders Tryli og kramkaren.

Gaarden Tryli ligger, som man ved, ca. 1 mil nordfor Atneosen paa vestre side af Atna elv, *høit* oppe paa et fjeldplateau. Gaarden har ligget og ligger fremdeles alene midt i skogen, saa det er en ren begivenhed, naar der der kommer „fremmedfolk“ til gaards.

Saa hændte det engang en vinterdag, at der kom en skræppekar anstigende. Denne blev med glæde modtaget, baade som kræmmer og som gjæst. Den daværende eier af gaarden hed Anders, en stor spilpmager forresten. Der verserer mange morsomme historier efter ham. Andre dagen kræmmeren var der, og Anders havde vist ham rundt paa gaarden, kom de tilsidst op i et stort rum i loftbygningens 2den etage. Anders, som var en stor jæger efter skogens største vildt, havde nylig skudt en diger hanbjørn. En af forlabberne havde han flaaet og spigret op paa en af

væggene, og en saadan flaaet bjørnelab har temmelig stor lighed med en menneskehaand nemlig.

Da saa kræmmeren fik se denne, blev han endnu mere ræd, end han allerede var før, efterat han havde hørt en del af de forunderlige historier, Anders — godt krydret — havde fortalt ham. I den største rædsel spørger han saa pegende paa væggen:

„Hvad er de for no?“

Ganske rolig og med det største alvor svarer Anders: „Aa, de er hanna taa en kræmmar te au“. Men da var det ikke længe, før kræmmeren var nedover trapperne, ind i stuen efter skræppen sin og tilbens nedover veien det forteste han kunde. Anders stod igjen nede paa gaardstunet tvekroget af latter.

Saaledes endte skræppekarens besøg paa Tryli.

*

Den her nævnte bekendte gamle bjørnejæger Anders Tryli blev engang budsendt fra sæteren Granaasen, fordi „Skabjøn“ havde slaaet ihjæl kreaturer der. Han efterkom opfordringen og skjød med sit gamle mundladnings-gevær ikke mindre end 3 — tre — bjørne paa en dag. Blandt disse var en binne, der kom efter ham; men han sprang over en dyb og bred grøft, hvor binnan faldt ned, da hun paa to ben kom efter ham, og før hun fik kravlet sig op igjen, vandt han tid til i største hast at faa en ny ladning i sit gevær og give den „dødsskudder“.

Nævnte Anders udtalte engang, da bjørnejagt kom paa tale:

„Døm sier, at døm litte er ræd bjøn, men beskede lyr døm, for naa har je naa baate set aa skøte saa mange bjønner, men naar jeg faar sjaa 'n, saa kjæm de liesom en ufs i mig.“

Det kan tilføies, at sæteren Granaasen tilhører Sørstu Vestgaard og Nordstu Vestgaard og ligger omtrent en mils vei fra gaarden Tryli.

„Børtnekrigen“.

I gamle dage mødtes altsomtiest gudbrandsdøler og østerdøler oppe paa fjeldet mellem dalene til forskjellige stevner som skeidkampe, hestebytte og skindhandel. Paa Mønstringssletten paa grænsen mod Øier og ved Rundhaugen paa grænsen mot Aamot sees endnu spor efter disse stevner, traak og opstabilede stene og veie i forskjellige retninger. At disse sammenkomster, hvor der naturligvis var brændevin, som regel endte med slagsmaal, det siger sig selv. Det mest bekendte slag er den saakaldte Børtnekrig i 1728, der opstod paa grund af tvist om havnegrænserne. Der gaar forresten sagn om to „Børtnekrige“. Gunnar Svestad og Erik Negaardshaugen siges at være anførere for storelvedølerne og Thomas Vaaler for gudbrandsdølerne i

Børtnekrigen. Gunnar Svestad og Thomas Vaaler skulde afgjøre striden ved tvekamp, da de begge to var bekendte som de sterkeste mænd i hver sin bygd, og der blev udvalgt 12 mand til hest paa hver side til at være med dem. Tvekampen endte dog med, at de 12 mand red paa hverandre og slog løs paa hinanden med sammenflettede vidjesvolke og med okspeser. Storelvedølerne vandt slaget, som nok løb af uden drab, men ikke uden blodsudgydelse. Det fortælles, at Thomas Vaaler senere ens ærind kom over til Storelvedalen for at se, hvorledes de havde det hjemme hos sig, disse karer, som havde git ham juling. Han maatte tilstaa, at slige gaarde og slige heste og slige kjæmper havde man dog ikke mage til i Gudbrandsdalen. (I forbindelse hermed kan det nævnes, at der ved Rasten ogsaa skal være holdt et slag en gang i tiden, og at den ene af anførerne hed Karl, hvorfor stedet kaldes Karlenget den dag i dag).

I anledning af „Børtnekrigen“ har lærer Anders Fosvold meddelt følgende:

„Efter min mening maa det ha staat flere bataljer mellem gudbrandsdølerne og østerdølerne, før grænserne blev opgaaet i 1734. Imsdalen, Storfjeldet, Skjærdingfjeldet, Hellaksæteren og Hirkjølen dannede tviste-punkter nok. I 1728 stod det ordentlige og i forveien aftalte „slag“, hvorom gudbrandsdølerne fortæller, at de vandt. Efter dette „slag“ var det, at storelvedølerne og aamotingerne indgav klage til statholder Vibe over, at de fortrængtes fra deres gamle udraaster i fjeldet, en klage, som havde til følge, at der kom istand en grænse-regulering mellem disse bygder i 1734, hvorefter Ringebu tilkjendtes strækningen Hellaks—Storfjeld og Skjærdingfjeldsæter, mens østerdølerne fik stadfæstet sin sætteret paa disse sætre.

At gudbrandsdølerne var de seirende i „Børtnekrigen“ i 1728, synes derfor at ha rimelighed for sig. Men nu paastaar traditionen her med stor bestemthed, at det var storelvedølerne, som vandt. De nævner endog de personer, som var med og slos og bar laurbærene hjem, nemlig Ole Gundersen Negaard (Svestad) og Botolf Halvorsen Trønnes (Nystu). Disse — især „Svestaen“ — skulde have givet gudbrandsdølerne ordentlig paa pelsen. Botolf Trønnes blev endog halt (vistnok hele sit liv) efter dette. Der levede en Ole Gundersen i 1728; men han var alt da en gammel mand. Jeg har ikke havt anledning at kontrollere med kirkebøger; men han maatte vistnok være født i seksten hundre og femtiaarene. Som sagt, jeg tror han var for gammel og hans sønnesøn Ole Gundersen for ung til at slaas med dølerne i 1728. Den yngre Oles mor Dordi var født paa Atnosen i 1718, saa den yngre Ole Gunder-

sen kunde det ikke være. Botolf Halvorsen, som eiede Nystu fra ca. 1740-aarene til 1770-aarene, kunde det være; men han sammen med den gamle manden! det passer ikke. Derimod kan det kanske passe, at det var Ole Gundersen den ældre og bedstefar til Botolf Halvorsen, som ogsaa hedte Botolf Halvorsen. Dette sammen med følgen af slaget i 1728 — grænsereguleringen af 1734 — og storelvedalstraditionerne tyder paa, at der har staaet bataljer før 1728. Min mening er altsaa, at der har været et „slag“ i 1728, hvor gudbrandsdølerne vandt, og at det har været en træfning før, hvor storelvedølerne vandt. Derfor lever det ene sagn i Gudbrandsdalen og det andet her i Storelvedalen. Sine „tabte slag“ har de begge selvfølgelig glemt. Træfningerne behøver ikke at ha staaet med lange mellemrum. De kan for den sags skyld ha staaet samme aar.

„Tater“.

Storelvedalen har været meget udsat for omstreifere og rømlingsmænd, hvorom der gaar mange sagn. Ved Lyngsjø og i Imsoaskampen skal der findes en indmuret hule i fjeldet, der har tjent til roverbolig (eller rensdyrgrave), og mange steder findes der levninger og spor efter fredløse, som har holdt til deroppe i fjeld og odemark. Til den afsidesliggende Imsdalsgaard kom der saaledes en gang et stort følge af „tater“; men da de fik se, at manden, Brynjulf (der havde været fire Brynjulfer paa gaarden) havde 9 skarp-ladte flintebøsser hængende paa væggen, fandt de det klogest at opføre sig som folk og stikke af snarest muligt. Oppe ved Søndre Eldaaen skal der den dag i dag kunne paavises en tatergrav. Han, som skjød tateren — Ola Sæming hed han — gik sporenstregs til lensmand Evenstad. Lensmanden tog det med ro, da han hørte, hvorledes det hang sammen og sa: „Jeg tænker, du kan begrave ham, hvor han ligger, jeg. Der kommer saavist ingen og spørger efter ham alligevel.“ Mangen rømling gjemte sig ogsaa væk (i nyere tid ogsaa en undvegen Thrani), og mangen blev ogsaa fakket, som Berger Noren, der blev fakkert paa Gaalasteren en juledagsmorgen.

Sæmingsbøssen.

Historien om Sæming, der skjød tateren ved Eldaaen, fortælles ogsaa saaledes af enkelte: Sæming gik en dag paa elgejagt oppe i Eldaaalen. Han havde en gammel mundladningsrifle og en madskræppe paa ryggen. Om kvelden fandt han en koje, Kulbua kaldet, og indrettede sig for natten ved at tænde ild og hænge bøssen ifra sig paa væggen over sengebriksen med mundingen vendt imod døren. Han havde ogsaa en hund med sig, og da han havde lagt sig, og ilden holdt paa at dø ud paa

aaren, begyndte hunden at knurre, og Sæming hørte tydelig, det tassede udenfor som af dyr. Med ét gik døren op, og ind styrter en mand, der søger at gribe bøssen; men Sæming er snar i vendingen, og mens de to brydes, og hunden ogsaa hjælper til, faar Sæming vendt mundingen imod den fremmede og trykker løs. Manden stuper og er død. Da gaar Sæming til presten i Aamot og spørger ham, hvad han skal gjøre med liget. Presten, der af beskrivelsen faar det indtryk, at det er en rømling, siger ganske rolig: „Du kan nok bare grave ham ned, hvor han ligger, Sæming. Der kommer vist ingen og spørger efter ham.“ Med den besked vendte Sæming hjem igjen, og hans bøsse, Sæmingsbøssen blev for en tid tilbage solgt paa en auktion i Landet. Sæming selv siges at være omkommen i et gilderled paa Svestadkjølen, og hans berømte bøsse hænger nu paa væggen hos Ole Svestad paa Vesterheim.

Kristian.

Til Sørstu Vestgaard kom der en gang en herre og en dame fra Kristiania. Herren sa sig at være damens far. Han reiste igjen straks; men hun blev tilbage og leiede sig ind paa gaarden med værelse og fuld opvarning. Den fine dame var nemlig i velsignede omstændigheder, og om en tid fødte hun en gut, der blev døbt Kristian (Wulfsberg). Da alt var i orden, reiste ogsaa damen, og gutten blev tilbage. Han blev en stor sterk kar med kannæse (ørnenæse) og levede i Skrædderstuen i nærheden af Negard. Hans son hed Botolf. Hvem damen var, og hvem der var Kristians far, er den dag idag en hemmelighed; men den almindelige mening er, at rigtig store folk stod bag den historie.

Stor-Nils.

Der fandtes ingen anden spillemand i Storelvedalen en gang i tiden end Stor-Nils i Imsdalen. Hver jul pleiede han derfor — saa sikkert som julen kom — at komme ned i Storelvedalen for at spille ved juledansen paa de store gaarde. Han var altid velkommen, og der vankede godt traktement med baade dram og spillepenge. Til jul var det skik, at tjenerne og barn paa gaarden fik en kage og et lys (de saakaldte tre kongers lys). Kagerne var stemplede med forbogstaverne i vedkommendes navn, og hvis en jente havde en gut, hun blev ærtet for, blev ogsaa hans navn stemplet paa kagen under hendes eget. Da det i hine tider var smaat om penge, pleiede man ofte at give bort julekagerne som spillepenge til spillemanden. Den her omtalte Nils siges at være svigerson til Svend Spillemand. En jul kom han imidlertid ikke, og folk frygtede for, at han Nils enten var syg eller ogsaa maaske død,

da han ellers aldrig havde svigtet nogen julekveld i mange aar. Julen gik uden dans og spillemænd; men nyttaarskvelden kommer saa Nils helt uventet paa sine ski med felen paa ryggen. I Imdsalen fandtes der ikke hverken almanak eller klokke, og Nils stod i den faste formening, at det nu var julekvelden. Han havde forregnet sig paa 8 dage. Da man spurgte ham, hvorfor han ikke kom julekvelden, som han pleiede, saa svarte han derfor meget freidig: „Je kunde da iitte komaaf før jula kjem.“ Da blev der latter, og Nils spillede som for, og turingen gik paa til 20 dag jul.

Saa hændte det en gang, at hans kone skulde faa barn, og da der i de tider hverken fandtes jormør eller doktor, iallefald ikke paa saa afsidesliggende steder, maatte man greie sig selv, som man bedst kunde. En kone paa gaarden hjalp nok til; men hun kunde ikke gjøre stort. Nils, han gik og hørte paa konens skrig, og da det stod klart for ham, at det gjaldt liv eller død, gik han resolut til smedjen og lavede en tang. Straks den var færdig, gik han ind i stuen og tog det med tangen. Barnet levede saavidt, skjønt alle gik ud ifra, at det vilde dø, og Nils døbte det derfor med det samme i al hast, som skik og brug var ved lignende anledninger. Barnet kom sig imidlertid, og da man begyndte at undersøge det lidt nærmere, opdagede man, at det var en gut, skjønt Nils havde døbt det med pigens navn. Dette fandt sted om vinteren, og om sommeren, da Nils kom til Trønnes, spurgte man ham: Hvorledes bar du dig saa ad, Nils? Nils slog op en humrende latter og svarte noksaa freidig: „Je døbte opat ongen, je, gjorde je.“

Gode naboer.

Nils Svendstu paa Ophuus var kommen fra Furusestet. Han var med i krigen 1814. Far hans, gaardbruger paa Furusestet, var ualmindelig god til at kaste, siges der. Høit oppe i lien paa den andre siden af elven havde Furusestet en plads, Netlia. Det var en stor og gjild plads. Engang brændte fjøset paa Furusestet op julekvelden og alle kuene med. Da fik Furusestetmanden to kuer af husmanden sin i Netlia. Engang var Netlimanden tobakløs. Han raabte da over elven til Furusestet og spurgte, om de kunde skaffe tobak. Furusestetmanden tog to ruller og gik nordpaa en mæl straks ved gaarden. Og der kastede han en tobakrul over Glaama, hvor Netlimanden stod og tog imod. Ingen har maalt, hvor bred elven er der; men den er dryg at kaste over, det er sikkert. Man kan nok ville se den, som kaster over der med sten. Tobakrul er det vist ikke værdt at friste med for nogen.

Bjørnen.

Paa Furusestet havde man for ikke saa langt tilbage en tam bjørn¹. Den var indfanget som unge og var saa snil, at den gik løs omkring paa gaarden som en hund. Den var svært glad ved at være, hvor folk var, og især havde den lyst paa dans og andre sammenkomster. En gang der var dans paa Kroken, fik den imidlertid ikke være med, og man tvang den og tugtede den til at være igjen hjemme. Bjørnen lod ogsaa, som om den føiede sig; men ikke før var folkene gaat, før den lurte sig efter dem, og for at være sikker paa ikke at bli opdaget, svømmede den over elven og klatrede op i en stor furu midt overfor Kroken, hvor den sad, til dansen var slut. En af husmændene paa gaarden havde nemlig lagt merke til den og fulgt efter. Da imidlertid gaardens folk kom hjem om morgenen, kom ogsaa bjørnen og mødte dem med fule, plirende øine, som om den den hele tid havde ligget hjemme og surmulet, den skoiær.

Skriverbrød.

Af de gode ting, som i Storelvedalen bydes en at bitii, som det kaldes, til dram eller kaffe, er intet saa godt og høit skattet som skriverbrød. Hvorledes denne hjemlige delikatesses har faat sit navn, vides ikke; men skriverbrød har været brugt, saa langt man kan mindes tilbage, og det bruges fremdeles i de fleste huse, ogsaa af storelvedøler, der er bosatte i byen. Tillavningen af skriverbrød er meget enkel. Man rorer mel i melk eller helst i fløde sammen med sukker og tildels med lidt krydderi som kanel og kardemomme. Derefter øser man af denne røre op i et stegejern (gorojern) og steger det ved en langsom ild. Naar brødet er gennemstegt, øser man et lag røre over det og skriver nogle cirkler og roser med en birkekam, hvorefter man sætter brødet ind i komfur og steger det for anden gang, til det er færdigt. Saadant skriverbrød bruges ogsaa i Rendalen og i enkelte andre bygder; men om det laves paa den her beskrevne maade, skal være usagt. Der fortælles en liden historie om en sorenskriver, som kom til Storelvedalen og overnattede paa Knuds Møkleby. Som almindelig skik var, kom jenten om morgenen ind med kaffe og en haug med lækre ting at bitii og bad sorenskriveren forsyne sig. Han drak kaffen og spiste til, men rorte ikke det bedste, skriverbrødet nemlig. Dette syntes jenten gik vel vidt, og derfor udbød hun temmelig energisk: „Men ska iitte skriveren ha' skriverbrød da.“

¹ Paa Svested havde man ogsaa en tam bjørn en gang i tiden (indfanget af føreren i Bortnekrigen).

Intet broderskab i kortspil.

Der fortælles om de to mægtige østerdølskakter Ole Furuset og Per Hovind, at de spillede kort sammen en gang, hvad de forresten gjorde altsomtist. Furuset henandt det ene slag efter det andet, og større og større blev indsatsen, da Hovindgubben ikke vilde give sig. Tilslut satte han op sin kjerreste hest, Blakken, som han for alt i verden ikke vilde miste. Til gjengæld satte Furuset hen alle de penge, han havde vundet, flere hundrede speciedaler, som laa i en haug paa bordet. Spillet begyndte igjen og endte igjen med, at Furuset vandt. Men da blev de begge tause og enedes om at slutte spillet, uden at nogen af dem nævnte et ord om udfaldet. Om morgenen da Furuset skulde reise — det var nemlig paa Sorknes hos Per Hovind de var — og han allerede havde sat sig i slæden, kom en af gaardsgutterne med Blakken i en grime og overrakte den til den nye Eiermand.

„Nei var det ligt sig — jeg skal ikke ha hesten“, udbrod Furuset og vilde kjøre. Men da blev Hovind fornærmet og sa: „Hesten er din, og du gjør med den, hvad du vil; men her faar du ikke ha den staaende.“ Dermed maatte det bli, og de to kasker skiltes som de gode venner, de var, og Furuset henforte Blakken hjem til Furuset.

„Førsetgræen“.

Nordenfor gaarden Furuset ligger der en stor flad sten i Glommen, som kaldes Furusetgræen eller efter udtalen „Førsetgræen“. Stenen er omtrent 1.5 m. i firkant og har en interessant historie. Glomdalsjutulen, der boede oppe i dalen, og som er ophavsmanden til Jutulhugget, saa en dag en hjarpe nede i lien ved Furuset. Han tog en sten og kastede efter hjarpen, som han imidlertid ikke traf. Stenen faldt ned i elven og blev liggende, hvor den ligger. I gamle dage var det almindelig skik, at naar nogen første gang reiste forbi stenen, skulde han enten klyve op paa den eller ogsaa skjænke en dram til alle i sit reisefølge. Nordfolket, d. v. s. gamle folk i nordre Østerdalen, der har drevet med læskjøring, kan endnu huske „Førsetgræen“ og spørger interesseret efter, om stenen fremdeles ligger paa sin plads.

(Dette ligner forresten paaældende „Jerpstenen“, som der fortælles om af Helland i Hedemarkens amt I.)

Per Braathen (Kuier-Per).

Denne bekjendte skiløber og skytter fra Tresen laa en gang i Furuholmen paa tommerkjøring, da han og kameraten fik se sporet efter 3 elge. De spændte straks skierne paa og drog efter. Om en stund hørtes et skud, og da kameraten kom til, laa der en elg, og

Per drog videre. Straks efter et skud til, og da kameraten naaede igjen, laa der ogsaa en elg; men Per var borte. Saa smaldt det tredje gang, og alle 3 elge laa døde i sporet. Det fortælles, at han hentede koppe til blodet paa Koppangskjølen, mens kameraten flaaede dyrene. Per boede ellers i Kræmmerstuen i Imsroen ved Stai, og derfra til Tryli i Atnedalen er der $4\frac{1}{2}$ mil, hvor der var en pige, han friede til. Julekvelden spændte han skierne paa. Han drog fra Stai, da man skulde spise middag. Da han kom til Atneosen, var man saavidt færdig med kveldsmaden, og han naaede Tryli, før folk havde lagt sig (de sad netop og varmede sig paa fødderne, før de gik tilsengs). Han brugte taget paa Solligaarden til hop.

Per levede i første halvdel af forrige aarhundrede og hører med til veteranerne i Storelvedalen. Han var visselig for sin tid dalens flinkeste skiløber og ihærdigste elgskytter, idet han — uden at være skog-eier — vel var den, som aar om andet skjød de fleste elgsdyr; thi om han end ikke var skog-eier og jagtberettiget, var jagt hans væsentligste beskæftigelse, og han tog det ikke saa noie, enten jagttiden var inde eller ei. Sit største bytte fik han ved om vinteren i fredningstiden at jage og nedskyde elgen paa skare og i dybsne. At skog-eierne — de virkelige jagtberettigede — lagde ham for had paa grund af hans ulovlige færd — var ganske naturligt, og de forfulgte ham gang paa gang i flok og følge for muligens engang vidnefast at knibe ham paa fersk gjerning. De kom tidt og ofte underveir med, at den godeste Per havde fældt et dyr der og der, hvorfor de gang paa gang anmeldte ham til forhør; men da de aldrig kunde fremføre vidner, der havde grebet ham paa aastedet, førte det ikke til noget, og da Per var, hvad man kalder vrien i kjæften og harcelerede gaardbrugerne grundig, var det ikke noget rart i, at hadet og forfølgelserne steg; men Per havde ogsaa sine hjælpere (hælere), der fik sin andel af byttet, hvorfor det havde sine store vanskeligheder at faa paa ham noget, hvorefter han kunde fældes. Som bevis paa, hvorledes Per saa mangan gang kunde klare sig i snevre vendinger, skal kun nævnes nogle faa eksempler:

Engang han om vinteren netop havde skudt en elgkalv — eftersom noget større vildt ikke fandtes for haanden — fik han, der var meget lydhør, høre skralden af forfølgerne, der havde hans skispor at følge, men som ikke kunde fare saa stilt frem, at den lydhøre Per ikke paa lang afstand kunde blive forfølgerne var. Da der saaledes ikke fandtes mulighed for, at Per kunde faa nyttiggjøre sig kalven, tog han kalven og reiste den op mod en træstamme og bandt forbenene fast over en

kvist, saa det saa ud, som elgkalven stod paa bagbenene. Derefter havde Per ikke andet at gjøre end at sprænde skierne paa og smøre haser. Forfølgerne fandt kalven, men saa intet til den forhadte slyngel, hvis skispør de imidlertid fulgte lige til hans bolig. Per blev stævnet til forhør og skarpt eksamineret; det hed blandt andet, at det jo ikke kunde nytte ham at negte, eftersom de havde fulgt hans spor lige fra gjerningsstedet og til hans stuedør. Per, der rolig og reserveret havde paa-hørt bevisernes rækkefølge, udtalte da, at han hverken havde skudt eller havde det ringeste kjendskab til om-handlede elgkalv; men han vilde ikke negte opstandelse af daue kalve. Derefter maatte følgelig frikjendelse erages, eftersom ingen gyldige beviser kunde fremføres mod ham.

Engang han havde skudt og var ifærd med at flaa en elgokse, opfangede hans skarpe øre, at forfølgerne atter var ude og ikke saa synderlig langt borte. Han fik da i al skyndsomhed revet huden af dyret, kastede den over skulderen og paa sine ski maatte han i største hast se at komme væk. Forfølgerne var ogsaa flinke skiløbere, om de end ikke kunde maale sig med Per Braathen, bygdens dygtigste løber. Da dyret var fædt ikke langt fra hans hjem, gjaldt det om useet at naa did.

Der var nylig gaaet et jordskred nedover den lange og bratte egg, hvor Pers bolig laa, og Per satte paa sine ski lige udfør løipen og stoppede saa at sige lige udenfor sin stuedør, kastede elghuden inderst inde i hundehuset, hvor hans store og mandbidske jagthund var lænket, jagede hunden ind og lod den lægge sig forrest i hundehuset. Forfølgerne fandt den flaaede elg, men fortsatte i største ilsmohed forfølgelsen efter skytteren; da de kom til løipen og saa, at han havde sat lige udover stupet — noget, der visselig ikke har forekommet hverken før eller siden — blev de rent forfærdede over hans store færdighed og uvorrenhed. Nuvel, forfølgerne maatte nøie sig med i siksak at slippe sig udover den lange og bratte egg, og da de saa var komne ned til stuen, laa hunden knurrende og viste tænder i hundehuset, og Per fandt de liggende i sin seng tilsyneladende i sød søvn. Forhør blev følgelig optaget over Per, men med samme resultat som før.

En gang han netop havde skudt en elg, fik han, som han tænkte at paabegynde flaaingen, høre, at fienden igjen var i farvandet, hvorfor han maatte lade elgen hel og holden ligge, hvor den var; men han sparkede en hel del sne over dyret, traakkede med skierne paa forhøjningen og anbragte endelig sine ekstremiteter overst oppe. Under udførelsen af denne bedrift havde forfølgerne nærmet sig aastedet i en betænkelig grad, hvorpaa hr. Per i største skyndsomhed maatte med sin rifle og paa sine ski se at komme useet unda

paa hjemleden. Nu fandtes der i hans vei et temmelig hoit skjær, som maatte omgaaes, og medens han i største angst for at blive seet og gjenkjendt stod og overveiede dette, blev han opmærksom paa et vindfald-træ, som laa udover skjæret. Paa stammen havde der lagt sig et tykt lag af haard sne. Per, den spræke kar, kom sig op paa stammen, og lod det paa en ski staa nedover, og dermed var han frelst. Naar forfølgerne, der fulgte hans spor, kom til, kunde de blot se, hvorledes skjælmen var undsluppet dem, idet de ikke vovede at følge sporet nedover stammen, men maatte omgaa det lange skjær, og da de saa kom frem til Pers bolig, fandt de ham beskæftiget i huset med nogle redskabsreparationer. Han paaørte med forbausende ro deres grove beskyldninger for paany at have gjort sig skyldig i ulovligt elgskytteri. Per anstillede sig imidlertid saa fri og uskyldig i den paa-talte forbyrdelse som det nyfødte barn, idet han ikke den dag engang havde været ude paa ski, sagde han. Stevning og forhør blev ogsaa ved denne anledning iverksat over Per, men med resultat som ved foregaaende anledninger.

En vintardag blev de harmfrysende skogeiere af sine velvillige haandlangere gjort bekendt med, at flere heste, forspændt langslæder, var seet enkeltvis kjøre sydover, og da man gik ud fra, at hestenes og kjøretøiernes eiere var af Pers hjælpere (hælere), antog man, at færden gjaldt en større transport af elgekjød, hvorfor de vanlige forfølgere pr. budstikke blev kaldet til i al stilhed at afgive møde paa gaarden Knuds, hvorigjennem Kongeveien laa, og som utvivlsomt maatte passeres af karavanen, eftersom baade Per og hestenes eiere boede et godt stykke nordenfor Knuds. Men nu vilde tilfældet, at den bedste jægermand stod i etslags kjæresteforhold til en af tjenestepigerne paa Knuds, og da denne af de forsamlede, brautende skogeiere var kommen til fuld kundskab om, hvad det gjaldt for Per og hans venner, passede hun leiligheden til i mørkningen at smutte ud af gaarden og springe i fuld fart sydover Kongeveien for at møde og varsle kjørerne om den snare, som var forberedt dem paa Knudsgaarden.

Hun mødte og varslede kjørerne, som trods den dybe sne ad en betydelig omvei om natten arbejdede sig uantastede frem til sine respektive hjem og skulesteder for opbevaring af kjødet m. v.

Skogeierne, der hele natten forgjæves ventede paa karavanen, skjøjte ved dagens frembrud, at de nok engang var overlistede, og maatte ærgerlige og ikke saa lidet skamfulde over sit nederlag med uforrettet sag vende sine lange næser hjemover. Det paafølgende forhør over Per bragte som vanlig intet resultat.

Ved en nogen tid efter forefaldende auktion, hvor der om kvelden og natten efter blev drukket adskilligt brændevind og sterkt øl, blev de tilstedeværende skogøiere i al stilhed enige om, at de under paaagaaende snak om ulovligt elgskytteri vekselvis skulde drikke Per til for at faa ham beruset og saaledes faa ham til at forsnakke sig, saa at de ad den vei kanske kunde komme den slue mand tillivs; men forudsætningen slog ikke til, fordi Per — efter som drikkeriet paagik — blev mer og mer vrang og vrien i sine udtalelser. Saaledes ytrede han — for at ærgre og hercelere skogøierne for det vagthold, disse havde foranstaltet paa gaarden Knuds — „Sørstumogutta og Akselstuknutta, dom sov dom mens pargasen reiste forbi.“ Da drikkeriet saavelsom spørgsmaal og hentydninger vedrørende jagten m. v. ufortrødent fortsatte, greb Per — der havde lyst til at gjøre herrerne bekjendt med, hvormange dyr omhandlede begivenhed androg til — en paa et bord liggende kortleik, hvoraf han udtog tre knegte, som han la i forskjellige stillinger paa bordet, hvorefter han udbrød: „Saalessen laa de 3 fjelloer [fjeldræve], jeg skjød opi Rognvola med haarom paa.“ Med denne kundgjørelse maatte da skogøierne lade sig noie og erkjende, at Per var dem for slu.

Per havde i det hele sjeldne evner til at klare og snu sig under vanskelige situationer, enten saa disse traf ham i skog og mark, ved drikkebordet blandt fiendtlighedsindede mænd eller paa anklagebænken. Trods de mange og skarpe forhør, han i aarenes løb blev underkastet, blev han aldrig retslig overført at have gjort sig skyldig i ulovlige handlinger, og følgelig da heller aldrig dømt eller straffet.

Svartboka.

Halvor Lillehammeren, bruger paa Lillehammeren, var troldmand og hadde „Svartboka“. Engang kom en omreisende tryllekunstner indom Lillehammeren og vilde prøve ham. Halvor sad i høgsæte sit. Tryllekunstneren sad bortved aaren. „Kom hid, ska vi prøve naan konster,“ sa 'n Halvor. Tryllekunstneren reiste sig, men faldt overende. Han skulde til at kare sig op igjen, men faldt igjen, saa fort han kom paa benene. — „Jeg gir mig,“ sa han. „Jeg har fundet min overmand.“ — Halvor sad og lo, saa han ristede.

En vinterkveld kom han kjørende hjem fra byen. Et par af tjenestegutterne hans skulde nedover til Gammelstu Stai efter jenterne. De modte husbonden sin straks nordenfor Gammelstu; men da de ikke vilde lade sig se, stak de af og gjemte sig ved veien. Da Halvor havde været hjemme en stund, sa han: Det er bedst jeg løser døm lel da ve — det er vel kalt

ikveld.“ Og saa løste han dem. For gutterne var fjetre, ser du. De kom ikke af flekken, men stod der og trampet i sneen nordenfor Gammelstu og tænkte paa jenterne sine.

Paa Brænd spilte Halvor nogen svære puds med folk. Det var auktion der. Bedst det var, kom han dragende over gaarden med en tolvalens tømmerstok. Og det blev slik skrasling, saa det var morske tingen. Men da de kom borttil, var det en fyrstikke, han drog paa.

Senere om kvelden holdt de paa med auktionen inde i stuen. Ret som det var, begyndte folk at skrike og hoppe op paa bænken. De syntes hele gulvet stod under vand. Det var 'n Halvor, som var ude med kunstene sine igjen. Han kunde ogsaa synkverve nemlig, fortæller de gamle.

Engang vendte han synet paa kjærringen sin. Hun kom gaaende over elven ved Stai. Halvor stod i vinduet og saa paa. Saa med en gang var det vasdamme fremfor kjærringen bortover isen paa alle kanter. Hun gik i krok og i sving, men hvor hun kom, var det dammer, og uraad at komme frem. Halvor lo, saa det dundrede i stuen. Men om en stund gjorde han det fremkommelig for hende. „Ho kunde snart frose sig,“ sa han og lo.

(Oskar Bjørnstad.)

Det stopped, ma —

Ved en begravelse efter en gammel kone (lægslem) paa en af gaardene i Øvrebygden for mange aar siden skulde en, der af og til vikarerede som omgangsskolemester, forestaa sangen o. s. v. i sørgehuset.

To af de største skolegutter skulde være med at syngte nogle for anledningen passende salmevers. Rundt om i stuen var der en del af de nærmest boende pladsret. Naar saa alle vare ankomne, og der blev ro i den andægtige forsamling, steg sangerne frem paa gulvet og begyndte sangen. Da saa denne sluttede, skulde den fornævnte omgangsskolemester som afslutning paa hoi-tideligheden læse Fadervoret. — Nogen tale ved ligbaare blev ikke holdt. — Med lidt skjælven i stemmen begyndte han at fremseige Fadervor, men kommen lidt over halvveis, stopped han til alles forbauselse op.

Da saa nogle meget pinlige oieblikke var gaaede, begyndte han forfra igjen, under tilhørernes spændte opmærksomhed, men kommen til samme punkt som første gang, stopped han igjen. — Endskjønt tilhørerne under almindelige forholde pleier bevare den største ro og andagt under en saadan ceremoni, var det nu meget vanskeligt at bevare alvoret. Man var tilbøielig

til at bryde ud i latter, og det var saavidt, at man kunde afholde sig derfra.

Da saa læreren, trods al sin anspændelse, ikke kunde komme paa resten af Fadervoret, sagde han tilsidst: „Amen alligevel da.“ Der gik et lettelsens suk gennem alle de tilstedeværende. Da saa ligkisten var baa-ret ud paa gaardstunet for at kjøres til kirkegaarden, kom vedkommende gaards eier hen til læreren og bad ham ind i en anden bygning, for at faa skjænk o. s. v., hvortil læreren svarede: „Aanei, jeg har ikke fortjent nogen skjænk, da jeg ikke kunde læse Fadervor.“ —

Ole Furuseth.

(† 1886).

Baus og bred og rund i ryggen
som en skogens bjønn
og med store blaae øier
som et fjeldblaat kjønn
og et smil saa stort og villig
til et hugsamt ord —
saadan var han Ola Forseth,
god og glad og stor.

Med den vesle smiklulappen
paa den høie skolt
og den brune snadden, som han
jevnt i munden holdt,
mens det op i peisen flammed —
som det var igaar —
husker jeg han sat og pratet
om de unge aar.

Om sin jagt i ulænn efter
bjønn og ulv og ræv
og igjennem vilde skogen
efter elg, som drev, —
nu han var blit stol i ryggen,
tok det mer med ro,
men det blinket i hans øier,
og hans mund den lo.

Og naar solen drev og giddret
over Hortas fjeld
og det sang fra skog og bækker,
blev han helt sig selv,
oppi blanke bjerkelien
over sætrens vold
drev han frisk og let i sindet
som et muntert troid.

Alt, som vokste friskt iveiret
rankt trods veir og vind
om i skogens mo hvad eller
i et men'skes sind,

holdt han av i trofast glæde, —
skogens fine træer
og de stille, rake viljer
fik han altid kjær.

Gamle graae Ola Forseth,
kjære, gamle ven,
bort fra skogen og fra fjeldet
er du vandret hen,
paa den vesle kirkegaarden
langt der ned paa Strand
har i mange aar han hvilet
nu den gjæve mand.

Men naar solens varme giddrer
over Hortas top,
og naar suset sagte spiller
gjennem skogen op,
er det atter, som han vandrer
god og glad og stor
gamle, gjæve Ola Forseth
paa sin egen jord

Kristiania 8de mai 1908.

(Andreas Jynge.)

Nogle smaastubber.

En gammel gudbrandsdøl (Hans Alme) gik paa om-gangslægd. Han var bekendt for sine pudsige indfald og talemaater. En gang var der kommet en ny tjenest-gut paa storgaarden, der Hans var. En ung gut, en enfoldig og godtroende stakkar. Der skulde slagtes paa gaarden. Kvelden før, netop da de skulde til at lægge sig karerne, siger Hans til gutten: „Aa, det var en ting e glømt, da e var nere hos main. Gak ned du og spør, om os ska slaa hoinna taa krytyrom i kvæld hell det skel vera til imorgo.“

Gutten gik. Da lo manden og sa: „Det er nok han Hans, som har havt fat i dig naa, skjønner jeg.“ En anden gang kom han ind i drengestuen, hvor til-fældigvis alle siddepladse var optat. Da reiser en ung gut sig af respekt for alderdommen og byder ham sin plads. Lunt og rolig som vanlig siger Hans: „Nei, berre sitt du! e ha en gong vore simpel sjøl e, vet du.“

Engang skulde Hans og proprietaren paa sæteren. De skulde kjøre; men Hans vilde rusle i forveien. Imid-leriid varte det for længe, før gubben kom efter. Da han endelig tog Hans igjen, laa denne paa en slette ved veien og rullet og bar sig, for han var blet saa daarlig. Ja der var ingen raad med det, lægdekallen Hans fik sidde opi karjolen, og gubben — en af byg-dens rigeste mænd — bagpaa. Da de kom til sæteren var naturligvis Hans lige god igjen.

Engang bodde Hans paa Valborgstuen, hvor det var landhandel og vinsalg. Der logerte ogsaa en diger vossing, som drev med læskjøring. Han skrod svært af sin styrke, og en dag blev da han og Hans enige om, at de skulde drages om en flaske vin. Hans lod vossingen mase og slide, og passed bare paa, at han ikke fik tag paa ham. Hans gik kipskold. Ret som det var, satte han i: „Nei no fær du la me faa paa me huse! Hadde e ikkje faat slikt spennat paa de, hadde du sett me upp i vassaen.“ Da han hadde faat hoserne paa, bar det ihop igjen, og vossingen strævet. Om en stund sa Hans: „Nei no lyt du la me faa bytta bukser. Denne e hev paa, er so trong over r—.“ Da vossingen endelig var passe udkjørt, gjorde Hans et raskt kast og satte ham paa hodet i vassaen, og vinfasken var hans.

En vaar var Hans paa floting. Jensen var ogsaa med. Han var stor og sterk og vilde være svært til kar. Han og Hans spændte ofte rævkrog, og Hans lod Jensen bestandig vinde. Saa en dag skulde de prøve igjen ude paa en høi sandmæl lige ved elven. Bakken skraaned nedover fra mælkanten. Han stelte det slik, at Jensen blev liggende nærmest aakanten. „Det er no ingo raa for me“, sa han. „Hadde det endaa vore flat mark.“ Dermed spændte han til, og sendte Jensen udfor den høie sandmælen, lige i elven saa vandspruten stod over hode paa ham! „Nei aa vart det taa kara du!“ sa Hans og lo.

Med det samme nogle stubber om en ved navn Torsten. En lørdagskveld var det fuldt med folk paa butikken. Saa kom Torsten ind med en gammel styg lue paa hodet. „Nei at du vil gaa blandt folk med saa styg lue,“ sa handelsmanden. „Nei e gaar no ikkje me ho, naa e er blandt folk,“ sa Torsten. „Ja, men du gaar da med den her?“ „Ja her, so!“

En anden gang var det svært travelt paa butikken. Saa kom Torsten ind. „Det er no ingo raad for me aa faa noko her,“ sa han. Jo, om lidt kom handelsmanden selv. „Skulde du ha noget, du Torsten?“ „Jau, e skulde no de au!“ „Hvad var det for noget da?“ „Ei fyrstikæske!“ Han fik den og betalte. „Var det mer kanske?“ „Ja de var nok de au!“ „Hvad da?“ „Ei fyrstikæske tel!“ Da han hadde faat den, spurgte handelsmanden: „Var det mer nu?“ „Aa jau de var no de au!“ „Hvad da?“ „Aa e skulde no hat ein kvartrul tobak; men den kan e no faa paa Rasta au!“ Dermed gik han.

Gaardbruger Mortvedt hadde fredlyst sin fiskegrund i Insaen. En dag, han kom kjørende over broen, stod Torsten og slængte og fisket. „Jasaa, du fisker

Torsten?“ „Ja e gjer so!“ „Faar jeg se fiskegreierne dine?“ Nu skulde han da endelig faa tag i en ulovlig fisker! Men nu hadde Torsten bare knyttet fiske-tømmen omkring marken han. Da Mortvedt drog op, udbryder han derfor forundret: „Men du har jo ingen krog!“ „Nei de e no ful ikkje lovlig hell del!“ sa Torsten.

En gang var Torsten paa oppbyggelse. Taleren la ut om, at „uden I bliver født paa ny o. s. v.“ „Det er ingo raad for me daa“, sa Torsten. „E er fødd paa ne-an e!“

*

H. var en af bygdens mest formuende mænd. Stor eiendomsbesidder og tømmermerker. Gjestfri, som osterdolerne pleier at være, var han og i besiddelse af et uopslidelig humor. En af hans bedste venner var doktor F. Han var nu ogsaa en sliq „spasmager“, og de to gjorde hverandre mangt et „spik“, naar doktoren var der paa gaarden. I gamle dage var det almindelig skik og brug, at der paa hver osterdalsgaard straks indenfor stuedøren stod en høi, smal laggekop, som var fyldt med „blanddrik“. Jeg ved ikke rigtig, hvoraf den var laget denne blanddrikken. Men sikkert er det, at den ikke faldt i doktorens smag. Han havde stor modbydelighed for den. Og det vidste H. godt. Men kaffe var doktoren svært glad i. Denne drak han ofte paa den maade, at han lod koppen med kaffen i staa paa kakkelovnen, idet han da tog sig en slurk saa'n af og til, medens han gik omkring i stuen og røgte paa sin lange pipe.

Saa hændte det engang, medens doktorens kaffe stod paa ovnen, at han gik ud. H. var ikke sen om at tømme kaffen ud af koppen og fylde i blanddrikke isteden og satte koppen akkurat paa samme sted.

T. kom ind igjen og uden at ane uraad gik han hen til ovnen for at tage sig en slurk kaffe.

„Ha! ha! ha!“ lød det borte i høgsetebænken, der H. sad og læste sin avis.

„Tvi!“ sagde doktoren og spyttede. „Det skal du have igjen en anden gang H. — —“ Og det fik han nok vist —.

Der i grænden var der en fyr, som de kaldte Tul-Sevat. Og en skrue løs havde nu vel ogsaa manden. Men han kunde være baade lur og pudsig til at svare sommetider. Han drev meget paa at gjøre sopelimer og sælge, han Sevat, og H. vidste godt, at Sevat tog mest alt birkeriset til limerne i H.s skog. En gang mødte han Sevat, som kom med en hel bør med „limer“. „Aas'n bekjæm du limriset du da Sevat?“ spurgte H.

„Jo, det skal je akkerat seie dei min gode Halvor,“ sa S., idet han la fra sig børen. „Je tek i kvisten med

„vinstra“ og tek i sigden med høgra og hogg til slik — — —. Saales'n bekjæm je limriset.“ Og saa tog han limrisbøren og gik.

Det var i julehelgen paa gaarden hos H. Som almindelig skik og brug var paa den tid, skulde der være jule-dans, som de kaldte det, paa hver gaard.

Denne gang paa Vestgaard. En middelaldrende gudbrandsdøl gik omkring paa gaardene og i stuerne og „bad“. Det traf nok ofte, at disse „bomeinn“ blev lidt usikre paa foden, før de naaede de sidste gaardene. For de skulde jo have skjænk alle steder, ser du, naar det var „jula“.

Paa gaarden hos H. havde de netop vasket stuegulvet, og lige ved døren var vandet frosset. Saa kommer „bomannen“. Han har is under skosaalerne og-saa; river saa op stuedøren og skal stige ind. Men han kommer paa glid, griber for sig med haanden og faar tag i blandrikkoppen, som stod i „roa“ lige ved døren. Og det bar overende med ham, og blandkjenna maatte gjøre følge med, saa blandrikken flomde som en aa bortover gulvet. Manden kravlet sig op igjen.

„Det klabba onder idag! ja, gu-dag! skulde e full segje fyst lell“, sa manden. Men bedst det var laa han inte overende paa gulvet, saa lang han var. Folkene i huset lo, saa de mest sprak, og manden selv maatte ogsaa le. Men „bøe bar'n da fram“, og det var jo hovedsagen.

Det var ogsaa paa butikken. De hadde der havt flesk fra Hedemarken i handelen, og T. var av dem, som hadde kjøpt. Da han senere kom ind paa bua, spurte handelsmanden noksaa troskyldigt: „Du T., aas'n likte du det hemarkingflesket, du kjøpte her om dagen?“ „Hemarkingflesk, segjer du,“ sa T. „E har inte kjøpt no hemarkingflesk. Det var naa vel grise-flesk det a kjøpte lel.“ Og like stø og alvorsom var T.

Og en anden gang hadde T. kjøpt no og skulde betale. Mens han grov i pungen, spurte han pludselig henvendt til handelsmanden: „Tek du øyro du da, P.?“ „Ja da, det gjør jeg nok.“ (Han mente at ta ører som betaling han, vet vi). „Ja saa!“ sa T. „du er tjuv, du aa da.“ —

Og om Hans Alme ogsaa en stub til. H. tjente hos en mand, som hedte Trond. Han var svært godtruen og glad i ros. En gang roste H. ham, fordi han var saa stor og velvoksen. „Det skulde ret være moro aa se deg naken“, sa H. Ja Trond han klædde av sig og gik inde paa stuegulvet og spadserte i Adams dragt. „Aa nei! slike laar og slike legger og slike fotblad“, sa H., han hadde passet paa at sætte døren paa gløtt. Bedst det var, kom konen og rev op døren, men var

„braa attende“, som H. siden sa. Og Trond likesaa braa med at klæe sig paa igjen. Han skjønnte nok H.s skøierstrek nu.

Lærde folk.

De gamle skolemestere vilde være svært lærde. Helst kom de med sætninger, som hverken de selv eller andre forstod et ord af. Og netop dette ansaa folk for et bevis paa deres lærdom. Hør her en prøve: O. var skolemester i den gamle tid, da man vandret fra gaard til gaard med hele skolens inventar paa ryggen. Engang blev han spurgt om, hvoraf torden kom. Og saa gav han dette svar: „Det er underjordiske kanaler, som stoter sammen gradvis og for-aarsaker tordenen.“ Da blev de kloke. „Men øje mig, haa lærd den main maatte være“, tænkte de vist.

En anden, som vi vil kalde A., hadde en anden teori om torden og lyn. „Ja ser de“, sa han, „jorden ruller avsted gjennem luften, og somme steds gaar den likesom gjennem skjæringer. Og de kan være trange, saa trangt, at dersom ikke jorden gaar nauende bent, men bikker paa sig ørlitet grand, saa skrur jorden mot kanterne paa skjæringa, og saa spruter ildgnister; det spraker og dundrer. Og det blir det vi kalder torden.“

Skatten.

Den gamle Haagen Atneosen mindes fra sin barndom (omkring 1840), at han var paa Nysæteren sammen med sin far, da de pludselig fik se en stovkorsen komme gaende uden noget paa hovedet. Den fremmede var ingen anden end den bekjendte Vis-Knut fra Gudbrandsdalen. Der blev da talt om forskjellige ting, og medet siger Atneosgubben: „Nei nu skulde Anders Tryli været her — han vilde saa gjerne talt med dig, Knut.“ Knut sad en stund i tanker og stirrede fram for sig, før han svarte: „Ja nu gaar Gammel-Trylien hjemmefra og agter sig hid til os.“ En time efter steg han ogsaa virkelig ind i sæterstua paa Nysæteren. Vis-Knut fortalte da om gaardene i Stor-elvedalen, og skjønt han aldrig havde været „hinsides fjeldene“, vidste han dog dog besked om alt muligt, og han beskrev nøiagtig, hvorledes husene stod paa Atneosen. Herunder kom man ogsaa til at nævne Kjøllhammeren, og Knut blev igjen aandsfraværende med stirrende øine. Saa siger han, som han taler for sig selv: „Der ligger skjæret Kjøllhammeren ja, og der findes en stor skat skjult i den haugen.“ Trylimanden og Atneosgubben bare saa paa hinanden, og der blev ikke talt mere om skatten, men begge grov der (ialfald Atneosgubben) og tænkte at finde noget. Haagen Atneosen har dog sine egne tanker om skatten, han —

„Attenaaringen“.

Han hed Nils Taraldsen Messelt og lever i erindringen som Storelvedalens stærkeste mand. 18 aar gammel var han en gang med ved en auktion paa gaarden Brænd, hvor en ved navn Jon Mikkelsen (Storjo) viste sin styrke ved at løfte en stor rund sten, som ingen anden var kam til at løfte. Han bad da ogsaa i spøg den 18-aarige om at forsøge; men Nils svarte spydig, at han heller vilde løfte ham end stenen. „Stort sagt at en smaagut det,“ sa Storjo og spyttede foragtelig. „Jeg skal lære dig smaagut, jeg“, udbryder den anden og farer paa ham. Slagsmaalet endte med, at Storjo blev kastet ud gennem bordvæggen i bislaget, og fra den dag fik Nils tilnavnet „Attenaaringen“. Andre fortæller imidlertid, at han fik navnet, fordi han bare 18 aar gammel sendtes til byen (nogen siger Kristiania og andre Trondhjem) med smør, og at han solgte smørret og turede bort pengene. Hvorom alting er, saa var han en kæmpe, som ingen turde gjøre noget. Naar han viste sig ved Grundset marked, vakte han opsigt, og inde i Kristiania ryddede han ofte dansbulerne, hvor selve politiet ikke turde gribe ind.

En gang var Attenaaringen paa Lillehammer, og da han fik se nogle slibestene udenfor butikvæggen hos en købmand, valgte han ud den største sten, rigtig en kolos, og gik kassen ind for at høre, hvad den kostede. Kommen ud igjen tog han stenen i klypen (mellem tommelfingeren og de andre fingre) og bar den saaledes tværs over gaden hen til en anden butikvæg, hvor han satte den ned. Der samlede sig straks en mængde tilskuere til denne sjældne styrkeprøve. Attenaaringen tog det med ro og spurgte købmanden, der ogsaa var kommen ud for at se paa, om stenen fik staa ved hans væg. Kom der en, som var istand til paa samme maade at bære stenen tilbage paa sin plads, skulde stenen være hans, sa Attenaaringen og ruslede afsted, som om ingen ting var. Men stenen blev staaende aar efter aar, uden at nogen kunde magte at bære den, og den forsvandt først, da gaarden brændte, og ingen har rede paa, hvor den blev af.

Som et yderligere bevis paa Attenaaringsens kolossale styrke kan ogsaa nedenstaaende meddeles:

Ved et besøg paa Sorknes i Aamot for at hente hjem et læs tyngre varer, traf han ude ved pakhuset 2 mænd, der havde taget tag i hver sin ende af en saltsæk og holdt paa at faa denne „skarket“ ud af pakhuset og op paa en slæde. A. stod en stund og iagtto med synlig foragt disse veke karers anstrengelser.

„For elendighed,“ sagde han saa, hvorefter han gik ind i pakhuset, hvor saltsækkene var oplagt i stabler. Han tog saa en saltsæk under hver arm, den tredje tog han mellem tænderne, og i denne stilling bar han det hele ud paa gaardstuenet.

De omstaaende, der var øienvidner til dette kæmpeverk, forundrede sig høilign over, at en mand af ikke større (høiere) legemsbygning kunde besidde saa store kræfter.

*

Paa Evenstad var der en vældig rambok, der veiede 14 uger, og som en almindelig kar neppe kunde løfte et par tommer fra bakken (kanske den samme som nu staa paa Evenstad); men Attenaaringen løftede rambokken jevnhøit med hagen. I Trondhjem siges det, at han ogsaa løftede en rambok, otte mands løft, med strake arme. Tilslut reiste han til Nordland, hvor han paa sine gamle dage var politi paa markedspladsene deroppe. Hans son skal leve endnu, og nulevende folk i Storelvedalen har talt med gamle nordlændinger, der har kjendt baade Attenaaringen og hans søn. Af andre sterke karer i Storelvedalen kan vi i denne forbindelse nævne Haagen Storstu, Ole Trøen og Sæming Fetteson paa Messelt samt Tollev Halstensens Moen, der døde i ung alder, men som siges at have været sterkere end selve Attenaaringen, hvem han en gang kastede paa døren under et kortspil. Nils Atneosen og Nils Messelt (søn af bjernejægeren) mindes ogsaa for sin styrke. Den sidste gik en gang fra Korsodegaard i Stange og hjem til Messelt paa en dag (12 mil).

„Kari paa vona“.

Opriidelsen til dette kuriøse mundheld kan føres tilbage til en virkelig tildragelse. En mand fra Storelvedalen havde under øversitsen gjort sig skyldig i noget paa moen, som hans sergeant meldte ham for, og manden maatte løbe spidsros. Dette kunde hans kamerater ikke taale, og de svor at hevne sig paa sergeanten. Da derfor denne reiste hjem om høsten, klædte to af dem sig ud som kvindfolk og la sig i baghold ved veien oppe paa Morafjeld. Sergeanten kom farende uden at ane noget; men med ét blev han overfaldt af en af østerdalens kjæmpekare i kvindekler. Han gik under navnet Kari, og den anden, der laa igjen i skjul, kaldte sig Mari. „Naa Kari, trænger du hjælp?“ spurgte han om en stund. „Nei tak, je ska nok greie de sjøl,“ svarte Kari, som fortsatte, til sergeanten var alder og morbanket, saa der nærsagt ikke var liv i ham. Han kom sig heller aldrig mer og døde ikke længe efter. Og siden blev „Kari paa vona“ til et mundheld i bygden, der bruges i forskjellige for-

bindelser, nærmest for at betegne noget ondt, som f. eks. „Er Kari paa vona ute og gaar“ eller „Kari paa vona skal ta' dig“ o. s. v.

Herre i sit eget hus —

En af de første, som udvandrede til Amerika fra Storelvedalen, var Ole Tollevsen Tresseng. Han og hans kone var ikke altid de bedste venner; men da hun var større og stærkere end manden, fik han ofte gaa alvorlig igjennem. En gang hun dængte ham ordentlig, kastede hun ham bagefter paa døren. Dette syntes nok manden gik vel vidt og for at vise sig som kar glottede han paa døren og stak hovedet ind, idet han sa: „Jeg skal sige dig, at jeg er herre i mit eget hus, jeg.“ I denne forbindelse kan det berettes om to andre, der giftede sig. Om morgenen efter bryllupsdagen sa manden: „Dér ligger broka, og dér ligger stakken — saa kan du vælge, som du vil.“ Hun valgte stakken, og dermed blev det.

Elghistorie.

En mand fra pladsen Grøtdalen skadeskjød en gang en elg oppe i lien ovenfor husene. Og for at spare sig bryderiet med at fragte dyret hjem, tænkte han at drive det foran sig, da elgen — godmodig som den er — lod sig drive, og den ogsaa kunde hinke afsted. Det gik godt og vel en stund; men da jægeren blev altfor nærgaaende, vendte elgen om, og nu begyndte der en omvendt jagt, idet dyret drev manden. Han havde nemlig ikke været saa forsigtig som at lade igjen og havde intet andet til sin redning end flugten. Elgen var imidlertid rasende, og dens kræfter syntes at vokse istedenfor at minke. I den yderste nød fik manden reddet sig op paa en stor sten, og da elgen kom efter med prustende mule og løftede forbenene op paa stenens kant, maatte manden bruge, hvad han havde for haanden, og han slog med bossen, til piben blev kroget, og elgen seg ned ved stenen og blev liggende død.

Graabeins-gravol.

Nordahl Rolfsen har i sin „Dyrebog“ meddelt en graabeins-historie fra Storelvedalen, som vi tillader os at meddele i en lidt forkortet gjengivelse. Efter at han har fortalt om sit møde med Anders, der havde været en gammel jæger og været med at jage skrubben i de dage, da man saa at sige „blev udkommanderet med ski, madsæk og borse for at slaa mandgar om udyrene“, fortæller han om Ole Bjøraaneset, d. v. s. Anders fortæller:

Ole mødte en gang en skrub i veien op til Sørtjern-lien — Ole gik opover og ulven kom nedover. Ole,

han skjød, men skjød bom. Ulven gik ikke af veien. Han gik tvertimod lige paa og bed i skibretterne, for Ole fik lade igjen. Da blev Ole ræd, og graattassen var berget. Men det værste udyr, som har gjæstet bygden, var fjøsgraabeinen. Det er næsten som rim, naar en skal fortælle om ham; for han havde folkevet i skallen, han. Det var i 1833, at han gjorde første prøvestykket sit. Det var endda paa Brænden. Sautjøset stod den gang bagenfor rette fjøset. Og lige ved saufjøset stod en hafelle, og fra den hafellen hoppede tassen op paa taget. Oppe i mønet var der en ljøre med en luge, der blev aabnet med en stang inde fra fjøset. Skrubben grov sig gjennem sneen, til han fik tag i lugen — rev den op og slap sig ned efter stangen. Stangen blev gjemt paa Brænden længe efter, og der vistes mærker i den efter ulvens tænder og klør. Da jenten kom i saufjøset om morgenen, laa der af tretti sauer seksten døde; men ulven var borte. Han havde nemlig sprunget ud gjennem det lille vindu oppe paa væggen og sikkert nok revet sig stygt i glaseruderne. Saa blev man udkommanderet, og den excersitsen varte i fjorten dage den. Med et helt kompagni af de bedste skiløbere og skyttere efter sig havde tassen alligevel tid til at titte ind i fjøset paa Sundet og rive ihjæl otte sauer, og paa Brænden var den fremme igjen en nat og tog bandhunden, som han aad op, saa bare hodet sad igjen i bandet. Paa Fetten havde man hængt op en lærhud i smien netop fersk ifra barkekarrret, og den satte han ogsaa tillivs foruden kalveboier (forlemmerne af kalven); men han forspiste sig ikke paa grisen med gift i (som Ola Gjeltten havde lagt ud). Han kneb bare rumpen af den; men til gjengjæld tog han om natten hunden paa den gaard, hvor skiløberne netop laa og sov. Saaledes gik det i fjorten dage; men tilslut blev han udvikilt, da han ikke fik ro hverken til at æde eller hvile. Sidste dagen de holdt paa me'n var han saa træt, at han ikke orkede at gaa i sneen, men holdt sig til veiene. Syv eller ni gange var skytterne i hold me'n; men enten klikked det, eller ogsaa skjød de bom. Tilslut blev han saa klar, at han luskede bort under en gran og la sig ned, og der blev han skudt af Ole Hirhalsen straks nedenfor Sorstu Gjeltten. Saa drog man op paa gaarden med ham, og nu blev der turet et gravol, saa neimen om nogen havde gjort det bedre. Et lystigere gravol havde ialfald ingen været med i. Ungdom var der fra alle gaarde, jenter og gutter. De dansed og drak, og sorgen var ikke stor, og taarerne var ikke mange. Graabein-hæstet laa paa en krak midt paa gulvet, og dansen gik feiende om baaren. Gutterne var borte og lukket op kjæften paa ham ret som det var for at skræmme jentene. Og Lars Hamm laged en vise, som man sang i gravøllet og siden:

Nu er da tiden kommet, og ulven han er dau. Nu har han sønderrevet en fire og tyve sau. To hunder og to bikjer de har han og opspist, en lærhud og to bøier og rumpen af en gris.

Bjørneskyttere.

Der var en gang i bjørnetiden (den gode tid, da der var fuldt af bjørn i Storelvedalen), at Haaken Atneosen og søskendebarnet hans (Herman Kroken) gik for at sanke mose og se efter elgen; men bjørn var de aldeles ikke rustede til at ta imod. De var ikke gamle karer heller, bare omkring 14 aar. Som de gaar, faar de imidlertid høre noget brumme, og i det samme faar de ogsaa se en bjørn, der sidder paa bakken og betragter dem. Haaken lægger an, men det klikker. Herman holdt hundene. Bjørnen kom nærmere og satte sig atter et stykke ifra dem. Saa laaner Haaken Hermans borse og skjød paa vona, som det siges. Men da kommer bjørnen sættende, og Haaken sætter paa sprang, saa han mistede skoene sine og maatte gaa skoles den dagen. Hundene sled sig imidlertid løs fra Herman og farer paa bjørnen, der vender om og farer afsted bort gennem skogen med hundene efter. Losen gik mod sør en stund — saa kom den tilbage, og gutterne havde imens laget børsene istand igjen. Saa stod det stille og da de saa efter, saa de bjørnen ligge paa grenene oppe i en stor tall og glo ned paa hundene. Da Herman fik se'n — han laa med den ene labben ned imellem grenene — raabte han: „Der ser jeg rompa paa'n, gut.“ Bjørnen brummed og dasked i kvistene som for at skræmme; men Haaken skjød alligevel og traf; bjørnen valt bagover og blev liggende. De to gutter bandt derpaa benene paa'n sammen og hængt'n paa en stang. Herman dat underveis og bjørnen rullede over ham, og Haaken han gik paa husulæsterne; men hjem kom de nu alligevel med bamsekaren. Haakens far var i lag med tre stykker paa en gang, han, og Anders Tryli skjød en gang 4 bjørne paa én nat.

Det fortælles om gamle Ole Furuseth, at han havde aate liggende oppe paa en brat hoi bakke, og da han en gang kom for at se om aatet, faar han se to bjørne staa og se ned paa sig. Ole skjød og traf saa godt, at bjørnen kom rullende nedover bakken og holdt paa at rive ham selv med i faldet. En anden gang var han og Halsten Møkleby ude efter bjørnen. De skadeskjød en, og den prøvede paa at søkke sig ned i en sø; men Halsten var efter den og tog den i ene bagbenet, idet han sa: „Fan ska' du der, dit raaskind.“ Dermed trak han bæstet i land og gav ham banesaaret.

Greven.

Blandt de mange storfolk, som i aarenes løb har opholdt sig paa Messelt for at gaa paa jagt, var der ogsaa en dansk greve med et meget fint navn, der kom igjen aar efter aar. En gang bad han gamle Nils Messelt om at faa være med paa en bjørnejagt, skjønt Greven sandhed sagt ikke var meget modig og vistnok i al stilhed frygtede for at stedes ansigt til ansigt med Hans Majestet Skogens Konge. Nils loved imidlertid at tage ham med, og en eftermiddag drog de afsted, Nils selv, Greven og en gut. De havde lagt ud aate og lavet en barhytte for at skjule sig i påsønde skudhold. Greven havde rustet sig godt, deriblandt ogsaa med en flaske fin akevit, som han tog sig en slurk af altsomtiest. De krob da ved nattens frembrud ind i barhytten og ventede under aandeløs spænding paa, om bjørnen vilde vise sig. Time efter time gik, og Greven holdt allerede paa at miste taalmodigheden. Men i graalysningen fik de dog se bæstet komme luskende frem til aatet og begyndte at forsyne sig. Nu var aftalen den, at Greven skulde skyde, da han var en flink skytter, naar intet forstyrrede hans sindsro. Denne gang syntes han, han var lidt usto, og for at styrke sig, før han skjød, maatte han endelig tage sig en drabelig slurk af akevitflasken. Nu vilde imidlertid ulykken, at han ogsaa maatte hoste, baade en og to gange. Dette var for meget for bjørnen, selv for en slagbjørn. Den anede uraad og tog til bens det første den kunde ind i skogen igjen med en grevelig kugle og en norsk odelsbøndes krafed efter sig. Den hyttede dog skindet, og Greven fik baade hoste og drikke; men paa bjørnejagt kom han ikke mer med, ialfald ikke med Nils Messelt. Gubben havde nok ogsaa senere moro at ærte ham for denne hans mislykkede bjørnejagt, og en dag siger Nils, de sidder to ene inde i stuen: „Sig mig nu, hr. Greve, om der kom en mand herind og satte en pose guldpenge paa bordet, og han samtidig sa, at der gaar en bjørn ude paa gaarden, og De havde valget mellem pengeposen og at skyde bjørnen — hvad vilde De saa vælge?“ Da ser Greven længe paa Nils og siger med mine som en mand, der ved, hvad han vil: „Jeg vilde sige til manden: Reis du med pengeposen din — jeg skyder bjørnen.“ Da lo Messelt-gubben og Greven med, saa det klukkede i dem.

En anden gang — fortælles det — kom der en fattig kone gaende efter veien, og Greven, der netop stod med børsen i haanden i samtale med Nils, spurgte med ét: „Hvad koster det at skyde denne gamle kjærringen, som gaar der?“ Nils strog sig i skjægget og svarte lunt: „Aa Greven ved nok selv, at det er liv for liv

der." „Da faar det s'gu være," sa Greven og strøg til skogens for at finde noget billigere vildt.

En gang kom Greven til Trønnes for at jage hare, og det vakte svært opstyr, da han leiede alle gutterne paa gaarden (og voksne med) for at jage harenne ud af skogen. Man brøgte nemlig ikke hund i de dage. Paa et ham anvist godt sted tog da Greven plads siddende paa en stol med geværer over knærne og med et lidet bord ved siden af med glas og flaske. Losen gik aldeles storartet. Smaagutterne halsede som hunde over stok og sten, og harenne løb som besatte frem og tilbage forbi Greven. Men han, som hver gang maatte styrke sig lidt, før han tog sigte, blev bestandig for sen, og harenne havde lige stor moro som smaagutterne af den slags jagt.

Halstein Rognstad.

Han døde i 1906 han Halstein. — Aa ja — han var gammel ogsaa — 86 aar saavidt jeg vet. Føtterne hadde været skrale længe — det laa i folkeslaget — saa brøt han av ene foten — og saa kom han ikke op igjen mer. — God helse hadde han hat al sin dag. Og sanserne slog ikke feil. Han læste uten briller til det sidste. Han var höivoksen og rak i ryggen. Alderen greide ikke at slaa krok paa den heller. Det var nok for godt „ørkje". Det var noget storfelt og roligt over han Halstein. Du kom til at tænke paa gammel slægt og gammel kultur, naar du saa ham. Han gik her mellem os som et levende minde om en tid, som var sterkere end vor. Derfor er det ogsaa saa ødt og tomt efter ham. Vi har ikke mænd til at fylde slike rum med, vi —

Det var ikke meget prat i han Halstein; men han var ordhiten og snartænt som gammelkarene ofte kunde være. — En vaarkveld laa han ovenfor Veslenget og skulde skyte bjørn. En som hette Anders var med. Ret som det var kommer bamsen frem og begynder med aate. Tømmerstokkene, som var lagt over det, blir kastet unna som fyrstikker. Da begynder Anders at skjælte. Han hadde ikke set bjørn før, han. Og da Halstein retter frem riflen og skal skyte, skjælver han Anders slik, at han skomper Halstein paa armen, Han Halstein blir sint og snur sig kvast mot ham. — „Frys du?" siger han.

Over 30 bjørner skal Halstein ha skudt ialt. Og elg og ulv og ren og alle andre skogens og fjeldets dyr. —

Engang skadeskjøt han en bjørn som gik paa den anden side av en myr. Da kommer bjørnen beneste over myren og like paa ham. Raggel stod som busten paa en sint gris, og han dasked labberne ihop og flekte i tænderne. Halstein stod rolig og ventet. Børsen var

lad; men han skjøt ikke. Han Gjermund Manstuen var med Halstein denne gang. Han blir saa ræd, at han kræker op i en tul bak ryggen hans Halstein.

„Skjøt naa da hører du. — Skjøt naa — raanote!" roper han.

Men Halstein venter, til bjørnen er 3—4 skridt fra ham.

„Bi naa, ska eg tak taa dig glisen," siger han til bamsen. — Og da small det.

Han pleide ikke bombe ofte i skogen Halstein. Men han slengte sommetider skud efter bjørnen paa „i von". Det som var vaagsomt var morsomt, syntes Halstein. Endnu oppimot 80 aar sat han paa trappen paa Rognstad og skjøt spurv av brøndsinnen med riflen sin. Var han ikke den bedste skytter i bygden, var han ialfald en av de bedste. — En høstmorgen i graalysningen skulde de slagte paa Rognstad. „Gak nii fjosa aa lei ut kua du naa!" siger Halstein til gutten som skal hjelpe ham. Gutten gaar. Han tar koen i ene hornet og i grimen og kommer slik leiende ut av fjøset. Men da han er i fjøsskjuldøren, smelder det oppe paa bygningsstrappen, og koen stuper død i bakken. Det var nok nære paa gutten hadde stupt ogsaa, saa ræd blev han. Men han Halstein satte fra sig riflen og kom ruslende rolig og likesæl og skulde stikke.

— En søndag var det en svenske, som hadde stjålet paa Mykleby. Svensken blev stængt ind i staldskjulet paa Rognstad og bud sendt efter lensmand.

Ut paa dagen kommer der mange folk indom Rognstad, og somme hadde lyst til at se svensken. De hørte ham svært godt, for han slog i skjulvæggen og hujed og skrek og var aldeles rasende. Jaha — Halstein byr sig til at forevise, han. Han tar kroken av døren og slaar den op. Svensken skjærer tænder og leier efter noget at slaa med. Tilslut begynder han at rykke en kavle ut av staldvæggen. Folk roper og springer til alle kanter. Halstein staar med hænderne i lommen og ser paa. Svensken rykker og rykker, men faar ikke kavlen løs. Tilslut graater han i sinne. Da gaar Halstein rolig og likesæl borttil og vrir ganske ledig kavlen ut av væggen. Saa leverer han svensken den og siger stillfærdig:

„Var det na du ville ha kanskje?" — Svensken blev blek og tidde han.

Det kunde gaa an at fortælle meget om han Halstein; men det faar være med dette. Jeg hadde lyst til at sætte ham et lite minne.

— Nu hviler han deroppe ved hovedkirken. Det var slik underlig dur i storklokka da han Halstein kom farende den sidste færd. Storklokka er gammel. Den har set mange slægtled i dalen. Men folk er ikke længere som de var før, synes storklokka. De er saa

lik hverandre alle sammen nu. I gamle dage fik skogen og fjeldet sætte sit særmerke paa folket her. Da fik hver bli det han var skapt til. Det vokste op originaler her den gangen.

Han Halstein og storklokka var de to eneste fra denne tid.

Nu hænger hun igjen der alene med — de saare minderne sine.

(Oskar Bjørnstad.)

Jerusalemsfærd.

I de gamle sagaer kan vi alle læse om riddersmænd, der med sine konger i spidsen drog paa pilegrimsfærd eller ogsaa hærfart til Det hellige land, hvorved de vandt sig ære og berømmelse for alle tider. Men at kvinder har gjort lignende reiser horer til sjeldenhederne, ialfald fra Norge. Netop i vore tider har imidlertid en dame fra Storelvedalen været i Jerusalem og med det samme ogsaa besøgt andre merkelige byer og steder dernede, redet paa kameler og været ude i ørkenen o. s. v. Hendes navn er fru Martha Stakston f. Trønnes (ældste datter af Gjermund T. Trønnes i Sollien og opdraget hos sin bedstemor Margrethe Gjermundsdatter paa Gammelstu Trønnes). Reisen til Jerusalem gjorde hun i selskab med en jernbandedirektør og hans frue, hvem hun lærte at kjende i Boston for nogle aar tilbage. Blandt andre kuriositeter, hun bragte hjem, var ogsaa den traditionelle flaske med vand fra Jordans flod. Turisterne pleier ofte at kjøbe disse vandflasker dernede, og Martha var ogsaa tilbudt en slig flaske, som sagdes være fyldt med vand fra Jordan; men for at være sikker i sin sag drog hun selv til Jordans mindere elv og fyldte egenhændig flasken af dens rindende vande. Det første barn, hun efter hjemkomsten stod fadder til, blev døbt i vand fra Jordan. Da historien ikke kjender til, at nogen dame fra Storelvedalen har været i Jerusalem før, saa har det sin interesse at nævne Martha Trønnes, der døde i 1901, som den første Storelvedals-kvinde, der har betraadt Det hellige lands jord, hvortil saa mange tanker og følelser knytter sig i beundring og med taknemmelighed for det aandens lys, som derifra er spredt udover verden.

Kongebesøg.

Skjønt hovedveien (kongeveien) i gamle dage laa gjennem Gudbrandsdalen, har alligevel de fleste af landets konger saavel i ældre som nyere tider reist gjennem Østerdalen. Der gaar derfor endnu mange sagn om kongeskydsene, hvorved man skumkjørte he-stene og nærsagt sprængte livet af baade folk og dyr. Men ikke desmindre omfatter østerdølerne alle kongebesøg med glæde og taler om dem som store begivenheder i deres stille liv inde i skogene og oppe mellem fjeldene. I 1814 drog Kristian Fredrik gjennem Østerdalen og ligesaa — som før nævnt — Karl Johan baade som prins og som konge. Paa hans kroningsreise reiste østerdølerne æreporte for ham for at bevidne ham sin taknemmelighed for det korn, han havde skjænket til kornmagasinerne i Østerdalen. Han overnattede hos Ole Aaset i Aamot og reiste næste dag til Rendalen. I 1858 om høsten reiste Karl XV gjennem Østerdalen. I den ved Ophuus forsamlede folkemængde blev kongen var to mand med soldaterluer. Han vinkede disse hen til sig og forætte dem egenhændig en cigar og sa dem med det samme nogle venlige ord. Siden jernbanen kom, er kongeskydsen faldt bort af sig selv, og den sidste konge, der reiste med hest veien mellem de to byer (hovedstaden og kroningsstaden), er kong Oscar II, om hvis besøg i Storelvedalen der før er fortalt. En del af den glans og den romantik, der fulgte med kongebesøgene, er ogsaa hermed borte. Opholdet paa en jernbanestation er altfor kort til, at folket faar noget indtryk af den Nimbus, som omgiver Majestæten, folkets første mand. Ikke desto mindre vil et kongebesøg i Østerdalen imødesees med spænding, og naar nu i nær fremtid Haakon VII gjæster Østerdalen for at hilse paa østerdølerne, vil dermed forbindelsen atter være knyttet med de glørværdigste afsnit i vor historie, de Olavers og Haakoners tid. Og vor folkekjære konge vil sikkert nok ikke passere Storelvedalen uden at tænke paa den gamle gaard Berger Vestgaard, som hans store navne paa Norges trone, Haakon Haakonsson, har løftet ind i historien ved at udstede et dokument (skjøde) paa eiendommen til Thorone og hendes efterkommere.

Det Kgl. Selskab for Norges Vel har tildelt følgende i Storelvedalen medalje med diplom for lang og tro tjeneste: 1. Ingeborg Mikelsdatter hos E. Herstad i 1894. 2. Ole Nilsson hos P. Vestgaard (35 aars tjeneste). 3. Peter Ramsøien hos C. C. Bruun (Fagervik). 4. Anne Nilsdatter hos Gedine Nystuoen (Koppang).

Anne Sætre, f. Øgle.

Halvor Sætre †.

Evine Sætre.

Haaken J. Hovde †.

Ole H. Bakkehaug (Hovde).

Andreas Bolstad (Hovde).

Ole Furuseth †.

Juliane Furuseth f. Tande.

Mathias Arnesen.

Tollef Øvermo.

Ragnhild Dieseth †
(Akselstuen).

Olaf Dieseth †.

Pernille Dieseth f. Messelt.

Halstein Rognstad †.

Torgal Olsen Møkleby †
(Knuds).

Sigrd Møkleby.

Haagen H. Møkleby †.

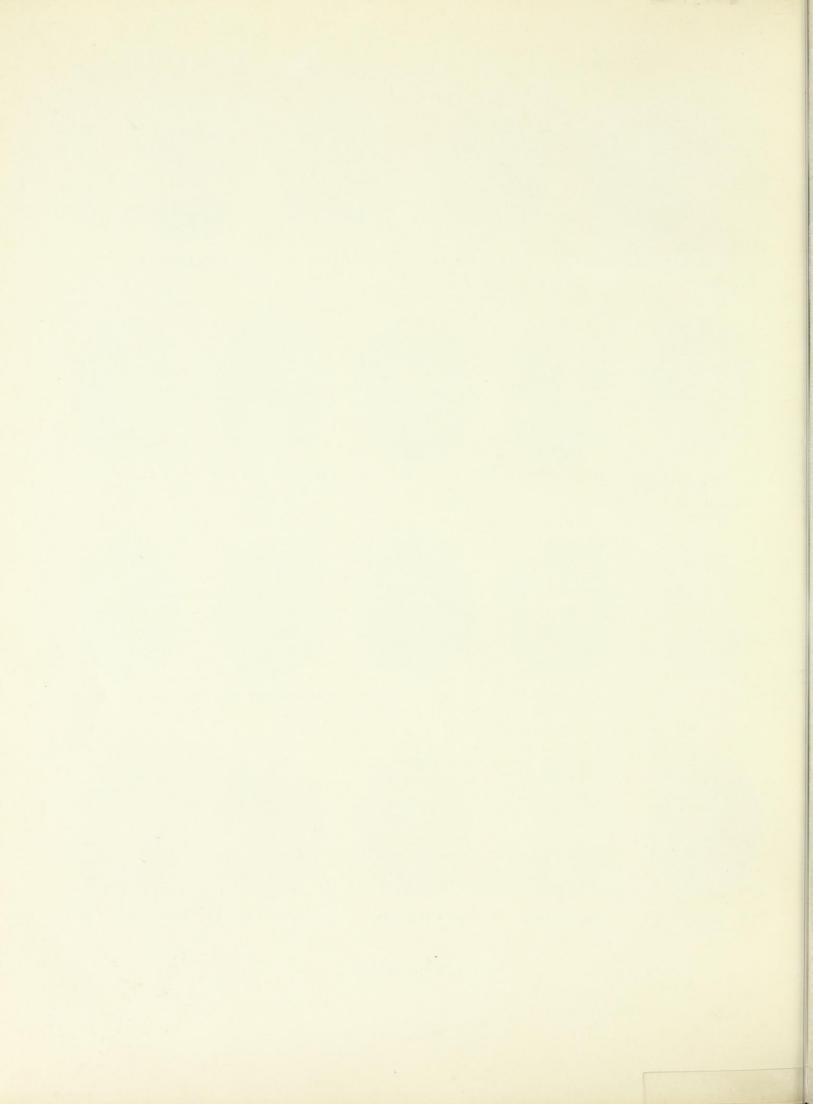

Oline Mortvedt f. Messelt †.

Bertha Sirene Messelt †.

STORELVEDØLER.

Nils Messelt † 1872.
Thea Messelt † 1863.

Berger Messelt †.

Helene Messelt
f. Melhagen.

Bolette Gjør f. Nissen.
(Forfatterinden „Margrethe“)

Berger Messelt †.

Anne Messelt †
f. Atneosen (Kroken).

Ole Messelt † 1898.

Anne Messelt †.

Halvor H. Stai † 1875.

Anne Stai † 1861.

Oline Landeth (Stai).

Hans Isaas †.

Ole A. Neegaard †.

Anne Neegaard f. Tronnes †.

Hanna Ruud f. Neegaard.

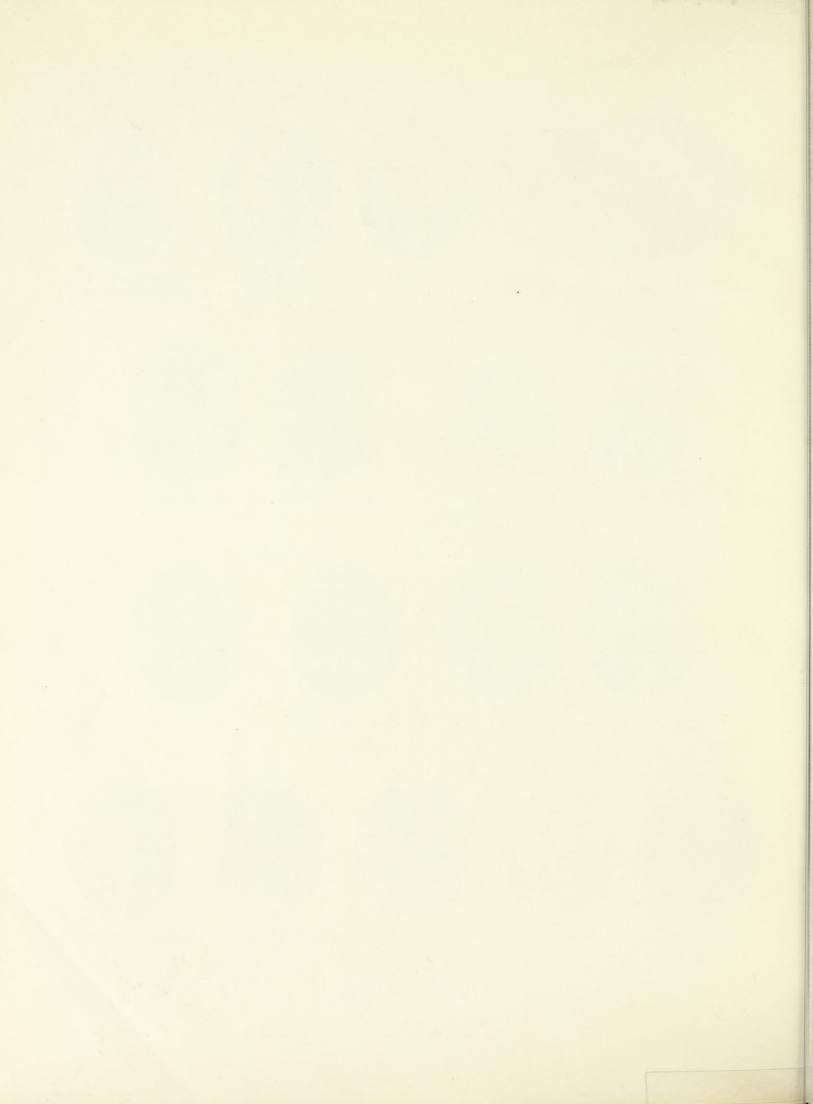

Margit Neegaard Ruud.

Marthe Paus f. Neegaard †.

STORELVEDØLER.

Fanejunker O. H. Negaard. O. H. Negaard (Amerika). Erik G. Negaard f. 1842. Ole G. Negaard (Fjoseggen). Sigrid Vestgaard † 1906.

Ingvald Landet † 1888.

Sigrid Landet † 1887.

Anne Vestgaard † 1905.

B. E. Vestgaard †.

Botolf G. Vestgaard †
(Treseng)

Karen og Helge Svestad (Helge †).

Karenus E. Vestgaard.

Tollef Noren †.

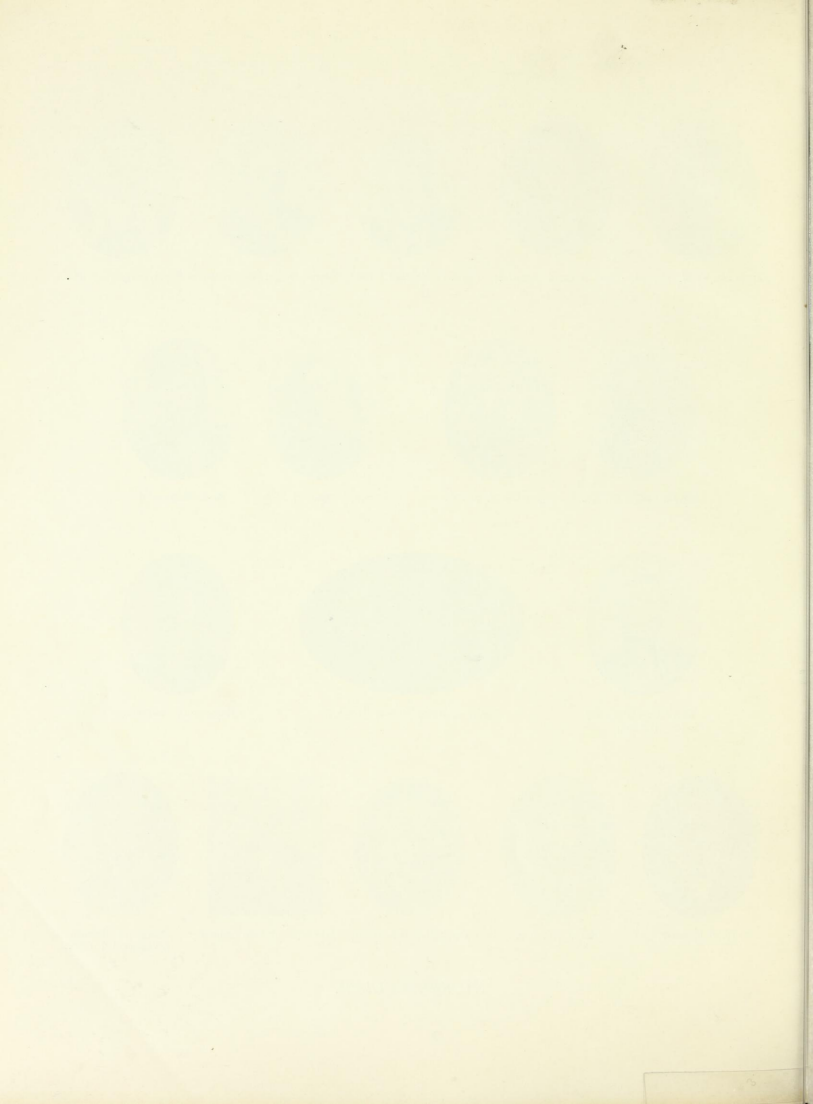
Karen Noren †.

Organist Tollef Noren.

Arne Gjermundsen Vestgaard.

Margrethe Tronnes
f. Vestgaard † 1889.

STORELVEDØLER.

Kari Trønnes f. Atneosen †
(Nystu.)

Anne Trønnes f. Messelt †
(Stai).

Anne Trønnes (Stai).

Marthe Trønnes † 1888
(gift med Simen M. Trønnes).

Jon Trønnes
(Nordstumoen) †.

Ingeborg Trønnes
f. Vestgaard †.

Gudbrand P. Trønnes
(Sorstu) †.

Sigrid Trønnes (Sorstu) †.

Haaken Sundet † 1876.
Hanna Sundet f. Trønnes 1842.

Ole Øvergaard †.

Marit Øvergaard f. Balstad.

Marit Øvergaard †
(Ole Evenstads forlovede).

Simen Øvergaard †.

Tollef Nystumoen.
(Koppang).

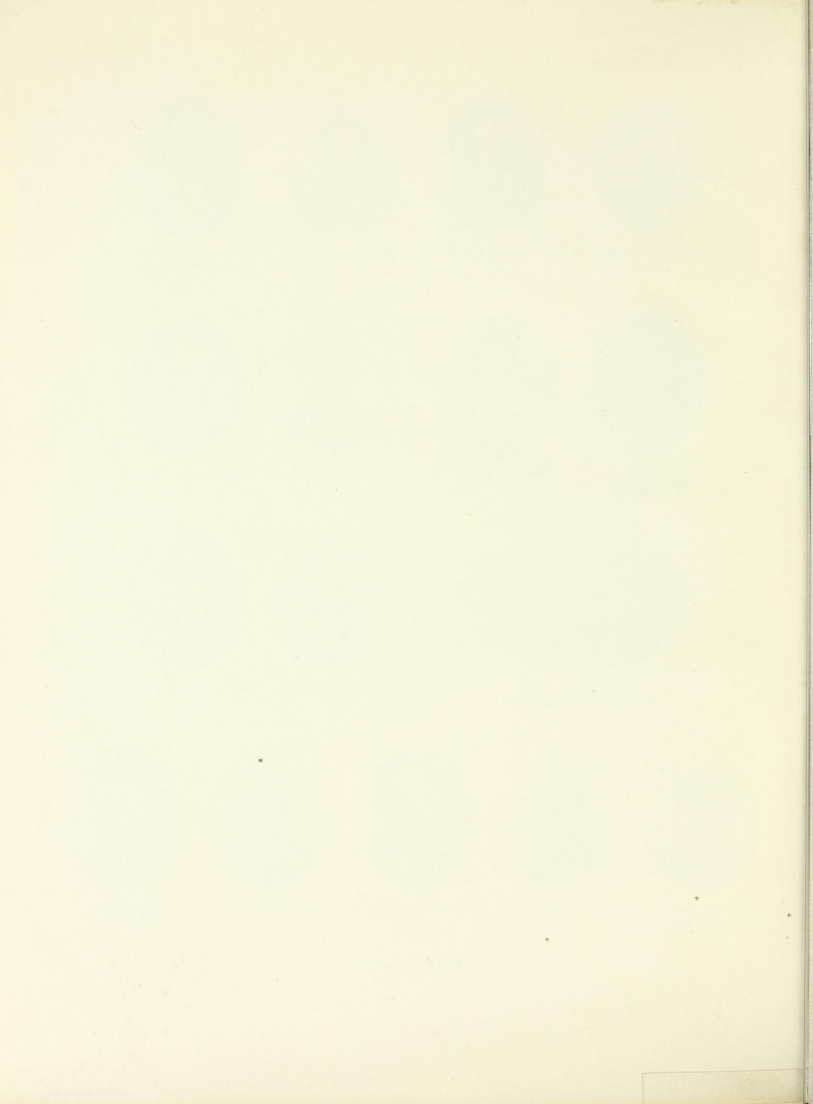

Nils Nystumoen †.

Gedine Nystumoen.
f. Vestgaard.

STORELVEDØLER.

Ole og Anne Koppangshammeren (Ole †).

Halvor H. Tronnes
(Hoistad) †.

Sigrid Tronnes
(Hoistad) †.

Olaf Koppang.

Ingeborg Koppang
f. Ottestad † 1904.

Edvard Bakken †.

Marit Bakken f. Hornseth.

E. O. Lillestu †.

Ingeborg Bakken.

Lars I. Stoen f. 1821.

Severin Hammerstad f. 1849.

S. Treseng †.

Nils Atneosen †.

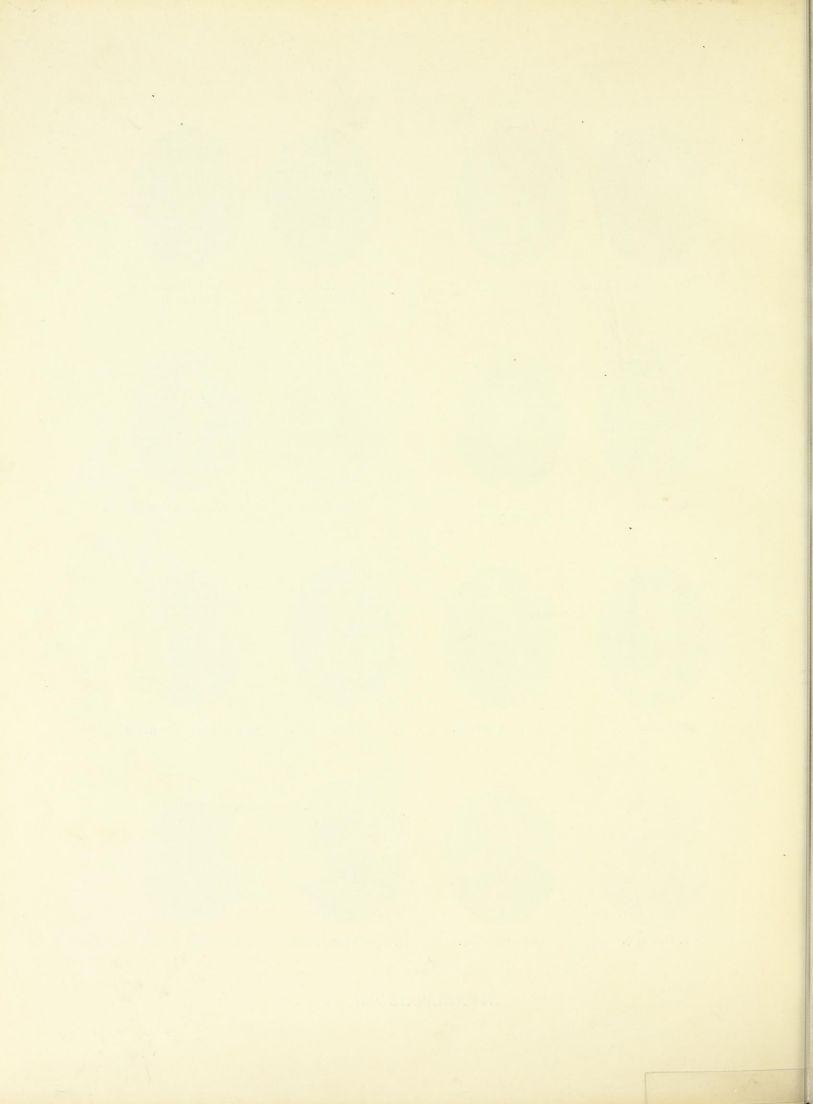

H. H. Atneosen f. 1848.

Haldo Tryli † 1907.

STORELVEDØLER.

Norges dag.

Eidsvoldsmanden Ole Evenstads og Veteranernes minde fra 1814.
(Til 17de maiifesten paa Fram i Storelvedalen 1907).

Vore tanker gaar en tid tilbage.
Folket stred for frihed og for ret.
Den gang Norge syntes nok den svage;
men der høstes aldrig nogen klage,
end'skjønt barkebrød man maatte bage,
og skjønt mangan aldrig aad sig mæt.

Og paa Eidsvold norske mænd kom sammen
for at fri sit land fra nød og tvang.
Alle bragte brænde med til flammen,
og det hele folk sang ja og amen,
da de gjæve mænd med marg i stammen
gjorde krav paa Norges gamle rang.

Rundt dem havet gik i høie baarer.
Uveirsskyer over skuden drev.
De holdt fast paa seil og ror og aarer,
og sin hudving de til konge kaarer,
og mens smilet lyste gennem taarer,
Norges store frihedslov de skrev.

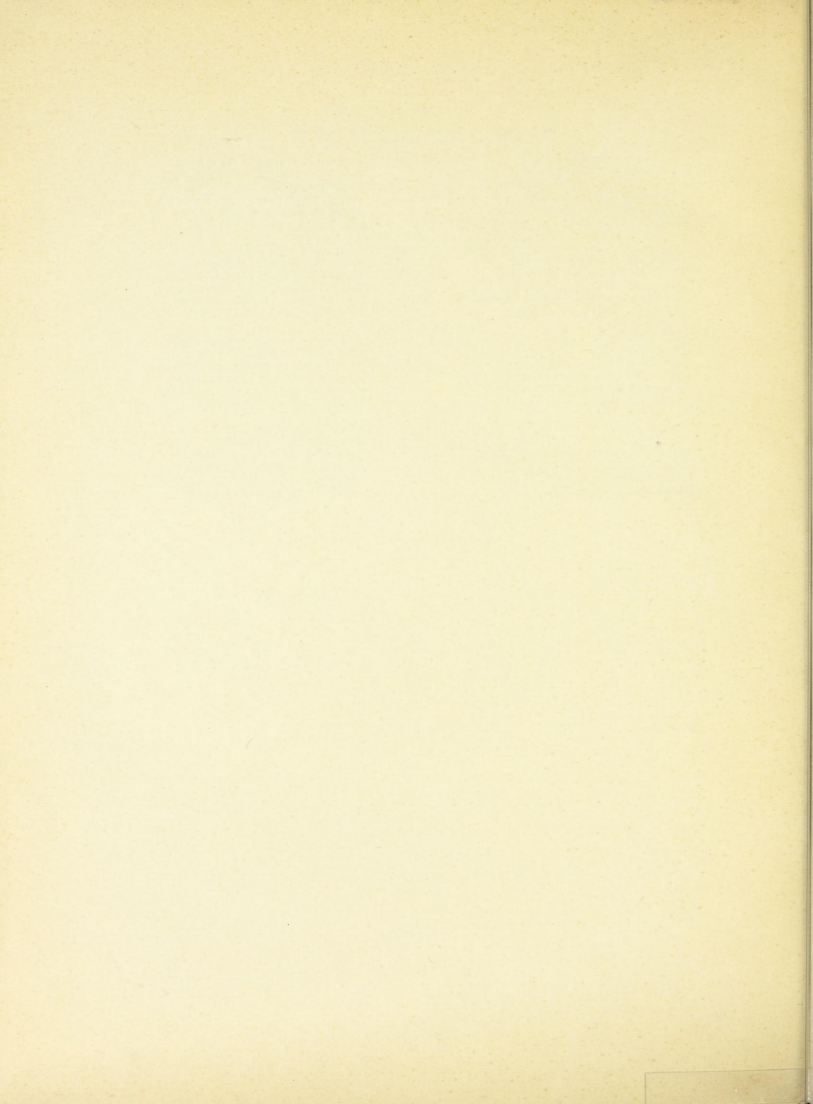
Frem vi gik vor vei i aar og dage;
men for veien var der bom for bom.
Slægt for slægt fik bedske ting at smage.
Slægt for slægt fik tunge læs at drage.
Men vor slægt det sidste tag fik tage,
og det gik med vaarens friske blom.

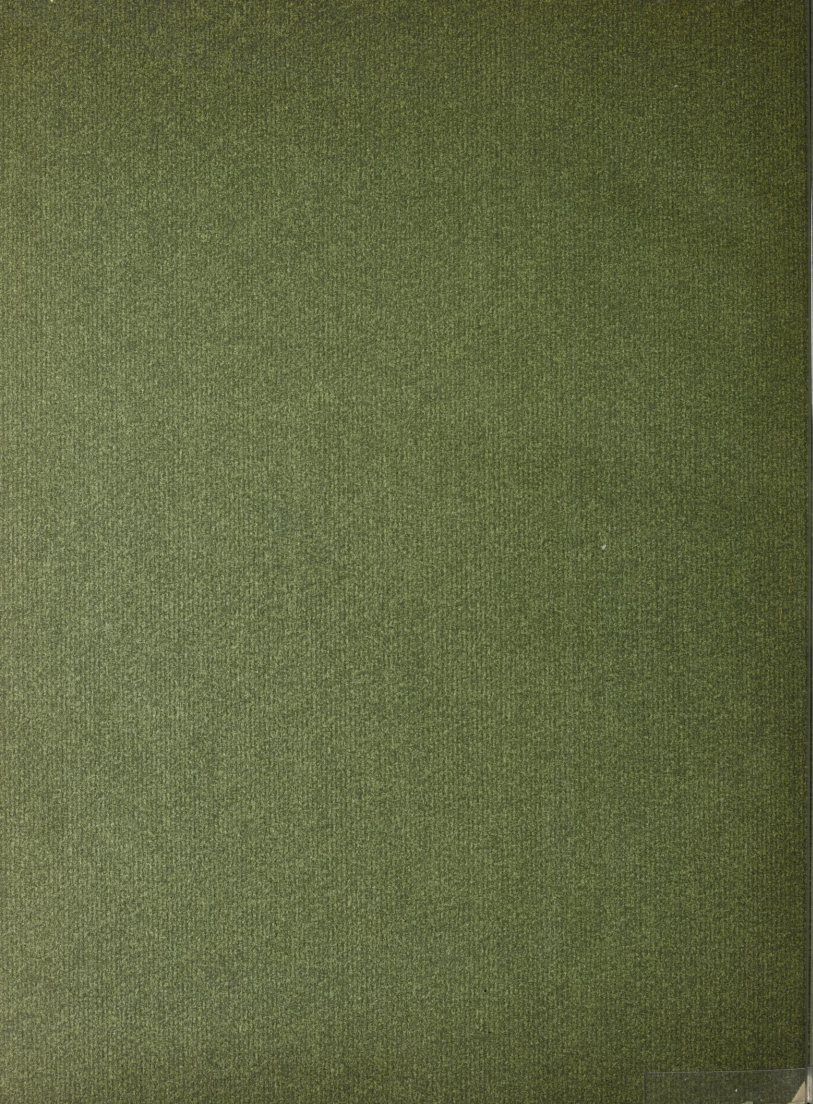
Norges folk skal heller aldrig glemme
aaret nitten hundrede og fem.
Længst tilbage eller længst herfremme —
alle har blandt Norges fjelede hjemme,
og den største skal, vi har i glemme,
livet, livet, skjænker vi vort hjem.

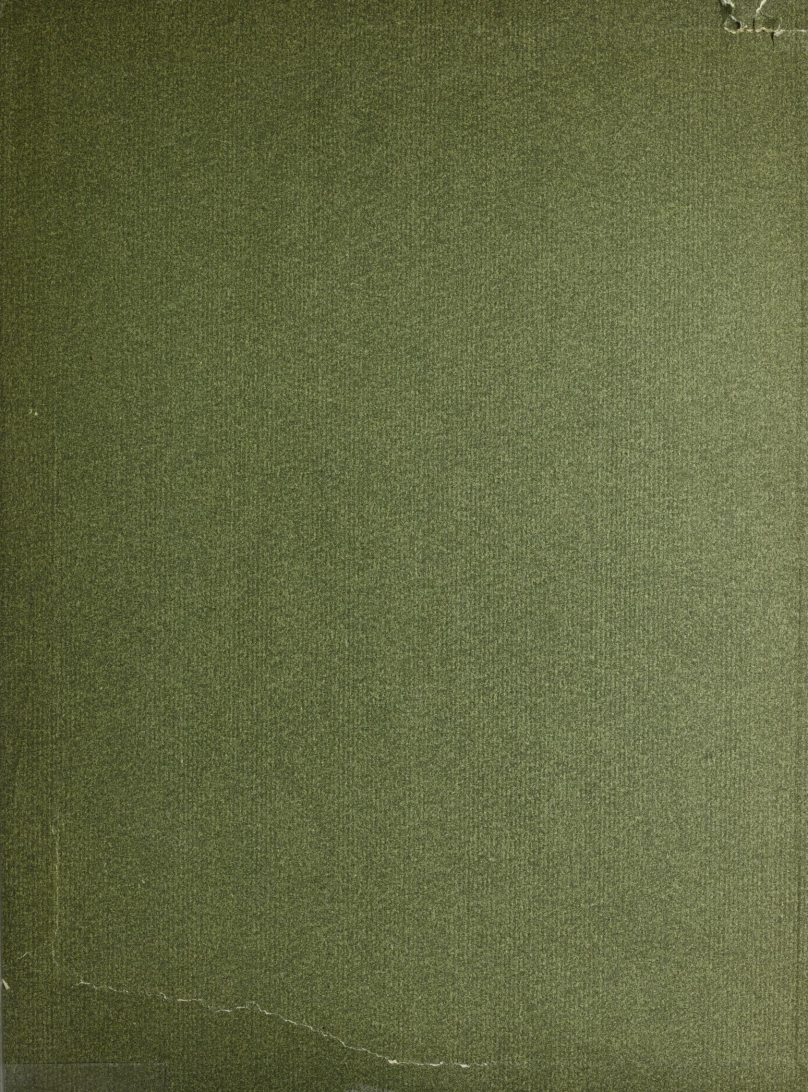
Vi vil derfor reise monumentet
som et seiers-tegn for bygd og by.
Længe har de gjæve fædre ventet;
mangt et høistemt ord er talt og prentet;
men nu har vi ogsaa kræfter hentet,
og vort land er atter født paa ny.

Med sin rod i kong Haarfagres tanker
træet skyder atter blomst og knop.
Vi vil fremme veksten, fjerne skranker,
og paa sjo som land vi foden sanker,
og mens hjertet for vor gjerning banker,
kneiser Norge med sin kronens top.

Blandt de gamle Eidsvolds-veteraner
Elvedalens søn var ogsaa med.
Og hans minde lyser, og det maner,
og en slægt med slige stolte ahner
skrider trygt paa sine fremtids baner
op mod alt det bedste, som vi ved.

Depotbiblioteket

76g0 42 294

Ms. 24

WARREN S. WELLES

NEW YORK